

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Підручник

Книга 1

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2017

Рецензенти: *М. Н. Курко*, д-р юрид. наук, проф.,
заслужений юрист України, ректор МАУП
А. М. Подоляка, д-р юрид. наук, проф.
О. М. Лоцихін, д-р юрид. наук, проф.

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № від 28.02.17)*

Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова), Є. Романенко (співголова), О. Акімов, С. Гербеда (заступник голови), М. Гончаренко (заступник голови), В. Гурковський, О. Непомнящий, В. Силкін, Р. Сиротенко, І. Чаплай (відповідальний секретар, координатор проекту). — Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. — Кн. 1. — 304 с.

ISBN 978-617-02-0266-6

Викладено теоретичні та процесуальні основи перегляду судових рішень в адміністративному процесі України. На підставі існуючих теоретичних надбань та сучасних тенденцій розвитку розкрито сутність та природу правосуддя в адміністративному процесі, місце та роль перегляду судових рішень у механізмі судового контролю, а також у системі судового захисту. На підставі існуючих теоретичних надбань та сучасних тенденцій розвитку адміністративного процесуального законодавства розкрито встановлений законом процесуальний порядок перегляду судових рішень адміністративними судами з нововиявленими обставинами, досліджено особливості перегляду судових рішень та постанов у справах про адміністративні правопорушення Верховним Судом України.

Для науковців, ад'юнктів та аспірантів, викладачів, слухачів та студентів юридичних ВНЗ, суддів і адвокатів.

ISBN 978-617-02-0266-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2017
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2017

Вітаю авторів і читача з виходом підручника

Липень 2005 року, прийняття Кодексу адміністративного судочинства, дав старт розбудові адміністративної юстиції в Україні. З цього часу розпочалися і справжні баталії між владою та адміністративною юстицією. Популістські гасла, що лунали все частіше, підірвали авторитет адміністративних судів і довіру до їхньої діяльності у пересічних громадян. Діяльність цих судів базується на принципах верховенства права та незалежності судів. На жаль, ухвалені законні судові рішення часто використовуються для створення соціальної напруги в суспільстві. За більше ніж 10 років після дати ухвалення Кодексу Верховна Рада України ухвалила близько 80 законів, якими вносилися зміни до цього акта. Водночас діяльність суду і суддів передбачає дуже прості і закономірні процедури, які потрібно розкривати і поширювати для розуміння в суспільстві.

Законодавчі акти та рішення судів досить часто збувають громадськість. І Європейський суд з прав людини визнає, що порушення прав відбувається найчастіше внаслідок недосконалості окремих законів.

Хоча навіть математичні закони викликають заперечення, як, наприклад, аксіома паралельності Евкліда, яка також спричинила багато суперечностей і дискусій.

Олександр НЕЧИТАЙЛО

Голова Вищого адміністративного суду України,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

ЗМІСТ

Вступ	5
Термінологічний словник	8
РОЗДІЛ I. Теоретико-методологічні аспекти дослідження основ перегляду судових рішень в адміністративному процесі України	13
Сутність та природа правосуддя в адміністративному процесі України.....	13
Місце та роль перегляду судових рішень в адміністративному процесі України у механізмі судового контролю	29
Перегляд судових рішень у системі судового захисту в адміністративному процесі України.....	44
Література до розділу I	57
РОЗДІЛ II. Теоретико-методологічні аспекти перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному процесі України	64
Загальна характеристика провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному процесі України.....	64
Передумови реалізації права на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами	77
Провадження у справах з перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами	91
Література до розділу II.....	106
РОЗДІЛ III. Теоретико-методологічні аспекти перегляду судових рішень адміністративних судів та постанов у справах про адміністративні правопорушення Верховним Судом України	111
Процесуальний статус Верховного Суду України як суб'єкта перегляду судових рішень адміністративних судів та постанов у справах про адміністративні правопорушення	111
Особливості процесуальної діяльності Верховного Суду України як суб'єкта перегляду судових рішень адміністративних судів та постанов у справах про адміністративні правопорушення	126
Література до розділу III.....	148
Питання для самоконтролю	153
Завдання для самостійної роботи	156

ВСТУП

Орієнтація нашої країни на побудову правової, демократичної держави та входження до Європейського Союзу передбачають наявність ефективного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, одним з елементів якого є дієва та відповідальна система судового захисту осіб від порушень їхніх прав та законних інтересів з боку органів державного управління у сфері публічно-правових відносин.

Серед проблем реформування судової системи, визначених в Указі Президента України від 20.05.2015 р. № 276, одним із напрямів є пошук оптимальної моделі системи перегляду судових рішень, удосконалення процесуальних повноважень касаційної інстанції. З прийняттям Верховною Радою України 12 лютого 2015 р. Закону України “Про забезпечення права на справедливий суд” до Кодексу адміністративного судочинства України та Кодексу України про адміністративні правопорушення були внесені істотні зміни, внаслідок яких іншого значення набув здійснюваний Верховним Судом України, Вищим адміністративним судом України перегляд судових рішень судів нижчих інстанцій. Цей, безперечно, прогресивний та необхідний для подальшого демократичного розвитку країни крок зумовив зміни не тільки в інстанційній системі перегляду судових рішень в адміністративному процесі, а й площині організаційно-правових зв'язків між судами різних інстанцій.

З одного боку, незважаючи на позитивні здобутки та оновлення адміністративного процесуального законодавства, процес становлення незалежного, справедливого судівництва, в тому числі в питаннях оскарження судових рішень в адміністративному процесі, характеризується суперечливістю і неоднозначністю, про що свідчить наявність чисельних рішень Європейського суду з прав людини “Воловік проти України”, “Гурепка проти України”, “Пономарьов проти України”, “Перетяка та Шереметьєв проти України”, “Андрієвська проти України”, “Жетяков проти України”, “Буланов та Купчик проти України” та ін.

З іншого боку, зміни, викликані соціально-політичною ситуацією в країні, ускладнили здійснення перегляду судових рішень, у разі коли матеріали адміністративної справи втрачені. Виходячи з цього, належний судовий захист учасників адміністративно-процесуальних відносин може здійснюватися лише за умов належного правового регулювання діяльності судів, які переглядають адміністративні справи, провадження з яких було втрачене. Враховуючи викладене, є потреба пошуку нових підходів до вдосконалення перегляду судових рішень в адміністративному процесі України.

Водночас однією з важливих умов ефективності судового захисту в адміністративному процесі є прийняття правосудного рішення по справі, а також наявність права на перевірку його законності та обґрунтованості. Правосудні судові рішення не тільки формують судову практику, а й впливають на стан правосуддя та правопорядку в державі. З огляду на це, система перегляду судових рішень в адміністративному процесі потребує ґрунтовного і комплексного наукового дослідження з метою пошуку шляхів найбільш ефек-

тивної і оптимальної моделі процедур відповідних адміністративних проваджень.

Викладене свідчить про існування наукової проблеми, зміст якої полягає у необхідності пошуку оптимальних форм перегляду судових рішень в адміністративному процесі, адже це має велике значення для подальшого розвитку судочинства, а оптимізація правового регулювання перегляду судових рішень в адміністративному процесі сприятиме оновленню адміністративного процесуального законодавства України у світлі європейських стандартів щодо засобів правового захисту при здійсненні правосуддя адміністративними судами України. Крім того, дослідження сутності перегляду судових рішень в адміністративному процесі України відіграє важливу роль у світлі забезпечення суб'єктивного права особи на судовий захист, який ускладнюється прийняттям незаконних і необґрунтованих судових рішень.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адміністративна юстиція — це встановлений законом порядок розгляду й рішення в судовій процесуальній формі справ, які виникають в області державного керування між громадянами або юридичними особами, з одного боку, і органами державного керування (посадовими особами) — з іншого, здійснюваний загальними або спеціально створюваними для рішення правових суперечок судами.

Адміністративний договір — дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди.

Адміністративний позов — звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

Адміністративне правопорушення — це протиправний проступком, відповідно до якого визнається винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративний процес — правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Адміністративний суд — суд загальної юрисдикції, до компетенції якого Кодексом адміністративного судочинства України віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ.

Адміністративне судочинство — діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

Адміністративна процесуальна дієздатність — це здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі довіряти ведення справи процесуальному представникові.

Адміністративна процесуальна правоздатність — це здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві.

Апеляція (лат. *appellatio* — звернення, скарга): 1) оскарження будь-якої постанови у вищу інстанцію; 2) одна з форм оскарження судового рішення у вищу судову інстанцію, яка має переглянути справу по суті.

Апеляційне провадження — 1) новий розгляд справи по суті, продовження процесу першої інстанції, сконцентрованою на тому ж предметі і на тих же правовідносинах між сторонами по спірній справі; 2) як звернення до суду апеляційної інстанції сторін обвинувачення і захисту та інших осіб, інтересів яких стосується рішення першої інстанції, з проханням про його перегляд.

Відповідач — суб'єкт владних повноважень, а у випадках, передбачених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача.

Доказування в адміністративному судочинстві — це врегульована правовими нормами діяльність адміністративного суду та учасників адміністративного процесу зі збирання і закріплення, перевірки і оцінки доказів.

Експерт — особа, яка має необхідні знання та якій в порядку, встановленому цим Кодексом, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи.

Забезпечення адміністративного позову — це вжиття адміністративним судом, у провадженні якого знаходиться справа, певних заходів щодо охорони прав та законних свобод позивача, для створення можливості реального виконання позитивного (для позивача) рішення суду.

Письмове провадження — розгляд і вирішення адміністративної справи в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без виклику осіб, які беруть участь у справі, та проведення судового засідання на основі наявних у суду матеріалів у випадках, встановлених Кодексом адміністративного судочинства України.

Підсудність — розмежування компетенції стосовно розгляду справ між судами однієї ланки (структури).

Позивач — особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано адміністративний позов до адміністративного суду, а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подана позовна заява до адміністративного суду.

Постанова — письмове рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову.

Право на апеляційне оскарження — можливість оскаржити в апеляційному порядку постанови суду першої інстанції повністю або частково.

Предмет адміністративного судочинства — відносини, які виникають у зв'язку з порушенням суб'єктивно-публічного права.

Предмет доказування — це обставини, якими обґрунтовуються позовні вимоги чи заперечення або які мають інше значення для вирішення справи (причини пропущення строку для звернення до суду тощо) та які належить встановити при ухваленні рішення у справі.

Процесуальні строки — це встановлені законом або судом строки, у межах яких вчинюються процесуальні дії.

Публічна служба — діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.

Розумний строк — найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без не виправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

Склад суду — це законодавчо визначена кількість суддів, уповноважених законом на провадження всіх процесуальних дій в межах одного судового процесу.

Спеціаліст — це особа, яка володіє спеціальними знаннями і навичками застосування технічних засобів, може надавати консультації суду під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Справа адміністративної юрисдикції — переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Суб'єкт владних повноважень — орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Суд — суддя адміністративного суду, який розглядає і вирішує адміністративну справу одноособово, колегія суддів адміністративного суду.

Суд апеляційної інстанції — є апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд (місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення.

Суд касаційної інстанції в адміністративних справах — є касаційний адміністративний суд (Вищий адміністративний суд України до “Судової реформи 2016”).

Судова система — це сукупність судових установ, а саме судів, яка побудована відповідно до компетенції і завдань, що стоять перед ними. Судову систему України утворюють Конституційний Суд України і суди загальної юрисдикції.

Судовий збір — це визначена грошова сума, яка сплачується фізичними та юридичними особами за вчинення в їх інтересах, передбачених КАС, процесуальних дій та видачу адміністративним судом документів, що мають юридичне значення.

Ухвала — письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов’язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання. Ухвалами судів апеляційної та касаційної інстанцій також вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги.

Також, хотілось би відмітити значення словника Блека [4; 5]. Це юридичний словник або “Блекс” (англ. Black’s Law Dictionary, видається в США англійською мовою) традиційно вважається авторитетним юридичним словником в області права США. Він був заснований Генрі Кемпбеллом Блеком (англ. Henry Campbell Black). У багатьох судових справах, що розбиралися Верховним судом США, на нього посилалися як на вторинне джерело права. Останнє видання, включаючи короткий і кишеньковий варіанти, є корисною відправною точкою для не юристів або учнів, коли їм зустрічається зовсім незнайомий юридичний термін. Це найкращий довідковий матеріал для визначень в довідках по справі і висновках суду.

Історія видань. Перше видання словника було опубліковано у 1891 р., а друге — у 1910 р. У шостому і всіх попередніх виданнях книги наводилися цитати з судових справ щодо процитованого терміна, які низка юристів вважали найкориснішою функцією словника. Інтернет значно полегшив знаходження юридичної інформації, тому в сьомому виданні (1999) словника було прибрано багато цитат судових рішень на рівні штату або судового округу, а також тих, що втратили своє значення і скасовані. У восьмому виданні вперше з’явилася система постійно оновлюваних цитат судових рішень і перехресних посилань на юридичні енциклопедії. Влітку 2009 р. вийшло дев’яте видання словника.

Оскільки багато юридичних термінів походять з латинської мови, в словнику наводяться правила вимови таких термінів. Крім того, у відповідних словникових статтях наведена транскрипція.

Використані джерела

1. *Конституція* України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon.gov.ua
2. *Кодекс* адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.gov.ua
3. *Кодекс* України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.gov.ua
4. *Сайт*: <https://uk.wikipedia.org>
5. *Borlase R.* West's Black's Law Dictionary, 7th Edition, Or Don't Discard Your Old Sixth Edition.
6. *Багатомовний* юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. — Київ: Вид.-поліграф. центр “Київський ун-т”, 2012. — 543 с.
7. *Большой* юридический словарь / [под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских]. — Москва: ИНФРА-М, 1999. — 790 с.
8. *Великий* енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. — Київ: ТОВ “Вид-во “Юрид. думка”, 2007. — 992 с.
9. *Юридична* енциклопедія: в 6 т. / [ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. — Київ: Укр. енцикл., 1998. — Т. 1–7.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

СУТНІСТЬ ТА ПРИРОДА ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами — провадить Конституція України. Ці конституційні положення втілюються як у Законі України “Про судоустрій і статус судів”, так і у процесуальних кодексах. Так, у ст. 1 цього Закону зазначено, що судову владу реалізують професійні судді та, у визначених Законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур.

Наприклад, у ст. 4 “Правосуддя в адміністративних справах” КАСУ зазначається, що правосуддя в адміністративних справах здійснюється адміністративними судами.

Однак правосуддя не здійснюється автоматично, це складний процес здійснення права. І від того, чи здійснюватимуть і як саме здійснюватимуть його суди, залежить довіра до права, гарантувати реалізацію якого покликана судова система держави. Тому суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

З іншого боку, відповідно до Конституційних положень, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. У свою чергу, судова влада реалізується через здійснення правосуддя у формі цивільного, кримінального, господарського, адміністративного, а також конституційного судочинства. Виходячи з цього, правосуддя є специфічною діяльністю держави, яку проводять суди у встановленій законом процесуальній формі.

Отже, з наведеного ми бачимо, що правосуддя в Україні пов'язане нерозривно з функціонуванням судової влади і є похідним від інституту судової влади, тому вважаємо за доцільне проаналізувати правосуддя у співвідношенні з судовою владою, як видом діяльності держави, та дослідити правосуддя і його природу в адміністративному процесі.

Поняття правосуддя, судової влади були предметом дослідження багатьох вчених різних галузей правової гносеології. Зокрема, можна вказати на та-

ких вчених, як Ю. М. Грошевий, К. В. Гусаров, С. В. Васильєв, В. В. Комаров, М. І. Клеандров, І. Є. Марочкін, Ю. Д. Притика, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика та ін.

Аналіз наукових підходів, які стосуються судової влади, дають змогу дійти висновку про неоднаковість поглядів багатьох вчених на зміст цього поняття. Існують декілька підходів щодо визначення поняття “судова влада”.

Поширеним є визначення поняття судової влади за ознакою владного суб’єкта (судової системи).

Так, І. Є. Марочкін пише, що соціальна роль судової влади полягає у вирішенні правових конфліктів. Право є об’єктивним критерієм правомірності дій судової влади, оскільки воно фокусує найголовніші принципи реалізації судової влади, що утвердилися у суспільстві. Застосовуючи право, вирішуючи конфлікт на основі норми права, судова влада об’єктивно реалізує суспільну думку щодо розуміння справедливості. Судді, приймаючи рішення, обов’язково аргументують його посиланням на правову норму. Воля судді або суддів, утілена в ухвалі, постанові, рішенні, вироці, водночас є волею судової влади, яка знайшла матеріальне закріплення в акті судової влади, винесеного іменем держави [1, с. 13].

Таким чином, якщо діяльність суду характеризується в Україні як владна, то особливості такого соціального феномену, як влада, повинні мати в цій діяльності своє адекватне вираження. Тому, розкриваючи поняття судової влади, слід зважати на наступні положення. Судова влада:

- за своїми властивостями є державною владою зі всіма належними владі атрибутами та чітко визначеною компетенцією;
- є одним із продуктів здійснення принципу поділу влади з ознаками незалежності та самостійності, що випливають з цього принципу;
- повинна мати такі механізми забезпечення її функціонування, які б гарантували її самостійність;
- здійснюється в певних організаційних та процесуальних формах, встановлених законом;
- має універсальний та виключний характер;
- здійснюється на професійній основі.

Отже, основу судової влади складає сукупність судових органів, наділених різною компетенцією. Головним призначенням судових органів є вирішення правових конфліктів, що виникають у суспільстві між людьми, людиною і державою, різними державними і недержавними структурами [1, с. 14].

Наприклад, Г. О. Мурашин під судовою владою розуміє систему незалежних державних органів — судів, зобов’язаних від імені держави здійснювати правосуддя і вирішувати у судах правові спори та конфлікти [2].

Не погоджується з такими підходами С. В. Нечипорук, вона стверджує, що таке розуміння судової влади є хибним. На її думку, за таких підходів вся багатоманітність функціонального призначення судової влади безпідставно зводиться лише до однієї з її складових — суб’єктної. При цьому аналізі “суб’єктного” підходу до визначення судової влади необхідно зауважити, що суд чи

суддя є лише органом, що її опосередковує, виражає судову владу, первинним джерелом якої є народ [3, с. 73].

Інші вчені судову владу розглядають через особливості владних повноважень або як форму судової діяльності, що, в свою чергу, призводить фактично до ототожнення понять “судова влада”, “правосуддя”, “судова система”.

Явище судової влади, як справедливо зауважує В. Шаповал, не варто ототожнювати з правосуддям. Воно є ширшим за змістом і більш загальним за природою. І в цьому аспекті абсолютно вірним є твердження В. Шевцова, який зазначає, що правосуддя не є синонімом судової влади, а її виключною компетенцією. У такий спосіб, у змісті другої групи підходів до визначення судової влади, ми спостерігаємо приклад однієї із найпоширеніших помилок — зведення її змісту та значення лише до одного з аспектів судової діяльності — правосуддя.

Розтлумачуючи конституційні положення щодо правосуддя, Конституційний Суд України відзначив, що “відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя — це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ” (абзац перший пункту 3 Ухвали КСУ № 44-з від 14 жовтня 1997 р. про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства “Славутич-Сталь”). Таку ж позицію Конституційний Суд України підтвердив і у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців 7, 11 ст. 2, 3, п. 9 ст. 4 та розд. VIII “Третейське самоврядування” Закону України “Про третейські суди” (справа № 1–3/2008 про завдання третейського суду) від 10 січня 2008 р. При цьому, Конституційний Суд України зазначив, що згідно з положеннями ч. 1 ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Керуючись правовою позицією, що правосуддя є самостійною галуззю державної діяльності, Конституційний Суд України визнав діяльність низки державних і недержавних органів та інституцій “такою, що не здійснює функції правосуддя в контексті статті 124 Конституції України” або ж такою, що не належить до “системи національної юрисдикції”.

Зазначене дозволяє зробити висновок про таке розуміння положень щодо правосуддя в Конституції України: це спеціальний вид державної діяльності, що здійснюється винятково судами України як державними органами [4].

Тобто у загальному вигляді правосуддя можна розглядати як правозастосовну діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ. У цьому аспекті правосуддя доречніше узагальнити і розглядати у співвідношенні з таким поняттям, як “судочинство”. Зокрема, дане поняття вживається у тексті Конституції України: “судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції” (ст. 124). Варто відразу наголосити, що категорія судочинства не охоплює (та, в принципі, і не має охоплювати)

організаційний аспект реалізації судової влади, пов'язаний, наприклад, із формуванням суддівського корпусу, апарату судів, матеріально-технічним забезпеченням судової системи тощо. При цьому, категорія “правосуддя” залишається змістом усіх форм судочинства, основоположною суттю судової влади — справедливого розсуду справ шляхом застосування права [3, с. 74].

Наступним підходом до окреслення судової влади, який поділяє автор, є визначення цього поняття через категорію “гілка державної влади”. Такий підхід дає змогу визначити місце судової влади у конституційно-правовій системі розподілу влад на законодавчу, судову і виконавчу.

Грунтуючись на проведеному аналізі існуючих визначень, можемо виокремити наступні специфічні конституційно-правові риси судової влади в Україні:

- судова влада, поряд із законодавчою владою, є однією з трьох самостійних гілок державної влади;
- первинним суб'єктом судової влади, як виду державної, є український народ;
- опосередковано (шляхом делегування владних повноважень, що належать українському народу) судова влада здійснюється спеціально створеними та уповноваженими органами і особами — судьями (одноособово) та судами (колегіально);
- судова влада може поширювати свій владний вплив на будь-які правовідносини (права матеріального) та лише у наперед визначених правових формах (процесуальне право);
- владний вплив судової влади здійснюється лише щодо правовідносин (права матеріального) та лише у наперед визначених правових формах (процесуальне право);
- судова влада виражається у формі судочинства, змістом якого є здійснення правосуддя;
- функції судової влади є виключними, тобто не можуть делегуватися жодному іншому органу чи особі;
- принцип первинного народовладдя та ознака державності проявляються в реалізації судової влади тим, що рішення судів проголошуються ім'ям України та є обов'язковими до виконання на всій території України [3, с. 73].

Таким чином, на нашу думку, під судовою владою слід вважати особливу гілку державної влади, яка опосередковується у судочинстві, що здійснюють у встановленому порядку і правових формах суди, і яка реалізується за допомогою здійснення правосуддя.

Отже, термін “правосуддя” є похідним від інституту судової влади і має завжди інтерпретуватися із судовою владою.

Перш ніж з'ясувати зміст правосуддя в адміністративному процесі, слід дослідити загальнотеоретичне значення терміна “правосуддя”, який в науці тлумачиться неоднозначно. Також не можна не зазначити, що термін “правосуддя” тлумачиться не лише науковцями, а й на офіційному рівні у вищенаведених рішеннях Конституційного Суду України.

Керуючись правовою позицією, що правосуддя є самостійною галуззю державної діяльності, Конституційний Суд України визнав діяльність низки державних і недержавних органів та інституцій “такою, що не здійснює функції правосуддя в контексті статті 124 Конституції України”, або ж такою, що не належить до “системи національної юрисдикції”. Серед них такі інституції, як Міжнародний кримінальний суд (що є “міжнародно-правовим судовим органом”, який не належить до “системи національної юрисдикції” України). Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (як “недержавний орган”, “третейський суд, що розглядає спори з цивільних правовідносин за умови наявності письмової арбітражної угоди (домовленості) сторін про передачу йому таких спорів...”), третейський суд (“Здійснення третейськими судами функції захисту... є здійсненням ними не правосуддя, а третейського розгляду спорів сторін у цивільних і господарських правовідносинах у межах права, визначеного частиною п'ятою статті 55 Конституції України”), податкових інспекцій (вказувався аргумент суб'єкта конституційного звернення про те, що “право державних податкових інспекцій на безспірне стягнення коштів” ... “здійснюється виключно судами і привласнення їх функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається”) тощо. Зазначене дає можливість зробити висновок про таке розуміння положень щодо правосуддя в Конституції України: це спеціальний вид державної діяльності, що здійснюється винятково судами України як державними органами [5, с. 33].

Щодо наукових тлумачень терміна “правосуддя”, то можна зазначити, що одні науковці всю судову діяльність пов'язують з правосуддям. Наприклад, Л. А. Воскобітова зазначає, що правосуддя є сутністю та змістом судово-владних відносин, які включають не тільки розгляд справи по суті, а й нові контрольні повноваження суду [6]. Не можна погодитися з такими твердженнями, адже слід зазначити, що більшість ознак, з якими пов'язують судову діяльність, не властиві правосуддю, як такому.

У цьому аспекті правильно зауважує Є. А. Таликін, що за такого підходу поняття “правосуддя” втрачає власний зміст, його значення істотно знецінюється. Сутність правосуддя стає аморфною, залежно від зовнішніх несуттєвих факторів, і перетворюється з єдиної діяльності на конгломерат розрізаних складових. Будь-яке доповнення законодавства в частині розширення функцій суду призводить до зміни обсягу та істотних ознак правосуддя [7, с. 165].

Існує в науці погляд, що правосуддя — це тільки частина судової діяльності, окреслена за різними ознаками. Так, Н. А. Авдеєнко вважає, що правосуддям не можуть вважатися дії щодо підготовки справи до судового розгляду та дії, що не призводять до вирішення справи по суті, у тому числі і винесення ухвал про закриття провадження у справі [8, с. 50]. Висловлено в науці також і позицію, що правосуддям можна вважати тільки діяльність суду першої інстанції та суду апеляційної інстанції [9, с. 7]. На думку автора, такі твердження є неаргументованими, адже не розкривають весь зміст поняття “правосуддя”.

Наприклад, В. Лебедев ототожнює судову владу і правосуддя [10, с. 14]. Дані позиції не розділяє І. Рекецька, з якою ми погоджуємося, і яка вважає, що

правосуддя не можна ототожнювати із судовою владою, оскільки воно (правосуддя) є формою захисту права [10].

Чисельна група науковців правосуддя пов'язує із діяльністю суду щодо розгляду і вирішення спорів про право. Наприклад, С. С. Алексєєв робить висновки, що правосуддя — це найвища юрисдикційна діяльність компетентних державних органів, які розглядають спори [11, с. 50]. Далі, в інших наукових працях, така позиція С. С. Алексєєва отримує підтримку, і дослідники сутності правосуддя виділяють його у якості функцій судової влади, поряд з якими виокремлюють й інші функції судової влади, а саме — судове керівництво [12], контроль, встановлення фактів, які мають юридичне значення [7, с. 166].

Не менш важливим фактором стосовно змістовного наповнення правосуддя є наявність досліджень цього поняття не тільки юридичною процесуальною наукою, а й іншими галузями правової гносеології.

У розділі “Здійснення правосуддя: герменевтичний підхід” А. М. Бернюков висвітлює питання системи філософії правосуддя. На думку правознавця, у науково-теоретичному плані філософія правосуддя має складатися з двох частин: загальної та особливої. Якщо перша частина має відповідати за поняття, об'єкт, предмет, методи та інші ввідні загальнометодологічні аспекти судової діяльності, продиціюючи відповідні категорії (тобто методологічно обслуговуючи основну частину), то особлива — досліджувати безпосередньо правосуддя у його динамічному вимірі, тобто розглядати судовий процес як діяльність у русі [5, с. 17].

Наприклад, у своїй науковій праці “Правосуддя як справедливе судочинство” С. П. Погребняк розглядає це поняття через категорію справедливості. Відзначаючи особливості втілення ідеї справедливості в судочинстві, автор підкреслює: поняття “справедливе судочинство” у сучасному розумінні має два аспекти: матеріальна справедливість, яка полягає в тому, що кожне судове рішення має бути справедливим по суті, і процедурна справедливість, яка передбачає розгляд справи відповідно до певних судових процедур. Автор підсумовує, що лише завдяки правосуддю, як справедливому судочинству, можна втілити в правову реальність справедливість як ідею права [5, с. 16].

Думку С. П. Погребняка продовжує й В. С. Бігун, який на підтвердження обґрунтованості визначення справедливості, як мети (чи норми) правосуддя, відзначає термінологічну “закономірність”. Еквівалентом терміна правосуддя в англійській мові є термін justice, одним із варіантів зворотного перекладу якого є справедливість. Прийняття ж визначення правосуддя як справедливості зобов'язує: з'являється практична необхідність наповнення змістом процесу — процесу судочинства. Правосуддя постає як справедливе судочинство та процесуальна справедливість [5, с. 28]. Таким чином, термін правосуддя має й ідеологічне значення, і, на нашу думку, його небезпідставно пов'язують з таким поняттям, як “справедливість”.

У зв'язку з чим варто підтримати Є. А. Таликіна, який вважає, що правосуддя невід'ємно пов'язане із утвердженням права, покликане визначити не просто діяльність суду, а й діяльність “правового суду”, поєднуючи ознаки, що вказують на необхідний рівень судової діяльності: справедливість, ефектив-

ність, своєчасність, доступність та інші риси, що пов'язуються суспільством з уявленнями про ідеальний суд [7, с. 166].

Однак, все ж домінуючим у визначенні правосуддя є діяльність суду, але діяльність, яку слід пов'язувати з вирішенням спорів і яка має базуватися саме на цих постулатах, мова про які йшла раніше. Проте всю діяльність суду пов'язувати із правосуддям буде помилково. Правосуддя є особливим видом діяльності суду, який не можна пов'язувати з іншою діяльністю суду (функціями суду). На нашу думку, правосуддя слід пов'язувати виключно з діяльністю суду, яка пов'язана з вирішенням спорів про право.

Водночас правосуддя зберігає свою єдність як діяльність та її результат, спрямовані на впровадження права (в найпоширенішому розумінні цього поняття) в життя суспільства шляхом вирішення спорів. Оскільки процес правозастосування є досить складним та тривалим, неминучі в ньому проміжні аспекти, контроль за правильністю прийнятих рішень. Тому діяльність з розгляду та вирішення спорів має розумітися в сукупності усіх можливих стадій позовного провадження [7, с. 166].

Таким чином, з урахуванням предмета галузі адміністративного права, чинного законодавства, на нашу думку, правосуддя в адміністративному процесі слід пов'язувати лише з діяльністю суду з вирішення публічно-правових спорів.

Наведене визначення дійсно характеризує правосуддя, але навряд чи можна вважати, що воно дає змогу повно і вичерпно визначити сутність правосуддя, його відмінність від іншої діяльності суду. Тому поняття правосуддя є дуже тісно пов'язаним із такою категорією, як судова влада і має інтерпретуватися з нею у єдності.

Досліджуючи правосуддя, його зміст, правову природу існують неоднозначні думки стосовно того, чи є правосуддя функцією судової влади. Наприклад, В. Я. Олендер вважає, що правосуддя, як мета суду, присутнє в усіх видах судочинства і в кожній справі, що розглядається судом. Таким чином, розгляд будь-якої цивільної, господарської, адміністративної чи кримінальної справи є процесуальною формою, в якій реалізується головна функція суду — здійснення правосуддя. Далі вказаний автор поряд з правосуддям, як функцією державної влади, досліджує й інші функції судової влади — каральну, судового контролю, правозахисну [13, с. 151].

С. Г. Штогун, досліджуючи функції суду, виділяє такі: функцію правосуддя, конституційного контролю, контрольну, дозвільну, організаційну, кадрову, інформаційно-статистичну, роз'яснювальну, звернення судових рішень до виконання і контроль за їх виконанням [14, с. 28]. Професор В. В. Молдован звертає увагу на такі функції судових органів: здійснення правосуддя; конституційний контроль; контроль за дотриманням законності й обґрунтованості рішень і дій державних органів та посадових осіб; формування органів суддівського самоврядування; роз'яснення судам загальної юрисдикції актів застосування законодавства; утворення державної судової адміністрації [15, с. 13].

О. М. Соболий вважає, що правосуддя, як основна функція судової влади, реалізується судами загальної юрисдикції під час розгляду і вирішення ци-

вільних, господарських, кримінальних, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення. При розгляді справ про адміністративні проступки суддя реалізує свій правовий статус в адміністративному процесі. Автор роботи підтримує широку концепцію поняття “адміністративний процес” як урегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації щодо реалізації владних повноважень, закріплених матеріальними нормами адміністративного та інших галузей права, та не заперечує його дуалістичну природу [16, с. 10].

Не погоджуючись з ототожненням правосуддя як функції діяльності судової влади, висловимо деякі власні міркування. Безумовно, для дослідження функцій державного органу, а суди є державним органом, не можна не звернутися до загальнотеоретичних здобутків з приводу визначення поняття “функція”.

Ю. М. Старилів зазначає, що в найбільш загальному вигляді функції органів держави — це основні напрями діяльності держави, що забезпечують його соціальний добробут, гарантують реалізацію прав і свобод людини і громадянина, стабільне та ефективне управління державою і суспільством [17, с. 174].

З останніх досліджень вітчизняних фахівців, присвячених окремим проблемам реалізації адміністративно-правової реформи в Україні, заслуговує на увагу позиція авторів книги “Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики”, які визначають функції органів виконавчої влади як узагальнюючу характеристику призначення та дій органу виконавчої влади, спрямованих на досягнення об’єктивно обумовлених цілей і завдань державного управління [18, с. 106].

Запропоноване визначення поняття функцій державного органу, на думку В. Б. Авер’янова, вказує на такі істотні риси функцій органів виконавчої влади [18, с. 106]:

- типовість та якісну однорідність видів діяльності, що об’єднуються у функцію;
- визначеність сфери впливу або напрямку (вектора) діяльності державного органу;
- складову частину змісту управлінської діяльності державного органу;
- об’єктивну зумовленість цілям та завданням державного управління;
- зумовленість потребам об’єктів управління — “споживачів” функцій;
- зумовленість завданням і цілям існування та діяльності “носія” (орган виконавчої влади, який повинен її реалізувати) і “споживача” функції.

Виділені ознаки функцій органу влади, на нашу думку, є суттєвими, необхідними та достатніми для її характеристики. Вони повно й адекватно відображають зміст поняття “функція органу влади”.

Судова гілка влади має всі ознаки державної влади: рішення, що приймаються судовими органами в межах своєї компетенції, є обов’язковими для всіх державних органів, посадових осіб і громадян; судові органи застосовують різноманітні види державного примусу; є формою соціального регулювання у відповідній сфері суспільних відносин тощо. Водночас судовій владі властиві й специфічні ознаки [19]:

- правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (жодний інший орган державної влади не має права взяти на себе компетенцію судової влади);
- рішення з конкретної справи може бути винесеним лише судом і є обов'язковим для виконання всіма державними органами та посадовими особами;
- тільки суд держава наділяє правом використовувати примусові повноваження державної влади;
- виняткове правове становище суду в системі державних органів визначається Конституцією України й іншими нормативними актами;
- особливий порядок формування судового корпусу, режиму його діяльності та притягнення суддів до відповідальності;
- особлива система контролю за діяльністю судової влади (тільки контроль за законністю судових рішень і дотриманням судом процедури їх прийняття).

Вказані ознаки судової влади дають змогу говорити й про багатогранність функцій судової влади, тобто про різні напрями та види діяльності судів. Інколи такі функції не пов'язані з правосуддям, наприклад: нагляд за судовою діяльністю, судове управління, судовий контроль за виконавчою владою, функція організаційного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності судів тощо.

Отже, під функціями судової влади слід розуміти основні напрями реалізації мети, завдань та складових її діяльності, що забезпечують роль і призначення судової влади у суспільстві [20, с. 361]. Функцією суду, як суспільної інституції, є захист (або гарантування) права шляхом розгляду правових спорів. Саме особливий спосіб захисту права і відрізняє суд від інших правоохоронних державних органів [8, с. 240].

Оскільки вся діяльність судових органів охоплюється правосуддям (ст. 124 Конституції України), то правосуддя, на думку автора, не слід розглядати як функцію судової влади. Правосуддя — це єдина діяльність судових органів, яка полягає в необмеженій судовій юрисдикції. Функції ж судової влади — це різні форми прояву правосуддя при розгляді цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ. Безперечним є твердження, згідно з яким функції суду в цілому зводяться до захисту прав і законних інтересів [21, с. 4], а також те, що делегування судових функцій іншим органам і особам не допускається.

Цілком погоджуємося з поглядами В. В. Комарова, який пише, що виходячи з єдності судової влади і правосуддя, та необхідності концентрації судової влади, можна стверджувати, що правосуддя — це форма реалізації судової влади. Судова влада, як влада державна, окрім як у правосудді, втілюватися не може і не повинна. І тому винятковість, як характерна риса судової влади, і є свого роду ключем до розуміння правосуддя у правовій державі і того, що судовий захист — найвища гарантія забезпечення прав та свобод громадян [22, с. 23].

Крім винятковості судової влади, у правосудді повинна втілюватися і повнота судової влади. Повнота судової влади — невід’ємна якість правосуддя. Вона відбивається в тому, що у правовій державі правосуддя має бути доступним, інакше кажучи, всі громадяни повинні мати рівні можливості використовувати судовий захист своїх прав і охоронюваних законом інтересів. Крім того, повнота судової влади передбачає, що всі громадяни без винятку визнаються рівними перед судом, і це не тільки теоретичне положення, це аксіома, яка підтверджена соціально-історичною практикою і знайшла своє закріплення у міжнародно-правових документах з прав людини. Так, згідно із ст. 8 Загальної декларації прав людини, кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією чи законом [22, с. 23].

Характерні ж риси правосуддя, що відрізняють його від інших видів державної діяльності, полягають у наступному [10, с. 30]:

- 1) правосуддя — основна і єдина діяльність органів судової влади із властивими їй функціями;
- 2) здійснюється виключно органами судової влади;
- 3) регламентовано процесуальним законодавством (наявність процесуальної форми);
- 4) виражається в розгляді і вирішенні судами юридичних справ;
- 5) пов’язано не тільки з дозволом і розглядом справ у суді першої інстанції, а виявляється й у формах апеляційного та касаційного провадження;
- 6) рішення, що набрали законної сили, й ухвали є обов’язковими для всіх органів, підприємств, установ, посадових осіб, громадян та держави і підлягають виконанню на території України та за її межами у визначених законодавством випадках.

Наведені ознаки дають можливість говорити про правосуддя у функціональному та змістовному розумінні. Перше розуміння, умовно назване нами функціональним, визначає правосуддя (або уникає визначень) як юридичну процедуру здійснення функції судової влади: розгляд справ, захист прав і свобод людини і громадянина, охорона конституційного ладу. По суті, правосуддя постає як засіб прояву і реалізації судової влади [8, с. 34].

Друге розуміння, яке Б. Малишев називає сутнісним, змістовним, полягає в характеристиці правосуддя на основі змістовних (а не формальних) ознак діяльності суду з вирішення справ. За такого акценту правосуддя — це не зовнішня, а внутрішня характеристика певної судової діяльності. Намагаючись поєднати зазначені у визначеннях розуміння, Б. Малишев пропонує визначати правосуддя як “спосіб вирішення спору про право, який здійснюється: а) на підставі закону та принципів справедливості, рівності, свободи і гуманізму; б) на постійній і професійній основі спеціальними органами державної влади — судами, акти яких забезпечуються авторитетом держави”. При цьому, дослідник вважає, що “спори про право будуть розглянуті та вирішені не лише формально (на підставі норм чинного законодавства), а й з чітким

дотриманням пануючих у певному суспільстві уявлень моральної та етичної спрямованості (на підставі принципів справедливості, рівності, свободи і гуманізму)”. “Правосуддям є лише та діяльність суду з вирішення спору, яка не тільки відповідає вимогам закону, а й відповідає вимогам справедливості, рівності, свободи та гуманізму” [8, с. 34].

Зазначені формальні та змістовні характеристики правосуддя відбивалися й у рішеннях Конституційного Суду України.

Так, у абз. 1 п. 3 Ухвали Конституційного Суду України від 14 жовтня 1997 р. № 44 зазначено, що “відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя — це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ” [23].

Ключовою щодо змісту правосуддя можна вважати наступну правову позицію Суду: “Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах” (абз. 6 п. 9 Рішення КСУ (2003) у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). Цю правову позицію, акцентуючи на “дотриманні справедливості”, КСУ повторив у ще одній справі (про призначення судом більш м’якого покарання (2004) [8, с. 42].

Зазначене дає можливість нам зробити такі висновки, підтримуючи також наукові позиції авторів колективної монографії “Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія”, у тому, що розуміння суті правосуддя можна сформулювати так: формальне розуміння правосуддя отожднює його із зовнішньою діяльністю суду, пов’язаною з судовим розглядом справ, спорів про право (з діяльності судової влади у формі судочинства), тоді як друге змістовне розуміння акцентує на внутрішніх характеристиках судової діяльності, яка має ґрунтуватися на засадах справедливості і забезпечувати ефективне поновлення в правах.

На нашу думку, правосуддя є аксіологічним поняттям, адже лише діяльність суду з розгляду спорів про право може називатися правосуддям, коли вона відповідає ціннісно-моральним характеристикам: вимогам справедливості, гуманізму, незалежності, рівності тощо. Діяльність суду з розгляду спорів, яка хоча й відповідає формальним процесуально-правовим вимогам, але не відповідає ціннісно-моральним характеристикам, не є правосуддям. Така діяльність називається судочинством.

Тобто правосуддям є тільки та діяльність суду з розгляду спорів, яка відповідає формальним процесуально-правовим вимогам, та вимогам справедливості, гуманізму, незалежності, рівності тощо.

І судочинство, і правосуддя є певним способом вирішення правового спору. Однак результат судочинства відповідає лише формальним вимогам законодавства, а результат правосуддя відповідає не лише формальним вимогам законодавства, а й основним ціннісним засадам будь-якого розвиненого суспільства, які втілені у правових принципах справедливості, рівності, свободи, гуманізму [8, с. 244].

Таким чином, правосуддя — це спосіб (форма) реалізації судової влади, що полягає у розгляді і вирішенні судами правових спорів у встановленій процесуальній формі на засадах справедливості, незалежності, гуманізму тощо.

Повністю підтримуючи наукову позицію авторів колективної монографії “Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія” стосовно змісту поняття правосуддя вважаємо, що під правосуддям слід розуміти спосіб розв’язання спору про право, яким захищаються права і свободи суб’єктів права (фізичних осіб, юридичних осіб, держави, суспільства): а) на підставі закону та принципів справедливості, рівності, свободи і гуманізму; б) на постійній і професійній основі спеціальними органами державної влади — судами, акти яких забезпечуються авторитетом держави.

Запропоноване визначення цілком відбиває правову природу правосуддя в адміністративному процесі.

Однак дослідження природи правосуддя в адміністративному процесі неможливе без з’ясування авторського бачення сутності поняття “адміністративний процес”.

Аналіз наукових робіт дає змогу говорити, що поняття “адміністративний процес”, зазвичай, визначають у широкому та вузькому сенсі цього слова. Адміністративний процес у широкому розумінні визначають як сукупність послідовних дій, врегульованих правовою нормою, які направлені на застосування та реалізацію адміністративно-правових норм. Зазначений процес можна охарактеризувати як адміністративно-процедурний та, відповідно, основну функцію визначити як правозастосовну. Адміністративний процес (у вузькому розумінні) — це врегульована законом адміністративно-процесуальна діяльність суб’єкта адміністративної юрисдикції щодо застосування матеріального права при вирішенні адміністративно-правового спору чи при вирішенні справ про адміністративні правопорушення. Такий процес можна вважати адміністративно-юрисдикційним, а функцію — правохоронною [24].

У рамках юрисдикційної концепції (“вузької”) адміністративний процес розглядається, як: регламентована законом діяльність з вирішення суперечок між сторонами адміністративних правовідносин, що не знаходяться між собою у відносинах службового підпорядкування, а також діяльність по застосуванню заходів адміністративного примусу (Н. Г. Салищева, О. А. Дьомін, С. І. Котюрїн, О. В. Кузьменко, Т. П. Мінка та ін.) [25, с. 39–40].

Судова концепція адміністративного процесу ґрунтується на твердженні, що будь-яка процесуальна діяльність є винятковою прерогативою органів судової влади. Так само як і послідовники юрисдикційної концепції (“вузької”), своє уявлення про адміністративний процес вони будують на основі аналогії з двома “традиційними” видами юридичного процесу: кримінальним та цивільним. Проте, якщо перші таку аналогію вбачають у “конфліктному” характері юридичних справ, що підлягають процесуальному вирішенню, то другі виходять з ідеї їх обов’язкової судової підвідомчості [25, с. 39–40] (В. М. Бевзенко, А. Ф. Клейман, А. Т. Комзюк, С. М. Махин, Р. С. Мельник, О. Ф. Скакун та ін.).

Наведені дискусії з приводу сутності поняття “адміністративний процес” зумовлені наявністю офіційного тлумачення цього поняття у п. 5 ст. 3 КАСУ, в якій визначено, що адміністративний процес — це правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Абсолютно обґрунтований висновок робить В. Б. Авер'янов, виокремлюючи чотири основні сфери застосування поняття “адміністративний процес” [26]:

- 1) порядок розгляду справ в адміністративних судах;
- 2) порядок реалізації повноважень органів виконавчої влади з підготовки та прийняття нормативних та індивідуальних актів (так званий “позитивний” або “управлінський” адміністративний процес);
- 3) порядок реалізації повноважень органів виконавчої влади з розгляду скарг приватних осіб;
- 4) порядок застосування заходів адміністративного примусу (юрисдикційний адміністративний процес).

Тому, підтримуючи О. В. Кузьменко, можна стверджувати, що адміністративний процес — це урегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації, спрямована на реалізацію норм відповідних матеріальних галузей права в ході розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ [25, с. 43].

Зважаючи на зазначене, можна сказати, що навіть широке розуміння терміна “адміністративний процес” сьогодні не може охопити усю складність розгляду справ у спеціалізованих адміністративних судах, тобто адміністративне судочинство. Тому для визначення адміністративного судочинства пропонується використовувати термін “адміністративний судовий процес” [24].

У науковій літературі з адміністративного права висловлювалися різноманітні судження з приводу розуміння суті адміністративного процесу й адміністративного провадження (процедури). Процес і провадження найчастіше розглядаються як певна діяльність, у деяких випадках вони розуміються як порядок здійснення такої діяльності, іноді під процесом розуміється діяльність, а під провадженням — порядок її здійснення. Проте при цьому, як правило, робиться один і той самий висновок: процес і провадження співвідносяться як загальне й особливе; провадження — частина процесу, а процес — сукупність проваджень. Так, С. Т. Гончарук, В. К. Колпаков, Л. В. Коваль та інші вітчизняні вчені-адміністративісти вказують, що сукупність самостійних, різних за змістом та предметом адміністративних проваджень є адміністративним процесом [27, с. 144; 28, с. 123; 29, с. 327].

З таким твердженням важко погодитися і в цьому аспекті цілком правильно вважають О. М. Бандурка і М. М. Тищенко, що адміністративні провадження співвідносяться з адміністративним процесом як категорії особливого і загального, і входять в якості відособленого елемента в його структуру [30, с. 15; 31].

Таким чином, адміністративний процес може бути визначено як врегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність органів виконавчої влади, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів щодо розгляду й вирішення індивідуально-конкретних справ у сфері державного

управління. Що стосується адміністративного провадження, то під ним варто розуміти нормативно врегульований порядок вчинення процесуальних дій, які забезпечують законний і об'єктивний розгляд та вирішення індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільністю предмета. Поняттям окремих видів адміністративного провадження охоплюються, наприклад, порядок розгляду скарг громадян, порядок ліцензування, порядок застосування заходів адміністративного примусу тощо — усе це види адміністративних проваджень. Видова різноманітність адміністративних проваджень може бути зведена відповідно до класифікації адміністративно-процесуальної діяльності у дві узагальнені групи: а) юрисдикційні провадження; б) процедурні провадження. На можливість класифікації адміністративно-процесуальної діяльності на два основні її види: адміністративно-процедурну й адміністративно-юрисдикційну вказує С. Т. Гончарук [28, с. 118; 31].

Особливу увагу становить група адміністративно-юрисдикційних проваджень. Слід одразу зазначити, що існує наукове підґрунтя, яке дає можливість виділення певних видів адміністративно-юрисдикційних проваджень. Підстави для їх класифікації можуть бути найрізноманітнішими, наприклад: провадження щодо певних категорій справ про адміністративні правопорушення; щодо тих чи інших суб'єктів адміністративної відповідальності; щодо окремих видів адміністративних стягнень. Проте переважає точка зору, що критерієм, який найбільш повно відображає кваліфікуюче явище, є обсяг і ступінь складності юрисдикційної діяльності [32].

Стосовно нашого предмета дослідження варто зосередити увагу на тому, що правосуддя в адміністративному процесі реалізується в таких провадженнях, як адміністративному судовому процесі, та в провадженнях у справах про адміністративні правопорушення.

Так, одним із видів адміністративних проваджень є адміністративний судовий процес, під яким слід розуміти систему взаємопов'язаних правових форм діяльності уповноважених суб'єктів, що виявляється у здійсненні правосуддя й урегульована адміністративними процесуальними нормами. Він являє собою процесуальний порядок вирішення справ адміністративної юрисдикції адміністративними судами [24]. Під провадженням в справах про адміністративні правопорушення слід розуміти сукупність нормативно визначених процесуальних дій уповноважених посадових осіб, направлених на виявлення факту адміністративного проступку, порушення за ним справи та вирішення її у відповідності із законом [32].

Функціональний елемент правосуддя в адміністративному процесі розкривається при здійсненні судочинства при розгляді публічно-правових спорів у межах адміністративного судового процесу та провадження у справах про адміністративні правопорушення. У провадженнях у справах про адміністративні правопорушення функціональний аспект правосуддя реалізується на стадії: 1) розгляду справи про адміністративні правопорушення; 2) на стадії перегляду постанови судді у справах про адміністративні правопорушення.

Відповідно до ст. 2 КАСУ завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних

осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [33].

У цьому випадку йдеться про здійснення правосуддя адміністративними судами України у формі адміністративного судочинства.

Однак правосуддя, як форма діяльності судової гілки влади, присутня не тільки в усіх видах судочинства, а й у кожній адміністративній справі, яка розглядається судом (справа про адміністративне правопорушення).

Відповідно до ст. 1 КУпАП завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [34].

Таким чином, розгляд будь-якої адміністративної справи є процесуальною діяльністю суду, в якій реалізується головна функція суду — здійснення правосуддя. Тому, незважаючи на відмінності, які містяться у Кодексі адміністративного судочинства України та Кодексі України про адміністративні правопорушення України, можна дійти висновку, що завданням судів є захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, при цьому органи державної влади (суб'єкти владних повноважень) фігурують як потенційні порушники. Тобто можна зробити висновок, що правосуддя в адміністративному процесі здійснює правозахисну функцію і реалізується під час розгляду адміністративних справ у порядку, визначеному як КАСУ, так і КУпАП. У провадженнях у справах про адміністративні правопорушення функціональний аспект правосуддя реалізується на стадії: 1) розгляду справи про адміністративні правопорушення; 2) перегляду постанови судді у справах про адміністративні правопорушення; 3) при перегляді судових рішень в системі адміністративних судів і судів загальної юрисдикції (контрольна функція правосуддя).

Відповідно до ст. 4 КАСУ “Правосуддя в адміністративних справах” правосуддя в адміністративних справах здійснюється адміністративними судами. Юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі публічно-правові спори, окрім спорів, для яких законом встановлений інший порядок судового вирішення.

Правосуддя також здійснюється й під час розгляду районними, районними у місті, міськими або міжміськими судами (судьями) справи про адміністративне правопорушення у випадках, передбачених ст. 221 КУпАП, а також при перегляді постанов у справі про адміністративне правопорушення, у випадку, коли таку справу переглядає суд (ст. 294 КУпАП).

Наведене дає змогу зробити висновок про те, що правосуддю в адміністративному процесі притаманні певні функції, тобто закріплені у законодавстві напрями діяльності суду з дотриманням встановленої процесуальної форми при розгляді справ про адміністративне правопорушення та адміністративних справ. Слід також відмітити, що правосуддя в адміністративному процесі характеризується особливими процесуальними формами, які визначені у КАСУ та в КУпАП, що є дуже важливим, адже дотримання процесуальної форми визначає правосудність судового рішення у справі.

Функції правосуддя в адміністративному процесі здійснюються судами загальної юрисдикції та адміністративними судами з використанням наданих державою повноважень, за правилами, визначеними у КАСУ та КУпАП.

Отже, на нашу думку, зміст правосуддя в адміністративному процесі відображається у тих функціях, які воно реалізує:

1. Функція судочинства. Її зміст полягає у здійсненні судами розгляду і вирішенні публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства, при розгляді справ про адміністративні правопорушення та перегляді постанов судді у цих справах, згідно зі ст. 221, 213, 294 КУпАП та гл. 24–1 КУпАП.

2. Контрольна функція правосуддя є особливою формою діяльності судів загальної юрисдикції та адміністративних судів, яка полягає в перегляді тих, що підлягають перегляду чи оскарженню, рішень суду. Суб'єктами такого перегляду є адміністративні суди апеляційної, касаційної інстанцій та Верховний Суд України, а також апеляційні суди, згідно ч. 3 ст. 294 “Набрання постановою судді у справі про адміністративне правопорушення законної сили та перегляд постанови”.

Отже, підсумовуючи викладене слід зазначити, що правосуддя в адміністративному процесі є способом розв'язання спору про право, яким захищаються права і свободи суб'єктів права (фізичних осіб, юридичних осіб): а) на підставі вимог КАСУ та КУпАП та принципів справедливості, рівності, свободи і гуманізму; б) на постійній і професійній основі спеціальними органами державної влади — судами загальної юрисдикції та адміністративними судами.

Деталізуємо запропоноване визначення.

Правосуддя в адміністративному процесі є спеціальним способом вирішення публічно-правових спорів, тобто “спорів із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-правових відносин, в якому одна зі сторін є об'єктом публічно-правового впливу, а інша має публічно-владні повноваження і є носієм правового обов'язку або в якому обидві сторони наділені публічно-владними повноваженнями” [35, с. 128].

Однак публічно-правові спори, які виникають між особою та суб'єктом владних повноважень, є різноманітними і вирішуються як в порядку адміністративного судочинства, так і при розгляді справ про адміністративні правопорушення, при розгляді скарг громадян. Однак правосуддя буде здійснюватися лише тоді, коли такі спори будуть розглядатися судами з дотриманням встановленої процесуальної форми. Правосуддям в адміністративному про-

цесі є лише та діяльність з вирішення публічно-правових спорів, яка здійснюється спеціальними органами державної влади — судами загальної юрисдикції та адміністративними судами.

Інакше кажучи, з формальної точки зору правосуддям в адміністративному процесі є лише та діяльність з вирішення публічно-правових спорів, яка здійснюється судами, на постійній і професійній основі у спосіб, визначений у КАСУ або КУпАП. Така діяльність, без дотримання змістовних вимог, не може вважатися правосуддям.

Слід особливо підкреслити, що правосуддю притаманні й змістовні вимоги, які відбивають пануючі у суспільстві морально-ціннісні уявлення про справедливість, гуманізм, свободу, рівність. Тому, при характеристиці правосуддя в адміністративному процесі автор і виходив з того, що тільки діяльність судів загальної юрисдикції та адміністративних судів з вирішення публічно-правових спорів, може називатися правосуддям, коли їм будуть властиві не тільки суто функціональні вимоги, а й вимоги змістовного характеру.

Визначимо такі функції правосуддя в адміністративному процесі:

1. Функція судочинства. Її зміст полягає у здійсненні судами розгляду і вирішенні публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства, при розгляді справ про адміністративні правопорушення та перегляді постанов судді у цих справах, згідно зі ст. 221, 213, 294 КУпАП та гл. 24–1 КУпАП.

2. Контрольна функція правосуддя є особливою формою діяльності судів загальної юрисдикції та адміністративних судів, яка полягає в перегляді тих, що підлягають перегляду чи оскарженню, рішень суду. Суб'єктами такого перегляду є адміністративні суди апеляційної, касаційної інстанцій та Верховний Суд України, а також апеляційні суди, згідно з ч. 3 ст. 294 “Набрання постановою судді у справі про адміністративне правопорушення законної сили та перегляд постанови”.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ У МЕХАНІЗМІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

Функції суду не вичерпуються лише здійсненням правосуддя.

Про це говорить сама природа створення суду, оскільки як зовнішньою, так і внутрішньою сутністю суду завжди є здійснення лише правосуддя відповідно до процесуального законодавства. Усі інші повноваження судів, які не пов'язані з функцією правосуддя, є управлінськими. Такий висновок випливає із ст. 124 Конституції України, ч. 1 якої, зокрема, встановлено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Крім того, ч. 3 цієї статті встановлено, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Тобто Конституція України наділяє суди лише функцією щодо

здійснення правосуддя, через яке суди проводять судовий контроль у будь-якій сфері правовідносин [36, с. 103].

У сфері публічно-правових відносин суди здійснюють контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо фізичних і юридичних осіб, інших суб'єктів правовідносин, які виникають під час виконавчо-розпорядчої діяльності публічної адміністрації. Таким чином, судовий контроль є одним із засобів забезпечення законності в діяльності публічної адміністрації, що здійснюється судовою владою. Це повноваження судової гілки влади випливає зі ст. 55 Конституції України, згідно з якою кожному гарантується судовий захист його прав і свобод. Рішення і дії (або бездіяльність) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань і посадових осіб можуть бути оскаржені до суду.

З іншого боку, судовий контроль не можна обмежувати лише діяльністю, пов'язаною з захистом прав, свобод та інтересів осіб судовою гілкою влади. Однак, основною формою реалізації контрольної функції органів судової влади в адміністративному процесі є здійснення перегляду судових рішень судами вищих інстанцій. У першому і другому випадку має місце судовий контроль, однак його мета, завдання, стадії та інші елементи будуть різними.

Крім того, не можна не звернути увагу на те, що судовий контроль та його форми реалізації в адміністративному процесі наукою адміністративного права вивчені недостатньо. Проблематика судового контролю хоча й була предметом уваги багатьох вчених і практиків, які досліджували загальнотеоретичні проблеми даного явища (В. М. Гаращук, В. М. Горшеньов, І. Б. Шахов та ін.), так і конкретні процедури того чи іншого виду судового контролю та його правове регулювання (І. Л. Бородін, К. В. Гусаров, О. В. Кондратьєв та ін.), однак реалізація цієї функції судової влади під час здійснення правосуддя при розгляді публічно-правових спорів вивчена недостатньо.

Судовий контроль — це комплексне правове явище, яке відображає як основні риси судової влади, так і ознаки юрисдикційної діяльності органів держави [37, с. 20].

Судовий контроль є різновидом більш загального явища — контролю.

В адміністративному праві України контроль розглядається в широкому розумінні як один із способів забезпечення законності дисципліни у публічному адмініструванні, а саме як процес спостереження за дотриманням нормативно-правових актів різними суб'єктами адміністративного права [38, с. 244].

Незважаючи на те, що інститут контролю був предметом багатьох наукових досліджень, єдності щодо його сутності серед науковців немає. Так, В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко вважають, що діяльність всіх суб'єктів державного управління пов'язана з контролем, обсяг якого визначається місцем та обсягом повноважень кожного суб'єкта в системі державного управління. Контроль, як важлива функція державного управління, органічно пов'язаний з іншими його функціями і складовий елемент присутній при їх реалізації. Отже, маючи самостійне значення при здійсненні державного управління,

контроль є допоміжним елементом, стадією реалізації кожної управлінської функції [13].

По-іншому на питання правової природи контролю дивиться В. М. Гарашук, який вважає, що функція контролю присутня на будь-якій стадії організації державного управління. Контроль — це водночас і самостійна функція управління, і одна зі складових управлінської діяльності в цілому. Контроль є самостійною функцією управління, яка не є допоміжною [39, с. 269].

На думку Ю. П. Битяка, контроль — це складова (елемент) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, додержання дисципліни і правопорядку і полягає у втручанні контролюючих органів в оперативну діяльність підконтрольних органів, наданні їм обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміні чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів [40, с. 223–224].

Т. І. Отечеська зазначає, що контроль — це не тільки, з одного боку, функція державного управління (напрямок управлінської діяльності), з іншого боку — стадія управління (певний етап управлінського циклу), а й “спосіб забезпечення законності” [41, с. 15].

Отже, в науці склалися такі дефінітивні конструкції щодо висвітлення поняття “контроль”: 1) контроль як функція управління, спосіб або засіб забезпечення законності; 2) контроль — перевірка відповідності об'єкта встановленим правилам (нормам, стандартам тощо); 3) недоцільність звуження контролю лише до способу забезпечення законності і дисципліни; 4) контроль — діяльність із спостереження та перевірки, попередження та виправлення можливих помилок (відповідності, обґрунтованості тощо); 5) ототожнення контролю і нагляду; 6) контроль є засобом оцінки досягнення мети; 7) контроль є стадією управлінського циклу; 8) контроль — метод управління [42].

У нормативних джерелах контроль визначається: 1) контроль — вирішальний вплив; 2) контроль — перевірка відповідності (правилам, нормам, стандартам тощо); 3) контроль — система дій, комплекс заходів; 4) контроль є функцією управління; 5) контроль ототожнюється із наглядом; 6) контроль ототожнюється із процесом забезпечення додержання законодавства; 7) контроль — володіння часткою [43, с. 8–10].

Узагальнений аналіз різних наукових підходів щодо правової природи контролю дає можливість зробити висновок про те, що контроль слід розглядати як багатопланове явище у трьох аспектах [44, с. 53]:

- 1) контроль — це спосіб забезпечення законності у державі;
- 2) контроль — це функція управління, яка полягає у здійсненні спостереження за діяльністю об'єкта і перевірка її відповідності законам, встановленим правилам, нормам, стандартам тощо;
- 3) контроль — це системна і конструктивна діяльність керівників, органів управління, одна з основних управлінських функцій, тобто контроль як діяльність.

Одним із видів державного контролю є судовий контроль.

У спеціальній літературі судовий контроль визначається як використання судом повноважень у разі встановлення того факту, що державний орган (посадова особа) здійснив незаконну, необґрунтовану дію чи прийняв подібне рішення (акт) [45, с. 3]. У цьому випадку йдеться про судовий контроль, який здійснює судова влада за іншими державними органами (їх рішеннями, бездіяльністю тощо).

Деякі науковці по-іншому розглядають природу судового контролю у державі, зокрема, визнають судовий контроль елементом правосуддя (І. Л. Петрухін), видом правосуддя (В. М. Лебедєв), особливою формою відправлення правосуддя (Н. Н. Ковтун) [46, с. 12].

Інші вчені навпаки, судовий контроль з правосуддям не ототожнюють і вважають, що судовий контроль не є правосуддям і становить його самостійну функцію при здійсненні судочинства (А. Р. Туманянц) [46, с. 12]. Дані позиції аргументуються тим, що ні за характером здійснюваних процесуально-правових дій, ні за прийнятими рішеннями судовий контроль не пов'язаний з вирішенням справи по суті. Виходячи з цього, судовий контроль не може бути складовою правосуддя у класичному розумінні цього слова, адже він виступає специфічною й самостійною функцією судової влади [47]. Тому, на нашу думку, пов'язувати (ототожнювати) судовий контроль з елементами правосуддя не є правильним. Аналізуючи співвідношення понять правосуддя і судовий контроль слід вказати на відмінність цих форм державної діяльності, в яких знаходить свій вираз судова влада.

Варто погодитися з точкою зору Н. М. Чепурної, яка розглядає контрольну функцію як одну із функцій держави, що здійснюється практично всіма органами державної влади у властивих їм формах, у тому числі владою судовою [48]. Тобто судовий контроль є однією із функцій держави, яка реалізується у специфічних формах, має особливу мету та завдання. Розглядаючи судовий контроль як функцію держави, слід зазначити, що йому (судовому контролю) мають бути притаманні ознаки контролю як загальноправового явища, так і певні специфічні риси.

Аналіз наукової літератури у цій сфері дає можливість виділити такі характерні риси судового контролю [49]:

- відсутність організаційної підпорядкованості між суб'єктами контролюно-наглядової діяльності і підконтрольними суб'єктами;
- оцінка їх діяльності лише з точки зору законності;
- можливості втручання в оперативну діяльність суб'єктів;
- об'єктом контролюно-наглядової діяльності є лише правовідносини;
- названі органи можуть здійснювати свої контролюно-наглядові повноваження за власною ініціативою;
- перелік методів діяльності органів обмежений рамками нормативних актів.

Судовий контроль — це самостійна правова форма здійснення судової влади. При здійсненні судового контролю встановлюється один основний факт — чи є законною дія (бездіяльність) або акт відповідного органу, посадової особи. У зв'язку з чим слід зазначити, що судовий контроль не є специ-

фічною функцією правосуддя, а є на рівні із правосуддям особливою формою реалізації судової влади в Україні. На нашу думку, судовий контроль є способом забезпечення дисципліни та законності у державі, адже він здійснюється з метою встановлення відповідності рішень та дій суб'єктів правовідносин вимогам закону, певним стандартам та правилам поведінки. Така відповідність перевіряється судом під час здійснення правосуддя.

Інтеграція України в Європейський правовий простір сприяла створенню адміністративної юстиції, окремої спеціалізованої системи адміністративних судів, яка входить до системи судів загальної юрисдикції. Метою створення нової судової вертикалі було впровадження швидкого та ефективного механізму контролю за законністю й обґрунтованістю рішень і дій державних органів посадових осіб і державних службовців, у разі їх оскарження до суду. Кодекс адміністративного судочинства, у ч. 2 ст. 2 якого визначено предметну компетенцію адміністративних судів, а саме: можливість оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший [50]. Тобто створення адміністративних судів у нашій державі забезпечило ефективність реалізації функції судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень.

Сутнісним змістом контрольної діяльності при здійсненні судового контролю є те, що суд перевіряє правильність дій або бездіяльності органів та посадових осіб. Якщо буде встановлено, що було порушено законодавство, суд або приймає рішення, яке зобов'язує діяти в порядку, встановленому законом, або виконує роль “негативного законодавця”, скасовуючи незаконні акти. Це одна з найголовніших особливостей судового контролю, що відрізняє його від контрольної діяльності інших державних органів. Специфіка судового контролю полягає у тому, що ініціатором звернення до суду є громадянин або орган державної влади, а сам суд, навіть за очевидності порушень, не має права ініціювати порушення судової справи. Це, взагалі, властиво функціонуванню судової влади [36].

Варто, на наш погляд, у цьому підтримати В. Горшеньова та І. Шахова, які вважають, що судовий контроль є однією із форм державного контролю, який виражається у безпосередній перевірці законності й обґрунтованості індивідуальних правових актів і дій посадових осіб органів управління, що може мати супутній характер, якщо при розгляді судом адміністративних справ виявляються факти порушення законності у сфері державного управління [51]. Слід зазначити, що фактично контрольні функції виконують також і суди апеляційної і касаційної інстанцій при перевірці вироків та постанов (ухвал) нижчих судів, однак ці перевірки — фактично стадії судового розгляду справи, а отже, реалізації механізму правосуддя [36].

Крім того, судовий контроль не обмежується лише перевіркою законності і обґрунтованості індивідуальних правових актів і дій посадових осіб органів управління та переглядом судових рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій, а також Верховним Судом України. Судовий контроль, відповідно до КАСУ, здійснюється й за виконанням рішень суду.

Судовий контроль за виконанням рішень суду слід відрізнити від судового контролю, як діяльність судової влади. Хоча ці два види контролю й здійснюються адміністративними судами, однак вони відрізняються за предметом і часом контролю.

Крім того, не можна не звернути увагу й на те, що судовий контроль здійснюється не постійно і систематично, як це виконується в інших видах державного контролю, що здійснюють керівники, державні інспекції тощо. Судовий контроль здійснюється одноразово, лише під час розгляду адміністративних, кримінальних або цивільних справ. Тобто з'ясування законності дій чи бездіяльності суб'єктів правовідносин здійснюється судовою гілкою влади в процесі відправлення правосуддя.

З приводу цього С. В. Глущенко стверджує, що сутність такого контролю пояснюється тим, що він здійснюється не систематично, а одноразово під час розгляду судових справ. Тому контроль судів загальної юрисдикції за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб має певні особливості. По-перше, виходячи з того, що виконання судами функції правосуддя передбачає розгляд і вирішення цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, судово-контрольна функція здійснюється не окремо, а саме у процесі відправлення правосуддя. По-друге, під безпосередній судовий вплив потрапляють правовідносини, врегульовані рішенням суду першої інстанції, який вирішує спір по суті. Така ознака характерна для судового контролю Вищим адміністративним судом України під час здійснення правосуддя у справах, які він розглядає як суд першої інстанції. По-третє, судовий контроль має специфіку при розгляді відповідних категорій справ (наприклад, кримінальних справ про посадові злочини, де досліджуються не тільки дії підсудного як посадової особи органу державної влади, а й з'ясовуються умови, що сприяли вчиненню злочину). По-четверте, на рівні вищого спеціалізованого суду, як суду касаційної інстанції, функція судового контролю здійснюється опосередковано, шляхом перегляду судових рішень у касаційному порядку. Такий перегляд здійснюється виключно за правилами відповідної судової процедури [52].

Аналіз наведеного дає можливість зробити деякі узагальнення. По-перше, судовий контроль в адміністративному процесі є самостійною правовою формою здійснення судової влади судами адміністративної юрисдикції у встановленій процесуальній формі.

По-друге, судовий контроль в адміністративному процесі має свої властивості, які полягають у тому, що: 1) судовий контроль є засобом забезпечення законності у державі; 2) цей вид діяльності здійснюється лише судами під час розгляду публічно-правових спорів. Тобто судовий контроль може здійснюватися лише під час розгляду публічно-правових спорів і у встановленій процесуальній формі; 3) закон (КАСУ та КУпАП) встановлює особливий процесуальний порядок його здійснення; 4) за наслідками здійснення судового контролю приймається судове рішення.

В адміністративному процесі всі справи про адміністративні правопорушення, які розглядаються районними, районними у місті, міськими або

міжміськими судами (суддями), а також справи, які розглядаються адміністративними судами мають на меті не тільки захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, а й здійснення судового контролю за законністю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. У таких випадках суд розглядає публічно-правовий спір, що виник між державою і особою, фактично здійснюючи контроль за законністю актів та дій суб'єктів владних повноважень. Тому не випадково, що під час розгляду адміністративних справ суд може визнати рішення суб'єкта владних повноважень протиправним і його скасувати, у такому разі висновок суду про протиправність рішення буде результатом судового контролю, а скасування рішення — способом захисту.

Судовий контроль щодо діяльності представників влади справедливо називають найбільш неупередженим [53, с. 220]. Зауважимо, що цей вид контролю вимагає ініціативи з боку осіб, яким здається, що суб'єкт владних повноважень своїм рішенням, дією чи бездіяльністю порушив їх права, свободи або інтереси. Така ініціатива виявляється через реалізацію конституційного права на судове оскарження. У свою чергу, ст. 124 Основного закону закріплено, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [54].

Наприклад, особа, яка припускає, що зазнала порушення з боку представників органів публічної адміністрації у ході провадження у справах про адміністративні правопорушення, може ініціювати в суді перевірку діяльності уповноважених посадових осіб, що в кінцевому результаті сприятиме підвищенню якості такої діяльності.

Однак судова практика є не лише способом “коригування помилок”, допущених конкретним органом чи посадовою особою. Вона виступає орієнтиром для всіх суб'єктів, наділених повноваженнями в адміністративно-деліктній сфері. В умовах, коли українське законодавство про адміністративну відповідальність є не повною мірою впорядкованим і несуперечливим, а реакція законодавця на цю ситуацію недостатньою, правотлумачна або інтерпретаційна діяльність вищих судів дає можливість і судам, і іншим представникам влади долати згадані суперечності.

В. О. Четвернін зазначає, що законодавчо забезпечена можливість оскаржити до суду будь-яке рішення владарюючого суб'єкта сприяє формуванню у громадян упевненості у тому, що вони живуть у країні, де панує режим верховенства права, а така упевненість — найкращий фундамент демократичної держави [54, с. 140]. Закріплення і затребуваність права на судове оскарження сприяє формуванню у суспільстві гуманістичної ідеології, уявлення про цінність кожного індивіда та пріоритетність його прав. Отже, запровадження ефективного механізму реалізації права на судове оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення супроводжує не тільки процес, спрямований на розвиток інституту адміністративної відповідальності, а й свідчить про становлення демократичної правової держави загалом.

З іншого боку, контрольна функція в адміністративному процесі притаманна всім судовим інстанціям незалежно від їх завдань, але при цьому кожна судова інстанція має особливості контрольних повноважень. Контрольна

функція судів в адміністративному процесі більш яскраво відображена саме в інстанційній побудові судів. І це не випадково.

Будь-яку сучасну цивілізовану державу доволі складно уявити без існування інституцій, що забезпечують можливість оскарження судових рішень. Кількість інстанцій, які здійснюють перегляд, процедурні особливості оскарження, порядок перегляду рішень, можливі результати та інші чинники, де що різняться залежно від специфіки правової системи тієї чи іншої держави, проте забезпечення можливості оскарження судового рішення є загальнови-знаним юридичним стандартом. Слід зазначити, що можливість оскарження рішень першої інстанції до вищестоящих судів сьогодні сприймається як аксіома. Поряд із цим, розвиток інституту оскарження судових рішень пройшов тривалий та складний шлях від зародження самої ідеї про багатоступеневість судової системи, до втілення її в одну з основних засад усіх процесуальних галузей права [55, с. 96].

Питання інстанційності і перегляду судових рішень завжди привертало значну увагу науковців. Серед робіт, присвячених даній проблематиці, можна згадати праці процесуалістів: В. М. Бевзенка, Л. О. Богословської, К. В. Гусарова, М. М. Гродзинського, Ю. М. Грошевого, В. В. Долежана, В. В. Комарова, О. Ю. Костюченко, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, Р. М. Мельника, Є. Г. Мартинчика, М. М. Михеєнка, В. Т. Малярєнка, О. Р. Михайленка, М. І. Хавронюка, М. Й. Штефана, М. С. Строговича, В. П. Шибіки та ін.

Водночас багатогранність цієї проблематики робить її практично невичерпною для наукового дослідження. Зокрема, доволі спірною і неоднозначною залишається тематика історії зародження та розвитку інстанційної побудови судів, її значення для забезпечення права на оскарження та перегляд судових рішень.

Уявляючи можливість оскарження судових рішень як невід'ємний атрибут сучасної, правової, демократичної держави, доречно вказати, що схожі правові інститути (насамперед, аналоги апеляційного перегляду) існували й у більш ранні періоди історії розвитку держави та права в Україні. Поява можливості оскарження судових рішень до вищестоящего суду є предметом дискусій багатьох правників та істориків, кожен з яких обґрунтовує власне бачення щодо точки відліку виникнення вказаного явища [55, с. 97].

Інстанційність має глибоке коріння. На сьогодні відсутні достатні відомості про запозичення інституту інстанційності, що пов'язано з відсутністю достовірних даних стосовно інституту оскарження та перегляду судових рішень. Проте відомо, що останні існували ще за часів Греції та Риму. Отже, якщо існували первинні прояви перегляду рішень, то, ймовірно, ці судові органи (утворення) були вже вищими інстанціями [56].

Водночас серед розмаїття організаційних форм і судових процедур можна побачити певні закономірності, які дають змогу визначити наслідки функціонування судових органів, що діяли у стародавній, середньовічній, новій та новітній історії людства. Як влучно зазначив видатний російський вчений В. О. Ключевський, минуле цікавить нас не тому, що воно пройшло, а тому, що залишило по собі певні наслідки [56, с. 5]. Як вбачається, колишні форми,

методи, способи, засоби здійснення правосуддя з тим або іншим ступенем коригування здатні забезпечити підвищення ефективності сучасних і майбутніх організаційно-правових форм судової системи. Тому, на наш погляд, саме у визначенні загальних і особливих закономірностей виникнення і розвитку інстанційної побудови судової системи полягає доцільність вивчення і дослідження історичного розвитку такого інституту, як перегляд судових рішень в адміністративному процесі [58, с. 73].

Якщо звернутися до робіт окремих дослідників інституту перегляду судових рішень в юридичному процесі (О. А. Степанова, А. А. Нейсалова), то в них (дослідженнях) робиться висновок про відсутність якої б то не було можливості оскаржити рішення судді, адже були відсутні нормативні акти процесуального змісту, які почали з'являтися лише після 1649 р. [59; 60; 61].

У науково-історичній літературі існування зачатків перегляду судових рішень прослідковується у таких правових документах, як “Руська правда”, а в подальшому “Руська правда Ярославовичей” [62], “Новгородська судова грамота 1471 р.” [60], “Судебник Івана Грозного” (1497 р.) [63].

На теренах України з XV ст. були закладені правові передумови для виникнення процедури оскарження судових рішень, які здійснювалися шляхом подання скарги на суддів та шляхом подання апеляцій. Прийняття Литовських Статутів стало важливим кроком у генезисі судоустрійного та процесуального порядку оскарження й перегляду рішень суду. Історико-правове значення має Перший Литовський Статут (1529 р.), що переважно складався з приписів збірника давньоруського права — “Руської правди”, заснованого на звичаєвих традиціях, зокрема щодо процедури “пересуду” актів суду. Другий Статут (1566 р.) в основному складався з положень польських та німецьких правових актів (наприклад, “Саксонське зерцало”, “Порядок прав міських” тощо), а Третій Статут (1588 р.), який став надбанням світової правової науки після підписання Люблінської унії 1569 р. та об'єднання Великого Князівства Литовського з Польською Короною, відзначився запровадженням ряду зарубіжних правових понять у кримінальному й цивільному праві. Так, найвищою судовою інстанцією періоду Литовсько-Руської держави залишається спочатку великий князь, а згодом — король. Виникнення нових судів закріплювалось у Литовських Статутах [64; 65, с. 221; 66, с. 99–100].

У період розвитку та створення Запорозької Січі найвищою інстанцією виступав суд військової ради. Також рішення можна було оскаржити спочатку у курінному суді, згодом у військового судді, а потім у кошового отамана [67].

У пізні часи існування козацтва на території України інстанційний перегляд рішень мав інший порядок. Як зазначає С. П. Штелик, “за часів Богдана Хмельницького, коли під владою козаків була майже вся територія України, крім Галичини та Волині, козаки встановили власну форму правління: землі були поділені на 16 військових округів (полків), які у свою чергу поділялися на сотні. На верхівці цієї військово-адміністративної піраміди був гетьман. Полковники і сотники (сотські) були не тільки військовими, але й здійснювали адміністративну та судову владу. Чисельні владні функції гетьману допо-

магала здійснювати генеральна старшина, один з членів якої — генеральний суддя — видав судовими справами” [56].

На початку 40-х років XIX ст. в Україні остаточно закріплюється вплив російського законодавства і запроваджується нова система судоустрою. До цього періоду рецепція у вітчизняну правову систему спочатку норм німецького, а згодом і польського права, створила реальну можливість для подальшого розвитку інституту інстанційності та процедури оскарження рішень суду [56].

У першій половині XIX ст. майже всі українські землі перебували під владою Російської імперії, поза межами якої залишилися тільки Галичина, Буковина і Закарпаття. Загалом суспільно-політичний устрій і право України після ліквідації національної політичної автономії існували в контексті функціонування різних правових систем, а власне судоустрій був позбавлений концептуальної єдності та законодавчо передбаченої організаційної структури [68].

Історичне значення судоустрійного реформування 1864 р. засвідчує докорінність змін і впорядкування існуючої системи судів. У цей час було започатковано діяльність триланкового судового устрою. Судова система поділялася на дві гілки: місцева юстиція у вигляді мирових судів і загальні судові місця. Законодавчі новели 1864 р. у сфері реформування системи судів дали поштовх для запровадження двох форм оскарження та перегляду судових рішень — апеляційної та касаційної [56].

Вивчення історичних джерел та літератури свідчить про те, що в Російській імперії адміністративні суди виникли лише на початку XX ст., хоча передумови їх зародження та становлення були закладені реформами, які проводилися при Петрі I, Судовою реформою 1864 р. [69, с. 21].

До середини XIX ст. у Росії був накопичений теоретичний та правовий матеріал, який слугував підґрунтям створення адміністративної юстиції. Поштовхом для запровадження адміністративної юстиції були реформи 60–70-х років XIX ст. Відміна кріпацтва також викликала проблему захисту прав та свобод звільнених кріпаків.

Однак найбільшою подією, яку можна вважати підґрунтям створення правової, демократичної держави у Росії, було прийняття Тимчасовим урядом 30 травня 1917 р. Закону про суди в адміністративних справах. За цим законом, в Росії створювалася система адміністративних судів країни, в яку входили: перший департамент Сенату, єдиний вищий адміністративний суд країни, губернські адміністративні відділення окружних судів, адміністративні судді в повітах, здійснюючі свої функції на одноосібній основі [70].

За часів радянської доби і включно до створення системи адміністративних судів України в нашій державі не існувало судової інстанції, в якій громадяни могли б оскаржити незаконні дії чи бездіяльність органів державної влади та їх посадових осіб. Системи оскарження рішень суб’єктів владних повноважень у судовому порядку не існувало.

Аналіз історичних джерел дає можливість зробити висновок, що судового порядку розгляду скарг у вищих органах адміністративної юстиції не було. Наприклад, скарги на постанови адміністративних установ повинні були передаватися до вищих інстанцій через ті нижчі інстанції, дії яких оскаржу-

вались. Так, скарги на розпорядження міністрів передавалися у перший департамент Сенату тільки через дані міністерства. Слухання справи, зазвичай, відбувалося за участю представника зацікавленого міністерства (сторони), якому нарівні із суддями належало право вирішального голосу. Характерною рисою процесуальної діяльності органів адміністративної юстиції в дореволюційній Росії була велика кількість правил, регламентуючих порядок подання скарг до кожної з адміністративних установ нижчих інстанцій [71].

Однак, починаючи з XIX ст. для деяких категорій скарг все ж існував змішаний судово-адміністративний порядок їх розгляду вищою адміністративною інстанцією. З прийняттям 26 грудня 1916 р. Закону “Про деякі зміни порядку в провадженні справами Департаментом Урядуючого Сенату” було запроваджено судовий порядок розгляду адміністративних справ цим Департаментом Сенату [72].

У 1923 р. Інститут радянського права в Україні розробив проект Положення про Верховний адміністративний суд і про обласні та губернські адміністративні суди республіки. Пункт 19 цього Положення передбачав підстави адміністративного позову [73]:

- протириччя змісту адміністративного акта законові;
- спотворення актом істотного змісту та цілей закону;
- недодержання законної форми й порядку вчинення акта управління тощо.

Згодом, у 1927 р., було прийнято Адміністративний кодекс УРСР. Його не випадково називали винятком в історії новітнього адміністративного права. Ухвалення Адміністративного кодексу України стало значним кроком у розвитку адміністративного законодавства. Був запроваджений адміністративно-процесуальний порядок розгляду скарг на дії місцевих адміністративних органів. Проте й у цьому законодавчому акті не передбачалося судового оскарження, за винятком скарг на неправильне провадження опису, оцінки майна, призначеного на продаж у разі несплати необхідних платежів, а також неправильний розподіл отриманих від продажу майна сум [73, 74].

Еволюція інституту оскарження у правовій системі характеризується неоднорідністю. Як можливість задоволення власних, суб’єктивних інтересів, як засіб звернення уваги на їх порушення, оскарження має давнє коріння (від звичаїв до поступового перетворення його на правову категорію). У перших державних утвореннях інститут оскарження мав адміністративно-судовий характер. Нормативно-правове регулювання оскарження у вітчизняному законодавстві виникло у 1918 р. і пройшло шлях від підзаконних нормативно-правових актів до окремих спеціальних законів, кодифікованих актів, конституційної регламентації. Для провадження у справах про адміністративні правопорушення характерна наявність адміністративного і контрольно-наглядного порядку оскарження рішень, дій/бездіяльності в адміністративно-деліктній сфері. Судовий порядок оскарження у цій сфері зазнавав найбільше змін [75, с. 172].

Про можливість оскарження у межах відповідальності за адміністративні проступки мова не йде. Адже становлення та зародження інституту адміні-

стративної відповідальності відбувалося в Україні на початку ХХ ст. у межах трансформації інституту кримінальної відповідальності.

На думку В. К. Колпакова, визначення проступків як адміністративних пов'язано з процедурними особливостями застосування покарань по кримінальному законодавству Російської імперії. За загальним положенням каральна влада у Росії була сконцентрована у судах. Справи про малозначні злочини, або проступки розглядали мирові судді. Але у 1889 р. інститут мирових суддів скасовується (вони залишаються лише у деяких великих містах, зокрема Москві, Санкт-Петербурзі, Одесі, Харкові) і судові функції у значному обсязі переходять до адміністративних органів. Таким чином, малозначні злочини отримують назву адміністративних проступків (деліктів), як такі, що були підвідомчі органам адміністративної влади [76, с. 117].

Правопорушення, що сьогодні в теорії, на практиці й у законодавстві розуміються як адміністративні правопорушення, у теорії, на практиці й у законодавстві дореволюційної Росії розумілися як маловажні злочини або проступки (поліцейські проступки, делікти).

Із входженням України як союзної республіки до складу СРСР починають розвиватись норми про адміністративну відповідальність та окремі процесуальні інститути притягнення до неї: постанова “Про надання адміністративним органам права вживати заходів адміністративного впливу за маловажні праволомства” (27.07.1927 р.), норми якої згодом увійшли до Адміністративного кодексу УРСР (12.10.1927 р.). Останній містив і окремий розділ, що регулював відносини по оскарженню дій місцевих адміністративних органів (р. XI) [77]. До суб'єктів звернення із скаргою відносились: установи, організації і окремі особи, у тому числі і ті, чиї права не були безпосередньо порушені. Скарги мали подаватися до вищого адміністративного органу або органу, дії якого оскаржуються протягом місячного строку з моменту, коли заявнику стала відома оскаржувана дія. Водночас, незважаючи на те, що в Адміністративному кодексі вживається поняття “відповідальність”, ним не передбачено судовий порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також можливість оскарження рішень органів адміністративної юрисдикції, прийнятих у результаті того розгляду [78, с. 73]. І такий стан речей не є випадковим.

Як зазначав А. Є. Єлістратов у своєму підручнику “Адміністративне право”, радянське адміністративне право не має потреби у протилежності органів адміністрації і судових інстанцій, яка розглядається гарантією прав громадян у буржуазній державі. Робітникам і селянам у Союзі РСР такого ненадійного формально-правового притулку, як поділ влади шукати не приходиться. У їх розпорядженні весь державний апарат, зі всіма його частками і функціями [79].

Аналіз законодавчої діяльності в адміністративній сфері подальших років свідчить про те, що після втрати чинності Адміністративним кодексом УРСР, адміністративно-правові відносини розвивались у двох напрямках: процедурному (прийняття Президією Верховної Ради СРСР у 1968 р. Указу “Про порядок розгляду пропозицій, заяв і скарг громадян”, який у 1980 р.

прийнято у новій редакції і який діяв в Україні зі змінами та доповненнями до прийняття у 1996 р. Закону “Про звернення громадян”) та деліктному (прийняття Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення (1980 р.) і Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення (1984 р.). До введення в дію Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення законодавство про адміністративну відповідальність охоплювало приблизно 500 нормативних актів, зокрема й іншого галузевого спрямування (наприклад, ЦПК України 1963 р. передбачав провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин). Тому потреба в їх кодифікації була вкрай актуальною [78, с. 74].

Інститут оскарження у справах про адміністративні правопорушення (адміністративно-деліктному провадженні) нормативно закріпився з прийняттям Кодексу про адміністративні правопорушення 1984 р. Реалізація права на оскарження відбувалась завдяки можливості: по-перше, оскаржити адміністративне затримання, огляд і вилучення речей та документів (ст. 267 КУпАП в редакції 1984 р.) лише в адміністративному порядку – вищестоящому органу (вищестоящій посадовій особі) і контрольно-наглядовому порядку – прокурору; по-друге, постанову по справі про адміністративне правопорушення оскаржити: 1) в адміністративному порядку – вищестоящому органу (вищестоящій посадовій особі) (ст. 287 КУпАП), у тому числі і завдяки протесту прокурора (ст. 290, 297 КУпАП); 2) у судовому порядку – до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду, рішення якого визнавалось остаточним (ст. 287, 288 КУпАП) [80, с. 74].

Апеляційне ж оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення не було відомо адміністративно-деліктному провадженню майже до кінця 2008 р. Відсутність у правопорушника чи потерпілого можливості оскаржити постанову суду у справі про адміністративне правопорушення в юридичній літературі різних часів розцінювалося як юридичний нонсенс у світлі сучасних вимог щодо захисту прав людини, оскільки явно суперечило ідеї розширення правових гарантій особи в адміністративно-юрисдикційному процесі [80]. На необхідність внесення змін до КУпАП неодноразово вказували науковці і практики [81, с. 62]. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини також наголошувала на невідповідності вимогам сучасного судочинства Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема, на відсутність у ньому механізму оскарження судових рішень у справах про адміністративні правопорушення.

Так, було прийнято зміни до ряду статей КУпАП, у тому числі й щодо оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення (№ 586-17 від 24.09.2008 р.) і виконано, таким чином, вимоги Конституції України, міжнародні договори, приведено й адміністративно-деліктну частину закону відповідно до стандартів Ради Європи у сфері демократії, верховенства права та прав людини. Крім того, ст. 294 та деякі інші положення КУпАП зазнали певних змін і у зв'язку із прийняттям Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, зокрема, встановлено виключення щодо поста-

нови суду, прийнятої за результатами розгляду справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185–3 “Прояв неповаги до суду” (у таких випадках постановою суду, в тому числі й за ст. 221-1 КУпАП, є остаточною і оскарженню не підлягає). А також передбачено, що постанови (рішення) інших органів адміністративної юрисдикції (ст. 288 КУпАП) оскаржуються (опротестовуються) як до вищестоящих органів (посадових осіб цих органів), так і до суду в порядку адміністративного судочинства, визначеного КАС України [80, с. 74].

Аналіз витоків становлення та розвитку інстанційної системи перегляду судових рішень в адміністративному процесі дає можливість зробити висновок, що сьогодні вже ні у кого не викликає сумнів те, що призначення інстанційної системи перегляду судових рішень — відновлення порушеного права, скасування незаконного судового акта. Скасувати судовий акт можна лише одним шляхом — перевірити його законність під час здійснення судового контролю.

Враховуючи викладене, можна зазначити, що за функціональною ознакою судовий контроль в адміністративному процесі втілюється у таких видах:

- поточний судовий контроль за законністю рішень суб’єктів владних повноважень. Цей вид судового контролю здійснюється під час здійснення правосуддя при розгляді публічно-правових спорів;
- підсумковий судовий контроль за виконанням рішень суду. Відповідно до ст. 267 КАСУ суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, має право зобов’язати суб’єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. За наслідками розгляду звіту суб’єкта владних повноважень про виконання постанови суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накласти на керівника суб’єкта владних повноважень, відповідального за виконання постанови, штраф у розмірі від десяти до тридцяти мінімальних заробітних плат;
- контроль за виконанням судових рішень у справах про адміністративні правопорушення здійснюється згідно з приписами ст. 305 КУпАП, а саме органом (посадовою особою), який виніс постанову, та іншими органами державної влади в порядку, встановленому законом;
- судовий контроль за рішеннями судів нижчих інстанцій. Сутність цього виду судового контролю полягає у наявності повноважень у вищестоящих судів переглянути законність судових рішень судів нижчих інстанцій у межах апеляційного та касаційного провадження, у провадженні за нововиявленими обставинами, Верховним Судом України.

Таким чином, перегляд судових рішень є одним із видів судового контролю в адміністративному процесі.

Існування цього виду судового контролю в адміністративному процесі є дуже важливим і обумовлено низкою факторів, серед яких можна виокремити наявність випадків, коли перегляд судового рішення обумовлений існу-

ванням спірних правових положень та існує необхідність додаткового судового тлумачення, потреба додаткового дослідження доказів, надання їм нової правової оцінки, у разі, коли висновки суду попередньої інстанції були помилкові, випадків поновлення провадження в адміністративній справі у разі, коли після винесення судового рішення виникли важливі докази та обставини, які не були дослідженні судом і які мають значення для правильного вирішення справи.

З іншого боку, перегляд судових рішень в адміністративному процесі обумовлений існуванням низки об'єктивних (складність адміністративної справи, наявність тиску на суддів, спірність правових відносин тощо) і суб'єктивних (неуважність суддів, необ'єктивність або некомпетентність тощо) чинників.

Так, справи про адміністративні правопорушення, згідно зі ст. 213 КупАП, як суди першої інстанції можуть розглядатися районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених цим Кодексом, місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України. У такому разі буде мати місце судовий контроль за законністю прийняття рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності, законністю складання протоколу про адміністративне правопорушення. При розгляді публічно-правового спору адміністративний суд, здійснюючи судовий контроль, перевіряє законність рішень (адміністративних актів) суб'єкта владних повноважень.

Крім того, перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення, у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, може бути переглянута Верховним Судом України.

Підсумовуючи викладене у цьому розділі, ми дійшли певних висновків:

1. В адміністративному процесі контрольна функція правосуддя втілюється: 1) у діяльності адміністративних судів (судів на стадії розгляду та винесення постанови у справах про адміністративні правопорушення) по контролю за законністю рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень при розгляді публічно-правових спорів; 2) у діяльності адміністративних судів за виконанням судових рішень, згідно зі ст. 267 КАСУ; 3) у діяльності судів контролюючих інстанцій за законністю та обґрунтованістю судових рішень (постанов судді у справах про адміністративні правопорушення).

2. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі, як основна форма реалізації контрольної функції судової влади, ґрунтується на засадах інституалізації. В адміністративному процесі це виражається у тому, що за законністю та обґрунтованістю судових рішень: 1) адміністративних судів першої інстанції, існує контроль з боку апеляційної та касаційної інстанції; 2) у справах про адміністративні правопорушення існує контроль з боку апеляційної інстанції.

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У СИСТЕМІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Як зазначалося у попередньому розділі роботи, інститут перегляду судових рішень в адміністративному процесі є однією із форм судового контролю за законністю та обґрунтованістю судових рішень.

З іншого боку, не можна не звернути увагу на те, що право на перегляд судового рішення в сучасних наукових працях розглядається як невід'ємна складова права на судовий захист. Окрім цього, зазначене положення є міжнародним стандартом, оскільки гарантувати справедливість судового рішення неможливо без забезпечення права зацікавленої особи на його перевірку іншим складом суду. Такий підхід закріплено у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (п. 5 ст. 15), відповідно до яких кожен, кого засуджено за вчинення злочину, має право на перегляд його справи вищестоящим судом [82].

Логічним кроком стала імплементація даних міжнародних положень у чинне законодавство нашої держави. Так, одним із принципів судочинства, відповідно до ст. 129 Конституції України, є забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішень суду. Ця норма конкретизована у ст. 14 Закону України “Про судоустрій та статус суддів” від 7 липня 2010 р., відповідно до якої учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України [82].

Особливості реалізації цього принципу знайшли своє відображення й у нормах КУпАП, а саме у ст. 294 КУпАП та у розд. 24–1 КУпАП “Перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною”.

До системи перегляду судових рішень в адміністративних справах, згідно з розд. 4 КАСУ, належать провадження в суді апеляційної інстанції; провадження в суді касаційної інстанції; перегляд рішень Верховним Судом України; провадження за нововиявленими обставинами.

Як вже вказувалося, перегляд судових рішень в адміністративному процесі, як основна форма реалізації контрольної функції судової влади, ґрунтується на засадах інституалізації. У свою чергу, інститут перегляду судових рішень дуже тісно пов'язаний з інстанційною побудовою судової гілки влади: суди апеляційної інстанції, суди касаційної інстанції.

Світова практика підтверджує, що під апеляцією слід розуміти перегляд у межах оскарження вищою судовою інстанцією фактичних обставин та (чи тільки) юридичної сторони судової справи, в якій нижчий суд виніс неостаточне рішення. Апеляція є логічним продовженням розгляду справи по суті в другій інстанції після першої. Обов'язковість апеляційного провадження у справі цілком залежить від волі учасників судового процесу. Таким

чином, виключно волею апелянтів визнається, чи достатнім для остаточного вирішення конкретної справи є її розгляд у суді першої інстанції, чи остаточне вирішення має бути результатом послідовного розгляду цієї справи у двох ієрархічно різних судових інстанціях. Із сфери апеляційного оскарження традиційно виключається фактична сторона справ, розглянутих судом присяжних. Рішення судів у таких справах можуть підлягати апеляції виключно в частині юридичної оцінки встановлених присяжними фактичних обставин [83].

Інститут касації у світовій практиці сформувався не шляхом одномоментного творчого витвору мислителя чи законодавця, а в результаті тривалого практичного розвитку історії судочинства. Касація розвинулась із різних форм прохання про скасування судового рішення. У процесі свого формування касаційна функція “вмонтовувалась” у систему інших функцій вищого судового органу, в результаті чого з’явилися різні порядки касації та різні за обсягом повноваження касаційних інстанцій. Пересвідчитись у цьому можна шляхом аналізу правових систем різних країн, в яких діє касаційний суд. При цьому “законодавцями моди”, взірцями для інших держав у питанні побудови інституту касації, традиційно вважають Францію (більш чиста форма касації) та Німеччину (форма, що передбачає тісний зв’язок функції касації з функцією апеляції та “переплетіння” їхніх елементів). Касація передбачає перегляд виключно формальної сторони справи на предмет визначення легальності провадження та рішення у судовій справі. Касація за своїм безпосереднім змістом обмежується або скасуванням рішення з передачею справи на новий розгляд до іншого суду (чи іншого складу суду), або залишенням касаційного звернення без наслідків [83].

Відновлення справи у зв’язку з нововиявленими обставинами вважається виключним за своєю суттю порядком перегляду судових рішень. Виключність у цьому порядку проявляється і щодо суб’єктів звернення, і щодо підстав, і щодо порядку провадження тощо. Виявлені обставини мають бути не просто новими – вони повинні мати таке значення, що якби вони були надані суду, який розглядав справу по суті, то суд, вірогідно, виніс би інше рішення. Тобто очевидність помилковості прийнятого рішення має бути достатньо високою [83].

Підставами для перегляду судового рішення в адміністративних справах за нововиявленими обставинами є: 1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; 2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення; 3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення; 4) скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути; 5) встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону,

іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Згідно з прецедентною практикою Європейського суду з прав людини та ряду міжнародно-правових документів, насамперед Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зазвичай, функції верховних (вищих) судів держав полягають у забезпеченні однакового застосування матеріального та процесуального права, а також у забезпеченні єдності судової практики шляхом перегляду судових рішень судів нижчого рівня (як правило, шляхом касаційного провадження). Разом із тим, щоб захистити осіб, які беруть участь у справі, та інших заінтересованих осіб від можливих судових помилок і одночасно забезпечити кожному конституційну гарантію захисту своїх прав, свобод чи інтересів за справедливою судовою процедурою можуть бути передбачені й інші форми перегляду [84, с. 107–108].

У нашій державі правом переглядати судові рішення, вже після касаційної інстанції, наділений повноваженнями Верховний Суд України. Згідно з приписами КАСУ, Верховний Суд України не є судом касаційної інстанції (гл. 3 розд. IV КАСУ), а переглядає судові рішення згідно ст. 237 КАСУ з підстав: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 2) неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності справ або встановленої законом юрисдикції адміністративних судів; 3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом; 4) порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення Вищим адміністративним судом України незаконного судового рішення з питань, передбачених ст. 171–1 КАСУ; 5) невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції, викладеному у постанові Верховного Суду України, висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Відповідно до гл. 24–1 КУпАП, Верховний Суд України переглядає постанови по справі про адміністративне правопорушення з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судом справи про адміністративне правопорушення.

З наведеного ми бачимо, що в Україні склалася чотирьохінстанційна система побудови судів при перегляді судових рішень в адміністративному процесі. Тобто сьогодні в Україні створено та функціонують чотири судові ланки: місцеві, апеляційні, вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд України та три судові інстанції: перша, апеляційна і касаційна. При цьому Верховний Суд України не належить ні до жодної інстанції, але, безумовно, залишається найвищим судовим органом.

Досліджуючи питання інстанційності, не можна не звернути увагу на існуючі дискусійні питання щодо відповідних підходів до побудови судових інстанцій. Законом України “Про судоустрій і статус суддів” уперше на законодавчому рівні було виокремлено такий принцип побудови системи судів загальної юрисдикції, як інстанційність. Однак, протягом останніх років чинне законодавство про судоустрій і приписи процесуальних кодексів зазнали змін стосовно інстанційної побудови судів та перевірки судових рішень судами вищих інстанцій.

Міжнародний досвід у сфері інстанційної побудови судових органів доводить, що інстанційне окреслення будь-якої судової системи залежить від того, яким чином організовані стадії судового провадження (судові інстанції) та за яким принципом створені суди, до повноважень яких віднесено виключно один вид проходження справи. Загалом, системи судів європейських країн мають багатоступінчасту, ієрархічну структуру для гарантування всебічного дослідження й оперативного вирішення правових спорів та забезпечення однакового застосування норм права в державі. Тому, зазвичай, верховні (касаційні) суди мають повноваження суду найвищої (останньої) інстанції [85, с. 16].

Судова інстанція — це процесуальне поняття, за допомогою якого визначається порядок вирішення спорів правового характеру або перегляду постановлених судових рішень на визначеній стадії судового процесу. Отже, під судовою інстанцією розуміється судова установа (відповідний судовий підрозділ), уповноважена на розгляд справи по суті (суд першої інстанції) або на перевірку законності та обґрунтованості постановленого судового рішення, що не набрало законної сили (суд апеляційної інстанції), або на перевірку законності та обґрунтованості рішення суду, яке набрало законної сили (суд касаційної інстанції) [85, с. 16].

З аналізу реформаційних новел — Закону України від 12 лютого 2015 р. № 192-VII “Про забезпечення права на справедливий суд”, яким у новій редакції викладено Закон України “Про судоустрій і статус суддів”, Указу Президента України від 3 березня 2015 р. № 119/2015 “Про Конституційну комісію”, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, — вбачається, що початком відліку для конституційних і законодавчих змін є вдосконалення державно-владних інституцій з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства. Тому питання удосконалення підходів до побудови судових інстанцій не можна вважати завершеним [86, с. 2].

З урахуванням того, що сьогодні в Україні діє чотириланкова система судів та з метою забезпечення принципу “одна судова ланка — одна судова інстанція” варто визначити Верховний Суд України як суд ревізійної інстанції з урахуванням існуючого права переглядати рішення суду касаційної інстанції з підстав неоднакового застосування норм процесуального або матеріального права.

Така побудова системи судів, що переглядають судові рішення, є дієвою гарантією реалізації права на судовий захист, і це не випадково, адже ефектив-

ність судового захисту прямо залежить від можливості повторного перегляду справи іншим складом суду, а також контролю за додержанням вимог закону під час ухвалення рішення з боку вищих судів. Така система судочинства зводить до мінімуму ризик зловживань з боку осіб, які здійснюють правосуддя, дозволяє мінімізувати суб'єктивізм суддівського переконання і виправити помилки, допущені нижчими судами під час постановлення рішення. Всі ці фактори зміцнюють довіру до органів судової влади, зменшують негативні наслідки правового нігілізму населення, формують імідж держави як країни з демократичною системою правосуддя [87].

Отже, інститут перегляду судових рішень в адміністративному процесі позитивно відображається на функціонуванні судової гілки влади, є видом судового контролю за додержанням судами вимог закону під час відправлення правосуддя, забезпечує дієвість засад судочинства та законність судових рішень в Україні. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі є важливою складовою забезпечення в Україні права на судовий захист.

Такий висновок узгоджується й з правовою позицією Конституційного Суду України, який у п. 5 мотивувальної частини рішення від 02.11.04 № 15-рп/2004 зазначив, що ст. 6 Закону України “Про судоустрій України” передбачено, що всім суб'єктам правовідносин гарантується захист їх прав, свобод і законних інтересів незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до Закону. За частиною другою цієї статті для забезпечення всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ, законності судових рішень в Україні діють суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Право на судовий захист передбачає також можливість звернення всіх учасників судового провадження, у тому числі підсудного, до судів апеляційної та касаційної інстанцій [88].

Про недопустимість порушення права на судовий захист неодноразово наголошувалося й у рішеннях Європейського суду з прав людини, наприклад, справи “Ван Оршовен проти Бельгії” (Van Orshoven v. Belgium), судові рішення від 25 червня 1997 р. [89] та “Вермюлен проти Бельгії” (Vermelen v. Belgium) [90].

Право на перегляд судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою конституційного права особи на судовий захист. Воно гарантується визначеними Конституцією України основними засадами судочинства, які є обов'язковими для всіх форм судочинства та судових інстанцій, зокрема забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (п. 8 ч. 3 ст. 129).

Однак далі, у мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду від 25 квітня 2012 р. № 11-рп/2012 зазначено, що Конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, гарантує право звернення до суду зі скаргою в апеляційному чи в касаційному порядку, яке має бути забезпечене, за винятком встановленої законом заборони на таке оскарження [91].

Зазначене узгоджується з правовою позицією, висловленою Конституційним Судом України у Рішенні від 27 січня 2010 р. № 3-рп/2010, згідно з

якою положення п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України слід розуміти так, що у цивільному процесі апеляційному оскарженню підлягають ухвали, за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом (абзац 7 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини) [82].

Аналіз даних судових рішень свідчить, що однією із складових права особи на судовий захист є право на оскарження рішення суду, яке втілюється в інституті перегляду судових рішень.

Право на судовий захист проголошено в ст. 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Судовому захисту підлягають будь-які права і свободи, в якому б нормативному акті вони не були закріплені — в конституції, галузевих законах, в інших нормативних або локальних правових актах. Таким чином, право на судовий захист має універсальний характер. У цьому сенсі ст. 55 Конституції України в повній мірі відповідає вимогам, сформульованим у ст. 8 Загальної декларації прав людини: “Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами у випадках порушення його прав, наданих їй конституцією або законом”.

Сутність права на судовий захист полягає в тому, що воно відноситься до правового статусу осіб, закріпленого і гарантованого Конституцією України. Як зазначають автори праці “Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення”, поняття права на судовий захист має комплексний характер і містить у собі основні елементи правосуддя, зокрема: 1) закріплену законом можливість особи звернутися до суду з вимогою про захист її порушеного права; 2) орган правосуддя, який здійснює судочинство у відповідній формі і в такий спосіб реалізує судову владу; 3) право здійснювати правосуддя належить тільки судовим органам, оскільки присвоєння функцій правосуддя ким-небудь іншим, а також делегування функцій судів не допускається [5, с. 49]; 4) необхідність встановлення юридичного і фактичного обґрунтування в суді заявленої вимоги шляхом реалізації конституційних та законодавчих приписів щодо змагальності.

Не можна не звернути увагу на те, що “право на перегляд судового рішення” та “право на судовий захист” є дуже взаємообумовленими поняттями, адже право на судовий захист має різні форми реалізації, однією з яких є право на перегляд судового рішення, поряд з правом на звернення до суду першої інстанції.

Тому справедливо, на нашу думку, зазначає Л. М. Ніколенко, що розкриваючи зміст права на судовий захист, можна дійти висновку, що право на судовий захист знаходиться в нерозривному зв'язку з правом (можливістю) перегляду судового акта, гарантованого державою: право на судовий захист не може бути повністю реалізоване, якщо відсутня можливість перегляду судового акта. Судове рішення не може бути визнане справедливим і правосудним, а судовий захист — повним і ефективним, якщо допущена судова помилка, держава зобов'язана гарантувати захист прав та інтересів суб'єктів

господарювання та громадян, що охороняються законом від судової помилки. Положення законодавства, що виключають будь-який порядок перегляду за скаргами заявників на предмет перевірки відповідності законності та обґрунтованості судового рішення іншою судовою інстанцією, не відповідають ст. 55 Конституції України. Ґрунтуючись на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, керуючись Конституцією України, слід підкреслити, що зміст права на судовий захист має загальний характер і поширюється на всі види судочинства [93].

Реалізація та подальше здійснення права на судовий захист відбувається з використанням ефективних засобів правового захисту, тобто певної сукупності процесуальних дій учасників адміністративного процесу, які вони здійснюють у межах, передбачених адміністративно-процесуальним законодавством і які спрямовані на відновлення своїх прав та законних інтересів.

П. М. Рабінович та І. М. Панкевич зазначають, що зміст права — це умови та засоби, які складають юридичні можливості людини, обсяг права, відображають сфери відносин, на які це право поширюється [94, с. 106]. Суб'єктивне право без встановлення процедури його реалізації і захисту фактично не існує. Уявимо ситуацію, коли законодавець закріпив право особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, і потерпілого на оскарження в суді постанови у справі про адміністративне правопорушення, але при цьому не встановив правила щодо визначення підсудності відповідних справ, не описав порядок їх розгляду, не вказав повноваження суду при вирішенні справ тощо [54, с. 23].

За таких умов право на перегляд судового рішення стає декларативним, формальним, таким, що не може бути реалізоване у реальних суспільних відносинах.

До одних із засобів судового захисту можна віднести перегляд судових рішень, який в адміністративному процесі здійснюється у встановленому КАСУ та КУпАП порядку з використанням процесуальних гарантій, які забезпечують справедливість розгляду адміністративних справ.

Перегляд судових актів, як засіб судового захисту, не може існувати сам по собі, поза зв'язком із діяльністю суду першої інстанції, що розглядає і вирішує судові справи. Відповідно до цього, право на судовий захист спочатку реалізується у суді першої інстанції. Провадження у суді першої інстанції, як і провадження з перегляду судового акта, також може розглядатися як засіб судового захисту. Якщо законом передбачено право оскарження судового акта, то судовий захист продовжуватиме здійснюватися, але вже у суді другої інстанції, який переглядає законність і обґрунтованість судового акта, що не набрав законної сили. Подання відповідної скарги на судовий акт порушує інший засіб судового захисту — провадження у суді другої інстанції. Якщо скарга зацікавленої особи не буде задоволена, то реалізація права на судовий захист знову може бути продовжена шляхом оскарження судового рішення суду другої інстанції і судового рішення суду першої інстанції, яке набрало законної сили, до вищестоящего суду. Подання відповідної скарги порушує

провадження у вищестоящому суді, яке також може розглядатися як самостійний засіб судового захисту [93].

Таким чином, судовий захист реалізується у різних формах за допомогою різних правових засобів. Без діяльності суду першої інстанції неможливе звернення до судів, які здійснюють перегляд, оскільки у зацікавленій у судовому захисті особи не буде приводу для звернення до відповідного суду вищої інстанції — судового акта, який переглядається [93].

Не можна не зазначити, що і як будь-яке суб'єктивне право, право на перегляд судового рішення повинно мати гарантії реалізації — “наявні необхідні інститути і механізми, що гарантують його непорушність, всебічне визнання і охорону” [95, с. 27].

Інституційні гарантії реалізації права на перегляд судового рішення виявляються через функціонування органів влади, які можуть впливати на цю сферу, а саме: 1) Верховна Рада України; 2) Президент України; 3) адміністративні суди; 4) місцеві загальні суди як суди адміністративні, що розглядають справи з приводу оскарження постанов у справах про притягнення до адміністративної відповідальності; 5) Державна судова адміністрація, яка забезпечує належні умови функціонування судової гілки влади.

Конституційні гарантії реалізації права на перегляд судового рішення впливають з положень Основного закону України (ч. 2 ст. 55; ч. 2 ст. 19; п. 22 ч. 1 ст. 92; ч. 1 ст. 124; ч. 3 ст. 129 Конституції України).

Правові гарантії реалізації права на перегляд судового рішення закріплені в нормах КАСУ (розд. 4) і КУпАП (гл. 24 та гл. 24–1).

Міжнародно-правові гарантії реалізації права на перегляд судового рішення містяться у низці міжнародних документів, ратифікованих Верховною Радою України.

Досить цікавою серед них є Рекомендація щодо судового перегляду адміністративних актів. Цією Рекомендацією урядам держав-членів Ради Європи запропоновано впроваджувати у своїх національних правових системах і застосовувати на практиці наведені в її тексті принципи, якими забезпечується реалізація права на судове оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів влади. Сутність таких принципів полягає у наступному:

1. Усі акти адміністрації підлягають судовому перегляду. Суд повинен мати можливість здійснювати перегляд щодо будь-якого порушення закону, включаючи питання відсутності компетенції (необхідних повноважень), порушення процедурних норм та зловживання повноваженнями.

2. Можливість звернутися за судовим переглядом має надаватися особам, які вважають, що акт прямо впливає на їхні права та інтереси. При цьому, такі особи повинні мати достатньо часу для ініціювання порушення процедури судового перегляду, а вартість доступу до перегляду не повинна бути такою, що знеохоче подання відповідного клопотання. Особам, які не мають необхідних фінансових ресурсів, має надаватися можливість користуватися безоплатною правовою допомогою, якщо цього вимагають інтереси правосуддя.

3. Судовий перегляд має здійснюватися незалежним, безстороннім судом, встановленим законом. Таким судом може бути адміністративний суд або підрозділ системи загальних судів.

4. Судовий розгляд повинен бути справедливим. Така вимога включає: а) встановлення розумного строку розгляду справи; б) забезпечення рівності процесуальних засобів, якими користуються сторони у процесі; в) зобов'язання суб'єкта влади надати суду доступ до документів та інформації, які мають стосунок до справи; г) забезпечення змагальності провадження шляхом доступності для сторін всіх доказів, прийнятих судом; д) наявність у суду повноважень розглянути всі питання права і фактичні обставини, які мають значення для представленої сторонами справи; е) відкритість розгляду справи; ж) публічність проголошення судового рішення; з) вмотивованість рішення суду; і) забезпечення оскарження судового рішення у вищестоящому суді.

5. У разі визнання акта неправомірним, суд має ухвалити таке рішення, яким можна виправити ситуацію і привести її у відповідність із законом. Зокрема, суд повинен бути правомочним скасувати адміністративне рішення і, якщо необхідно, повернути справу знову до адміністративного органу для прийняття в ній нового рішення. Суд також повинен мати повноваження вимагати від адміністративного органу, у разі необхідності, виконання певного обов'язку [96].

Отже, право на перегляд судового рішення в адміністративному процесі є суб'єктивним правом особи. Воно складається з правомочностей, тобто юридичних можливостей, якими користується особа у процесі його здійснення. Такими правомочностями є права на власні дії, на вимагання і на домагання. Право на дії полягає у можливості особи звернутися до суду, у спроможності реалізовувати процесуальні права в порядку і формах, які, у разі оскарження постанови в справі про адміністративне правопорушення, визначено КАС та КУпАП. Право на вимагання має два аспекти: позивач може вимагати певної поведінки від (а) суду та (б) інших учасників справи. У випадку ж, якщо зобов'язані суб'єкти ухиляються від виконання своїх обов'язків, скаржник вправі звернутися до компетентного органу задля забезпечення реалізації свого права. У цьому полягає правомочність домагання [54, с. 52].

Право на перегляд судового рішення, хоча й має гарантії реалізації, про які йшлося, однак в адміністративному процесі воно є дещо звуженим.

Так, згідно зі ст. 294 КУпАП особа має право на оскарження постанови судді у справах про адміністративні правопорушення до суду апеляційної інстанції. Водночас, після розгляду апеляційної скарги постановою апеляційного суду набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає.

Певні особливості реалізації права на перегляд судового рішення існують й в адміністративному судочинстві і проявляються при розгляді адміністративними судами окремих категорій адміністративних справ. Сутність цих особливостей полягає в тому, що особі право апеляційного або касаційного оскарження або обмежується, або взагалі відсутнє.

Наприклад, у ч. 7 ст. 171-1 КАСУ рішення Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції підлягає перегляду Верховним Судом України у порядку, визначеному цим Кодексом. Тобто при розгляді цієї категорії адміністративних справ відсутня можливість особи оскаржити рішення в апеляційному та касаційному порядку. Їх переглядає виключно Верховний Суд України.

Відсутня можливість перегляду рішення суду в апеляційній та касаційній інстанції у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності. Згідно зі ст. 171-2 КАСУ рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає.

Остаточним і таким, що не може бути оскаржене, є рішення суду:

- 1) у справах про уточнення списку виборців. Згідно з приписами ст. 173 КАСУ постанова адміністративного суду щодо внесення змін у списки виборців виконується негайно;
- 2) у справах, пов'язаних з виборами Президента України. Згідно з п. 11 ст. 176 КАСУ рішення апеляційної інстанції з виборчих спорів є остаточним і оскарженню не підлягає. Рішення Вищого адміністративного суду України щодо скарги на результати виборів є остаточним і не підлягає перегляду в апеляційному чи касаційному порядку;
- 3) у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 183-1 КАСУ). Судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є Вищий адміністративний суд України, рішення якого є остаточним і оскарженню не підлягає;
- 4) у скороченому провадженні. Так, згідно з п. 9 ст. 183-2 КАСУ постанова, прийнята у скороченому провадженні, крім випадків її оскарження в апеляційному порядку, є остаточною. У разі оскарження в апеляційному порядку постанови, прийнятої у скороченому провадженні, судові рішення апеляційної інстанції по такій справі є остаточним і оскарженню не підлягає (п. 10 ст. 183-2 КАСУ).

Отже, з наведеного випливає, що в адміністративному судочинстві існує можливість особі реалізувати право на оскарження судового рішення та здійснення судового контролю за рішеннями адміністративних судів першої інстанції. Однак особливістю реалізації принципу апеляційного та касаційного оскарження є встановлення у законі заборони, у певних видах категорій адміністративних справ, щодо оскарження рішення адміністративного суду нижчої інстанції. Такий стан речей обумовлений особливостями публічно-правового спору, виходячи зі змісту якого виникає необхідність оперативного прийняття та швидкого виконання судового рішення. Однак виникає

питання, а не порушують окремі положення КАСУ, про які згадувалося, п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України.

Право на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою конституційного права особи на судовий захист. Воно гарантується визначеними Конституцією України основними засадами судочинства, які є обов'язковими для всіх форм судочинства та судових інстанцій, зокрема забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (п. 8 ч. 3 ст. 129).

Однак далі, у мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду від 25 квітня 2012 р. № 11-рп/2012 зазначено, що Конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, гарантує право звернення до суду зі скаргою в апеляційному чи в касаційному порядку, яке має бути забезпечене, за винятком встановленої законом заборони на таке оскарження [91].

Зазначене узгоджується з правовою позицією, висловленою Конституційним Судом України у Рішенні від 27 січня 2010 р. №3-рп/2010, згідно з якою положення п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України слід розуміти так, що у цивільному процесі апеляційному оскарженню підлягають ухвали за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом (абз. 7 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини) [92].

Отже, аналіз наведених судових рішень Конституційного Суду України дає змогу зробити висновок, що особі право на оскарження обмежується у випадках, коли апеляційне та (або) касаційне оскарження заборонено законом.

Дані правові позиції Конституційного Суду і положення КАСУ узгоджуються й з нормами Конвенції про захист прав і основоположних свобод, яка не встановлює стосовно цивільного судочинства (адміністративне судочинство можна віднести до цивільного, з урахуванням уніфікаційних зв'язків) абсолютного права на перегляд справи вищестоящим судом, на відміну від кримінального, де право засудженого на перегляд вироку суду має бути реалізоване і обмеженню не підлягає.

Сформульовані контрольними органами Конвенції правові положення дають змогу стверджувати, що можливість перегляду судового акта, який не набрав законної сили, в принципі, повинна існувати. Обмовка "в принципі" допомагає у визначених законом випадках передбачити обмеження реалізації цієї можливості, що не розглядатиметься як обмеження права на судовий захист. Інші засоби судового (правового) захисту у виді провадження з перегляду судового акта, який набрав законної сили, у вищому суді можуть бути обмежені або бути відсутні, що не свідчитиме про обмеження права кожного на судовий захист. Цей висновок ґрунтується також і на дії основоположного принципу в галузі процесу — принципу правової визначеності. Правова визначеність — не теоретичний постулат, а підтвердження того, що остаточне судові рішення буде поважатися. Коли рішення, що набрало чинності, суб'єктивно, необґрунтовано анулюється, то страждають не лише правова визначеність, ефективність, а й стає ілюзорним право на суд [93].

Також не можна не звернути увагу й на те, що право на перегляд судового рішення має й певні межі його реалізації. Такі межі передбачені КАСУ і КУпАП і визначають певні рамки діяльності суду та інших суб'єктів правовідносин щодо його реалізації. Зокрема, мова йде про терміни подання заяви про перегляд судового рішення (подання апеляційної чи касаційної скарги, звернення із заявою до Верховного Суду України чи із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами).

Так, згідно з ч. 2 ст. 294 КУпАП постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником протягом десяти днів з дня винесення постанови. Апеляційна скарга, подана після закінчення цього строку, повертається апеляційним судом особі, яка її подала, якщо вона не заявляє клопотання про поновлення цього строку, а також, якщо у поновленні строку відмовлено.

Апеляційна скарга на рішення адміністративного суду першої інстанції, згідно зі ст. 186 КАСУ, подається протягом десяти днів з дня її проголошення. У разі застосування судом ч. 3 ст. 160 КАСУ, а також прийняття постанови у письмовому провадженні, апеляційна скарга подається протягом десяти днів з дня отримання копії постанови. Апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції подається протягом п'яти днів з дня проголошення ухвали.

Касаційна скарга на рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково подається протягом двадцяти днів після набрання законної сили судовим рішенням суду апеляційної інстанції, крім випадків, передбачених цим Кодексом, а в разі складення постанови в повному обсязі відповідно до ст. 160 КАСУ — з дня складення постанови в повному обсязі.

Статтею 238 КАСУ встановлені інші строки реалізації права на перегляд судових рішень Верховним Судом України: це 10 днів, один місяць, три місяці та один рік.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, згідно зі ст. 247 КАСУ, може бути подано протягом одного місяця після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини.

З наведеного випливає, що перегляд судових рішень, як засіб реалізації права на судовий захист, має свої, чітко визначені межі його реалізації і має на меті забезпечити прийняття законного і обґрунтованого судового рішення.

Обмеження можливості звернення до суду тієї або іншої інстанції може свідчити про обмеження лише даного конкретного права (права на доступ до суду). Надання можливості оскарження судового акта залежить як від приватних інтересів зацікавлених в оскарженні судового рішення осіб, так і публічних інтересів, пов'язаних з відповідністю вимоги і необхідністю подальшого судового розгляду, ефективністю та своєчасністю надання судового захисту [93].

Досліджуючи інститут перегляду судових рішень в адміністративному процесі, слід зазначити, що незважаючи на розбіжність цілей, завдань, під-

став для перегляду, складу осіб, які беруть участь у справі та суб'єктів, що будуть здійснювати перегляд, строки та процесуальний порядок тощо, всі ці елементи у сукупності складають єдину систему переглядів судових рішень в адміністративному процесі. Адже кінцевою метою всіх видів перегляду судових рішень в адміністративному процесі є захист прав та законних інтересів особи, винесення законного і обґрунтованого судового рішення.

Викладене дає можливість сформулювати деякі висновки. Інститут перегляду судових рішень в адміністративному процесі є багатограним поняттям, яке втілює у собі міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини, є невід'ємною складовою права особи на судовий захист.

Як процесуальна гарантія права особи на судовий захист перегляд судових рішень в адміністративному процесі виявляється через: 1) можливість звернення до адміністративного суду відповідної інстанції в оптимальні строки (ст. 185, 186, 211, 212, 236, 238, 245, 247 КАСУ); 2) можливість звернення до суду апеляційної інстанції для перегляду судового рішення у справі про адміністративне правопорушення (ст. 294 КУпАП); 3) можливість звернення до Верховного Суду України для перегляду постанови у справі про адміністративне правопорушення; 4) наявність спеціального процесуального порядку перегляду судових рішень відповідними інстанціями; 5) мотивоване судове рішення при завершенні відповідною інстанцією адміністративного провадження.

З іншого боку, інститут перегляду судових рішень в адміністративному процесі позитивно відображається на функціонуванні судової гілки влади, адже є видом судового контролю за додержанням судами вимог закону під час відправлення правосуддя, забезпечує дієвість засад судочинства та законність судових рішень в Україні.

Таким чином, сутність перегляду судових рішень в адміністративному процесі є гарантією права на судовий захист, з одного боку, а з іншого — є засобом, який дає можливість суду, що здійснює правосуддя в адміністративних справах, перевірити у межах своєї компетенції законність та обґрунтованість судового рішення, що було прийнято судом нижчої інстанції. Кожна подальша інстанція є контрольною щодо попередньої та надає додаткові гарантії законності та обґрунтованості судовому рішенню.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ I

1. *Організація судової влади в Україні*: навч. посіб. / [за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сибільової]. — Харків: Нац. юрид. акад. України, 2009. — 184 с.
2. *Мурашин Г. О.* До питання реформування судової влади / Г. О. Мурашин // *Правова держава*. — Київ, 1997. — Вип. 7. — С. 68.
3. *Нечипорук С. В.* Доктринальні проблеми визначення поняття судової влади / С. В. Нечипорук // *Часопис Київ. ун-ту права*. — 2010. — № 1. — С. 72–76.
4. *Бігун В. С.* Кримінальне правосуддя та судочинство. Філософсько-правовий аналіз щодо зв'язку і розмежування понять на прикладі практики Конституційного Суду України [Електронний ресурс] / В. С. Бігун // *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законодавчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 3 квіт. 2009 р.)*. Видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. — Київ: Атіка, 2009. — 832 с. — С. 61–66. — Режим доступу: <http://www.bihun.info>
5. *Правосуддя*: філософське та теоретичне осмислення: кол. моногр. / [А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода, Б. В. Малишев, С. П. Погребняк, С. П. Рабінович, В. С. Смородинський, О. В. Стовба]; відп. ред. В. С. Бігун. — Київ, 2009. — 316 с.
6. *Воскобитова Л. А.* Механизм реализации судебной власти посредством уголовного судопроизводства [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 / Л. А. Воскобитова. — Москва, 2004. — 56 с.
7. *Таликін Є. А.* Зміст поняття “правосуддя” у контексті функцій господарського суду / Є. А. Таликін // *Укр. наук. зап.* — 2011. — № 4 (40). — С. 164–169.
8. *Авдеенко Н. И.* Механизм и пределы правового регулирования воздействия гражданского процессуального права [Текст] / Н. И. Авдеенко. — Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1969. — 72 с.
9. *Соловьев И. Ф.* Правосудность приговора в уголовном процессе РФ [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 / И. Ф. Соловьев. — Воронеж, 1992. — 21 с.
10. *Гусаров К. В.* Інстанційний перегляд судових рішень у цивільному процесі: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 / К. В. Гусаров. — Харків, 2011. — 431 с.
11. *Алексеев С. С.* Право: азбука — теория — философия. Опыт комплексного исследования [Текст] / С. С. Алексеев. — Москва: Статут, 1999. — 712 с.
12. *Комиссаров К. И.* Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства [Текст] / К. И. Комиссаров. — Свердловск: Госюриздат, 1971. — 167 с.
13. *Олендер В. Я.* Функції суду в державному механізмі / В. Я. Олендер // *Право і суспільство*. — 2014. — № 1–2. — С. 149–154.

14. *Штогун С. Г.* Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / С. Г. Штогун. — Харків, 2004. — 205 с.
15. *Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. / В. С. Ковальський [кер. авт. кол. В. Т. Білоус, С. Е. Демський та ін.; відп. ред. Я. М. Кондратьєв].* — Київ: Юрінком Інтер, 2002. — 320 с.
16. *Собовий О. М.* Правовий статус судді в адміністративно-деліктному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. М. Собовий; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — Київ, 2010. — С. 24.
17. *Старилов Ю. Н.* Курс общего административного права: в 3 т. / Ю. Н. Старилов. — Москва: Норма, 2002. — Т. 1: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. — 728 с.
18. *Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова].* — Київ: Факт, 2003. — 384 с.
19. *Конституційне право України: навч. посіб. [Електронний ресурс] / А. В. Паливода.* — Київ, 2011. — 156 с. — Режим доступу: http://www.big-lib.com/book/39_Konstituciine_pravo_Ukraini
20. *Пенцов М. В.* Функції судової влади в Україні та країнах СНД / М. В. Пенцов // Форум права. — 2014. — № 2. — С. 358–363.
21. *Комаров В. В.* Формы защиты гражданских прав и концентрация судебной власти [Текст] / В. В. Комаров, А. И. Семенец // Проблемы держави і права України: темат. зб. наук. пр. — Київ, 1992. — С. 3–8.
22. *Курс цивільного процесу: підручник / [В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.]; за ред. В. В. Комарова.* — Харків: Право, 2011. — 1352 с.
23. *Ухвала Конституційного суду України від 14.10.1997 р. № 44 [Електронний ресурс].* — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/vz44u710-97>
24. *Джафарова О. В.* Судовий адміністративний процес: поняття та його структура [Електронний ресурс] / О. В. Джафарова // Форум права. — 2011. — № 1. — С. 256–261. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2_011-1/11dovtic.pdf
25. *Кузьменко О. В.* Курс адміністративного процесу: навч. посіб. / О. В. Кузьменко. — Київ: Юрінком Інтер, 2011. — 250 с.
26. *Державне управління: теорія і практика / [В. Б. Авер'янов, В. В. Цветков, В. М. Шаповал та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова.* — Київ: Юрінком-Інтер, 1998. — 432 с.
27. *Коваль Л. В.* Адміністративне право: курс лекцій / Л. В. Коваль. — Київ: Вентурі, 1998. — 208 с.
28. *Гончарук С. Т.* Адміністративне право України: навч. посіб. / С. Т. Гончарук. — Київ, 2000. — 240 с.
29. *Колтаков В. К.* Адміністративне право України: підручник / В. К. Колтаков. — Київ: Юрінком Інтер, 1999. — 736 с.

30. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес: підручник / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. — Київ: Літера ЛТД, 2001. — 336 с.
31. Завальний М. В. Адміністративно-деліктне провадження, що здійснюється органами внутрішніх справ [Електронний ресурс]: дис. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.07 / М. В. Завальний. — Режим доступу: <http://www.pandia.ru/text/78/298/4517.php>
32. Завальний М. В. Місце адміністративно-деліктоного провадження в адміністративному процесі / М. В. Завальний // Форум права. — 2008. — № 1. — С. 140–146.
33. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
34. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
35. Квак В. В. Поняття “публічно-правовий спір” та “адміністративний спір” в законодавчій термінології [Електронний ресурс] / В. В. Квак. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64
36. Смокович М. Судова влада: місце в суспільстві та судовий контроль / М. Смокович // Юрид. Україна. — 2012. — № 10. — С. 99–107.
37. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики: навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. Б. Авер'янов. — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books>
38. Адміністративне право України. Загальна частина: курс лекцій / [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. В. Горбач та ін.]; за ред. В. В. Коваленка. — 2011. — 395 с.
39. Виконавча влада і адміністративне право / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. — Київ: Вид. дім “Ін Юре”, 2002. — 668 с.
40. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і фак. / [за ред. Ю. П. Битяка]. — Харків: Право, 2000. — 520 с.
41. Отечественая Т. И. Прокурорский надзор как средство обеспечения законности в сфере государственного управления / Т. И. Отечественая. — Томск: ТЮИ, 1999. — 126 с.
42. Кобринський В. Ю. Поняття та зміст контролю / В. Ю. Кобринський // Наукове забезпечення правоохоронної діяльності: історія, сучасність та міжнародний досвід: тези підсумкової наук.-теорет. конф., присвяченої Дню науки; [за ред. О. М. Джужі]. — Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. — С. 16–19.
43. Кобринський В. Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / В. Ю. Кобринський. — Київ, 2008. — 22 с.
44. Кочерин Е. А. Контроль как функция управления / Е. А. Кочерин. — Москва: Знание, 1982. — 78 с.
45. Четурнова Н. М. Судебный контроль в Российской Федерации: проблемы методологии теории и государственно-правовой практики /

- Н. М. Чепурнова. — Ростов н/Д: Изд-во Северо-Кавказ. науч. центра высш. шк., 1999. — 222 с.
46. *Кондратьев О. В.* Організаційно-правові проблеми судового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / О. В. Кондратьев; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2005. — 32 с.
47. *Колоколов Н. А.* Судебный контроль в стадии предварительного расследования: реальность, перспективы / Н. А. Колоколов // Государство и право. — 1998. — № 11. — С. 31–39.
48. *Чепурнова Н. М.* Судебный контроль как вид государственной деятельности государства / Н. М. Чепурнова, Е. А. Дюкова // Рос. судья. — 2007. — № 10. — С. 16–18.
49. *Сушко Л. П.* Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Л. П. Сушко. — Київ, 2009. — С. 197.
50. *Хотенець П. В.* Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві [Електронний ресурс] / П. В. Хотенець. — Режим доступу: <http://www.hr.arbitr.gov.ua/sud5023/publication/88503>
51. *Горшенев В. М.* Контроль как правовая форма деятельности / В. М. Горшенев, И. Б. Шахов. — Москва: Юрид. лит., 1987. — 176 с.
52. *Глущенко С. В.* Функції вищих спеціалізованих судів України: сутність і зміст / С. В. Глущенко // Вісн. Вищ. ради юстиції. — № 1 (13). — 2–13. — С. 37–51.
53. *Битяк Ю. П.* Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія / Ю. П. Битяк. — Харків: Право, 2005. — 304 с.
54. *Русанова В. Б.* Оскарження в суді постанов у справах про адміністративні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / В. Б. Русанова. — Харків, 2015. — С. 200.
55. *Маринів В. І.* Історія інституту перегляду судових рішень в порядку апеляції і касації / В. І. Маринів // Юрист України. — 2014. — № 1(26). — С. 96–103.
56. *Штелик С. П.* Про окремі аспекти розвитку судових інстанцій на теренах України до судової реформи 1864 року [Електронний ресурс] / С. П. Штелик // Часоп. Акад. адвокатури України. — Режим доступу: <http://www.aau.edu.ua/ejournal/2011-2/11sspr1r.pdf>
57. *Клеандров М. И.* Экономическое правосудие в России: прошлое, настоящее, будущее / М. И. Клеандров; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. — Москва: Волтерс Клувер, 2006.
58. *Москович Л. М.* Становлення та розвиток судових систем / Л. М. Москович // Вісн. Вищ. ради юстиції. — 2010. — № 3. — С. 73–81.
59. *Степанова Е. А.* Апелляция в России: историко-правовой аспект и перспективы развития: дис. ... канд. юрид. наук / Е. А. Степанова. — Екатеринбург, 1999. — 234 с.
60. *Нейсалова А. А.* Развитие законодательства о пересмотре судебных актов по гражданским делам: история и современность / А. А. Нейсалова // Рос. судья. — Москва: Юрист, 2010. — № 1. — С. 34–37.

61. *Нейсалова А. А.* Развитие российского законодательства о пересмотре судебных актов по гражданским делам вынесшим их судом в постоктябрьский исторический период / А. А. Нейсалова // *Нотариальный вест.* — Москва, 2009. — № 9. — С. 40–43.
62. *Грушевський М. С.* Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський; [редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.]. — Київ: Наук. думка, 1992. — Т. 2. — С. 38.
63. *Памятник русского права.* — Москва, 1953. — Вып. 2. — С. 286.
64. *Падох Я.* Суди і судовий процес старої України. Нарис історії / Я. Падох. — Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто — Львів, 1990.
65. *Історія держави і права України: підручник: у 2 т.* / [за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина]. — Київ: Вид. дім “Ін Юре”, 2000. — Т. 1. — С. 221.
66. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: навч. посіб. / В. М. Іванов. — Київ: Атіка, 2003. — С. 99–100.
67. *Яворницький Д. І.* Історія запорізьких козаків: у 3 т. / Д. І. Яворницький; [редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.) та ін.]. — Київ: Наук. думка, 1990–1991. — Т. 1. — С. 194–197.
68. *Історія держави і права України: підручник: у 2 ч.* / [А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін.]; за ред. А. Й. Рогожина. — Київ: Ін Юре, 1996. — 368 с.
69. *Ульмер М. М.* Касаційне провадження в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / М. М. Ульмер; Міжрегіональна Акад. управління персоналом. — Київ, 2014. — 237 с.
70. *Рустамова С. М.* Административная юстиция в России в пореформенный период и в первые десятилетия 20 века: историко-правовой аспект [Электронный ресурс] / С. М. Рустамова. — Режим доступа: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Pravo/71719.doc.htm
71. *Тарасов И. Т.* Лекции по полицейскому (административному) праву / И. Т. Тарасов. — Москва, 1910. — Т. 2. — С. 240–241.
72. *Собрание узаконений и распоряжений правительства.* — 1917. — Отдел 1. — № 11. — Ст. 68.
73. *Мельник І.* Етапи становлення адміністративного судочинства в Україні [Електронний ресурс] / І. Мельник. — Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10015.html>
74. *Адміністративний кодекс УРСР.* — Київ: Рад. буд-во і право, 1934. — С. 3–157.
75. *Сорочко Є. О.* Інститут оскарження в адміністративно-деліктному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Є. О. Сорочко. — Київ, 2012. — С. 210.
76. *Колпаков В. К.* Деліктний феномен в адміністративному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / В. К. Колпаков. — Київ, 2006.
77. *Адміністративний кодекс УРСР 1927 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
78. *Сорочко Є. О.* Історичні аспекти формування і розвитку інституту оскарження в адміністративно-деліктному процесі / Є. О. Сорочко // *Наук.*

- зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України. — 2012. — № 1. — С. 72–76.
79. *Елистратов А. И.* Административное право / А. И. Елистратов. — Москва; Ленинград: Гос. издат., 1929. — 366 с.
80. *Короєд С. О.* Перегляд рішень суду в справах про адміністративні проступки / С. О. Короєд // Судова апеляція. — 2007. — № 3 (8). — С. 126.
81. *Голосніченко І. П.* Перспективні положення кодифікації норм правового інституту адміністративної відповідальності / І. П. Голосніченко // Право України. — 2007. — № 7. — С. 60–63.
82. *Мринів В.* Перегляд судових рішень у кримінальному процесі України: окремі питання [Електронний ресурс] / В. Мринів. — Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe
83. *Сірий М.* Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє [Електронний ресурс] / М. Сірий // Юрид. журн. “Юстиніан”. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=18>
84. *Ткачук О. С.* Перегляд судових рішень Верховним Судом України: проблемні питання правозастосування / О. С. Ткачук // Часоп. цивільного і кримінального судочинства. — № 2(11). — С. 108–117.
85. *Штелик С. П.* Організаційно-правові аспекти інстанційної побудови системи судів загальної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / С. П. Штелик — Київ, 2011. — 20 с.
86. *Глущенко С. В.* Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10 / С. В. Глущенко. — Харків, 2015. — 40 с.
87. *Кройтор В. А.* Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження [Електронний ресурс] / В. А. Кройтор. — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article>
88. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9868>
89. *Обзор судебной практики Европейского суда по правам человека: роль прокурора при рассмотрении дел, не относящихся к сфере уголовного права* [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_prosecutor_RUS.pdf
90. *Вермулен (Vermeulen) против Бельгии.* Судебное решение от 20 февраля 1996 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461464/2461464.htm>
91. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129*

- Конституції України від 25.04.2012 р. № 11-рп/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12>
92. *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27.01.2010 р. № 3-рп/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
93. *Ніколенко Л. М.* Перегляд судових актів у системі судового захисту в господарському судочинстві України [Електронний ресурс] / Л. М. Ніколенко. — Режим доступу: http://www.sn-jurid.crimea.edu/arhiv/.../26.../044_nik.pdf
94. *Конституційно-правові* засади становлення української державності / [В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін.]; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Тодики. — Харків: Право, 2003. — 328 с.
95. *Білозьоров Є. В.* Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми / Є. В. Білозьоров // Адвокат. — 2009. — № 8. — С. 24–31.
96. *Рекомендація* REC (2004) 20 щодо судового перегляду адміністративних актів: прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 15.12.2004 р. // Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. / [за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна]. — Київ: Старий світ, 2006. — С. 552–575.

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВАДЖЕННЯ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Важливою гарантією реалізації прав, свобод та законних інтересів людини у сфері адміністративного судочинства є право на перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Незважаючи на те, що провадження за нововиявленими обставинами хоча й має свої завдання, підстави для відкриття провадження, предмет доказування та процесуальну форму, однак практика розгляду і вирішення адміністративними судами цієї категорії справ свідчить про необхідність удосконалення не тільки окремих елементів процесуального порядку перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а й цілісного підходу до здійснення адміністративного судочинства за нововиявленими обставинами з урахуванням положень міжнародно-правових актів у галузі прав людини.

Аналіз статистичних даних показує, що у першому півріччі 2014 р. на розгляд до місцевих адміністративних судів надійшло 763 заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (0,4 %) справ і матеріалів. У 96 % заяв (1437) підставами звернення до судів були істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, та у 4 % (65) — скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути.

Наприклад, за шість місяців 2015 р. на розгляд до місцевих адміністративних судів надійшла 621 заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, що на 142 заяви менше, ніж у минулому році. До апеляційних адміністративних судів за цей період надійшло 122 заяви, до Вищого адміністративного суду України — 71 заява, що на 13 заяв менше, ніж у 2014 році (84 заяви) [1].

За шість місяців 2014 року місцеві адміністративні суди розглянули 1045 (70 %) загальної кількості заяв, що перебували на розгляді. За результатами їх розгляду 163 заяви (16 %) повернуто, стосовно 89 заяв (9 %) ухвалено інші рішення під час вирішення питання про відкриття провадження, 794 заяви

(76 %) розглянуто по суті. Із них у 58 % справ (459) заяви залишено без задоволення, у 26 % справ (203) заяви задоволено із скасуванням 181 постанови та 22 ухвал. Відносно 79 справ (10 %) провадження закрито та у 53 справах (7 %) суди ухвалили інші рішення. У цьому періоді місцеві адміністративні суди не розглянули 456 (30 %) заяв, що перебували на розгляді [2].

На розгляд до апеляційних адміністративних судів як до судів першої та апеляційної інстанцій у першому півріччі 2014 р. надійшло 128 заяв про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. З урахуванням заяв, не розглянутих на початок цього року, на розгляді апеляційних адміністративних судів перебувало 412 заяв. У 409 заявах підставами звернення до судів були істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, у 2 — скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути, та у 1 — встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення. У цьому періоді цими судами розглянуто 243 (59 %) заяви, що перебували на розгляді. У результаті їх розгляду 55 (23 %) заяв повернуто, стосовно 51 заяви (21 %) ухвалено інші рішення під час вирішення питання про відкриття провадження, 137 заяв (56 %) розглянуто по суті. Із них 77 % заяв (106) залишено без задоволення та 18 % заяв (25) задоволено із скасуванням 19 постанов та 6 ухвал. У 5 справах провадження закрито та стосовно 1 справи ухвалено інше рішення [2].

На розгляд до Вищого адміністративного суду України як до суду першої, апеляційної та касаційної інстанцій надійшло 84 заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. У загальній кількості справ і матеріалів їх кількість становить 0,2 %. За цей час Вищий адміністративний суд України розглянув 93 (73 %) заяви, що перебували на розгляді. З них 43 заяви (46 %) повернуто, щодо 19 заяв (20 %) відмовлено у відкритті провадження та 3 заяви (3 %) залишено без розгляду. По суті, розглянуто 28 заяв (30 %). За результатом їх розгляду у 22 справах заяви залишено без задоволення, у 5 справах заяви задоволено, судові рішення скасовано, у 1 справі провадження закрито. На кінець звітнього періоду не вирішено 35 (27 %) заяв, що перебували на розгляді [2].

Аналіз статистичних даних свідчить, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному процесі займає особливе місце, практика існування цього інституту свідчить про існування випадків прийняття судами помилкових судових рішень внаслідок спотворення доказів, обставин справи. Тому існування цього виду перегляду є дуже важливим для забезпечення прав осудності судового рішення.

Водночас, не можна не звернути увагу, що недостатність розробок на теоретичному рівні, недосконалість чинного законодавства, що з'ясується в ході аналізу судової практики справ, які переглядаються у зв'язку з ново-

виявленими обставинами, обумовили необхідність здійснення дослідження особливостей провадження за нововиявленими обставинами.

Перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами поряд з апеляційним, касаційним провадженням та переглядом судових рішень Верховним Судом України є четвертою формою перегляду судових рішень та виступає важливою гарантією дотримання принципу законності, здійснення справедливого правосуддя в Україні, забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян. Перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами є окремим видом провадження. Відрізняє даний вид провадження від апеляційного та касаційного оскарження те, що підставою такого перегляду є не судові помилки внаслідок неправильного застосування норм матеріального чи процесуального права, незаконність чи необґрунтованість судового рішення чи ухвали, а те, що під час розгляду адміністративної справи та ухвалення рішення суд не мав можливості знати певні обставини, які могли суттєво вплинути на прийняття судового рішення.

Без наявності інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами не можна вважати систему адміністративного судочинства України досконалою. Його важливість полягає в тому, що обставини, які не існували на час розгляду справи, але не були предметом дослідження під час первинного розгляду справи, будуть розглянуті судом та буде вирішене питання щодо винесеного рішення, що набрало законної сили. Жодна інша стадія адміністративного судочинства не може виконати завдання, покладені на інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

В адміністративному судочинстві перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами є особливим видом провадження. На відміну від перегляду судового рішення в порядку апеляційного та касаційного оскарження, підставою такого перегляду є не недоліки розгляду справи судом (незаконність та (або) необґрунтованість судового рішення чи ухвали, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права), а те, що на час ухвалення рішення суд не мав можливості врахувати істотну обставину, яка могла суттєво вплинути на вирішення справи, оскільки учасники судового розгляду не знали про неї та, відповідно, не могли надати суду дані про неї. Тобто, перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами має на меті не усунення судових помилок, а лише перегляд уже розглянутої справи з урахуванням обставини, про існування якої стало відомо після ухвалення судового рішення [3]. Тобто, сутність перегляду судових актів за нововиявленими обставинами полягає в перевірці можливої помилки суду в дослідженні матеріалів справи у разі спотворення, замовчування доказів при первинному розгляді справи, що виявилось пізніше. Це може бути завідомо неправдивий висновок експерта чи завідомо неправильний переклад документів чи пояснень учасників процесу або подання фальшивих документів тощо, які було покладено в основу судового рішення. Такі факти мають бути підтвержені у встановленому законом порядку.

Даний правовий інститут складається з норм, що містяться у гл. 4 розд. 4 КАСУ та закріплює підстави для відкриття провадження, строки та процесу-

альну форму звернення до суду, порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами та судові рішення, які приймаються за наслідками провадження.

У той же час, практика провадження судами за цією категорією справ свідчить про необхідність удосконалення окремих елементів процесуального порядку перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами з урахуванням положень міжнародних правових актів у галузі прав людини.

Дослідженню проблем адміністративної юстиції, в тому числі перегляду судових рішень як форми забезпечення судового захисту публічних прав та свобод людини, присвячено праці В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, В. М. Бевзенка, І. П. Голосніченка, В. Ф. Демського, О. В. Кузьменко, Т. О. Коломоець, А. Т. Комзюка, С. В. Ківалова, І. Б. Коліушка, Р. О. Куйбіди, Р. С. Мельника, Т. П. Мінки, О. М. Пасенюка, Ю. С. Педька, В. Г. Перпелюка, А. О. Селіванова, В. С. Стефанюка, М. М. Тищенко, Н. Ю. Хаманєвої, В. І. Шишкіна та ін.

Проблеми перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами були предметом дослідження фахівців з кримінального (В. М. Беднарська, О. Ю. Татаров), господарського права (С. В. Степанов), та цивільного процесу (І. В. Бондар, В. В. Комаров, К. В. Гусаров, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак). В адміністративному судочинстві комплексне дослідження проблем провадження за нововиявленими обставинами проводила О. О. Буцьких.

У працях учених інших галузей права досліджується інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в межах процесуальних норм відповідної галузі права. Учені-адміністративісти у своїх працях визначають загальнотеоретичні основи адміністративного процесу, досліджують питання перегляду судових рішень, але майже не вивченими залишаються особливості перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами у порядку адміністративного судочинства.

Отже, недостатнє законодавче врегулювання, відсутність єдності судової практики та наукових поглядів серед учених-правників зумовили необхідність дослідження змісту та сутності нововиявлених обставин в адміністративному судочинстві України.

Для визначення сутності поняття нововиявлених обставин звернемося до морфологічної та юридичної методики.

Великий тлумачний словник сучасної української мови термін “новоз'явлений”, який є тотожним “нововиявленому” розглядає як той, який недавно або тільки що з'явився [4, с. 652].

Великий тлумачний словник сучасної української мови термін нововиявлені обставини визначає як факти, від яких залежить виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків осіб, що беруть участь у справі, тому їх необхідно чітко відрізнити від доказів, цільове значення яких відокремлюється встановленням таких юридичних фактів. Виявлення нових доказів, що ставлять під сумнів обґрунтованість винесеного рішення, створює привід для перегляду його в порядку судового нагляду. Для такого перегляду необхідно, щоб нововиявлені обставини мали важливе значення для справи [5, с. 673,

⁶, с. 30]. Юридична енциклопедія дає дещо інше визначення нововиявлених обставин: це юридичні факти, що існували на момент розгляду справи в суді й мали істотне значення для її правильного рішення, але не були і не могли бути відомі ні суду, ні заінтересованим особам, спричинили порушення прав і законних інтересів осіб, що будучи виявленими після набуття судовим рішенням законної сили, виступають підставами для їх перегляду у кримінальному, цивільному та господарському праві [⁷, с. 455].

Поняття нововиявлених обставин застосовується також й в інших юридичних науках. Так, поняття “нововиявлених обставин” на законодавчому рівні закріплено тільки в цивільному процесуальному праві (ч. 2 ст. 361 ЦПК України) як юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин [⁸]. Аналіз судової практики показує, що до таких обставин слід віднести завідомо неправдиві показання свідків, експертів, завідомо неправильний переклад, нечинність документів чи речових доказів тощо, що вплинуло на судові рішення.

Господарський процесуальний кодекс виокремлює 5 підстав для перегляду судових рішень господарського суду за нововиявленими обставинами [⁹]:

- 1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;
- 2) встановлений вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;
- 3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;
- 4) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;
- 5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Кримінальне процесуальне законодавство до нововиявлених обставин відносить:

- 1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок;
- 2) зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження;
- 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути;
- 4) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом;

5) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути (ч. 2 ст. 459 КПК) [10].

В адміністративному, так само як і в кримінальному та процесуальному судочинстві встановлюється лише підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (ч. 2 ст. 245), без визначення самого поняття.

Отже, як бачимо, поняття “нововиявлені обставини” встановлено лише у Цивільному процесуальному кодексі України. Натомість в господарському, кримінальному та адміністративному процесуальних кодексах викладено лише підстави для звернення заяв про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Єдиного підходу до визначення поняття “перегляд за нововиявленими обставинами” немає і серед науковців.

Так, нововиявлені обставини Є. М. Ломоносова визначає як істотні для справи факти об’єктивної дійсності, що існували в період первинного провадження у справі та ухвалення судового акта, які не були враховані в ньому за невідомості їх суду і заявників з причин, від них не залежних, а не внаслідок помилки суду [11, с. 12].

На думку І. М. Зайцева, нововиявлені обставини — це юридичні факти, які мають істотне значення для справи й існували у момент розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявникові, а отже, й суду [12, с. 78–79].

К. І. Комісаров визначає нововиявлені обставини як факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення прав і обов’язків осіб, які беруть участь у справі, тому їх треба чітко відрізнити від доказів, цільове призначення яких обмежується встановленням таких юридичних фактів [13, с. 235].

З точки зору Л. С. Морозової, поняття нововиявлених обставин слід розуміти як юридичні факти, що мають для справи істотне значення, які існували у момент винесення рішення, але не були і не могли бути відомі ні заявникові, ні суду, що виконав всі вимоги закону зі збирання доказів і встановлення об’єктивної істини” [14, с. 41].

Л. М. Ніколенко нововиявлені обставини визначає як юридичні факти, що існували у момент розгляду справи і які мають істотне значення для його вирішення, які не були і не могли бути відомі ні заявникові, ні суду, що розглядає спір [15, с. 1].

Як вважає В. М. Беднарська, нововиявленими обставинами є фактичні дані (факти), які встановлюються системою доказів, яка має довести, що неправильність перекладу, показань свідка, обвинувачуваного, підсудного, потерпілого, висновків і пояснень експерта, зловживань з боку прокурора, дізнавача, слідчого або судді при провадженні у справі, або інші обставини: а) раніше не були відомі суду, що постановив вирок; б) вплинули на неправосудність цього судового рішення [16, с. 29].

М. Й. Штефан під нововиявленими обставинами розуміє не тільки ті, які мають істотне значення для справи, матеріально-правові факти, що входять до складу підстав позову або висунутих проти нього заперечень, а й будь-які

юридичні факти, що мають істотне значення для справ позовного, наказного і окремого провадження. Нововиявленими обставинами, на його думку, можуть бути юридичні факти, що породжують процесуальні наслідки, тобто такі, які є причинами й умовами, що сприяли порушенню закону, прав та інтересів осіб, які брали участь у справі, та зумовлюють наслідки кримінально-правового характеру. Цей автор виділяє такі ознаки нововиявлених обставин: 1) наявність характеру істотності, тобто можливості впливу цих юридичних фактів на висновки суду про права та обов'язки сторін та інших осіб, які брали участь у справі, на законність та обґрунтованість ухваленого без їх урахування судового рішення; 2) наявність їх у об'єктивній дійсності під час розгляду й вирішення справи; 3) невідомість цих фактів для суду та осіб, які брали участь у справі, з незалежних від них причин; 4) виявлення таких фактів особами, які брали участь у справі, після набрання рішенням законної сили [17, с. 520–521; 18, с. 33–34].

Сучасні вчені-адміністративісти (А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко та Р. С. Мельник) нововиявлені обставини розуміють як існуючі в момент розгляду справи і суттєво значущі для його вирішення юридичні факти, які не були і не могли бути відомі ні заявникові, ні суду [19, с. 448].

Отже, незважаючи на те що визначення поняття нововиявлених обставин у різних вчених дещо відрізняються, суть їх залишається однаковою. Насамперед, це певні відомості об'єктивної дійсності, що вже існували у момент розгляду справи, тобто в момент первинного розгляду справи та мали істотне значення для справи, тобто могли змінити судові рішення. Ці обставини не були і не могли бути відомі під час розгляду справи ні сторонам, ні суду.

Іншими словами, якби нововиявлена обставина була відома суду на час розгляду справи, то вона обов'язково вплинула б на винесення рішення. При цьому, слід відрізнити нововиявлені обставини від нових обставин, тобто тих, що виникли після винесення судового рішення, а також від обставин, які були покладені в основу судового акта, але згодом змінилися. Це може бути підставою для пред'явлення нового позову, але не для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Зазначені терміни є різними за своїм змістом та юридичним значенням і основна відмінність між ними полягає в тому, що нові обставини не існували на час винесення судового рішення, а з'явилися вже після набрання ним законної сили, тобто це новоутворені обставини, які можуть змінити судові рішення, яке було винесене при первинному провадженні. Через це вони і мають назву “нові”.

Провести паралель між цими поняттями можна на такому прикладі. В основу судового рішення було покладено висновок експерта. Якщо згодом даний висновок було визнано у встановленому законом порядку сфальсифікованим, то дана обставина повинна визнаватися нововиявленою. Якщо ж на момент первинного розгляду даний висновок здався судді сумнівним і він призначив додаткову експертизу, яка довела протилежність наведених тверджень першого, то дану обставину слід вважати новою.

Отже, нововиявлені обставини в адміністративному судочинстві — це відомості про факти об'єктивної дійсності, які не були відомі учасникам адміністративного провадження під час розгляду і вирішення справи і були виявлені та достовірно встановлені після прийняття рішення по справі, однак які мають суттєве значення для правильного вирішення справи по суті.

Враховуючи викладене, виділимо основні ознаки нововиявлених обставин:

- 1) їх наявність забезпечує надання можливості змінити рішення судді, яке було прийнято без відома певних обставин, які б суттєво вплинули на результат рішення;
- 2) мають бути суттєвими для справи, тобто якщо б про них було відомо на момент розгляду справи, суд, вірогідно, виніс би інше рішення;
- 3) наявність даних відомостей на час первинного провадження справи;
- 4) повинні мати достовірний характер;
- 5) на час первинного провадження справи ці відомості не були та не могли бути відомі ні заявникові ні адміністративному суду;
- 6) їх наявність не скасовує та не змінює автоматично рішення в справі, в якій вони не були використані. Таку справу потрібно розглядати у зв'язку з нововиявленими обставинами і лише після цього прийняти відповідне рішення.

Тобто нововиявлені обставини в адміністративному процесі повинні мати такі властивості: 1) істотність для правильного вирішення справи; 2) існування в період первинного провадження у справі; 3) невідомість суду та всім іншим учасниками адміністративного провадження; 4) достовірність встановлення.

Нововиявлені обставини за своїм змістом та юридичною суттю є фактичними даними, що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення. Вони породжують процесуальні наслідки, впливають на законність і обґрунтованість ухваленого судового рішення. Існування цих обставини має бути належним чином підтверджено письмовими доказами, показаннями свідків тощо.

Важливо також визначити місце перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами серед інших форм переглядів судових рішень, виділити найбільш суттєві моменти, з якими пов'язане існування вказаних інститутів.

Конституція України (п. 7 ст. 129) визначає, що одним з основних засобів судочинства є “забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом” [20]. Ця норма також закріплена в Законі України “Про судоустрій України” [21].

КАС України передбачений порядок перегляду судових рішень, постанов і ухвал в апеляційному, касаційному порядку, перегляд судових актів Вищого господарського суду України Верховним Судом України та перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Юридичний словник визначає поняття апеляції як один з видів оскарження рішень суду, що не вступили в законну силу. Апеляція передбачає новий розгляд справи по суті судом так званої другої інстанції та винесення нового

рішення у справі. В порядку апеляції вищий суд перевіряє суть рішення нижчого, повторюючи заново дослідження наявних у справі та нових поданих доказів, після чого або затверджує оскаржене рішення, або, скасувавши його, виносить нове [22, с. 23].

Апеляція та перегляд за нововиявленими обставинами дозволяють забезпечити реалізацію права на судовий захист, оскільки вони дозволяють провести повноцінний повторний розгляд справи. При цьому, існують певні особливості перегляду адміністративної справи за нововиявленими обставинами, що визначають самостійність даного інституту адміністративного судочинства. До них слід віднести:

- по-перше, за загальним правилом прийняття заяви про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами не спричинює зупинення чи відстрочення рішення сили, на відміну від апеляційного перегляду, але суд своєю ухвалою може зупинити виконання судового рішення, яке переглядається за нововиявленими обставинами, до закінчення перегляду;
- по-друге, при перегляді адміністративної справи за нововиявленими обставинами адміністративний суд приймає лише ті докази, які існували на момент первинного розгляду справи та про які ані суду, ані заявнику не було відомо;
- по-третє, адміністративний суд апеляційної інстанції має право перевіряти законність та обґрунтованість судових актів у повному обсязі. При перегляді адміністративної справи за нововиявленими обставинами суд встановлює суттєвість і належність такої обставини та переглядає справу у повному обсязі;
- по-четверте, перегляд рішень за нововиявленими обставинами здійснюється в тому самому адміністративному суді, в якому раніше розглядалася ця справа. Тобто, перегляд за нововиявленими обставинами може здійснюватися на всіх рівнях адміністративного судочинства;
- по-п'яте, перегляд за нововиявленими обставинами здійснюється іншим суддею в тому ж суді, де розглядалася ця адміністративна справа раніше.

Касаційне провадження з перегляду адміністративних справ є процесуальною гарантією, яка забезпечує захист прав та інтересів учасників адміністративних правовідносин та законність рішень адміністративних судів. Воно є однією з гарантій винесення адміністративними судами законних судових актів і являє собою самостійну стадію адміністративного судочинства. Незважаючи на те, що касаційне провадження в адміністративному судочинстві обмежується перевіркою дотримання норм матеріального й процесуального права судами нижчої ланки, в компетенцію адміністративного суду касаційної інстанції віднесено право змінювати рішення суду першої інстанції.

Касаційне провадження має багато спільних рис з апеляційним, оскільки обидві стадії судового процесу спрямовані на перевірку судових актів. Основною ж відмінністю між цими провадженнями є те, що предметом апеляційного провадження є судові рішення місцевих адміністративних судів, які не

набрали законної сили, а касаційного — рішення місцевих адміністративних судів, що набрали законної сили та постанови апеляційних адміністративних судів.

До спільних рис касаційного провадження та провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві слід віднести лише те, що судові рішення в обох видах провадження набрали законної сили. Основні відмінності вказаних видів провадження полягають у наступному:

- по-перше, касаційна скарга розглядається вищим адміністративним судом. Перегляд за нововиявленими обставинами здійснюється адміністративним судом, який вже виносив по вказаній справі рішення;

- по-друге, існує відмінність у назві документа, за яким ініціюється перегляд адміністративної справи, а саме в касаційному провадженні — касаційна скарга, у провадженні щодо перегляду за нововиявленими обставинами — заява;

- по-третє, основною метою перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є з'ясування чи дійсно обставина є суттєвою для справи та чи можливе винесення іншого рішення на підставі цієї обставини. Адміністративний суд касаційної інстанції перевіряє законність і обґрунтованість судових актів;

- по-четверте, за нововиявленими обставинами предметом перевірки є лише факт невідомості нововиявленої обставини сторонам справи та адміністративному суду та спроможність нововиявленої обставини сторонам змінити прийняте в адміністративній справі рішення. Адміністративний суд касаційної інстанції перевіряє правильність та повноту застосування норм матеріального і процесуального права;

- по-п'яте, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано протягом одного місяця після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини. При цьому, заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ (істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи), може бути подана не пізніше ніж через три роки з дня набрання судовим рішенням законної сили. Касаційна скарга на судові рішення подається протягом двадцяти днів після набрання законної сили судовим рішенням суду апеляційної інстанції, крім випадків, передбачених КАСУ, а в разі складення постанови в повному обсязі, відповідно до статті 160 КАСУ, — з дня складення постанови в повному обсязі;

- по-шосте, відрізняються також і строки розгляду касаційної скарги та заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Так, касаційна скарга має бути розглянута протягом одного місяця з дня одержання судом касаційної інстанції адміністративної справи. Що стосується заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, то вона розглядається судом протягом двох місяців після її надходження за правилами, встановленими КАС України, для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд;

- по-сьоме, суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги, але при цьому може встановлювати порушення норм матеріального чи процесуального права, на які не було посилення в касаційній скарзі, але не може розглядати позовні вимоги осіб, які беруть участь у справі, що не були заявлені у суді першої інстанції. Перегляд адміністративних справ за нововиявленими обставинами здійснюється в порядку, встановленому для відповідної інстанції адміністративного суду, у якому здійснюється такий перегляд.

Якщо порівняти інститут перегляду адміністративної справи за нововиявленими обставинами з переглядом судових актів Верховним Судом України, слід виділити такі особливості:

- по-перше, ініціаторами перегляду за нововиявленими обставинами є особи, які брали участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами;
- по-друге, строк подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами становить один місяць після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини. При цьому, заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ, може бути подана не пізніше ніж через три роки з дня набрання судовим рішенням законної сили. Заява про перегляд судових рішень Верховним Судом подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, щодо якого заявлено клопотання про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження підстав, установлених п. 1 і 2 ч. 1 ст. 237 КАСУ, якщо воно ухвалено пізніше, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява, п. 3 ч. 1 ст. 237 КАС України — особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною;
- по-третє, Верховний Суд України є вищим судом при перегляді актів, а заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається до суду тієї інстанції, яким змінено або прийнято судове рішення;
- по-четверте, особи, яких стосується винесене рішення, мають право оскаржити до Верховного Суду України судові рішення в адміністративних справах після їх перегляду в касаційному порядку або ж Вищого адміністративного суду України з питань, передбачених ст. 171⁻¹ КАС України, а за нововиявленими обставинами — такого правила не існує, а отже, дозволяється перегляд справи навіть якщо справа не оскаржувалася в апеляційній чи касаційній інстанції.

Таким чином, можна зробити висновок, що не можна ототожнювати перегляд адміністративних справ у Верховному Суді України та провадження за

нововиявленими обставинами. Суттєві відмінності існують між розглянутим інститутом та інститутами апеляційного та касаційного перегляду. А отже, провадження за нововиявленими обставинами представляється самостійним та відокремленим провадженням, а не факультативною стадією того чи іншого виду перегляду судового рішення.

Основними завданнями інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, на нашу думку, є захист прав і законних інтересів особи, виправлення судової помилки адміністративного суду, яка виникла внаслідок невідомості, спотворення, недослідження реальних фактичних обставин справи. Поновлення порушених прав має бути ефективним, своєчасним та здійснюватись в межах норм чинного законодавства.

Для того, щоб встановити особливість провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві та відмінність його від інших форм перегляду судових рішень, потрібно розглянути принципи, на яких здійснюється даний вид провадження.

Основні принципи адміністративного судочинства закріплені у ст. 7 КАС України. До них віднесено [23]:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- 5) гласність і відкритість адміністративного процесу;
- 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених цим Кодексом;
- 7) обов'язковість судових рішень.

Провадження за нововиявленими обставинами, як і інші стадії адміністративного судочинства, повинні ґрунтуватись на вказаних принципах, однак з урахуванням особливостей цього виду провадження.

Кожний з цих принципів здійснює своє призначення в забезпеченні діяльності адміністративних судів. Водночас їх потрібно розглядати не розрізнено, а в певній єдності, оскільки вони об'єднані спільною метою, що полягає в організації та забезпеченні адміністративного судочинства [24, с. 403].

Крім зазначених у ст. 7 КАС України, до принципів провадження за нововиявленими обставинами слід віднести: забезпечення перегляду справ за нововиявленими обставинами; одноосібний і колегіальний розгляд адміністративних справ за нововиявленими обставинами; незалежність суддів та прийняття рішення тільки на основі Конституції та законів України при перегляді судових актів, що набрали законної сили за нововиявленими обставинами; всебічне, повне та об'єктивне дослідження доказів, що свідчать про нововиявлені обставини; безпосередність та безперервність судового розгляду адміністративної справи за нововиявленими обставинами; незмінність складу суду, що розглядає адміністративну справу за нововиявленими обставинами; презумпція істинності рішення адміністративного суду.

Таким чином, на нашу думку, принципи сприяють правильному пізнанню обставин перегляду справи за нововиявленими обставинами та застосуванню процесуальних норм адміністративними судами. Для цього необхідне знання та правильне тлумачення змісту принципів, на яких будується адміністративне судочинство, в тому числі провадження за нововиявленими обставинами.

З набуттям Україною незалежності та проголошенням курсу на створення національної правової системи було внесено зміни до законодавства, в тому числі і до адміністративно-процесуального, однак інститут перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами було збережено. Вказаний інститут зберігся і в законодавстві інших країн колишнього СРСР. Аналогічні підстави для поновлення справ існують і у законодавстві країн Західної Європи (Франції, ФРН та ін.). Незважаючи на те, що назви вказаного інституту в країнах Європейського Союзу дещо відрізняються, сутність його залишається однаковою.

Законодавство пострадянських країн (Республіки Казахстан, Російської Федерації), на наш погляд, має спільний недолік щодо закріплення підстав для перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, а саме відсутність такої підстави, як прийняття судового рішення на підставі норми законодавства, яка в подальшому визнається не конституційною або ж суперечить нормам міжнародного права. Що стосується законодавства України з цього приводу, слід зазначити, що КАС України в ч. 5 ст. 245 визначає таку підставу для перегляду судового рішення, як встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано. Це означає існування факту протиправної діяльності парламенту на момент розгляду та вирішення справи і прийняття судового рішення про перегляд якого подається заява, і має істотне значення для вирішення цієї справи по суті. Вважаємо необґрунтованою та безпідставною позицію законодавця застосування п. 5 ч. 2 ст. 245 КАС України лише до тих судових рішень, що не виконані.

У зв'язку з цим, пропонуємо п. 5 ч. 2 ст. 245 КАСУ викласти у такій редакції: “встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, на якому ґрунтується судове рішення”.

Крім цього вважаємо, що формулювання першої підстави для перегляду справи за нововиявленими обставинами, визначеної в п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ — “істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи”, є недосконалим, оскільки не відображає презумпції добросовісності адміністративного суду при прийнятті судового акта. У зв'язку з цим, пропонуємо п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ викласти в такій редакції:

“істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі як особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, так і іншим учасникам справи і суду”.

ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕРЕГЛЯД СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

До основних обов'язків держави слід віднести захист прав та свобод людини й громадянина, що передбачає забезпечення судового регулювання суспільних відносин в тій чи іншій сфері. Таке право повинно гарантувати кожному можливість звернутися до суду із заявою, в тому числі і на перегляд судових рішень, які набрали чинності, що є додатковим способом забезпечення їх правосудності, виступає засобом захисту прав та законних інтересів людини і громадянина. Право на перегляд судових рішень вищим судом передбачено як міжнародними нормами, а саме Міжнародним пактом про громадянські та політичні права [25] та Протоколом № 7 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод [26], так і національними, зокрема ч. 1 і 2 ст. 55 Конституції України [20].

Відповідно до ч. 1 ст. 245 КАСУ, постанова або ухвала суду, що набрала законної сили, може бути переглянута у зв'язку з нововиявленими обставинами. Наявність чітких, справедливих та зрозумілих підстав, умов та порядку реалізації права на звернення до адміністративного суду з заявою на перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами має важливе значення, оскільки пов'язане з гарантованою законом гарантією захисту прав і свобод людини у сфері адміністративного судочинства.

Механізм перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві передбачає певні передумови виникнення такого права у громадянина. Під ними слід розуміти попередні умови виникнення права на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Вони можуть мати як позитивний характер, коли виникнення права на подання заяви пов'язане з умовою їх наявності, так і негативний — у разі перешкоджання виникненню права на подання заяви.

Вперше термін “передумови процесу” у вітчизняній правничій науці вживає Є. В. Васьковський [27, с. 55], під яким останній розуміє умови, від яких залежить виникнення процесу як дійсного юридичного відношення, умови для початку розгляду справи. На його думку, ці процесуальні передумови виникають ще на допроцесуальній стадії.

Отже, передумови реалізації права на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві — це сукупність певних підстав, що надають право особі звернутися до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами і дотримання яких є обов'язковим.

При цьому, слід виділити поняття передумов права на пред'явлення заяви до адміністративного суду за нововиявленими обставинами та передумов звернення до адміністративного суду для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Якщо перше поняття передбачає об'єктивний характер, тобто наявність даного права не залежить від волі зацікавленої особи та суду, то друге поняття є більш широким, адже включає в себе не тільки

об'єктивні та суб'єктивні передумови, але й вимоги до самої заяви, зокрема її оформлення та порядку подачі.

Також потрібно розмежовувати зміст терміна “нововиявлені обставини” і підстав, необхідних для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Перелік підстав, наведений у п. 2–5 ч. 2 ст. 245 КАС України, має оціночний характер тих юридичних фактів, які мають істотне значення для вирішення справи по суті і які існували під час розгляду та вирішення справи і ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява.

Таким чином, підстави для перегляду судового рішення поділяються на загальні та спеціальні. Загальною підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є постановлення ухвали адміністративним судом, яка набрала законної сили (наприклад, про закриття провадження у справі, про залишення заяви без розгляду), або ухвалення постанови, якою задоволено або не задоволено позовні вимоги.

Спеціальними підставами для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є: 1) юридичні факти, тобто істотні для справи обставини, які не були відомі заявникові та суду на час розгляду справи і які впливають на законність та об'єктивність судового рішення (п. 1 ч. 2 ст. 245 КАС України); 2) юридичні факти, які законодавець прирівняв до нововиявлених обставин згідно з п. 2–5 ч. 2 ст. 245 та ч. 3 ст. 245 КАС України). Нововиявлені обставини відрізняються від нових обставин, обставин, що змінилися, та нових доказів за часовими ознаками, предметом доказування та істотністю впливу на судові рішення.

Для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами характерна наявність унікальних підстав. Їх вичерпний перелік визначений у ч. 2 ст. 245 КАСУ [23]:

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

4) скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

5) встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Проаналізуємо кожну з цих підстав більш детально. Реалізуючи першу підставу, особа, яка звертається до суду, повинна обґрунтувати, що обставина, на яку вона посилається, дійсно існує і є нововиявленою обставиною, що тягне за собою перегляд судового рішення.

Прикладом застосування п. 1 ч. 2 ст. 245 КАС України є ухвала Волинського окружного адміністративного суду, згідно з якою вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 5 листопада 2012 р. у справі № 1–39/11, яким були встановлені обставини, що свідчать про нереальність господарських операцій між ВКП “Українська нафтогазова компанія” та ВАТ “Володимир-Волинський цукровий завод”, не був взятий до уваги [28].

У своєму рішенні суд зазначив, що встановлена вироком суду нереальність (безтоварність) господарських операцій не є нововиявленою обставиною, оскільки питання реальності не було предметом розгляду в адміністративній справі про скасування податкових повідомлень-рішень і не досліджувалося податковою інспекцією під час здійснення перевірки, про що свідчить висновок, зазначений в акті від 30 липня 2009 р. № 720/23–00372664.

Отже, встановлені судами у кримінальній справі обставини, а саме нереальність (безтоварність) проведених операцій може бути підставою для перегляду судового рішення про скасування податкових повідомлень-рішень за нововиявленими обставинами в тому разі, коли питання реальності було предметом розгляду в адміністративній справі про скасування податкових повідомлень-рішень.

Таким чином, вплив обставин, встановлених в інших судових рішеннях (у тому числі в кримінальних вироках), і кваліфікація цих обставин як нововиявлених повинні оцінюватися з точки зору наявності в них юридичних фактів:

- якими б спростовувались факти, покладені в основу судового рішення, що переглядається;
- які існували на момент звернення до суду з позовом і під час розгляду справи судом;
- які не могли бути відомі ні особі, яка заявила про це, ні суду, в провадженні якого перебувала справа;
- які входили до кола обставин, які підлягають встановленню, виходячи з підстав та предмета позову.

Задовольняючи заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, суд у своєму рішенні обов'язково повинен зазначити, які саме докази, що покладені в основу судового рішення, визнані іншим судовим рішенням неправдивими або нікчемними, а також, які саме встановлені судами в інших справах обставини впливають на законність та обґрунтованість рішення адміністративного суду [29].

Обов'язковою ознакою першої підстави для провадження за нововиявленою підставою є істотність обставин, а також те, що вони не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Великий тлумачний словник сучасної української мови термін “істотний” тлумачить як такий, що становить сутність або стосується сутності чого-небудь; дуже важливий, значний, вагомий...” [4, с. 950]. Істотність в юридичній літературі розуміють як обставини, які можуть вплинути на рішення суду, яке набрало законної сили [30, с. 907]; факти, які мають юридичне значення для

взаємовідносин сторін, які спорять (тобто ці факти існували під час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі ні особам, які брали участь у справі, ні суду, який її розглядав та вирішував) [31, с. 734]; ті, які становлять сутність справи та мають юридичне значення для взаємовідносин сторін, які можуть вплинути на рішення суду, яке набрало законної сили, які існували під час розгляду адміністративної справи, але не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи. Йдеться про нові обставини, а не нові докази, встановлені раніше або не враховані судом [24, с. 485]. Всі зазначені точки зору є обґрунтованими, оскільки передбачають ті обставини, які можуть вплинути на рішення суду, яке набрало законної сили. Ці обставини не були відомі і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою на час розгляду справи.

Таким чином, особа яка звертається до суду, повинна довести докази істотних обставин для справи. При цьому, ці обставини не можуть визнаватись нововиявленими, якщо вони виникли або змінилися після прийняття судового рішення. Тому наступною характерною ознакою нововиявлених обставин є їх наявність під час розгляду і вирішення справи. Ця ознака є характерною тільки для першої підстави, тобто для істотних для справи обставин. З іншими підставами перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами законодавець не пов'язує наявність існування цієї ознаки.

І остання ознака першої підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами є невідомість обставин особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи з незалежних від неї підстав. Ця ознака означає, що особа не знала і не могла знати істотних обставин під час розгляду і вирішення справи. Якщо ж особа знала або мала б знати про існування істотних обставин, то в подальшому вона не має права посилатися на ці обставини як на нововиявлені.

Як показує судова практика перегляду цивільних, господарських та адміністративних справ, нововиявлені обставини в більшості випадків не були і не могли бути відомі не тільки особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, але й суду. Ця ознака логічно впливає зі змісту п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ, хоча нормою прямо і не передбачена.

Друга підстава перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами визначена п. 2 ч. 2 ст. 245 КАСУ та пов'язана з неясністю доказового матеріалу, що стало причиною ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення, а саме встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

Особливістю зазначених обставин є те, що їх джерела чітко визначені в Законі, спричинили винесення незаконної або необґрунтованої постанови або ухвалення і повинні бути встановлені вироком суду, що набрав законної сили. При цьому, суд, вирішуючи питання про перегляд рішення у зв'язку з

нововиявленими обставинами, повинен переконатися, що відсутні інші юридичні факти, які були покладені в основу рішення з адміністративної справи та підтверджують його достовірність.

Слід звернути увагу на те, що законодавець передбачив, що завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів можуть враховуватись судом тільки тоді, коли вони визнані такими вироком суду, який набрав законної сили.

Як приклад безпідставного звернення до суду із заявою про перегляд постанови суду на підставі п. 2 ч. 1 ст. 245 КАС України можна навести ухвалу Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 29 травня 2013 р.

Так, суд дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення заяви, оскільки та обставина, що згідно з висновком НДЕКЦ при УМВС України в Тернопільській області встановлено факт підроблення архітектурного плану на спірний садовий будинок, який був одним з доказів у справі, а також порушення Тернопільським МВ УМВС України в Тернопільській області кримінальної справи № 1174145 за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 Кримінального кодексу України, не підпадає під визначення п. 2 ч. 1 ст. 245 КАС України, оскільки єдиним засобом підтвердження фальшивості документа, що потягло за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення, є саме вирок суду, який набрав законної сили. Враховуючи його відсутність, суд першої інстанції правомірно відмовив у перегляді постанови суду [32].

Також, на практиці виникають випадки, коли свідчення свідків чи висновки експертів є добросовісними, але не достовірними внаслідок помилки, перекрученням у сприйнятті, відтворенні, передачі інформації тощо. Це пояснюється в тому числі і суто суб'єктивним фактором. Так, на відповідність показань свідка фактам об'єктивної дійсності може впливати час, який сплинув з моменту настання події, здібності запам'ятовувати та відтворювати події. У такому випадку суд, виходячи з обставин справи, може використати першу підставу, передбачену п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ для відкриття провадження за нововиявленими обставинами.

Ще одна обставина, яка входить до другої групи підстав для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, передбачених п. 2 ч. 2 ст. 245 КАСУ, є фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

Поняття “документ” визначено в ч. 2 ст. 1 Закону України від 02.10.1992 р. “Про інформацію”, як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [33]. Документами можуть бути диплом про закінчення вищого навчального закладу, атестат про повну загальну середню освіту, диплом про закінчення вищого навчального закладу, рішення суду, трудова книжка, виконавчий лист, свідоцтво про шлюб або розірвання шлюбу, листок тимчасової непрацездатності, ліцензія, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про придбання майна на

аукціоні, атестат доцента чи професора, свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності тощо.

Для застосування другої підстави для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами важлива наявність саме судового рішення, яким визнано завідомо неправдиве показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення. Так, рішенням Новоархангельського районного суду Кіровоградської області від 03.04.2013 р. № 394/324/13-а встановлено, що Управління пенсійного фонду України в Новоархангельському районі Кіровоградської області звернулось до суду з заявою про перегляд постанови суду від 29.03.2011 р. № 2а-273/11, винесеної по справі за позовом ОСОБА_1 за нововиявленими обставинами. В обґрунтування заяви вказано, що Новоархангельським районним судом Кіровоградської області 29.03.2011 р. було задоволено позов ОСОБА_1 та зобов'язано посадових осіб Управління пенсійного фонду України в Новоархангельському районі Кіровоградської області нарахувати та виплатити пенсію відповідно до ст. ст. 50, 54 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” за період з 15 вересня 2010 р. по 29 березня 2011 р., але постановою Кіровоградського окружного адміністративного суду від 22.01.2013 р., акт огляду МСЕК № 158/2, на підставі якого видана виписка з акта огляду МСЕК серії 2–18 ВБ № 098949 від 22.08.2005 р., виданого ОСОБИ_1 скасовано, згідно з витягом з протоколу № 54 засідання комісії зі спірних питань визначення статусу осіб, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС від 15.11.2012 р., визнано безпідставною видачу посвідчення учасника ліквідації наслідків на аварії ЧАЕС ОСОБА_1 та вилучено вказане посвідчення.

Судом встановлено, що 15.03.2011 р. ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Управління пенсійного фонду України в Новоархангельському районі Кіровоградської області про визнання дій відповідача незаконними та зобов'язання здійснити перерахунок розміру пенсії відповідно до ст. 50, 54 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”. 29.03.2011 р. Новоархангельським районним судом Кіровоградської області було винесено постанову про задоволення позову ОСОБА_1 та зобов'язано посадових осіб УПФ України в Новоархангельському районі Кіровоградської області нарахувати та виплатити пенсію відповідно до ст. 50, 54 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” за період з 15 вересня 2010 р. по 29 березня 2011 р.

Постановою Кіровоградського окружного адміністративного суду від 22.01.2013 р. скасовано акт огляду МСЕК № 158/2, на підставі якого видана виписка з акту огляду МСЕК серії 2–18 ВБ № 098949 від 22.08.2005 р., виданого ОСОБИ_1 в частині визнання захворювання, пов'язаного з роботами по ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Вказана постанова не оскаржувалась і набрала законної сили.

Згідно з рішенням Комісії зі спірних питань визначення статусу осіб, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС від 30.08.2012 р. при Міністерстві соціальної політики України від 15.11.2012 р. № 54, визнано безпідставною видачу посвідчення учасника ліквідації наслідків на аварії ЧАЕС 1А № 434326 від 05.10.2005 р. та вилучено вказане посвідчення і вкладку № 010462 та посвідчення інваліда війни Б № 545320 від 22.12.2006 р. Разом з тим, на підставі поданих документів ОСОБИ_1 видано посвідчення учасника ліквідації наслідків на аварії ЧАЕС 2А № 222599 від 15.01.2013 р.

За таких обставин суд вважає, що вищевказані обставини є істотними, які не були і не могли бути відомі під час розгляду справи та є фактичними даними, що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення, тому є всі підстави для скасування постанови Новоархангельського районного суду Кіровоградської області за нововиявленими обставинами, і винесення нової постанови про відмову у задоволенні позову.

Враховуючи це, суд постановив заяву Управління пенсійного фонду України в Новоархангельському районі Кіровоградської області про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Новоархангельського районного суду від 29.03.2013 р., винесеної по справі № 2а-273/11 за позовом ОСОБИ_1 до УПФУ в Новоархангельському районі Кіровоградської області — задовольнити. Скасувати постанову Новоархангельського районного суду Кіровоградської області від 29.03.2011 р. по справі № 2а-273/11 за позовом ОСОБИ_1 до УПФУ в Новоархангельському районі Кіровоградської області про зобов'язання нарахувати та виплатити пенсію відповідно до ст. 50, 54 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”.

Позов ОСОБИ_1 до УПФУ в Новоархангельському районі Кіровоградської області про визнання протиправними дій УПФУ в Новоархангельському районі Кіровоградської області та зобов'язання здійснити перерахунок та виплатити пенсію відповідно до ст. 49, 50, 54 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” з 1 січня 2008 р. — залишити без задоволення [34].

Тобто в даному випадку суд правильно застосував п. 1. ч. 2 ст. 245 КАСУ, оскільки документ, на підставі якого ґрунтувалось рішення суду першої інстанції, визнано таким, який виданий безпідставно не судовим рішенням, а комісією зі спірних питань визначення статусу осіб, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Третя група підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є встановлена вироком суду, що набрала законної сили, вина судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення. Дана підстава передбачає вчинення суддею, який розглядає справу умисних дій, що містять склад злочину. При цьому, повинен бути причинно-наслідковий зв'язок між вчиненим злочинним діянням судді та наслідками, які призвели до ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

Слід зауважити, що ця підстава підлягає застосуванню лише в тому випадку, якщо злочин був скоєний суддею безпосередньо при вирішенні справи, в іншому випадку зазначена підстава застосуванню не підлягає.

Четверта група підстав передбачає скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що слід переглянути. Стаття 69 КАСУ визначає, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці обставини можуть встановлюватись рішенням суду в адміністративних, кримінальних, цивільних чи господарських справах. Але, якщо у подальшому такі рішення будуть скасовані, це є підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 245 КАСУ.

Прикладом застосування п. 4 ч. 2 ст. 245 КАСУ при перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами може бути постанова Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 10 грудня 2015 р. № 2-а-35/118-а/335/5/2015, відповідно до якої 23.11.2015 р. генеральний директор ПрАТ Запоріжоблторггромадхарч” ОСОБА_4 звернувся до Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя з заявою про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя у справі № 2а-1140/10 по справі за позовом ОСОБА_5 до Державного реєстратора виконавчого комітету Запорізької міської ради про визнання протиправними дій, покладання зобов’язання у здійсненні певних дій. Суд задовольнив даний позов, обґрунтовуючи це наступним. 21.09.2010 р. до Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя звернувся з позовом ОСОБА_5 до Державного реєстратора виконавчого комітету Запорізької міської ради про визнання протиправними дій, покладання зобов’язання у здійсненні певних дій. 23.02.2011 р. Орджонікідзевським районним судом м. Запоріжжя (суддя Г. Є. Гнатик) по адміністративній справі № 2а-1140/10 було прийнято Постанову, відповідно до якої позовні вимоги ОСОБИ_5 задоволено. Визнано протиправними дії державного реєстратора Виконавчого комітету Запорізької міської ради ОСОБА_6 щодо внесення змін до відомостей про юридичну особу – Закрите акціонерне товариство “Запоріж-облторггромадхарч”, які містяться у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у розділі “Відомості про керівника”, а саме щодо внесення запису “Оліфір Сергій Іванович”. Зобов’язано державного реєстратора Виконавчого комітету Запорізької міської ради ОСОБА_6 скасувати запис в Єдиному державному реєстрі про внесення змін до відомостей про юридичну особу ЗАТ “Запоріжоблторггромадхарч”, здійснений 20 листопада 2009 р. за № 11031070009011827. Не погодившись з прийнятим рішенням ПрАТ “Запоріжоблторггромадхарч” було подано апеляційну скаргу з вимогою скасувати рішення суду першої інстанції та прийняти нове рішення, яким позовні вимоги позивача залишити без задоволення в повному обсязі.

За результатами розгляду апеляційної скарги — 17 травня 2012 р. Дніпропетровським апеляційним адміністративним судом була прийнята ухвала, якою апеляційна скарга третьої особи залишена без задоволення, а постанову Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 23.02.2011 р. залишено без змін. Основною підставою для ухвалення зазначених рішень суду була постанова Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 26.03.2009 р. у справі № 2а-219/2009 (суддя Ю. В. Геєць), яка на час ухвалення постанови від 23.02.2011 р., не будучи оскарженою, набрала законної сили 05.04.2009 р. (а. с. 217–219 справа № 2а-1140).

У той же час, як вбачається із матеріалів справи, постановою Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 9 червня 2011 р. по справі № 8а-2/2009 р., апеляційну скаргу ЗАТ “Запоріжоблторггромадхарч” на ухвалу Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 15.10.2009 р. у справі № 8а-2/2009 р. задоволено. Ухвалу Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 15.10.2010 р. у справі № 8а-2/2009 р. скасовано та прийнято нову ухвалу про задоволення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [35].

Вирішуючи питання про скасування судового рішення з підстав, визначених п. 4 ч. 2 ст. 245 КАС України, суд повинен виходити з преюдиційного зв'язку судових рішень. Разом із тим, слід мати на увазі, що скасування судового рішення може бути визнано нововиявленою обставиною лише у тому випадку, коли суд обґрунтував судові рішення, що переглядається, скасованим судовим рішенням (актом) чи виходив із вказаного акта, не посилаючись прямо на нього, і якщо вже прийнято новий акт, протилежний за змістом скасованому, або коли саме скасування акта означає протилежне вирішення питання [36].

Так, у справі № 2а/1770/944/2011 Рівненський окружний адміністративний суд правильно визнав нововиявленою обставиною той факт, що ухвалою Вищого адміністративного суду у справі № 2а/1770/472/2011 скасовано рішення судів попередніх інстанцій про відмову у задоволенні позову ТОВ “Лелека-Колор” про скасування припису Державної екологічної інспекції в Рівненській області та прийнято нове рішення про задоволення позову, оскільки судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у справі № 2а/1770/472/2011 поклалися в основу судового рішення у справі № 2а/1770/944/2011 за позовом Державної екологічної інспекції в Рівненській області до ТОВ “Лелека-Колор” про стягнення збитків, про що прямо зазначено в тексті постанови [37].

Іншим прикладом правильного застосування п. 4 ч. 2 ст. 245 КАС України є ухвала Київського апеляційного адміністративного суду у справі № 2а-18197/11/2670. Так, на обґрунтування постанови Окружного адміністративного суду м. Києва від 28 березня 2012 р., суд першої інстанції посилався на постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 7 червня 2010 р. № 2а-2717/10/2670 про скасування наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20 листопада 2009 р. № 623 “Про анулювання, зупинення та поновлення дії спеціальних дозволів на ко-

ристування надрами” в частині анулювання спеціального дозволу на користування надрами від 5 листопада 1996 р. № 672, наданого ВАТ “Київський річковий порт”, з метою видобування піску Новоукраїнського родовища.

Київський апеляційний адміністративний суд ухвалою від 13 грудня 2012 р. у справі № 2а-18197/11/2670 постанову Окружного адміністративного суду міста Києва від 28 березня 2012 р. залишив без змін. Однак, Вищий адміністративний суд України постановою від 11 грудня 2012 р. у справі № К/991/2116/11 касаційну скаргу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України задовольнив постанову Окружного адміністративного суду міста Києва від 7 червня 2010 р., а ухвалу Київського апеляційного адміністративного суду від 21 грудня 2010 р. у справі № 2а-2717/10/2670 скасував. У позові ВАТ “Київський річковий порт” до Міністерства охорони навколишнього природного середовища України відмовив.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 245 КАС України, підставами для перегляду справи за нововиявленими обставинами є скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови, що належить переглянути.

Ураховуючи наведене, колегія суддів погодилася з висновками суду першої інстанції про те, що постанова Вищого адміністративного суду України від 11 грудня 2012 р. у справі № К/991/2116/11 є підставою для перегляду постанови Окружного адміністративного суду м. Києва від 28 березня 2012 р. за нововиявленими обставинами [38].

П’ята підстава перегляду передбачає встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано. Повноваження Конституційного Суду України визначені в ст. 150 Конституції України та ст. 13 Закону України “Про Конституційний Суд України”. Так, серед повноважень Конституційного Суду України визначені такі як, — вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших нормативно-правових актів; офіційне тлумачення Конституції України та законів України. В тому разі, коли суд приймає рішення на основі певного закону чи підзаконного нормативно-правового акта і до виконання цього рішення Конституційний Суд України ухвалить рішення про неконституційність даного закону чи нормативно-правового акта, це буде підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами на підставі п. 5 ч. 2 ст. 245 КАСУ.

Згідно з вказаною нормою підставою для перегляду рішення за нововиявленими обставинами є встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, а не його офіційне тлумачення. Так, постановою Хортицького районного суду міста Запоріжжя від 17.06.2015 р. № 8-а/337/1/2015 на цій підставі заяву ОСОБА_1 залишено без задоволення. Судом встановлено, що 02.03.2015 р. було винесено постанову по справі за позовом Krzeminski Tomasz Michal до заступника начальника Дніпропетровської митниці Міндоходів — начальника управління боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями Міндоходів ОСОБА_2, про скасування постанови по справі

про адміністративне правопорушення. Krzeminski Tomasz Michal оскаржував постанову у справі про порушення митних правил № 0010/110000001/14 від 08.04.2014 р., якою його притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 469 МК України, і накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу у розмірі 8500 грн.

30.04.2015 р. ОСОБА_1 звернувся до суду в інтересах Krzeminski Tomasz Michal із заявою про перегляд постанови Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 02.03.2015 р. за нововиявленими обставинами. В обґрунтування заяви, ОСОБА_1 посилається на рішення Конституційного суду України від 31.03.2015 р. за конституційним зверненням громадянина ОСОБА_3 ОСОБА_4 щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 469 МК України. Дослідивши та проаналізувавши матеріали справи, вивчивши доводи заявника та заперечення відповідача по справі, суд встановив такі факти та прийшов до наступних висновків. Постановою заступника начальника Дніпропетровської митниці Міндоходів – начальника управління боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями Міндоходів ОСОБА_2 № 0010/110000001/14 від 8 квітня 2014 р., Krzeminski Tomasz Michal визнано винним та притягнуто до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, що передбачено ч. 2 ст. 469 Митного кодексу України, та накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 8500 грн. Дії Т. М. Krzeminski кваліфіковані як неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчене (користування ним без дозволу митного органу).

31.03.2015 р. Конституційний Суд України у справі за конституційним зверненням ОСОБА_4 прийняв рішення щодо тлумачення положень ч. 2 ст. 469 Митного кодексу України.

Питання щодо конституційності ст. 469 Митного кодексу України Конституційним Судом України не вирішувалося. Враховуючи той факт, що згідно зі ст. 245 КАС України, підставою для перегляду рішення за нововиявленими обставинами є встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, а не його офіційне тлумачення, у суду немає підстав для перегляду постанови Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 02.03.2015 р. за нововиявленими обставинами [39]. У даному випадку ч. 3 ст. 245 КАСУ суд також не мав можливості застосувати, оскільки не було прийнято нових законів, інших нормативно-правових актів, які б скасовували ч. 2 ст. 469 МК України або вони пом'якшували або скасовували відповідальність фізичної особи.

Розглядаючи заяви про перегляд судових рішень у порядку п. 5 ч. 2 ст. 245 КАС України, необхідно враховувати, що рішення Конституційного Суду України завжди офіційно оприлюднюються і знаходяться у вільному доступі у мережі Інтернет. Тому якщо рішення Конституційного Суду України на момент вирішення адміністративної справи об'єктивно існувало, то воно не може вважатися нововиявленими обставинами з тих підстав, що заявник про нього не знав.

Так, Чернівецький окружний адміністративний суд у справі № 824/1260/13-а правильно зазначив, що на момент ухвалення рішення у

справі Рішення Конституційного Суду України у справі № 1–32/2009 за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень п. 2 ч. 1 ст. 49, другого речення ст. 51 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” № 25-рп/2009 вже було прийнято, таким чином, Рішення Конституційного Суду України на момент вирішення адміністративної справи об’єктивно існувало і заявник при добросовісному ставленні до справи міг знати про це Рішення [40].

Слід звернути увагу, що не може бути підставою для перегляду справи за нововиявленими обставинами зміна законодавства. Так, відповідно до ч. 3 ст. 245 КАС України, суд не переглядає судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів та інших нормативно-правових актів, що скасовують закони та інші нормативно-правові акти, які діяли на час розгляду конкретної адміністративної справи, причому тільки у випадках, коли вони, тобто скасовані закони та інші нормативно-правові акти, пом’якшують або скасовують відповідальність фізичної особи [41].

Наприклад, якщо постанову суду в адміністративній справі про видворення іноземця ще не виконано, то її можна переглянути в порядку провадження за нововиявленими обставинами у разі набрання чинності законом, який обмежує підстави для видворення [42].

Отже, скасування чи зміна нормативного акта, на якому ґрунтувалося судове рішення, може вважатися нововиявленою обставиною лише за умови, якщо в акті, яким скасовано чи змінено попередній, зазначено про надання йому зворотної сили або пом’якшено чи скасовано відповідальність фізичної особи. Не може вважатися нововиявленою обставиною висновок Конституційного Суду України про офіційне тлумачення положень Конституції України та законів України.

З аналізу розд. 4 гл. 4 КАСУ можна виділити об’єктивні та суб’єктивні передумови права на пред’явлення заяви до адміністративного суду для поновлення провадження за нововиявленими обставинами. Об’єктивні передумови характеризуються тим, що на них не впливає жодна сторона, в тому числі суд. У суб’єктивних навпаки такий вплив є.

До об’єктивних передумов слід віднести такі:

- 1) об’єкт перегляду;
- 2) перегляд судового рішення за наявності на те підстав;
- 3) наявність істотних для справи обставин та невідомість їх особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;
- 4) докази встановлення істотних для справи обставин не були та не могли бути відомі заявнику та адміністративному суду під час прийняття судового акта;
- 5) строк подання заяви на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Суб’єктивні передумови включають в себе:

- 1) процесуальну дієздатність заявника і відповідача брати участь в адміністративному процесі;

- 2) право заявника подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами;
- 3) ініціативну процедуру заявника відновлення провадження за нововиявленими обставинами.

Об'єктивні передумови на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами не залежать від волі зацікавлених осіб та суду. До цих передумов належать:

1. Об'єкт перегляду за нововиявленими обставинами — будь-які ухвали та постанови адміністративного суду, що набрали законної сили і якими розгляд справи завершено.

При цьому на момент винесення цих судових актів існували підстави для їх перегляду, але про них не було відомо ні учасникам процесу, ні суду. І тільки після появи відповідних доказів, що підтверджують суттєві обставини, які можуть суттєво вплинути на висновок суду, у учасників процесу з'являється можливість оскаржити судові рішення.

2. Перегляд судового рішення за наявності на те підстав — відновлення провадження за нововиявленими обставинами може бути незалежно від інстанції (першої, апеляційної чи касаційної), якщо заявник має відповідне на це право. Відповідно до ч. 1 ст. 245 КАСУ підлягає перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами тільки та постанова або ухвала суду, що набрала законної сили.

Виходячи з цієї норми, сторони позбавлені права звертатись до суду до моменту вступу судового рішення в законну силу. Але що робити, коли про нововиявлену обставину стало відомо до вступу постанови чи ухвали суду в законну силу?

Вважаємо, доцільно надати право на перегляд справи за нововиявленими обставинами незалежно від того, набрала постанова чи ухвала суду законної сили чи ні, що забезпечило б додатковими процесуальними гарантіями учасників процесу.

3. Наявність істотних для справи обставин та невідомість їх особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи. Ці обставини повинні існувати на момент винесення рішення та під час провадження в адміністративній справі та про них не повинен знати заявник. Якщо ж заявнику було відомо про докази, але він в силу різних обставин не міг їх надати суду на момент розгляду справи та винесення рішення, то це, відповідно до закону, не може бути підставою для перегляду справи за нововиявленими обставинами, що, на нашу думку, також є не зовсім вірно.

4. Докази встановлення істотних для справи обставин не були і не могли бути відомі заявнику і адміністративному суду під час прийняття судового акта.

Відповідно до ст. 69 КАСУ, доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються судом на підставі пояснень сторін,

третіх осіб та їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів.

Всі обставини, що представляються як докази, мають бути належним чином засвідчені. Наприклад, доказами, що виступають підставою для перегляду рішення за нововиявленими обставинами можуть бути належним чином завірені копії рішення чи вироку суду про скасування судового рішення, яке було покладене в основу судового рішення.

5. Строк подання заяви на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

У ст. 247 КАСУ вказаний порядок та строки подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Заявник не має обмежень щодо подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, окрім заяви, поданої з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ. В цьому разі така заява може бути подана не пізніше ніж через три роки з дня набрання судовим рішенням законної сили. В іншому випадку, адміністративний суд відмовляє у відкритті провадження за нововиявленими обставинами, незалежно від поважності причини пропуску цього строку.

Проте особа має лише один місяць на звернення з заявою до адміністративного суду про перегляд заяви за нововиявленою обставиною з моменту, коли вона дізналася або могла дізнатися про ці обставини. Закінчення місячного строку є підставою для повернення заяви без розгляду.

Перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами потребує також низки суб'єктивних умов. Насамперед — це наявність права суб'єкта на подання заяви до адміністративного суду про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Відповідно до ст. 246 КАСУ особи, які брали участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами. Цими особами можуть бути сторони (позивач, відповідач), треті особи з самостійними вимогами та без самостійних вимог на предмет спору, а також ті, які не були учасниками провадження, але суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки.

Право на таке звернення до адміністративного суду можуть реалізувати зазначені особи безпосередньо або за допомогою їхніх представників, які діють на підставі положень ст. 59 КАС України [41].

Право суб'єкта на подання заяви на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами встановлюється наявністю юридичного інтересу, що полягає в незадоволенні рішенням суду, прагненням його змінити, а також наявністю відповідних доказів для цього. При цьому, адміністративний суд, переглядаючи справу за нововиявленими обставинами, повинен враховувати правовий статус заявника.

На наш погляд, віднесення третіх осіб, які не були учасниками провадження, але суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки

до кола суб'єктів, які мають право подавати заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами має важливе значення, оскільки дозволяє захищати свої права та інтереси, навіть в тому випадку, коли сторони або треті особи не мають наміру подавати заяву за наявності нововиявлених обставин.

Зазначимо, що ст. 246 КАС України не передбачає право прокурора чи адміністративного суду переглядати судові рішення за нововиявленими обставинами за власною ініціативою. Тобто, якщо суддя адміністративного суду виніс рішення, яке згодом стало незаконним у зв'язку з появою нововиявлених обставин, та сам про це дізнався, то ні він, ні прокурор не в змозі його змінити без заяви відповідного суб'єкта, який наділений таким правом. Таке положення, на наш погляд, представляється невірним. У зв'язку з цим пропонуємо закріпити за прокурором та судом право переглядати судові рішення за нововиявленими обставинами за власною ініціативою.

Звернення до адміністративного суду із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами передбачає також низку формальних умов, які включають оформлення заяви та порядку її подання, які будуть розглянуті в наступному підрозділі.

Отже, підсумовуючи наведене доречно зробити такі висновки. Передумови реалізації права на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві — це сукупність певних підстав, що надають право особі звернутися до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами і дотримання яких є обов'язковим. Недотримання даних передумов тягне за собою неможливість реалізації особою права на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Передумовами реалізації права на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами можна поділити на такі: 1) належність особи до кола суб'єктів, які мають право звернутися із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (суб'єктивні передумови); 2) наявність нововиявлених обставин; судові рішення, яким провадження у справі закінчене і яке набрало законної сили; дотримання процесуальних строків звернення із заявою про перегляд (об'єктивні передумови); 3) дотримання форми та змісту заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (формальні передумови).

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Перегляд адміністративних справ за нововиявленими обставинами є окремим різновидом провадження в адміністративному процесі, що має певну структуру. Тобто діяльність адміністративного суду щодо перегляду адміністративних справ за нововиявленими обставинами здійснюється у певній послідовності, що іменується провадженням. Це поняття межує з такими

поняттями, як адміністративний процес та адміністративна процедура. Тож розглянемо співвідношення цих понять.

Дослідженню поняття адміністративної процедури присвячене дослідження О. С. Лагоди. Це поняття вчений розуміє як встановлений законом порядок розгляду та вирішення індивідуальних справ органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, який закінчується прийняттям адміністративного акта або укладанням адміністративного договору [43]. Тобто розгляд будь-якої адміністративної справи в судовому порядку не підпадає під визначення процедури.

Поняттю адміністративного процесу приділялось багато уваги вченими адміністративістами, які розділились на три категорії — прихильники вузької концепції (В. Б. Авер'янов, М. І. Пискотін, А. В. Самійленко), прихильники широкої концепції (Г. І. Петров, А. П. Корнєв, О. М. Якуба, Д. Н. Бахрах, В. Д. Сорокін та ін.) та ті, які допускають існування як першої, так і другої [44, с. 7–23; 45, с. 12–17; 46, с. 110–120; 47, с. 153–156].

У вузькому розумінні адміністративний процес (юрисдикційний процес) — це діяльність уповноважених органів державної влади щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та застосування заходів адміністративного примусу.

У широкому розумінні адміністративний процес розуміють як вид юридичного процесу, який регламентує порядок розгляду і розв'язання конкретних адміністративних справ. Це діяльність органів державної влади, їх посадових осіб, а також інших уповноважених на те суб'єктів, що ґрунтується на нормах адміністративно-процесуального права з приводу реалізації норм матеріального адміністративного права, а в деяких випадках — і матеріальних норм інших галузей права [48, с. 12; 49, с. 49].

Погоджуємось з Ю. М. Козловим, який виділяє два варіанти адміністративно-процесуальної діяльності: адміністративно-процедурну та адміністративно-юрисдикційну [50, с. 305].

Основним структурним елементом адміністративного процесу є провадження — системне утворення, комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, які: по-перше, утворюють певну сукупність процесуальних відносин, що відрізняються предметною характеристикою і пов'язаністю з відповідними матеріальними правовідносинами; по-друге, потребують встановлення, доведення, а також обґрунтування всіх обставин розглянутої адміністративної справи; по-третє, обумовлюють необхідність закріплення, офіційного оформлення отриманих процесуальних результатів у відповідних актах і документах [51, с. 113].

Таким чином, провадження щодо перегляду адміністративних справ за нововиявленими обставинами — це регламентований адміністративно-процесуальними нормами порядок дій суду щодо розгляду і вирішення адміністративної справи за заявою про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами.

У свою чергу, провадження складається зі стадій, під якими слід розуміти сукупність процесуальних етапів, спрямованих на досягнення локального

завдання в рамках загальної мети вирішення індивідуально-конкретної справи [52, с. 53].

Погоджуємось з думкою А. Т. Комзюка, В. М. Бевзенка, Р. С. Мельника, які виділяють 3 стадії розгляду справи в адміністративному суді [19, с. 58]:

- 1) порушення адміністративної справи в адміністративному суді (звернення до адміністративного суду та відкриття провадження в адміністративній справі);
- 2) підготовка адміністративної справи до судового розгляду (підготовче провадження);
- 3) судовий розгляд адміністративної справи.

Ця структура відноситься і до проваджень про перегляд адміністративних справ за нововиявленими обставинами, які є окремим різновидом провадження в адміністративному судочинстві.

Процесуальні стадії, як структурні елементи проваджень за нововиявленими обставинами, характеризуються певною послідовністю і взаємообумовленістю. Тоді як послідовність самих проваджень з нововиявленими обставинами такими властивостями не володіє, оскільки цей вид провадження може наставати будь-коли: після набрання рішенням суду першої інстанції законної сили, після апеляційного чи касаційного оскарження.

Стадія, будучи структурним елементом провадження, також має свою структуру, яка складається з окремих процесуальних дій — етапів.

Відмежовуючи такі процесуальні категорії як “провадження” та “стадії”, можна виділити ще одну їх особливість, яка полягає у процесуальних наслідках. Так, метою провадження є завершення розгляду справи по суті. Стадія, як сукупність процесуальних дій, що здійснюються судом та учасниками судового процесу, об’єднана найближчою метою.

Таким чином, виділимо такі стадії провадження за нововиявленими обставинами: 1) звернення до суду і відкриття провадження; 2) підготовка справи до судового розгляду; 3) судовий розгляд справи; 4) ухвалення рішення по справі. Побудова процесуальних етапів та дій даного виду провадження обумовлена правилами, встановленими КАСУ для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд.

Перша стадія включає в себе перевірку приводів та підстави для відкриття провадження, а також процесуальні дії, пов’язані із зверненням до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Ця стадія є підготовчою, що передбачає відкриття провадження за нововиявленими обставинами та підготовку адміністративної справи до судового розгляду. На цій стадії здійснюється підготовка та подання до суду всіх необхідних документів та доказів про існування нововиявлених обставин, а також сплату судового збору.

Головним завданням при відкритті провадження за нововиявленими обставинами повинно бути не встановлення законності та обґрунтованості судового рішення, а перевірка наявності обставин, які наділені ознаками нововиявлених, тобто встановлення наявності підстав та приводів для перегляду справи.

Об'єктом перегляду при відкритті провадження за нововиявленими обставинами будуть: рішення суду першої інстанції, рішення суду апеляційної інстанції, рішення суду касаційної інстанції. Ці рішення, відповідно до вимог ч. 1 ст. 245 КАСУ, повинні бути оформлені у вигляді постанов чи ухвал, а також повинні вступити в законну силу. Постанова містить судові рішення, яким суд вирішує спір по суті, ухвала видається в разі прийняття судом рішення щодо зупинки чи закриття провадження у справі, залишення позовної заяви без розгляду або прийняття рішення щодо інших процесуальних дій чи клопотань. Тобто судова ухвала може як завершувати розгляд справи, так і мати проміжний характер.

Зрозуміло, що перегляду за нововиявленими обставинами підлягає тільки те судове рішення, яке закінчує розгляд справи. Але ч. 1 ст. 245 КАСУ на це чітко не вказує. Отже, формально, якщо виконувати вимоги цієї норми, можливо здійснити перегляд за нововиявленими обставинами і проміжного судового рішення, що представляється невірним.

Враховуючи це, пропонуємо внести доповнення до ч. 1 ст. 245 КАСУ — після слів “Постанова або ухвала суду” додати “якими закінчено розгляд справи”.

Отже, до судових рішень, які можуть бути об'єктом перегляду в рамках провадження за нововиявленими обставинами, пред'являються такі вимоги:

- 1) набрання законної сили рішенням суду;
- 2) рішення суду повинно бути оформлене у вигляді постанови чи ухвали і це рішення повинно закінчувати розгляд справи;
- 3) самостійність та незалежність від інших судових рішень в набранні законної сили рішенням суду.

Для порушення провадження за нововиявленими обставинами необхідна наявність відповідних підстав та приводів [53, с. 5]. Підставою є заява особи, яка має відповідне право на її подання. У ній заявник вказує про наявність нововиявленої обставини та належність її до конкретної справи, обґрунтовуються значення цієї обставини для винесеного судового рішення та можливості його зміни у зв'язку з цим.

Строк подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами визначено в ч. 1 ст. 247 КАС України — один місяць після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про нововиявлені обставини.

Оскільки чинним КАС України не закріплено, з якого моменту починається перебіг строків, визначених ст. 247, пропонуємо початок перебігу зазначених строків визначати залежно від підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, що містяться у ст. 245 КАС України (аналогічно нормам, встановленим ч. 2 ст. 113 Господарського кодексу України, ч. 2 ст. 362 Цивільного процесуального кодексу України).

Отже, моментом, від якого починає йти місячний строк на звернення до суду про перегляд адміністративної справи, у зв'язку з нововиявленими обставинами є:

1) отримання заявником інформації про істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) набрання законної сили вироком суду, яким встановлено завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речові докази, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення чи вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

3) набрання законної сили постановою або ухвалою суду, якими скасовано судові рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

4) набрання законної сили рішенням Конституційного Суду України, яким визнано неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Обмеження строком можливості подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами застосовується для досягнення стабільності судових рішень та з метою дотримання принципу юридичної визначеності, що є однією зі складових верховенства права.

Необхідно зазначити, що суди в основному правильно оцінюють момент виявлення тих обставин, які є нововиявленими, передусім ураховують, коли особа фактично дізналася про наявність відповідної обставини і чи могла за добросовісного ставлення до справи дізнатися про наявність відповідної обставини раніше.

Разом із тим, встановивши факт пропуску строку звернення до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, суди ухвалюють різні за змістом судові рішення. Так, на переконання частини суддів, пропуск строку звернення до суду із вказаною заявою є підставою для відмови у відкритті провадження за нововиявленими обставинами незалежно від поважності причини пропуску строку [54]. Інші судді вважають, що такий строк, крім трирічного, може бути поновлений ухвалою суду відповідно до ст. 102 КАС України.

Аналіз ч. 1 ст. 247 КАС України дає можливість зробити висновок про те, що відмовити у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, не оцінивши причини пропуску строків, можливо лише в разі, якщо зазначена заява подана з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 245 КАС України, тобто пізніше ніж через три роки з дня набрання судовим рішенням, що переглядається, законної сили.

В інших випадках, відмовляючи у відкритті провадження за нововиявленими обставинами у зв'язку з пропуском заявником одного місяця з моменту, коли особа дізналася або могла дізнатися про нововиявлені обставини, і не надаючи правової оцінки причинам пропуску строку, суд безпідставно позбавляє особу права на перегляд рішення за нововиявленими обставинами, оскільки цей строк може бути пропущений з причин, які не залежали від волі

заявника, і, як наслідок, визнані судом поважними відповідно до ст. 102 КАС України [55].

Отже, структурна побудова ст. 247 КАС України породжує певні розбіжності в її тлумаченні, оскільки не містить чітких підстав для відмови у відкритті провадження у зв'язку з пропуском строків на звернення до суду.

У зв'язку з вищевикладеним склалася і неоднакова практика застосування положень ст. 247 КАС України.

Так, у ході розгляду питання про своєчасність звернення до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами і, відповідно, відкриття провадження за цими заявами суд встановив, що заявник звернувся до суду із пропуском місячного строку, встановленого ст. 247 КАС України. Посилання заявника на поважність причин пропуску строку звернення до суду суд до уваги не взяв, оскільки, на думку суду, ст. 247 КАС України не встановлено жодних виключень для поновлення строку звернення до суду. У відкритті провадження за нововиявленими обставинами було відмовлено [56].

Вважаємо такий підхід необґрунтованим, оскільки ч. 7 ст. 9 КАС України дозволяє суду, в разі відсутності закону, що регулює відповідні відносини, застосовувати закон, що регулює подібні відносини (аналогію закону). Так, у порядку ст. 102 КАС України, пропущений з поважних причин процесуальний строк, встановлений законом, може бути поновлений, а процесуальний строк, встановлений судом, — продовжений судом за клопотанням особи, яка бере участь у справі.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається в письмовій формі. Вона повинна відповідати певній формі та змісту, які визначені в ч. 2 ст. 248 КАСУ, а саме зазначаються у заяві [23]:

- 1) найменування адміністративного суду, до якого подається заява про перегляд;
- 2) ім'я (найменування), поштова адреса особи, яка подає заяву, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- 3) судові рішення, про перегляд якого за нововиявленими обставинами подається заява;
- 4) обставини, що могли вплинути на судові рішення, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою, під час вирішення справи;
- 5) обґрунтування з посиланням на докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин, та зміст вимог особи, яка подає заяву до суду;
- 6) перелік документів та інших матеріалів, які додаються.

Заява визначає її внутрішні специфічні ознаки, що мають важливе значення для прийняття її суддею питання чи відмови у прийнятті. Заява складається з трьох обов'язкових елементів: предмета, підстави для подачі заяви та підсумкової частини (частини вимог).

Предмет заяви формулюється у вступній її частині після зазначення адресату адміністративного суду, даних особи, яка подає заяву, а також судового рішення, про перегляд якого за нововиявленими обставинами подається за-

ява. У предметі заяви обґрунтовується правова вимога заявника до адміністративного суду щодо відновлення справи, з метою її перегляду, оскільки з'явилися нововиявлені обставини. Заявник повинен розкрити суть та істотність нововиявленої обставини для правильного вирішення справи.

Предмет заяви обґрунтовується підставою для подачі заяви, яка полягає в обґрунтуванні наявності доказів існування нововиявленої обставини. Підстава зазначається в описовій та мотивувальній частині заяви, при цьому розкривається її суть та істотність для правильного вирішення справи. Доказами існування нововиявленої обставини є конкретні юридичні факти, що спричиняють правові наслідки та виступають реальною підставою для зміни раніше прийнятого судового рішення. Це обставини, що могли вплинути на судові рішення, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою, під час вирішення справи. У підсумковій частині заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами зазначається зміст вимог заявника.

До суду подається перелік документів та інших матеріалів, які подаються разом із заявою. Надання доказів можна визначити як правом, так і обов'язком заявника. Воно повинно включати обставини, які визначають та підтверджують нововиявлену обставину, а також доказів щодо часу отримання заявником інформації про нововиявлені обставини для встановлення строку на подання заяви про перегляд судового рішення.

Заява підписується особою, яка її подає, чи її представником, який повинен мати відповідний документ, що засвідчує представництво інтересів заявника.

На відміну від господарського процесуального порядку перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами, в адміністративному судочинстві копії заяви та всіх документів в необхідній кількості подаються безпосередньо до суду, а не надсилаються зацікавленим сторонам справи. Ця вимога, а також вимога подання до суду разом з заявою документу про сплату судового збору визначена в ч. 4 ст. 248 КАСУ. Кількість копій заяви та документів до неї повинна відповідати кількості осіб, які брали участь у справі. Це означає, що в цій частині статті передбачено правові приписи щодо необхідності подання копій заяв відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі, а також для подання документа про сплату судового збору. Отже, як це зазначається в ч. 4 ст. 248 КАСУ, до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами необхідно додати:

- 1) копії заяви відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі;
- 2) документ про сплату судового збору.

Розмір судового збору, порядок його сплати і звільнення від сплати встановлюється законом. Судовий збір, відповідно до Закону України від 08.07.2011 р. “Про судовий збір” справляється у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, — у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі [57]. Згідно з абзацом 2 ст. 8 Закону України “Про державний бюджет Укра-

їни на 2016 рік” з 1 січня 2016 р. встановлено мінімальну заробітну плату у місячному розмірі 1378 грн.

Недотримання цих формальних умов є підставою для відмови у прийнятті судом заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та повернення її заявникові.

Як показує аналіз судової практики, найбільший відсоток становлять справи, які за відповідний період часу повернуто через неусунення заявниками недоліків (з постановленням ухвали про повернення заявникові заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами) з таких підстав:

- відсутність документа про сплату судового збору;
- незазначення підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами відповідно до ст. 245 КАС України;
- ненадання оформленого належним чином документа, що підтверджує повноваження представника, тощо.

Так, у справі № 159/4263/13-а заявник подав заяву про перегляд постанови Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 11 липня 2012 р. за нововиявленими обставинами з порушенням вимог частини четвертої ст. 248 КАС України — до заяви не було додано документа про сплату судового збору. Враховуючи вимоги ч. 3 ст. 250 КАС України, суд обґрунтовано постановив ухвалу про залишення вказаної заяви без руху, надавши заявникові строк для усунення недоліків. Оскільки у визначений судом строк заявник зазначених в ухвалі суду від 16 липня 2013 р. недоліків не усунув, судовий збір не сплатив, суд, на підставі ч. 3 ст. 250, 108, 248 КАС України постановив ухвалу про повернення останньому його заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [58].

Важливим є не тільки правильне оформлення заяви, а й вірне визначення адміністративного суду, який зможе здійснити її перегляд за нововиявленими обставинами. Стаття 249 КАСУ встановлює, що це може бути суд будь-якої інстанції залежно від того, який суд першим допустив помилку при вирішенні справи внаслідок незнання про існування цієї обставини. Як правило, перегляду за нововиявленими обставинами підлягають рішення адміністративного суду першої інстанції. Також дана стаття встановлює, що заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у разі встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення, подається до адміністративного суду тієї інстанції, суддею якого він був.

Разом із тим непоодинокими є випадки відмови у відкритті провадження за нововиявленими обставинами через неправильне визначення заявниками територіальної, предметної або інстанційної підсудності [59]. Така практика не є правильною, оскільки недотримання правил підсудності є підставою для повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами згідно з п. 6 ч. 3 ст. 108 КАС України. Якщо порушення правил підсудності виявлено після відкриття провадження за нововиявленими обставинами, тоді застосовуються правила ст. 22 КАС України щодо передачі адміністративної справи.

Так, правильною є практика, коли заяву багатoproфiльного малого приватного підприємства фірми “Ікар” про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Київського окружного адміністративного суду від 18 липня 2013 р. було повернуто заявнику, оскільки, відповідно до частини першої ст. 249 КАС України, заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку при вирішенні справи внаслідок незнання про існування цієї обставини [60].

Отже, суд, згідно з ч. 3 ст. 108 КАС України, своєю ухвалою повертає заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, якщо:

- 1) позивач не усунув недоліки позовної заяви, яку залишено без руху;
- 2) позивач до відкриття провадження в адміністративній справі подав заяву про її відкликання;
- 3) позовну заяву подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності;
- 4) позовну заяву від імені позивача подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;
- 5) у провадженні цього або іншого адміністративного суду є справа про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- 6) справа не підсудна цьому адміністративному суду.

Слід визнати, що деякі повноваження адміністративного суду витікають із судової практики, хоч в чинному КАСУ чітко і не закріплені. Йдеться про випадки скасування адміністративним судом постанови або ухвали і направлення справи на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

Дана практика застосовується судом касаційної інстанції, оскільки відповідно до ст. 220 КАС України, суд касаційної інстанції не може досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в судовому рішенні, та вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу. Це означає, що суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові адміністративного суду чи відхилені ним, збирати нові докази чи додатково перевіряти докази.

Звідси випливає, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в суді касаційної інстанції можливий лише з підстав, передбачених п. 3 та 5 ч. 2 ст. 245 КАС України.

Таким чином, необхідне уточнення вищевказаного положення в діючому КАС України, оскільки часто на практиці під час розгляду адміністративних справ за нововиявленими обставинами виникає необхідність в залученні нових матеріалів до справи для повного та всебічного її розгляду та прийняття рішення.

Погоджуємось з думкою С. В. Ківалова та О. І. Харитонова, які цілком правильно зазначають, що перегляд адміністративних справ за нововиявленими обставинами в судах апеляційної та касаційної інстанцій можливий тільки тоді, коли ними скасовуються або змінюються рішення судів попередніх інстанцій через незнання інформації про нововиявлені обставини

[²⁴, с. 492]. Якщо ж ці суди не змінювали судові рішення попередньої інстанції, то вони не мають права переглядати судові рішення за нововиявленими обставинами.

Вважаємо позитивним досвід таких країн як ФРН, Франції та США, процесуальне законодавство яких визначає, що заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається тільки до суду першої інстанції [⁶¹, с. 243; ⁶², ⁶]. Дійсно, доцільно було б закріпити і в нашому законодавстві положення, відповідно до якого заява про перегляд судового рішення адміністративного суду за нововиявленими обставинами повинна подаватись до адміністративного суду першої інстанції, що вперше розглядав справу навіть якщо це судові рішення в подальшому переглядалось адміністративними судами апеляційної, касаційної інстанцій чи Верховним Судом України за винятковими обставинами. Дана позиція обґрунтовується оперативністю розгляду адміністративних справ, тому, на наш погляд, саме на це повинно бути спрямовано реформування та вдосконалення адміністративного судочинства.

Наступні стадії провадження щодо перегляду адміністративних справ за нововиявленими обставинами пов'язані з підготовкою справи до судового розгляду та безпосереднім розглядом справи. Вона розпочинається з порушення провадження, на якому суд здійснює прийняття заяви до розгляду. При цьому суд, не пізніше наступного дня після надходження заяви, перевіряє чи дотримано всіх вимог, які пред'являються до заяви, зокрема наявність обставини, що мають істотне значення для справи та не були відомі заявнику та суду під час прийняття судового акта. У разі невідповідності заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами вимогам, встановленим ст. 248 КАСУ, суддя постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху. В ній суд зазначає недоліки позовної заяви, спосіб їх усунення, а також встановлює строк, необхідний для усунення недоліків. Копія даної ухвали надсилається особі, яка звернулася із позовною заявою. Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного її подання до адміністративного суду.

Отже, ч. 2 ст. 250 КАС України визначено строк перевірки заяви про перегляд за нововиявленими обставинами не пізніше наступного дня. При цьому, на заявника покладається обов'язок надати докази наявності обставин, які заявник вважає нововиявленими, а вразі неможливості їх надання, вжиття заходів щодо їх отримання, а також доказів щодо часу отримання інформації про такі обставини. Особливістю цих доказів буде те, що вони не можуть бути залучені до справи на час винесення рішення суду, яке підлягає перегляду.

Найбільш проблематичним питанням, що виникає на стадії відкриття провадження за нововиявленими обставинами, є надання оцінки доводам заявника про наявність підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Так, деякі судді визнають достатнім для відкриття провадження зазначення заявником обставин і доказів, які, на думку заявника, є підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами [⁶³].

Інші судді на стадії відкриття провадження надають правову оцінку таким доводам та доказам заявника на предмет їх обґрунтованості та достатності. Установивши, що такі обставини не є нововиявленими, відмовляють у відкритті провадження за нововиявленими обставинами.

Вважаємо таку позицію неправильною, оскільки передчасне надання оцінки доводам заявника порушує право заявника на участь у судовому засіданні. Крім того, постановляючи ухвалу про відмову у відкритті провадження за нововиявленими обставинами з підстав необґрунтованості доказів, на які посилається заявник, суд фактично вирішує спір по суті поданої заяви, що без відкриття провадження є неможливим.

Так, Харківський апеляційний адміністративний суд скасував ухвалу Харківського окружного адміністративного суду від 22 травня 2014 р., якою заявникові відмовлено у відкритті провадження з тих підстав, що викладені в заяві обставини не можуть бути визнані істотними обставинами в розумінні п. 1, 4 ч. 2 ст. 245 Кодексу адміністративного судочинства України, а тому відсутні нововиявлені обставини, що є підставою для перегляду судового рішення.

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції, апеляційний адміністративний суд абсолютно правильно у своєму рішенні зазначив, що суд першої інстанції порушив норми процесуального права, оскільки наявність або відсутність нововиявлених обставин вирішується в судовому засіданні по суті заявлених вимог, а не одноособово суддею під час вирішення питання відкриття провадження у справі. Постановляючи оскаржувану ухвалу, суд першої інстанції фактично вирішив питання по суті поданої заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, позбавивши при цьому заявника права на участь у судовому засіданні. Крім того, колегія суддів звернула увагу на те, що нормами Кодексу адміністративного судочинства України не передбачено переліку обставин, за яких суддя відмовляє у відкритті провадження про перегляд рішення за нововиявленими обставинами; аналогію закону судом не застосовано [64].

За аналізом норм КАСУ можна виділити такі характерні риси вказаної стадії:

- перегляд здійснює адміністративний суд тієї інстанції, який першим допустив помилку при вирішенні справи внаслідок незнання про існування цієї обставини;
- автоматизована система документообігу суду, що забезпечує об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді;
- у розгляді заяви та перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами не може брати участь суддя, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання;
- строк розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами — не більше двох місяців після її надходження;
- розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється за правилами, встановленими нормами КАСУ для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд;

- нез'явлення сторін, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду заяви і перегляду судового рішення.

Розгляд заяви за нововиявленими обставинами можливо поділити на три частини: підготовчий, розгляд заяви по суті та підготовка підсумкового акта.

На підготовчому етапі суд встановлює наявність сторін; роз'яснює їм права та обов'язки, приймає рішення щодо задоволення чи відхилення клопотань, якщо такі надходили. На відміну від господарсько-процесуального розгляду справи, в адміністративному судочинстві підсумок попереднього слухання оформляється відповідним судовим актом. Вважаємо, що це суттєво не впливає на правильне вирішення справи та призводить до зайвого затягування процесу.

Відкривши провадження за нововиявленими обставинами, суддя признає дату, час та місце судового засідання, про що повідомляє осіб, які беруть участь у справі. Відповідно до ч. 4 ст. 250 КАСУ обов'язок надсилання копії заяви про перегляд особам, які беруть участь у справі, покладається на суддю, заявник лише подає до суду копії заяви в необхідній кількості.

Розгляд заяви по суті здійснюється за правилами, встановленими нормами КАСУ для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд і може відбуватися у формі судового засідання або у письмовому провадженні. Строк розгляду заяви за нововиявленими обставинами встановлений ч. 1 ст. 252 КАСУ та складає два місяці. Сторони мають право подати клопотання про відкладення розгляду справи у зв'язку з неможливістю явки до суду з поважних причин. При цьому суд має право відкласти судовий розгляд заяви у межах встановленого строку на її розгляд.

Судовий розгляд справи по суті починається доповіддю головуючого в судовому засіданні про зміст позовних вимог, про визнання сторонами певних обставин під час підготовчого провадження, після чого він з'ясовує: чи підтримує позивач адміністративний позов, чи визнає його відповідач та чи не бажають сторони примиритися. При розгляді справи за відсутності особи, яка бере участь у справі, головуючий у судовому засіданні доповідає про її позицію щодо позовних вимог, якщо вона викладена в письмових поясненнях.

Порушуючи провадження про перегляд за нововиявленими обставинами, адміністративний суд, відповідно до ч. 3 ст. 252 КАСУ, своєю ухвалою до закінчення перегляду може зупинити виконання судового рішення.

Як свідчить аналіз судової практики, застосування ч. 3 ст. 252 КАС України викладає деякі труднощі. Так, часто виникає питання щодо того, суд якої інстанції має право зупинити виконання судового рішення у справах про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Ураховуючи те, що в порядку гл. 4 розд. IV КАС України можуть бути переглянуті тільки постанови або ухвали суду, що набрали законної сили, то судом, який уповноважений зупинити виконання судового рішення, що переглядається за нововиявленими обставинами, є суд тієї інстанції, який має повноваження на розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Ухвала суду про зупинення виконання судового рішення, що переглядається за нововиявленими обставинами, постановляється у формі окремого процесуального документа.

Законом передбачено право відмови заявника від заяви. Цим правом він може скористатись до початку розгляду справи у судовому засіданні. В такому випадку, суд закриває провадження за нововиявленими обставинами, про що постановляє ухвалу. Реалізація такого права заявником позбавляє його права у майбутньому звертатися до суду з такою самою заявою на тих же підставах та породжує певні права у інших сторін, які брали участь у справі, а саме компенсацію судових витрат.

За наслідками судового провадження за нововиявленими обставинами суд може скасувати постанову чи ухвалу у справі і прийняти нову постанову чи ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. При ухваленні нового судового рішення, суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

Суд приймає рішення, ґрунтуючись на повному об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю. Обов'язок доказування покладається на сторони, що сприяє досягненню істини у провадженні. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову.

Якщо особа, яка бере участь у справі, не може самостійно надати докази, то вона повинна зазначити причини, через які ці докази не можуть бути надані, та повідомити, де вони знаходяться чи можуть знаходитися. Суд сприяє в реалізації цього обов'язку і витребує необхідні докази. Про витребування доказів або про відмову у витребуванні доказів суд постановляє ухвалу. Ухвала суду про відмову у витребуванні доказів окремо не оскаржується. Заперечення проти неї може бути включене до апеляційної чи касаційної скарги на рішення суду, прийняте за наслідками розгляду справи.

Суд повинен зберігати неупередженість, забезпечити умови, необхідні для всебічного та повного дослідження всіх обставин справи, а також реалізації прав осіб, що беруть участь у справі. У разі незакріплення цього положення в нормах КАСУ, адміністративний суд виявився би позбавленим права вимагати докази від суб'єктів провадження.

В адміністративному судочинстві існує інститут забезпечення доказів, відповідно до якого у разі наявності достатніх підстав вважати, що отримання надання необхідних доказів у майбутньому стане неможливим або ускладненим, особи, які беруть участь у справі, мають право просити суд забезпечити ці докази. Забезпечення доказів може здійснюватися також до відкриття провадження у справі. Про це заінтересована особа подає заяву. Стаття 74 КАСУ визначає способи забезпечення доказів судом, до яких віднесено допит свідків, призначенням експертизи, витребування та огляд письмових або речових доказів, у тому числі за місцем їх знаходження.

Кожен доказ, поданий тією чи іншою стороною провадження, повинен відповідати певним вимогам, а саме мати відношення до справи, доводиться тільки у встановленому законом порядку, повинен бути достовірним та достатнім. Докази, одержані з порушенням закону, судом при вирішенні справи не беруться до уваги. Ці докази суд оцінює за внутрішнім переконанням відповідно до положень ст. 86 КАС України. Ніякі докази не мають для суду наперед встановленої сили.

Таку оцінку доказів суд починає робити вже на початковому етапі, коли встановлює нововиявлену обставину та вирішує питання про порушення провадження. Остаточна оцінка доказів дається при винесенні рішення адміністративним судом.

Крім цього, розглядаючи питання оцінки доказів адміністративним судом у провадженні за нововиявленими обставинами, слід вказати про наявність певних обставин, що не вимагають доказування. До них слід віднести ті, які встановлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, визнані судом загальновідомими, не потрібно доказувати. Обставини, які визнаються сторонами, можуть не доказуватися перед судом, якщо проти цього не заперечують сторони і в суду не виникає сумніву щодо достовірності цих обставин та добровільності їх визнання.

Вирок суду у кримінальному провадженні або постанова суду у справі про адміністративний проступок, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, щодо якої ухвалений вирок або постанова суду, лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою [23].

Основною метою звернення заявника до адміністративного суду є отримання сприятливого для нього рішення. Діюче адміністративно-процесуальне законодавство, узагальнення діяльності адміністративних судів повинні забезпечувати винесення судами законних і обґрунтованих рішень і ухвал [65, с. 71].

Підсумковий процесуальний акт в адміністративному судочинстві відображає в собі результат всіх здійснюваних по адміністративній справі дій та рішень, передбачених адміністративно-процесуальним законом.

Так, відповідно до КАСУ за підсумками розгляду судового акта за нововиявленими обставинами суд може винести одне з таких рішень:

а) у разі визнання викладених обставин нововиявленими суддя скасовує постанову чи ухвалу у справі і приймає нову постанову чи ухвалу. При цьому, суд повинен навести у своїй ухвалі підстави для скасування судового рішення, які передбачені відповідними нормами КАСУ;

б) у разі невизнання викладених обставин нововиявленими, суддя залишає заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. Підставою для залишення адміністративним судом заяви про перегляд справи за нововиявленими обставинами без задоволення є невиявлення нововиявлених обставин або якщо нововиявлені обставини дійсно виявлено, але вони не впливають на правильність судового рішення, відсут-

ній причинний зв'язок між нововиявленими обставинами та неправильністю судового рішення, закінчився місячний строк після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини. Для залишення рішення в силі достатньо однієї з вказаних підстав.

Можливість оскарження судового рішення за наслідками провадження за нововиявленими обставинами передбачена ч. 2 ст. 253 КАС України. З набранням законної сили новим судовим рішенням в адміністративній справі втрачають законну силу попередні судові рішення адміністративних судів у цій справі.

Підсумовуючи викладе вище, визначимо особливості перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Перегляд здійснює той суд, рішення (постанова чи ухвала) якого переглядається. Порядок провадження, статус сторін, які беруть участь у справі, є такими, якими вони встановлені для тієї стадії, на якій було прийнято судове рішення, яке стало об'єктом перегляду. Суд може не досліджувати докази стосовно обставин, що встановлені у судовому рішенні, яке переглядається за нововиявленими обставинами, якщо вони не оскаржуються. Перевірці підлягають тільки нововиявлені обставини, оцінюється їх істотність та відсутність доказів їх існування на момент прийняття первинного судового рішення.

Враховуючи вищевикладене можна зробити такі висновки.

Провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному процесі — це самостійне факультативне провадження, яке складається із сукупності врегульованих адміністративно-процесуальними нормами відносин, що пов'язані із перевіркою адміністративним судом законності та обґрунтованості судового рішення в контексті наявності нововиявлених обставин.

Провадження за нововиявленими обставинами складається з таких частин: 1) звернення до суду і відкриття провадження; 2) підготовка справи до судового розгляду; 3) судовий розгляд справи; 4) ухвалення рішення по справі. Побудова процесуальних етапів та дій даного виду провадження обумовлена правилами, встановленими КАСУ для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд, що, в свою чергу, обумовлює й межі перегляду справи, однак в контексті існуючих нововиявлених обставин.

Завданнями даного виду провадження є: 1) перевірка законності та обґрунтованості судового рішення в контексті наявних нововиявлених обставин; 2) виправлення судової помилки, що трапилася внаслідок спотворення доказів або їх замовчування при розгляді адміністративної справи; 3) недопущення скасування судового рішення, яке набрало законної сили, без достатніх на те підстав.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ II

1. *Аналітичний* огляд стану здійснення адміністративного судочинства в першому півріччі 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/statistika/analiz_text_1pivr2015
2. *Статистична* інформація про стан розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у 2013 році — I півріччі 2014 року: лист Управління вивчення судової практики та судової статистики від 10.11.2014 р. № 198/11/10-14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
3. *Практика* перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в порядку цивільного судочинства: узагальнення Верховного Суду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf>
4. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови: 250000 [слів] / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — Київ; Ірпінь: Перун, 2005. — VIII. — 1719 с.
5. *Большой* юридический словарь / [под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крупских]. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва: ИНФРА-М, 2002. — 704 с.
6. *Татаров О. Ю.* Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / О. Ю. Татаров. — Київ, 2007. — 225 с.
7. *Юридична* енциклопедія. — Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2002. — 717 с.
8. *Цивільний* процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (з подальшими змінами) // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–41, 42. — Ст. 492.
9. *Господарський* процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII (з подальшими змінами) // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 6. — Ст. 56.
10. *Кримінальний* процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/main/d>
11. *Ломоносова Е. М.* Пересмотр гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 / Е. М. Ломоносова. — Харьков, 1970. — 18 с.
12. *Зайцев И. М.* Устранение судебных ошибок в гражданском процессе / И. М. Зайцев. — Москва: НОРМА, 2002. — 189 с.
13. *Советский* гражданский процесс: учебник / [под ред. К. И. Комиссарова, В. М. Семенова]. — Москва, 1988. — 480 с.
14. *Морозова Л. С.* Пересмотр решений по вновь открывшимся обстоятельствам / Л. С. Морозова. — Москва: Юрлитинформ, 1959. — 78 с.
15. *Николенко Л. М.* Поняття перегляду судового акта за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві // *Международ. науч.-практ.*

- конф. “Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте”. — Одесса, 2010. — Т. 14. — С. 4–6.
16. *Беднарська В. М.* Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. М. Беднарська. — Київ, 2007. — 36 с.
 17. *Штефан М. Й.* Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / М. Й. Штефан. — Київ: Концерн “Вид. дім “Ін Юре”, 2005. — 624 с.
 18. *Буцьких О. О.* Провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. О. Буцьких. — Дніпропетровськ, 2012. — 195 с.
 19. *Комзюк А. Т.* Адміністративний процес України / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. — Київ: Прецедент, 2007. — 531 с.
 20. *Конституція* України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
 21. *Закон* України “Про судоустрій України” від 7 лютого 2002 р. — Київ: Атіка, 2002. — 80 с. (Із змінами, внесеними згідно із Рішенням Конституційного Суду України від 11.12.2003 р. № 20-рп/2003; Законом від 18.03.2004 р. № 1625-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 25. — Ст. 354).
 22. *Юридический энциклопедический словарь* / [гл. ред. А. Я. Сухарев]. — Москва: Сов. энцикл., 1984. — 415 с.
 23. *Кодекс* адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (з подальшими змінами) // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35–37. — Ст. 446.
 24. *Кодекс* адміністративного судочинства України: наук.-практ. коментар. — 2-ге вид, допов. та переробл. / С. В. Ківалов, О. І. Харитонова, О. М. Пасенюк, М. Р. Аракелян; [за ред. С. В. Ківалова, О. І. Харитонової]. — Харків: Одісей, 2007. — 560 с.
 25. *Міжнародний пакт* про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
 26. *Конвенція* про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
 27. *Васьковський Е. В.* Курс гражданского процесса / Е. В. Васьковський. — Москва: Изд-во АН СССР, 1949. — 216 с.
 28. *Ухвала* Волинського окружного адміністративного суду від 3 червня 2013 р. // Узагальнення Львівського апеляційного адміністративного суду від 10 вересня 2014 р. № К2060/14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/.../uzagalnenna_novoviyavle...
 29. *Про узагальнення* судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами: Постанова Пленуму Вищого Адміністративного Суду України від 22.05.2015 р. № 7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-15>

30. *Фурса С. Я.* Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практ. коментар: в 2 т. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак; [за заг. ред. С. Я. Фурси]. — Київ: Видавець “Фурса С. Я.”; КНТ, 2006. — 916 с.
31. *Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практ. коментар* / [за ред. В. В. Комарова]. — Харків: Одиссей, 2001. — 807 с.
32. *Ухвала* Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 29.05.2013 р. — 31457459 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
33. *Про інформацію: Закон України* від 02.10.1992 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
34. *Постанова* Новоархангельського районного суду Кіровоградської області від 03.04.2013 р. у справі № 394/324/13-а [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30417649>
35. *Постанова* Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 10 грудня 2015 р. № 2-а-35/11 8-а/335/5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54287600>
36. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 1981 р. № 1 “Про практику перегляду судами у зв’язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-81>
37. *Ухвала* Житомирського апеляційного адміністративного суду від 03.03.2014 р. — 37429420 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
38. *Ухвала* Київського апеляційного адміністративного суду від 23.04.2013 р. — 30931042 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
39. *Постанова* Хортицького районного суду міста Запоріжжя від 17.06.2015 р. № 8-а/337/1/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.https://scourt.org.ua/doc/ACs8HQ>
40. *Постанова* Чернівецького окружного адміністративного суду від 27.06.2013 р. — 32184649 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
41. *Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України* / [за заг. ред. І. Х. Темкіжева]. — Київ: Юрінком Інтер, 2013. — С. 643.
42. *Узагальнення* Одеського апеляційного адміністративного суду від 28.07.2014 р. № 994/2/14-14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.www.vasu.gov.ua/.../uzagalnenna_novoviyavle
43. *Лагода О. С.* Адміністративна процедура: теорія і практика застосування: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. С. Лагода. — Нац. ун-т держ. податкової служби України — Київ, 2007. — 187 с.
44. *Салищева Н. Г.* Гражданин и административная юрисдикция в СССР. — Москва: Наука, 1970. — 164 с.

45. *Салищева Н. Г.* Административный процесс в СРСР. — Москва, 1964. — 158 с.
46. *Административное право Российской Федерации. Вопросы предмета и системы административного права. Административный процесс и административная юрисдикция. Вопросы государственного регулирования в сфере экономики. (По материалам конференций) / [под общ. ред. Н. Г. Салищевой].* — 2-е изд., испр.; НовГУ им. Ярослава Мудрого. — Великий Новгород, 1999. — 326 с.
47. *Бахрах Д. Н.* Административное право / Д. Н. Бахрах. — Москва: БЕК, 1996. — 301 с.
48. *Бандурка О. М., Тищенко М. М.* Адміністративний процес / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. — Київ: Літера ЛТД, 2002. — 228 с.
49. *Лазарев И. М.* Административные процедуры в сфере взаимоотношений граждан и их организаций с органами исполнительной власти в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 / И. М. Лазарев. — Москва, 2002. — 199 с.
50. *Козлов Ю. М., Попов Л. Л.* Административное право: учебник / Ю. М. Козлов, Л. Л. Попов. — Москва: Юристъ, 2000. — 728 с.
51. *Миколенко А. И.* Административный процесс и административная ответственность: учеб. пособие / А. И. Миколенко. — 3-е изд., перераб. и доп. — Харьков: ООО “Одиссей”, 2007. — 360 с.
52. *Кузьменко О. В.* Курс адміністративного процесу: навч. посіб. / О. В. Кузьменко. — Київ: Юрінком Інтер, 2011. — 250 с.
53. *Громов Н. А.* Возбуждение производства за вновь выявленными обстоятельствами: учеб. пособие / Н. А. Громов; [под ред. Г. З. Анашкина]. — Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. — 44 с.
54. *Ухвала* Бахмацького районного суду Чернігівської області від 26.02.2014 р. — 37348871 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/.../uzagalnenna_novoviyavle
55. *Ухвала* Вінницького апеляційного адміністративного суду від 03.07.2013 р. — 33945317 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
56. *Ухвали* Полтавського окружного адміністративного суду від 29.11.2013 р. — 35649501 та від 06.06.2014 р. — 39891785 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
57. *Про судовий збір:* Закон України від 08.07.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>
58. *Ухвала* Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 01.08.2013 р. — 32947962 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/.../uzagalnenna_novoviyavle
59. *Справа № 2н-312/2010; справа № 2н-806/515/13-а* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>

60. *Ухвала* Київського апеляційного адміністративного суду від 30.09.2013 р. — 33882828 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011760-13>
61. *Молдован В. В., Молдован А. В.* Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. / В. В. Молдован, А. В. Молдован. — Київ: Юрінком Інтер, 1999. — 400 с.
62. *Уголовно-процессуальный* кодекс Федеративной Республики Германии. — Москва: Манускрипт, 1994. — 204 с.
63. *Ухвала* Окружного адміністративного суду м. Києва від 26.02.2014 р. — 37336406 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.taxlink.ua/ua/court/138.htm>
64. *Ухвала* Харківського апеляційного адміністративного суду від 08.07.2014 р. — 39762353 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.govuadocs.com.ua/docs/.../index-366342.html>
65. *Щодо перевищення* розумних строків розгляду справ: Лист Верховного Суду України від 25.01.2006 р. № 1–5/45 // Закон і Бізнес. — 2006. — № 6.

РОЗДІЛ III

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ТА ПОСТАНОВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ТА ПОСТАНОВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

В Україні систематично здійснюються заходи, спрямовані на реформування судової системи, що здійснюється з метою створення належних умов для забезпечення реального захисту прав та свобод людини і громадянина. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Реалізація цього конституційного положення, згідно з ч. 1 ст. 55 Конституції України, здійснюється шляхом покладення на суд обов'язку щодо захисту прав і свобод людини.

Згідно з ч. 1 ст. 125 Конституції України найвищим судовим органом в системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Дане конституційне положення узгоджується з ч. 3 ст. 17 Закону України “Про судоустрій і статус судів”.

Без сумніву, ключова роль у процесі здійснення правосуддя як діяльності з утвердження загальнолюдської справедливості має належати найвищим судовим органам, тобто верховним судам, які у більшості країн світу очолюють судові системи (приміром, досвід Іспанії, Польщі, Угорщини, Фінляндії, Франції тощо). Саме у такій організації судового устрою може забезпечуватися особливий правовий статус верховного суду, що зумовлюється не лише повноваженнями у сфері судочинства, а й виконанням низки функцій загальнодержавного значення та місією із забезпечення єдності застосування норм законодавства всіма елементами судової системи, тобто судами [2].

Окремим проблемам правового статусу та функціонування Верховного Суду України присвячені роботи вітчизняних правників: В. Борденюка, В. Бринцева, С. Глущенко, В. Гончаренка, В. Городовенка, В. Долежана, В. Ковалюка, М. Козюбри, В. Комарова, В. Кривенка, В. Маляренка, І. Марочкіна, В. Нора, Д. Притики, М. Руденка, А. Селіванова, В. Сердюка, Н. Сибільової, В. Смородинського, В. Стефанюка, І. Шицького, С. Штогуна та інших [2].

Однак дослідження правової природи перегляду судових рішень адміністративних судів Верховним Судом України, на жаль, не досліджувалися. Недослідженими є й питання ролі Верховного Суду України в інстанційній системі судів адміністративної юрисдикції. Наведене спонукає до здійснення комплексного дослідження цієї тематики, що надасть можливість сформулювати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації стосовно покращання судочинства, а саме діяльності Верховного Суду України по перегляду адміністративних справ.

28 березня 2015 р. набрав чинності Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII “Про забезпечення права на справедливий суд” [3], що є значним кроком на шляху судової реформи та впровадження в державі європейських стандартів життя. Цим Законом у новій редакції викладено Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI “Про судоустрій і статус суддів”, внесено зміни до процесуальних законів і законів “Про Вищу раду юстиції”, “Про доступ до судових рішень”, “Про судовий збір”, “Про Регламент Верховної Ради України”.

Прийняття Верховною Радою України 12 лютого 2015 р. Закону України “Про забезпечення права на справедливий суд” [3] зумовило зміни у процесуальному статусі Верховного Суду України при перегляді судових рішень, а саме це стосується його повноважень та порядку перегляду адміністративних справ. А також відбулися зміни, які змінили місце цієї інстанції в системі судових органів України.

Внесені зміни у законодавство відобразилися й на статистичній діяльності Верховного Суду України. Так, упродовж січня–березня 2015 р. до вищих спеціалізованих судів надійшло 3,1 тис. (6 місяців 2014 р. — 5,5 тис.) заяв про перегляд судових рішень Верховним Судом України. За 2,6 тис. заяв у допуску справи до провадження у Верховному Суді України відмовлено. Вищі спеціалізовані суди постановили 361 (495) ухвалу про допуск справи до провадження у Верховному Суді України. Залишилися нерозглянутими 24 заяви. Верховний Суд України впродовж I півріччя 2015 р. закінчив провадження в 3,6 тис. (426) справ і матеріалів, що у 8,5 разів більше, ніж у I півріччі минулого року.

На розгляді Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України на виконання положень статей 235–244² КАС України у I півріччі 2015 р. перебувало 2,4 тис. (323) заяв про перегляд судового рішення в адміністративних справах, що в 7,4 раза більше, ніж у I півріччі 2014 р. Із різних підстав було повернуто 133 заяви; відмовлено у допуску за 1,5 тис. заявами. Відкрито провадження у справі та допущено до провадження справ за 445 (277) заявами, що на 60,6 % (18,5 %) більше від кількості заяв, що перебували на розгляді [4].

Процесуальний порядок перегляду судових рішень Верховним Судом України в адміністративному процесі регламентується нормами КАСУ та КУпАП. В адміністративному судочинстві регламентується КАСУ та у загальних рисах є подібним до процесуальних норм, які регламентують відповідну діяльність Верховного Суду України в кримінальному, цивільному та господарському процесах. Зовсім іншим є процесуальний порядок перегляду

постанов по справі про адміністративні правопорушення, визначений главою 24–1 КУпАП.

Таким чином, Верховний Суд України є тією інстанцією, яка наділена повноваженнями здійснювати перегляд судових рішень адміністративних судів нижчих інстанцій та постанов у справах про адміністративні правопорушення. У зв'язку з цим виникає питання щодо місця Верховного Суду України в системі перегляду судових рішень та постанов у справах про адміністративні правопорушення в адміністративному процесі.

У ст. 125 Конституції зазначено, що система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності й спеціалізації та передбачає існування місцевих, апеляційних та вищих судів (п. 2–3 ст. 125). Згідно з п. 1 ст. 125 Конституції України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

У п. 8 ст. 129 Конституції України зазначається, що однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження, крім випадків, встановлених Законом. Ці конституційні положення знайшли своє відображення у Законі України “Про судоустрій і статус судів” від 7 липня 2010 р., в якому система судів загальної юрисдикції, відповідно до Конституції України, будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності (ст. 17) [5].

Як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2011 р. № 9-рп/2011 у справі щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції, Основний Закон України закріплює не лише принципи територіальності і спеціалізації, а й принцип інстанційності щодо побудови системи судів загальної юрисдикції (абзац восьмий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини) [6].

Системний аналіз вищенаведених статей дозволяє дійти наступних висновків:

– по-перше, що ланкова система побудови судів загальної юрисдикції є чотирирівневою і складається з місцевих судів (перший рівень), судів апеляційної інстанції (другий рівень), вищих спеціалізованих судів (третій рівень) та Верховного Суду України (четвертий рівень);

– по-друге, цими нормативними актами також визначається інстанційна побудова судів загальної юрисдикції, яка передбачає існування таких інстанцій – першої (місцеві суди), другої (апеляційні суди), третьої (вищі спеціалізовані суди).

Аналізуючи приписи Конституції України та Закону України “Про судоустрій і статус судів” не можна не зазначити, що Верховний Суд України як суд касаційної інстанції ніде не згадується. Так, згідно зі ст. 38 Закону України “Про судоустрій і статус судів” Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Верховний Суд України:

- 1) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;

- 2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;
- 3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України;
- 4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- 5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;
- 6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;
- 7) здійснює інші повноваження, визначені законом.

У даному випадку йдеться про загальні організаційні повноваження Верховного Суду України стосовно судів загальної юрисдикції.

За правовою позицією Конституційного Суду України, сформульованою в Рішенні від 11 грудня 2003 р. № 20-рп/2003 у справі про Касаційний суд України, побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства, відповідними формами провадження (зокрема, в апеляційній і касаційній інстанціях) (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини) [7].

У зв'язку з цим доцільно навести погляди Л. М. Москвич, яка вважає, що внаслідок сучасного реформування судового устрою в Україні запроваджено три судові інстанції, а ВСУ займає окреме судоустрійне місце як найвищий судовий орган в системі судів загальної юрисдикції [8, с. 313]. Крім того, ні ст. 17, ні ст. 38 Закону України “Про судоустрій і статус судів” не визначено місце Верховного Суду України в інстанційній системі судових органів, “і тому, власне, стає незрозумілим, в який спосіб він здійснюватиме правосуддя та які правила судочинства запроваджуватимуться для його “позаінстанційного” процесуального статусу, враховуючи те, що законодавець імперативно вимагає від нього єдності правозастосування. Принагідно звертаємо увагу, що у ст. 17 Закону в обох редакціях йдеться про однойменний принцип побудови системи судів загальної юрисдикції (інстанційність), тобто про те, що всі суди, як мінімум, повинні бути не тільки судовими органами, а й судовими інстанціями. Водночас такий підхід підсилює положення про те, що ВСУ на підставі чинних законодавчих актів України наділений особливими повноваженнями, не властивими іншим судам [9, с. 18–19].

Говорячи про зміст поняття інстанційність можна звернутися до напрацювань процесуальної науки. Так, інстанційністю судового процесу в процесуальній науці розуміють організацію судів, яка має на меті забезпечити право заінтересованої особи на перегляд судового рішення судом вищого рівня. Тобто це поняття ґрунтується не тільки на нормах процесуального законодавства, а й є взаємопов'язаною консистенцією норм законодавства про

судоустрій, статус суддів, адвокатуру та норм матеріального права [10, с. 39]. Аналогічні підходи до поняття “інстанційність” висвітлювали у своїх працях К. В. Гусарова, С. П. Штелик [11], Є. М. Чупринської, Л. М. Москвич та інших. Тобто це дозволяє зробити висновок, що інстанційна побудова судів має здійснюватися за правилом: один суд — одна судова інстанція.

Крім цього, не можна не звернути увагу на рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010, згідно з яким визначення у ч. 2 ст. 125 Конституції України Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції означає, що конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції [12].

У процесуальних кодексах України встановлюється процедура розгляду вищим спеціалізованим судом заяви про перегляд судових рішень, зокрема визначаються вимоги до такої заяви, процедура її перевірки на відповідність цим вимогам і наслідки недотримання цієї процедури та документи, які повинні бути додані до неї, тощо. Вищий спеціалізований суд на цій стадії не повноважний оцінювати обґрунтованість змісту заяви, він перевіряє її відповідність вимогам процесуального закону, зокрема встановлює, чи подана вона належним суб’єктом, чи є відповідні ухвали вищого спеціалізованого суду, і вирішує питання про наявність неоднакового застосування судом касаційної інстанції однієї й тієї ж норми матеріального права в аналогічних правовідносинах [13].

У частині 2 ст. 1 Закону України “Про судоустрій і статус судів” встановлено, що судову владу реалізують професійні судді шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур. У сенсі досліджуваної проблеми звернемо увагу на особливості судових процедур в адміністративній юрисдикції.

Згідно зі ст. 235 КАСУ Верховний Суд України переглядає судові рішення в адміністративних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом. Відповідно до змін, які відбулися, підставами для перегляду судових рішень Верховним Судом України в адміністративному судочинстві є (ст. 237 КАСУ):

- 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;
- 2) неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийняте з порушенням правил підсудності справ або встановленої законом юрисдикції адміністративних судів;
- 3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при вирішенні даної справи судом;

- 4) порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення Вищим адміністративним судом України незаконного судового рішення з питань, передбачених ст. 171–1 КАСУ;
- 5) невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції, викладеному в постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Аналіз наведених вище положень КАСУ дозволяє зробити висновок, що Верховний Суд України має особливі повноваження щодо адміністративних судів нижчих інстанцій. Він не є судом касаційної інстанції у розумінні розд. 4 гл. 2 КАСУ. Однак виконує функцію апеляційної інстанції при перегляді апеляційних скарг у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. Згідно з п. 7 ст. 171–1 КАСУ рішення Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, рішення, дії чи бездіяльності Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів підлягає перегляду Верховним Судом України у порядку, визначеному цим Кодексом.

У главі 24–1 КУпАП передбачені повноваження Верховного Суду України при перегляді постанов у справах про адміністративні правопорушення. Так, згідно зі ст. 297–1 КУпАП, визначені інші повноваження Верховного Суду України при перегляді справ про адміністративні правопорушення, зокрема: постанова у справі про адміністративне правопорушення може бути переглянута з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судом справи про адміністративне правопорушення.

У цьому разі, як ми бачимо, Верховний Суд України здійснює перегляд постанов у справі про адміністративне правопорушення не в порядку касації чи апеляції, а в порядку виключення. При цьому здійснюється судовий контроль за законністю винесення постанови у справі з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судом справи про адміністративне правопорушення з метою захисту прав та законних інтересів особи.

Отже, наведене вище дозволяє зробити висновок, що Верховний Суд України є міжгалузевим судовим органом, оскільки він виконує покладені на нього функції без орієнтування на окрему спеціалізацію, а комплексно щодо усієї системи судів загальної юрисдикції та адміністративних судів. Також завданнями ВСУ є здійснення правосуддя на засадах верховенства права в рамках відповідних судових процедур з метою захисту та охорони прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави [9, с. 21]. Однак в адміністративному судочинстві Верховний Суд України має особливий статус — є міжгалузевим судовим органом до судів адміністративної юрисдикції та судом касаційної інстанції, у випадках, встановлених п. 7 ст. 171–1 КАСУ.

Отже, особливості Верховного Суду України зумовлені специфікою його правового статусу, який визначає його місце у системі судів загальної юрисдикції та складається з таких елементів: а) законодавчо визначених повноважень; б) завдань і функцій у правовій системі; в) повноважень структурних підрозділів; г) прав і обов'язків посадових осіб; д) актів, чинність і юридичні властивості яких зумовлені їх місцем у системі правових актів держави [14, с. 7].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що особливості становища Верховного Суду України при перегляді адміністративних справ зумовлені специфікою його процесуального статусу як міжгалузевого судового органу. Процесуальний статус Верховного Суду України з перегляду адміністративних справ зумовлений такими властивостями: 1) повноваженнями, визначеними у КАСУ і КУпАП; 2) завданнями та функціями в системі судових органів.

Першочергове значення у змісті правового статусу Верховного Суду України мають його повноваження у встановлених законом випадках здійснювати правосуддя. Відповідні повноваження Верховного Суду України визначені у гл. 3 КАСУ та гл. 24–1 КУпАП.

Заслуговують на увагу висловлені В. В. Молдован та В. Т. Білоус наукові погляди стосовно того, що реалізація судової влади відбувається шляхом здійснення таких повноважень: здійснення правосуддя; конституційний контроль; контроль за додержанням законності та обґрунтованості рішень і дій державних органів та посадових осіб; формування органів суддівського самоврядування; роз'яснення судам загальної юрисдикції актів застосування законодавства; утворення державної судової адміністрації [15, с. 68].

В. В. Сердюк і Н. В. Сібільова на підставі аналізу повноважень ВСУ наводять їх класифікацію. Вченими виділяються судові повноваження, спрямовані на забезпечення єдності судової практики, повноваження, спрямовані на реалізацію принципу верховенства права у правозастосовній діяльності судів, політичні (або посвідчувальні чи виключні) й представницькі повноваження [9, с. 18; 16, с. 172–173].

Аналіз повноважень Верховного Суду України, визначених у ст. 38 Закону України “Про судоустрій і статус судів”, а також у гл. 3 КАСУ та гл. 24–1 КУпАП, дозволяють дійти висновку, що Верховний Суд України в адміністративному процесі здійснює повноваження, спрямовані на забезпечення єдності судової практики та здійснення правосуддя при перегляді судових рішень адміністративних судів та під час перегляду постанов у справах про адміністративні правопорушення.

Повноваження із забезпечення єдності судової практики в адміністративному процесі реалізуються шляхом здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики, забезпеченням однаковості застосування судами адміністративної юрисдикції норм права та у спосіб, що визначені процесуальним законом.

Отже, узагальнюючи повноваження Верховного Суду України в адміністративному процесі, можна їх поділити на процесуальні та організаційні.

Процесуальні повноваження пов'язані зі здійсненням правосуддя, а саме перегляду судових рішень адміністративних судів нижчої інстанції, а також постанов у справах про адміністративні правопорушення. У цьому разі Верховний Суд України є суб'єктом перегляду судових рішень в адміністративних справах і постанов у справах про адміністративні правопорушення. Процесуальні повноваження Верховного Суду України в адміністративному процесі реалізуються під час: 1) перегляду постанови у справі про адміністративне правопорушення та рішення адміністративного суду з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судом справи про адміністративне правопорушення (ч. 2 ст. 297–1 КУпАП; п. 3 ч. 1 ст. 237 КАСУ); 2) перегляду рішень судів (суду) касаційної інстанції у разі неоднакового застосування ними (ним) одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 3) у разі неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності справ або встановленої законом юрисдикції адміністративних судів; 4) при перегляді адміністративних справ у разі порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення Вищим адміністративним судом України незаконного судового рішення з питань, передбачених ст. 171–1 КАСУ.

Організаційні повноваження Верховного Суду України в адміністративному процесі спрямовані на організаційне забезпечення здійснення правосуддя і впливають з процесуальних повноважень. Організаційні повноваження Верховного Суду України реалізуються шляхом: 1) забезпечення єдності судової практики в адміністративному процесі; 2) здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики; 3) забезпеченням однаковості застосування судами адміністративної юрисдикції норм права та у спосіб, що визначені КАСУ та КУпАП.

Не можна не звернути увагу на те, що згідно з положеннями Закону України “Про судоустрій та статус суддів” у редакції Закону України “Про забезпечення права на справедливий суд”, аналіз судової статистики та узагальнення судової практики згідно з положеннями п. 2 ч. 1 ст. 32 та п. 2 ч. 2 ст. 38 першого із згаданих законів покладається одночасно на вищі спеціалізовані суди та ВСУ. При цьому до компетенційної сфери вищих спеціалізованих судів також віднесено вивчення судової практики. Тож слушно навести думку В. Д. Бринцева, за якою слід звернути увагу на повноваження ВСУ щодо забезпечення однакового застосування законів всіма судами і необхідність у зв'язку із цим вироблення механізмів реалізації суттєво зміненої цієї функції найвищого судового органу, тому що вона нерозривно пов'язана саме із критерієм якості судових рішень [9, с. 35].

Пленум ВСУ, так само як і пленум вищого спеціалізованого суду, є колегіальним органом, проте визначити його повноваження можна лише шляхом звернення до приписів Конституції України (ст. 128 щодо призначення Пле-

нумом Голови ВСУ) та цього Закону, який не містить посилань щодо участі цього органу в процесі забезпечення однакового правозастосування на теренах України. Таким чином, наведені окремі обґрунтування правового статусу ВСУ в частині однієї із покладених на цей суд функцій засвідчили про існування значної кількості невіршених питань як нормативного, так і практичного характеру, які потребують концептуального переосмислення та вирішення [9, с. 35].

З наведено вище можна зробити деякі узагальнення.

Очевидно для того, щоб суд ефективно та дієво стояв на сторожі захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів держави, необхідно не лише наділити його відповідним обсягом повноважень, а й забезпечити належне місце в ієрархії судових органів. Тому оптимальним, на наш погляд, є така побудова системи судів загальної юрисдикції, яка б відповідала стадіям судочинства та мала єдину центральну вісь, тобто була централізованою (на жаль, нинішнє реформування призвело до невиправданої децентралізації судової системи). Історично склалося так, що верховні суди у більшості країн виконують повноваження найвищої (вищої) та останньої інстанції, яка, крім здійснення судочинства, забезпечує однакове застосування норм права [9, с. 25].

Процесуальний статус Верховного Суду України в адміністративному процесі визначається: 1) його правовим статусом як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції; 2) особливими підставами реалізації процесуальних повноважень; 3) особливим змістом організаційних повноважень.

Як зазначалося вище, всі види адміністративних проваджень з перегляду судових рішень в адміністративному процесі є самостійними факультативними стадіями. Всі види переглядів судових рішень в адміністративному процесі можна поділити на види, виходячи із таких критеріїв: 1) підстав правового регулювання: а) перегляд судових рішень, що регулюється нормами КАСУ; б) перегляд судових рішень, що регулюється нормами КУпАП. Залежно від об'єкта перегляду: 1) перегляд постанов та ухвал адміністративних судів; 2) перегляд постанов судді у справах про адміністративні правопорушення. Залежно від підстав перегляду: 1) заява (перегляд за нововиявленими обставинами та Верховним Судом України); 2) скарга (апеляційний перегляд судового рішення; касаційний перегляд судового рішення).

Перегляд судових рішень та постанов у справах про адміністративні правопорушення Верховним Судом України серед усіх видів переглядів судових рішень в адміністративному процесі можна схарактеризувати як особливий вид перегляду, якому притаманні як загальні риси, характерні для всіх видів переглядів, так і специфічні (особливі).

До загальних ознак перегляду справ у Верховному Суді України можна віднести:

- спрямованість на досягнення загальних завдань судочинства (здійснювати правосуддя на засадах верховенства права, забезпечувати кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантова-

них Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України);

- процесуальною діяльністю суду, сторін та інших учасників адміністративного процесу, результатом якої є винесення судового рішення у справі;
- є цілісною, відносно автономною та факультативною стадією в системі стадій адміністративного процесу;
- цей вид провадження врегульований адміністративно-процесуальними нормами, які містяться у гл. 3 розд. 4 КАСУ та гл. 24–1 КУпАП;

Провадження у Верховному Суді України має й особливі, притаманні цьому виду адміністративних проваджень риси:

- 1) виключність;
- 2) остаточність.

Виключність є особливою ознакою провадження у Верховному Суді України і пов'язана з факультативністю цієї стадії адміністративного процесу. Виключність цього виду перегляду характеризують особливі, взаємопов'язані ознаки: завдання перегляду; підстава перегляду; передумова перегляду; особливе коло учасників провадження; правова природа судових рішень, які ухвалюються за результатами розгляду справи (постанови).

На відміну від інших видів переглядів, перегляд справи Верховним Судом України не має основної спрямованості на забезпечення законності та обґрунтованості судового рішення, виправлення судових помилок, перевірки дотримання судами норм матеріального та процесуального права. Така спрямованість має побічний характер. Основними завданнями, які вирішує Верховний Суд України у межах цього виду провадження в адміністративному процесі, є: 1) забезпечення єдності судової практики застосування адміністративним судом касаційної інстанції норм матеріального та процесуального права; 2) забезпечення відповідності судового рішення адміністративного суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм матеріального та процесуального права у подібних правовідносинах; 3) недопущення порушення міжнародних зобов'язань України.

Наступними специфічними ознаками, які характеризує винятковість перегляду справи Верховним Судом України, є підстави та передумови перегляду. У КАСУ та у КУпАП містяться чітко регламентовані підстави та передумови для перегляду справи Верховним Судом України, які визначають особливості реалізації особою права на перегляд справи у Верховному Суді України, підстави та порядок звернення до суду.

Визначені у ст. 237 КАСУ та у ч. 1 ст. 297–1 КУпАП підстави для звернення до Верховного Суду України аж ніяк не пов'язані з незаконністю чи необґрунтованістю судового рішення чи постанови у справі, крім того, у заяві про перегляд справи у Верховному Суді України заявник не повинен вказувати не порушення норм процесуального чи матеріального права, про доведеність обставин справи тощо. У заяві про перегляд судового рішення Верховним Судом України заявник, згідно з приписами п. 3 ч. 1 ст. 239 КАСУ, повинен обґрунтувати підстави для перегляду судових рішень, передбачені ст. 237

КАСУ. Згідно з п. 3 ст. 297–3 КУпАП заявник, у разі звернення до Верховного Суду України про перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення, повинен обґрунтувати необхідність перегляду постанови по справі про адміністративне правопорушення у зв'язку з ухваленням рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною.

Таким чином, підстави провадження з перегляду судових рішень ВСУ мають інтегруючий та комплексний характер, стосуються не лише конкретної судової справи, правопорушення та особи (у випадку неоднакового застосування норм права) чи, окрім цього, мають стосунок до судової системи загалом (у разі встановлення міжнародною судовою установою порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом), а й певної сукупності правових явищ — суперечностей та непослідовностей у судовій практиці суду касаційної інстанції, що суттєво впливають на ухвалені судові рішення і свідчать про неоднакове тлумачення та застосування ним норм матеріального та/або процесуального права; або ж порушення судом, який діє та ухвалює рішення іменем України, взятих нею міжнародних зобов'язань, що нерідко мають системний та повторюваний характер [9, с. 153–154].

Реалізація права на перегляд судового рішення Верховним Судом України здійснюється шляхом подання відповідної заяви та з дотриманням процесуальних строків. Згідно зі ст. 236 КАСУ сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають право подати заяву про перегляд судових рішень:

- 1) в адміністративних справах після їх перегляду в касаційному порядку;
- 2) Вищого адміністративного суду України з питань, передбачених ст. 171–1 КАСУ. Заява про перегляд судового рішення в адміністративних справах з підстави встановлення міжнародною установою порушення міжнародних зобов'язань України, може бути подана особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною.

Стаття 297–1 КУпАП встановлює такі підстави реалізації права на звернення — заява про перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення може бути подана особою, на користь якої постановлено рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною.

Реалізація права на звернення про перегляд справи Верховним Судом України обмежується певними процесуальними строками подання відповідної заяви та вимогами щодо змісту і форми скарги.

За правилами, встановленими ч. 1 ст. 238 КАСУ, заява про перегляд судових рішень подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, щодо якого заявлено клопотання про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилання на підтвердження підстав, установлених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 237 КАСУ, якщо воно ухвалено пізніше, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява.

Відповідно до ч. 2 ст. 238 КАСУ заява про перегляд судових рішень з підстави, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 237 КАСУ, подається не пізніше одного місяця з дня, коли особі, на користь якої постановлено рішення міжнародною

судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, стало або мало стати відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.

Заява про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 5 ч. 1 ст. 237 КАСУ, подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, щодо якого подається заява про перегляд, або з дня прийняття постанови Верховного Суду України, на яку здійснюється посилення на підтвердження підстави, передбаченої п. 5 ч. 1 ст. 237 КАСУ, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява.

У разі пропущення строку, встановленого частинами першою–четвертою цієї статті, з причин, визнаних поважними, суд за клопотанням особи, яка подала заяву про перегляд судового рішення, може поновити цей строк у межах одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява. Питання про поновлення строку вирішується колегією суддів під час вирішення питання про допуск справи до провадження.

Деякі іншими є процесуальні строки реалізації права на перегляд, встановлені у КУпАП. Так, згідно з ч. 1 ст. 2297–2 КУпАП, заява про перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення може бути подана не пізніше одного місяця з дня, коли особі, на користь якої постановлено рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, стало відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного. У разі пропущення строку для подання заяви з причин, визнаних поважними, він може бути поновлений за клопотанням особи, яка подала заяву. Заява про перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення повертається особі, яка її подала, якщо вона не порушує питання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено.

Крім того, до поданої у встановленій формі та з дотриманням процесуальних строків заяви, має бути надано відповідні копії: 1) про судові рішення, про перегляд яких подано заяву; 2) про судові рішення, надані для порівняння або відповідне рішення (рішення) Європейського суду з прав людини, залежно від підстави звернення. У разі необхідності – клопотання особи про витребування копії такого рішення в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву.

Наступним моментом, на який не можна не звернути увагу, є те, що на відміну від інших видів перегляду адміністративних справ, Верховний Суд України переглядає не тільки судові рішення двох інстанцій (апеляційної та касаційної), а й власне і свої рішення у випадках невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції, викладеному в постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права, а також у випадку встановлення Європейським судом з прав людини порушення положень Конвенції про захист прав і основоположних свобод. Тобто в адміністративному процесі існує шестирівнева система перегляду адміністративних справ (в адміністративному судочинстві) і трирівнева (у справах про адміністративні правопорушення). Так, одна і та сама адміністративна справа спочатку розглядається в адміністративному суді першої

інстанції, потім в апеляційному та касаційному порядку, потім у Верховному Суді України, і, нарешті, знову у Верховному Суді України у випадку, якщо рішення Європейського суду з прав людини буде прийнято не на користь держави Україна.

При перегляді справ про адміністративні правопорушення справа розглядається по суті уповноваженим суб'єктом, після того вона переглядається в апеляційному порядку, і, нарешті, Верховним Судом України, у випадку, якщо рішення Європейського суду з прав людини буде прийнято не на користь держави Україна (трирівнева система перегляду).

Існування шестирівневої системи (в адміністративному судочинстві) та трирівневої системи (в провадженнях у справах про адміністративні правопорушення) перегляду адміністративних справ не є правильним з точки зору права на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку, стабільності та непохитності судового рішення, яке набрало законної сили (та виконане). Існування двох касаційних інстанцій при перегляді судових рішень адміністративних судів також, на нашу думку, не відповідає принципу правової визначеності.

Наступне, на що хотілося б звернути увагу, це те, що однією з особливостей перегляду Верховним Судом України адміністративних справ є предмет перегляду, а виключно судові рішення адміністративного суду касаційної інстанції, в особливих випадках — рішення Верховного Суду України, та постанови у справі про адміністративне правопорушення.

Таким чином, передумовами для перегляду адміністративної справи Верховним Судом України є: 1) процесуальні строки подання заяви для ініціювання перегляду; 2) існування інших судових рішень адміністративного суду касаційної інстанції, в яких має місце неоднакове застосування норм матеріального або процесуального права, або наявність рішення Європейського суду з прав людини, в якому встановлено порушення Україною міжнародних зобов'язань; 3) предмет перегляду — рішення адміністративного суду касаційної інстанції, яке переглядається або рішення Верховного Суду України; 4) дотримання змісту та форми заяви про перегляд справи Верховним Судом України.

Таким чином, аналіз підстав та передумов перегляду справи Верховним Судом України в адміністративному процесі, з дослідженими у вищих розділах підставами та передумовами реалізації права на апеляційне та касаційне оскарження, перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами свідчить про виключний характер, унікальність та особливість підстав і передумов перегляду справи Верховним Судом України.

Наступною складовою, яка характеризує виключність провадження у Верховному Суді України, є особливе коло учасників провадження.

Так, згідно зі ст. 236 КАСУ право подати заяву про перегляд судових рішень Верховним Судом України мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі. Наприклад, такого права не мають особи, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, як це має місце в апеляційному та касаційному провадженнях.

Згідно зі ст. 297–1 КУпАП право на перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення має особа, на користь якої постановлено рішення Європейським судом з прав людини.

Особливим учасником досліджуваного нами провадження є Верховний Суд України, який: 1) має особливий процесуальний статус у судовій системі судів загальної юрисдикції; 2) приймає судові рішення, які, крім загальних, притаманних ознак судовому рішенню, “характеризуються нормативним змістом, квазіпрецедентним характером та особливою метою постановлення – спрямованістю на усунення неоднакового застосування норм законодавства у сфері матеріального та процесуального права, забезпечення єдності судової практики і правильності правозастосування усіма суб’єктами владних повноважень” [9, с. 162].

Наступною особливою ознакою, яка характеризує остаточність провадження у Верховному Суді України, є правова природа судових рішень, які ухвалюються за результатами розгляду справи (постанови). Верховний Суд України наділений повноваженнями переглядати судові рішення адміністративного суду касаційної інстанції

При вирішенні адміністративної справи Верховний Суд України, переглядаючи рішення адміністративного суду касаційної інстанції та зіставляючи його з іншими судовими рішеннями, наданими йому для порівняння, робить висновок про те, як саме повинна застосовуватися відповідна матеріальна норма Закону та (або) процесуальна норма КАСУ щодо подібних правовідносин. При цьому прийняте за наслідками справи судове рішення Верховного Суду України має виключний та остаточний характер, оскарженню не підлягає, а також є обов’язковим не тільки для виконання зацікавлених осіб, а й обов’язковим для суб’єктів владних повноважень, які застосовують відповідні норми закону, та адміністративних судів України.

Рішення Верховного Суду України, які приймаються за розглядом адміністративної справи, мають остаточний характер. Остаточність рішень безпосередньо впливає і на характеристику провадження у ВСУ як завершального та останнього у національній судовій системі порядку перегляду судових рішень. А передбачена законодавцем можливість оскарження рішень вищого судового органу України, у разі їх визнання міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, такими, що порушують її міжнародні зобов’язання, як підстава для відкриття провадження у ВСУ, є винятком із загального правила і не піддає сумніву остаточність рішень вищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції [9; 17, с. 36].

Отже, узагальнюючи викладене і роблячи підсумки до підрозділу, слід зауважити, що Верховний Суд України має особливий статус – є міжгалузевим судовим органом до судів адміністративної юрисдикції та судом касаційної інстанції, у випадках, встановлених п. 7 ст. 171–1 КАСУ. Особливість правового статусу Верховного Суду України в адміністративному процесі визначається: 1) його правовим статусом як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції; 2) завданнями та функціями в системі судових органів; 3) повноваженнями, визначеними у гл. 3 КАСУ та гл. 24–1 КУпАП.

Аналіз вищенаведених змін дозволяє зробити висновок, що особливість правового статусу Верховного Суду України зумовлюється його повноваженнями в адміністративному процесі, які пов'язані з колом завдань, що ним вирішуються: 1) здійснення судового контролю за однаковим застосуванням норм матеріального та процесуального права адміністративними судами нижчих інстанцій; 2) здійснення судового контролю за дотриманням судами України міжнародних зобов'язань при здійсненні правосуддя в адміністративних справах та у справах про адміністративні правопорушення.

Верховний Суд України в адміністративному процесі здійснює повноваження, спрямовані на забезпечення єдності судової практики (організаційні повноваження) та здійснення правосуддя в адміністративних справах та під час перегляду постанов у справах про адміністративні правопорушення (процесуальні повноваження).

Організаційні повноваження Верховного Суду України реалізуються шляхом: 1) забезпечення єдності судової практики в адміністративному процесі; 2) здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики; 3) забезпеченням однаковості застосування судами адміністративної юрисдикції норм права та у спосіб, що визначені КАСУ та КУпАП.

Процесуальні повноваження Верховного Суду України в адміністративному процесі реалізуються під час: 1) перегляду постанови у справі про адміністративне правопорушення та рішення адміністративного суду з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судом справи про адміністративне правопорушення (ч. 2 ст. 297–1 КУпАП; п. 3 ч. 1 ст. 237 КАСУ); 2) перегляду рішень судів (суду) касаційної інстанції у разі неоднакового застосування ними (ним) одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 3) неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права – при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності справ або встановленої законом юрисдикції адміністративних судів; 4) перегляду адміністративних справ у разі порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення Вищим адміністративним судом України незаконного судового рішення з питань, передбачених ст. 171–1 КАСУ; 5) коли судові рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Провадження у Верховному Суді України має й особливі, притаманні цьому виду адміністративних проваджень, риси:

- 1) винятковість;
- 2) остаточність.

Винятковість цього виду перегляду характеризують особливі, взаємопов'язані ознаки: завдання перегляду; підстава перегляду; передумова перегляду;

особливе коло учасників провадження; правова природа судових рішень, які ухвалюються за результатами розгляду справи (постанови).

Прийняте за наслідками справи судове рішення Верховного Суду України має остаточний характер, оскарженню не підлягає, а також є обов'язковим не тільки для виконання зацікавлених осіб, а й обов'язковим для суб'єктів владних повноважень, які застосовують відповідні норми закону, та судів України.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ТА ПОСТАНОВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Становлення перегляду адміністративних справ Верховним Судом України, як інституту адміністративного процесу, як стадії адміністративного судочинства та провадження у справах про адміністративні правопорушення, тісно пов'язано із системою судоустрою України, зумовлюється правовим становищем цього суду як найвищої судової інстанції та особливостями судових рішень, які приймаються Верховним Судом України. Тому не випадково, що процесуальна діяльність Верховного Суду України, як суб'єкта перегляду судових рішень адміністративних судів та постанов у справах про адміністративні правопорушення, має певні особливості і відрізняється від інших видів процедур перегляду судових рішень в адміністративному процесі.

Діяльність Верховного Суду України, як впливає з його процесуальних функцій, не має ознак касаційного перегляду, але має спрямовуватись на формування однаковості судової практики, а також на забезпечення відповідності актів правосуддя міжнародним зобов'язанням України. Очевидно, що наявні повноваження Верховного Суду України та диференціація процесуальних функцій судів різних інстанцій, у тому числі і Верховного Суду України, становлять специфічну модель організації цивільного судочинства і, відповідно, визначають нову, специфічну роль Верховного Суду України [18, с. 95].

Процесуальна діяльність Верховного Суду України складається з певних стадій, які включають в себе такі частини: 1) звернення до Верховного Суду України та допуск справи до провадження (ст. 239–1-240 КАСУ; ст. 297–4-297–6 КУпАП); 2) підготовка справи до розгляду (ст. 240–1 КАСУ; ст. 297–7 КУпАП); 3) розгляд справи (ст. 241 КАСУ; ст. 297–8 КУпАП); 4) винесення рішення у справі (ст. 242–244–2 КАСУ; ст. 297–9-297–10 КУпАП).

Правила звернення із заявою про перегляд судового рішення (постанови у справі про адміністративні правопорушення) визначаються відповідними нормами КАСУ та КУпАП, що регулюють порядок подання заяв.

Згідно зі ст. 239–2 КАСУ заява про перегляд судового рішення реєструється у день її надходження в порядку, встановленому частиною третьою ст. 15–1 КАСУ, та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

Заява про перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення реєструється у день її надходження та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, який визначається автоматизованою системою документообігу цього суду (ст. 297–5 КУпАП).

Суддя-доповідач протягом трьох днів здійснює перевірку відповідності заяви вимогам, і якщо було виявлено недодержання встановлених вимог, заявник письмово повідомляється про недоліки заяви та строк, протягом якого він зобов'язаний їх усунути. Якщо заявник усунув недоліки заяви у встановлений строк, вона вважається поданою у день первинного її подання до Верховного Суду України.

Процедури допуску справи до провадження практично є однаковими як в адміністративному судочинстві, так і при перегляді постанови у справі про адміністративне правопорушення. Питання про допуск справи до провадження вирішується суддею-доповідачем, визначеним у порядку, встановленому КАСУ та КУпАП. У разі якщо суддя-доповідач дійде висновку, що подана заява є обґрунтованою, він відкриває провадження. Якщо суддя-доповідач дійде висновку, що подана заява є необґрунтованою, вирішення питання про допуск справи до провадження здійснюється колегією з трьох суддів у складі судді-доповідача та двох суддів, визначених автоматизованою системою документообігу суду додатково. Провадження відкривається, якщо хоча б один суддя із складу колегії дійшов висновку про необхідність його відкриття.

Постанова (в адміністративному судочинстві — ухвала) про відкриття провадження у справі або про відмову у допуску справи до провадження приймається протягом п'ятнадцяти днів з дня надходження заяви або з дня усунення заявником недоліків, а в разі витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, — з дня надходження такої копії. Постанова (в адміністративному судочинстві — ухвала) ухвалюється без повідомлення осіб, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення.

Статті 240–1 КАСУ та 297–7 КУпАП регламентують підготовку справи до розгляду у Верховному Суді України.

Суддя-доповідач протягом п'ятнадцяти днів з дня відкриття провадження здійснює підготовку справи до розгляду Верховним Судом України:

1) надсилає ухвалу про відкриття провадження та витребування матеріалів справи до відповідного суду, який не пізніше трьох робочих днів з дня надходження справи надсилає її до Верховного Суду України;

2) вирішує питання про зупинення виконання відповідних судових рішень;

3) звертається до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді України стосовно підготовки наукового висновку щодо норми права, яка неоднаково застосована судом (судами) касаційної інстанції, крім випадків, коли висновок щодо застосування цієї норми права у цих правовідносинах був раніше отриманий Верховним Судом України;

4) у разі необхідності визначає органи державної влади, представники яких можуть дати пояснення в суді щодо застосування норми права, та викликає цих представників до суду;

5) здійснює інші заходи, необхідні для розгляду справи.

Деяко інші повноваження, згідно з КУпАП, має суддя-доповідач. Так, у ст. 297–7 КУпАП визначено, що, здійснюючи підготовку справи до розгляду у Верховному Суді України, суддя-доповідач: 1) надсилає постанову про відкриття провадження та витребування матеріалів справи про адміністративне правопорушення до відповідного суду, який не пізніше трьох робочих днів з дня її надходження надсилає справу до Верховного Суду України; 2) визначає порядок розгляду справи (у відкритому або закритому судовому засіданні у випадках, установлених цим Кодексом); 3) у разі необхідності визначає органи державної влади, представники яких можуть дати пояснення в суді щодо застосування відповідної норми права, та викликає цих представників до суду; 4) здійснює інші заходи, необхідні для розгляду справи.

В адміністративному судочинстві і при перегляді постанови у справах про адміністративні правопорушення справа розглядається на спільному засіданні всіх судових палат Верховного Суду України у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу кожної із судових палат Верховного Суду України.

У Верховному Суді України справа про перегляд судового рішення з підстав, передбачених п. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 237 КАСУ, розглядається Судовою палатою в адміністративних справах Верховного Суду України. Засідання судової палати є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від складу Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України (ст. 241 КАСУ).

Якщо судове рішення в адміністративній справі оскаржується з підстав неоднакового застосування однієї і тієї самої норми права судами касаційної інстанції різної юрисдикції, справа розглядається на спільному засіданні відповідних судових палат Верховного Суду України.

У разі якщо під час розгляду справи Верховний Суд України встановить, що існує необхідність відійти від висновку про застосування норми права, викладеного у постанові Верховного Суду України, яка була прийнята іншим складом суду (іншою палатою чи палатами, які брали участь у спільному засіданні), справа передається на розгляд спільного засідання судових палат Верховного Суду України, яке проводиться за участю палати (палат), яка розглядала справу до моменту її передання, та палати (палат), яка приймала відповідну постанову Верховного Суду України. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу кожної з відповідних судових палат Верховного Суду України.

В адміністративному судочинстві відкриття судового засідання, оголошення складу суду, роз'яснення права відводу, роз'яснення особам, які беруть

участь у справі, їх права та обов'язки здійснюються за правилами, встановленими гл. 2 і 3 розд. IV КАСУ. При перегляді постанови у справі про адміністративне правопорушення порядок розгляду справи у Верховному Суді України здійснюється за правилами, встановленими у ст. 297–8 КУпАП.

За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу Верховного Суду України виноситься одна з таких постанов:

- 1) про повне або часткове задоволення заяви;
- 2) про відмову у задоволенні заяви.

Згідно з ч. 2 ст. 242 КАСУ судді, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови. На жаль, цього повноваження позбавлені судді Верховного Суду України при перегляді постанови у справі про адміністративне правопорушення. Нормами КУпАП не передбачено повноваження суддів висловлювати окрему думку, що, як ми вважаємо, не є правильним. У зв'язку з цим ст. 297–9 КУпАП слід доповнити ч. 2 такого змісту: “Судді, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови”.

Перелік закріплених у ст. 242 КАСУ та ст. 297–9 КУпАП повноважень Верховного Суду України є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Повноваження Верховного Суду України відображені у судовій статистиці. Так, за перше півріччя 2015 р. Верховний Суд України з підстав неоднакового застосуванням судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, судові рішення скасував у 103 (63 %) справах, 98,4 % від загальної кількості скасованих рішень; у зв'язку з неоднаковим застосуванням судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права – в 1 справі, або 0,9 % від загальної кількості скасованих рішень; у зв'язку з порушенням норм матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення ВАСУ незаконного судового рішення з питань оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції – у 4 справах, або 3,7 % від загальної кількості скасованих рішень. Залишилися нерозглянутими 93 справи, або 21 % (12,9 %) від кількості тих, що перебували на розгляді [4].

Отже, з наведеного ми бачимо, що найбільша кількість справ, які знаходяться на розгляді у Верховному Суді України, переглядається з підстав неоднакового застосуванням судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права.

За категоріями адміністративних справ найбільше було скасовано повністю або частково судових рішень за: соціальними спорами – 19, або 17,6 % (21,9 %) від кількості усіх скасованих судових рішень; спорами фізичних чи юридичних осіб із Державною фіскальною службою України (Державною податковою службою України) або її територіальними органами – 13, або 12 % (14 %); спорами фізичних чи юридичних осіб із Пенсійним фондом України або його головними управліннями – 11, або 10,2 % (14,1 %); спорами фізичних чи юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень щодо оскарження його дій чи бездіяльності (крім пов'язаних з виборами) – 11, або 10,2 % (18,8 %) [4].

На розгляді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України у I півріччі 2015 р. перебувало 7 заяв про перегляд постанов у справах про адміністративні правопорушення. Із різних підстав було повернуто 1 заяву, відмовлено в допуску за 5 заявами. Розглянуто 1 заяву, яку за результатами перегляду задоволено, судові рішення у справі скасовано, а справу закрито за відсутністю складу адміністративного правопорушення [4].

Діяльність Верховного Суду України по перегляду судових рішень ґрунтується на єдності порядку та підстав здійснення такого перегляду, що, своєю чергою, зумовлює досягнення цілей та завдань правосуддя загалом. У зв'язку з цим має бути чітке розуміння не тільки процесуальної діяльності Верховного Суду України по перегляду судового рішення в адміністративному процесі та особливостей процесуального його статусу, а й обсягу повноважень за наслідками розгляду заяви. У вищевикладеному матеріалі ми проаналізували процесуальну діяльність Верховного Суду України по розгляду заяви, з'ясували особливості його процесуального статусу, тому надалі варто зупинитися на процесуальній діяльності суду щодо підстав перегляду заяви.

Згідно зі ст. 237 КАСУ підставами для перегляду справи у Верховному Суді України є:

- 1) неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;
- 2) неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності справ або встановленої законом юрисдикції адміністративних судів;
- 3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом;
- 4) порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення Вищим адміністративним судом України незаконного судового рішення з питань, передбачених ст. 171-1 цього Кодексу;
- 5) невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Право на перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення має особа, якщо на її користь постановлено рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною (ст. 297-1 КУпАП). Дана підстава для перегляду постанови у справі про адміністративне правопорушення тотожна підставі, яка викладена у п. 3 ст. 237 КАСУ.

Отже, з наведеного ми бачимо, що підстав для перегляду судового рішення адміністративного суду значно більше, ніж підстав для перегляду постанов у справі про адміністративне правопорушення. На нашу думку, конкретизація цих підстав в окремих статтях досліджуваних нами процесуальних кодексів, насамперед, пов'язана з особливим колом завдань, які вирішує Верховний

Суд України при перегляді справи, зумовлюється особливим колом суспільних відносин, що є предметом регулювання.

Першою підставою для перегляду судового рішення, яка передбачена у п. 1 ст. 237 КАСУ, є неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Однакове застосування законодавства при розгляді та вирішенні правових спорів є необхідною умовою ефективного судового захисту прав людини і держави та стабільності законної сили судових рішень. Адже поряд з іншими процесуальними гарантіями єдина правозастосовна практика дозволяє уникнути двоякого тлумачення положень чинного законодавства та сприяє правильному їх застосуванню. І, як результат, правильному вирішенню правових спорів. Інакше кажучи, забезпечення однакового застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції є безпосереднім обов'язком Верховного Суду України як вищого органу в системі судів загальною юрисдикції, виступає гарантією ефективного захисту прав фізичних, юридичних осіб й держави у судовому порядку [19].

Не можна не звернути увагу на відсутність тлумачення у законодавстві понять “неоднакове застосування закону”, “неоднакове застосування норм права”. Дані поняття здебільшого тлумачаться Верховним Судом України та спеціалізованими судами, викладені у відповідних правових позиціях [20, 21, 22], окремих думках судів [23] та за наслідками розгляду окремих справ [24, 25, 26].

Наприклад, у Постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 жовтня 2012 р. зазначено, що неоднакове застосування одних і тих самих норм кримінального закону — це різне, відмінне, не схоже тлумачення, розуміння точного змісту (суті) норми кримінального закону.

Подібними суспільно небезпечними діяннями належить розуміти два і більше (не менше двох) різні, але схожі між собою суспільно небезпечні діяння, тобто такі суспільно небезпечні діяння, які мають спільні риси, ознаки (схожі за суб'єктивним складом, за об'єктивною стороною, формою вини, наслідками тощо) [27].

Наприклад, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах ВСУ дійшла висновку, що акт перевірки Пенсійного Фонду України не є рішенням суб'єкта владних повноважень у розумінні ст. 17 КАСУ, не зумовлює виникнення будь-яких прав і обов'язків для осіб, робота (діяльність) яких перевірялася, тому його висновки не можуть бути предметом спору (справа № 21–334а15 від 07.07.2015 р.). Вказане застосовується до всіх інших актів державних органів, у тому числі і до актів органів державної фіскальної служби [28].

Вищий адміністративний суд України у постанові Пленуму № 2 від 13.12.2010 р. “Про судову практику застосування статей 235–240 КАСУ” надав власне тлумачення змісту поняття “неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідно-

синах” та вказав, що відповідно до положень п. 1 ст. 237 КАСУ, заява про перегляд з вказаних мотивів може бути подана за наявності таких складових [22]:

- неоднакового застосування одних і тих самих норм матеріального права;
- ухвалення різних за змістом судових рішень;
- спірні питання виникли у подібних правовідносинах.

Під неоднаковим застосуванням одних і тих самих норм матеріального права необхідно розуміти, зокрема [22]:

- різне тлумачення змісту і сутності правових норм, на підставі якого зроблено висновок про різний зміст суб’єктивних прав і обов’язків учасників відповідних правовідносин, у тому числі про наявність та обсяг прав і/або обов’язків осіб, які беруть участь у справі;
- різне застосування правил конкуренції правових норм при вирішенні колізій між ними з урахуванням ієрархії цих правових норм, а також дії норм у часі, просторі та за колом осіб, тобто різне незастосування закону, який підлягав застосуванню;
- різне визначення предмета регулювання правових норм, зокрема застосування різних правових норм для регулювання одних і тих самих відносин або поширення дії норми на певні правовідносини в одних випадках і незастосування цієї самої норми до аналогічних відносин в інших випадках, тобто різне застосування закону, який не підлягав застосуванню;
- різне застосування правил аналогії права чи закону в подібних правовідносинах.

Подібність правовідносин означає, зокрема, тотожність суб’єктного складу учасників відносин, об’єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (зокрема, часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин). Зміст правовідносин з метою з’ясування їх подібності в різних рішеннях суду (судів) касаційної інстанції визначається обставинами кожної конкретної справи. Ухвалення різних за змістом судових рішень матиме місце в разі, коли суд (суди) касаційної інстанції у розгляді двох чи більше справ за тотожних предмета спору, підстав позову та за аналогічних обставин і однакового матеріально-правового регулювання спірних правовідносин дійшов (дійшли) протилежних висновків щодо заявлених позовних вимог.

Відсутність у законодавстві чіткого визначення поняття “неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального права”, на нашу думку, можливо, є виправданим, оскільки у цьому разі судове правозастосування є необмеженим.

Враховуючи запропоновані вище підходи щодо тлумачення поняття “неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального права”, можливо виділити такі складові елементи досліджуваної підстави перегляду [9, с. 81–82]:

- єдиний суб’єкт (орган судової влади), рішення якого підлягають перегляду — рішення Вищого адміністративного суду України, як суду касаційної інстанції;

- предмет перегляду — лише судові рішення суду касаційної інстанції, що набрали законної сили, а також конкретні судові рішення, надані для порівняння. Такі судові рішення мають стосуватися однакового предмета публічно-правового спору, однаковими мають бути підстави адміністративного позову, зміст позовних вимог та встановлені фактичні обставини справи;
- формально-правова складова підстави перегляду — неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального та процесуального права;
- сфера застосування — подібні правовідносини;
- матеріально-правова складова підстави перегляду — ухвалення різних за змістом судових рішень як наслідок неоднакового застосування одних і тих самих норм матеріального та процесуального права у подібних правовідносинах.

При цьому усі вказані складові частини повинні існувати у комплексній сукупності, бути взаємопов'язаними та впливати одна з одною, у той час як відсутність хоча б однієї з них веде до відсутності підстави для перегляду судових рішень ВСУ як такої [9, с. 81–82].

Таким чином, для того щоб заява була розглянута у Верховному Суді України з підстав неоднакового застосування норм права, необхідна наявність конкретних випадків, коли Вищим адміністративним судом України, як судом касаційної інстанції, було розглянуто дві або більше справи, де неоднаково було застосовано одні й ті самі норми матеріального права; справи повинні стосуватися публічно-правових спорів, які виникли з подібних правовідносин; наявність різних за змістом судових рішень Вищого адміністративного суду України. В таких судових рішеннях мають бути тотожними предмет спору, підстави адміністративного позову, зміст позовних вимог та встановлені фактичні обставини справи. Матеріально-правове регулювання спірних відносин також має бути однакове.

Тобто предметом перегляду, виходячи зі змісту ст. 237–239–1, є не тільки рішення суду касаційної інстанції, що оскаржується, а й конкретні судові рішення суду касаційної інстанції, які надані для порівняння і в яких за аналогічних обставин і однакового матеріально-правового регулювання спірних правовідносин є протилежні висновки суду щодо заявлених позовних вимог. Крім того, як свідчить судова практика, не може бути розглянуто заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України з підстав неоднакового застосування норм права, у разі якщо заявник обґрунтовує заяву посиланням на різне застосування положень ст. 157 КАС України, коли в одних випадках провадження у справі було закрите, а в інших — справу було розглянуто по суті.

Слід також зазначити, що неправильне встановлення обставин справи належить до порушення процесуального права та не свідчить, що матеріальні норми були по-різному застосовані в подібних правовідносинах, тому ухвали Вищого адміністративного суду України про скасування рішень судів попередніх інстанцій із цих підстав також не можуть переглядатися Верховним Судом України.

Крім того, не може бути розглянуто з підстав неоднакового застосування норм матеріального права судові рішення Вищого адміністративного суду, яким справа не вирішується, або яке не набрало законної сили. Як зазначається у постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13.12.2010 р. № 2 “Про судову практику застосування статей 235–240 КАСУ”, ухвала Вищого адміністративного суду України про скасування ухвалених у справі судами попередніх інстанцій рішень та направлення справи на новий розгляд не вирішує спір по суті. Відповідно, такі ухвали не можуть переглядатися Верховним Судом України, оскільки в них не відбулося застосування норм матеріального права для вирішення спору по суті.

Слід урахувувати і те, що неправильне встановлення обставин справи належить до порушення процесуального права та не свідчить, що матеріальні норми були по-різному застосовані в подібних правовідносинах, тому ухвали Вищого адміністративного суду України про скасування рішень судів попередніх інстанцій із цих підстав також не можуть переглядатися Верховним Судом України.

Таким чином, предметом перегляду Верховним Судом України з підстави неоднакового застосування Вищим адміністративним судом України, як судом касаційної інстанції, одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, є судові рішення цього суду, як ті, що оскаржуються, так і ті, що надані для порівняння, але які набрали законної сили і якими справу вирішено по суті.

Наведені вище статистичні показники діяльності Верховного Суду України щодо перегляду судових рішень адміністративних судів свідчать, що найбільша кількість справ переглядається з підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах і найчастіше судові рішення скасовуються (103 справи, або 95,4 % від загальної кількості скасованих рішень). Такий стан речей свідчить про необхідність посилення ролі Верховного Суду України, як суб’єкта, що забезпечує єдність судової практики.

Забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві безпосередньо слід пов’язувати з діяльністю Верховного Суду України. Як це впливає з глави 3 КАСУ, Верховний Суд України може забезпечувати єдність судової практики двома шляхами: по-перше, шляхом перегляду судових рішень з підстав неоднакового застосуванням судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах. По-друге, під час перегляду судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при вирішенні цієї справи судом.

Наприклад, щодо першої підстави, то реалізація діяльності Верховного Суду України відображається у судовій практиці. Так, Вищий адміністративний суд України у справі № 2а-699/09 (2-а-699/09/1514) Особа –1 до

Управління пенсійного фонду України в Кодимському районі Одеської області про визнання неправомірною відмову щодо здійснення перерахунку пенсії та зобов'язання зробити перерахунок пенсії і виплатити недоотримані суми пенсії, відмовляючи у задоволенні касаційної скарги і посилаючись на відповідні судові рішення Верховного Суду України зазначив, що у постанові від 23.04.2012 р. № 21–239а11 Верховний Суд України, усуваючи неоднакове застосування норм матеріального права касаційним судом, зазначив, що при визначенні позивачу державної та додаткової пенсій застосуванню підлягали ст. 49, 50, 54 Закону № 796-XII, а не положення постанов № 530 та № 654, які істотно звужують обсяг встановлених законом прав. Зазначена правова позиція щодо застосування вказаних норм права у спорах цієї категорії висловлена Верховним Судом України у постановках від 24.03.2009 р. № 21–2112во08, від 16.09.2009 р. № 21–1293во09, від 24.10.2011 р. № 21–28а11. Також у цьому рішенні Верховний Суд України зазначив, що касаційний суд безпідставно погодився з рішенням апеляційного суду в частині зазначення кінцевої дати, до якої суб'єкт владних повноважень мав здійснювати обчислення пенсії відповідно до вимог закону. Так, виплату пенсії не може бути обмежено будь-яким кінцевим терміном або строком, оскільки це б обмежувало право особи на отримання державної пенсії та щомісячної додаткової пенсії за шкоду, заподіяну здоров'ю, яка повинна виплачуватись постійно, один раз на місяць протягом невизначеного часу та без встановлення будь-якого терміну або строку виплати пенсії. Згідно з ч. 1 ст. 244–2 КАС України рішення Верховного Суду України, прийняте за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначені норми права, та для всіх судів України. Суди зобов'язані привести свою судову практику відповідно до з рішень Верховного Суду України. Таким чином, доводи касаційної скарги щодо застосування положень законодавства України до спірних правовідносин спростовуються викладеними вище нормами права та встановленими обставинами справи, у зв'язку з чим скарга задоволенню не підлягає [29].

Про забезпечення найвищим судовим органом єдності судової практики наголошувалося й у рішеннях Європейського Суду з прав людини. Наприклад, у рішенні “Тудор проти Румунії” від 24 березня 2009 р. також зробив висновок про те, що розбіжності у судовій практиці є невід'ємним наслідком будь-якої судової системи; разом з тим роль найвищої судової інстанції полягає в тому, щоб вирішувати такі суперечності. Це відзначила і Європейська комісія “За демократію через право” (Венеціанська Комісія) у Висновку від 18 жовтня 2010 р. щодо Закону України “Про судоустрій і статус суддів”. Зокрема, у п. 31 цього Висновку зазначається, що ідея верховного суду полягає в тому, що такий суд надає прецедентне тлумачення закону і таким чином забезпечує однакове тлумачення закону всіма судами [30].

Наступною підставою для перегляду судового рішення Верховним судом України є невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції, викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права (п. 5 ст. 237 КАСУ).

Така підстава для перегляду судового рішення Верховним Судом України є новою, адже була внесена до процесуальних кодексів 12.05.2015 р. згідно із Законом України “Про забезпечення права на справедливий суд” і тому відсутня достатня судова практика реалізації цього положення.

Внесення до КАСУ підстави перегляду судового рішення суду касаційної інстанції у разі невідповідності останнього, викладеному у постанові Верховного Суду України, висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права, обумовлена відповідними причинами, головною з яких, на нашу думку, була необхідність посилення ролі Верховного Суду України та створення механізму забезпечення загальнообов’язковості судових рішень Верховного Суду України та їх використання всіма органами судової влади. Адже до прийняття Закону України “Про забезпечення права на справедливий суд” правові висновки Верховного Суду України мали декларативний характер, що було зумовлено відсутністю необхідного механізму їх дотримання.

Як правильно зазначає Є. М. Чупринська, запроваджена законодавцем правова конструкція перегляду судових рішень ВСУ з підстави невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові ВСУ, має на меті, по-перше, забезпечення реальної дії принципу загальнообов’язковості судових рішень ВСУ шляхом створення окремого процесуального механізму перегляду рішень суду касаційної інстанції, як таких, що потенційно (на думку заявника) не відповідають правовим висновкам ВСУ, закріпленим у його постановках, що, у сукупності із іншими процесуальними та не процесуальними інститутами законодавства, гарантуватиме виконання й отримання судових рішень ВСУ; по-друге, на рівні судової системи та правосуддя загалом — забезпечення єдності судової практики, однакового застосування норм кримінального та кримінального процесуального права [9, с. 105–106].

Розглядаючи дану підставу, слід зазначити, що Верховний Суд України ухвалює рішення, що має подвійне значення: з одного боку, це вирішення конкретного спору, тобто має місце приватний інтерес сторін, з іншого — публічний інтерес, оскільки правовий висновок, зроблений Верховним Судом України в рішенні, постановленому за результатами неоднакового застосування норми закону, є обов’язковим для органів державної влади та всіх судів України [30].

Аналіз складових обсягу процесуальної діяльності Верховного Суду України з підстави невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції, викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права (п. 5 ст. 237 КАСУ) дозволяє висловити деякі міркування. Єдиним суб’єктом, рішення якого підлягають перегляду за цією підставою, є суд касаційної інстанції, тобто

Вищий адміністративний суд України. Предметом перегляду є судові рішення, якими справу розглянуто по суті і які набрали законної сили. Формально-правовою підставою для перегляду судового рішення Верховним Судом України, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 237 КАСУ є невідповідність рішення Вищого адміністративного суду України, як суду касаційної інстанції конкретній постанові Верховного Суду України, в якій міститься правовий висновок, що стосується предмета позову, підстав позову та однакового матеріально-правового регулювання спірних правовідносин. Матеріально-правовою підставою перегляду справи є ухвалення Вищим адміністративним судом України, як судом касаційної інстанції рішення, яке не відповідає правовому висновку Верховного Суду України.

Правове значення та соціально-юридичне спрямування інституту перегляду судових рішень ВСУ з підстави невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові ВСУ, полягає у створенні та належному функціонуванні дієвого процесуального механізму забезпечення загальнообов'язковості судових рішень вищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції України, гарантування однакового застосування норм права на основі правових висновків, викладених у постановах ВСУ, та приведення відповідно до них судової практики на теренах України [9, с. 110].

Наступною підставою для перегляду судового рішення Верховним Судом України є встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом. Як зазначалося вище, право на перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення має особа, якщо на її користь постановлено рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною (ст. 297–1 КУпАП). Дана підстава для перегляду постанови у справі про адміністративне правопорушення тотожна підставі, яка викладена у п. 3 ст. 237 КАСУ.

Необхідно підкреслити, що Конституція України у ч. 4 ст. 55 закріплює право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Створення чіткого та зрозумілого механізму реалізації цього права, як і встановлення процесуального порядку виконання рішень міжнародних судових установ та органів міжнародних організацій і перегляду у зв'язку з цим рішень національних судів, має виняткове значення не лише в питанні євроінтеграції та приведення українського законодавства і судової практики у відповідність до європейських та світових стандартів, а й в аспекті ефективного захисту прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності у державі [9, с. 111].

Україна 17 липня 1997 р. прийняла Закон України № 475/97-ВР “Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції” [31]. Пунктом 1 цього Закону, зокрема, визначено, що Україна повністю визнає на

своїй території дію ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. 23 лютого 2006 р. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини” [32]. Згідно з цим Законом при розгляді справ судами України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та практика Європейського суду з прав людини повинні використовуватися як джерела права. Це положення спрямоване на реалізацію згаданих конституційної норми і норм Конституції та Закону України “Про міжнародні договори України” [33]. Тому Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. є частиною національного законодавства України і підлягає застосуванню поряд з національним законодавством України. При цьому, на законодавчому рівні діє принцип примату норм міжнародного права у разі, якщо вони суперечать нормам національного законодавства України. Таким чином, рішення Європейського суду повинні слугувати для національних органів публічної влади та їхніх посадовців орієнтирами у сфері забезпечення прав людини, і в цьому запорука дотримання положень Конвенції [34].

Крім того, Конституційний Суд України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення положень п. 2 ч. 2 ст. 38 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, п. 2 ч. 1 ст. 400–12 Кримінально-процесуального кодексу України, ч. 3 ст. 8 Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст. 2, 10 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” щодо можливості застосування Верховним Судом України цих положень як підстави та процедури перегляду судового рішення у справі про адміністративне правопорушення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні такої справи судом визнав, що у чинних законах не врегульовано питання щодо перегляду судових рішень у вказаній категорії справ і зазначив про необхідність заповнення цієї прогалини [35].

Про доцільність існування підстави для перегляду судових рішень у зв'язку із встановленням міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом, обумовлена й існуванням значної кількості заяв, які знаходяться на розгляді в Європейському суді з прав людини і де відповідачем є держава Україна. Так, згідно із щорічним звітом про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 р. Україна станом на 30 листопада 2014 р. посіла перше місце серед інших держав за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду [36].

Тому не випадково, що у 2010 р. із прийняттям Закону України “Про судоустрій і статус суддів” до процесуальних кодексів було внесено відповідні зміни. Такі зміни стосувалися й Кодексу України про адміністративні пра-

вопорушення. Відповідно до ст. 297–1 КУпАП постанова у справі про адміністративне правопорушення може бути переглянута у разі, якщо відносно заявника постановлено рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною.

Єдиною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною і наявність рішення якої може слугувати підставою для перегляду Верховним Судом України рішень вітчизняних судів, є Європейський суд з прав людини. Правові позиції Європейського суду з прав людини мають значну цінність для розуміння справжнього змісту положень Конвенції, а деякі з формулювань Суду варто розглядати як принципові доктринальні положення, що істотно впливають на тлумачення багатьох норм як міжнародних документів, так і національного законодавства. За викладеними в рішеннях висновками Суду, порушення державою прав і свобод, які гарантуються і захищаються ст. 3 Першого протоколу, у тому числі через прийняття чи внесення змін до чинних законів, повинні розглядатися як посягання на демократичні засади суспільства, на принцип верховенства права [34].

Однак не можна не звернути увагу на те, що законодавець у п. 3 ст. 237 КАСУ та ч. 1 ст. 297–1 КУпАП вживає термін “міжнародна судова установа, юрисдикція якої визнана Україною”.

У пояснювальній записці до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” (щодо забезпечення виконання рішень міжнародних організацій з метою захисту прав людини) зазначено, що однією з найважливіших складових права на судовий захист, що є гарантією здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина, виступає право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (абзац 4 ст. 55 Конституції України).

При цьому аналіз ратифікованих Україною міжнародних договорів з прав людини та відповідних актів законодавства України дозволяє зробити висновки про те, що до міжнародних судових установ та органів міжнародних організацій, юрисдикція яких визнана Україною, зокрема належать:

1) Європейський суд з прав людини, який створений згідно зі ст. 19 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифікованої Законом України “Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції” від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР;

2) Комітет ООН з прав людини, який відповідно до ст. 1 Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. уповноважений приймати і розглядати повідомлення від осіб щодо порушення прав, визначених цим Пактом. Україна визнала компетенцію Комітету ООН з прав людини відповідно до постанови Верховної Ради Української РСР “Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Факультативного протоколу до

Міжнародного пакту про громадянські та політичні права” від 25 грудня 1990 р. № 582-XII;

3) Комітет ООН проти катувань, створений згідно з Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р., яка ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР “Про ратифікацію Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання” від 26 січня 1987 р. № 3484-XI. Законом України “Про зняття застережень України до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання” від 5 листопада 1998 р. № 234-XIV Україна повністю визнала на своїй території дію ст. 22 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання щодо визнання компетенції Комітету проти катувань одержувати та розглядати індивідуальні скарги осіб на порушення прав, передбачених Конвенцією;

4) Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, який, відповідно до ст. 14 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р., уповноважений приймати і розглядати повідомлення від осіб щодо порушення прав, визначених цією Конвенцією. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації набула чинності для УРСР 7 квітня 1969 р. та діє на території України відповідно до Закону України “Про правонаступництво України” від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII;

5) Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, який відповідно до ст. 1, 2 Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок від 7 вересня 2000 р. уповноважений приймати і розглядати повідомлення від осіб щодо порушення прав, визначених цією Конвенцією. Україна визнала компетенцію Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок відповідно до Закону України “Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок” від 5 червня 2003 р. № 946-IV [37].

Звідси виникає питання, чи є підставою для перегляду судового рішення Верховним Судом України рішення наведених міжнародних установ?

Судова практика не дає однозначної відповіді на це питання.

Класичним прикладом може служити справа “Віктора Щітки проти України” [38]. У 2000 р. громадянин В. Щітка був визнаний винним в умисному вбивстві, поєднаним зі зґвалтуванням, крадіжкою особистих речей та незаконним носінням холодної зброї і засуджений до довічного позбавлення волі з конфіскацією майна. В 2011 р. Комітет ООН з прав людини визнав порушення Україною низки положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: катування (ст. 7 Пакту); право на захист (п. 3г ст. 14 Пакту); право на допит свідків (п. 3е ст. 14 Пакту); відсутність мінімальних гарантій справедливого судового розгляду (п. 1 ст. 14 Пакту). Комітет ухвалив рішення про необхідність розслідування фактів застосування тортур, судовий перег-

ляд кримінальної справи та виплату компенсації В. В. Щітці. Однак Вищий спеціалізований суд України (ВССУ) відмовився розглядати справу Щітки на тій підставі, що зауваження Комітету ООН з прав людини не є рішенням судового органу. Крім того, прокуратура відхилила звернення В. Щітки щодо перевірки фактів порушення зазначених положень Пакту та зазначила, що висновки Комітету не знайшли підтвердження в ході перевірки [39].

З таких самих міркувань виходив ВССУ у справі “Олександр Бутовенко проти України” [40]. Комітет ООН з прав людини визнав порушення Україною ст. 7 (застосування тортур), п. 3 ст. 2 (відсутність розслідування тортур та жорстокого поводження), п. 1 ст. 9 (свавільне позбавлення волі), п. 1 ст. 14 та 4 з 7 підпунктів п. 3 ст. 14 Пакту [41].

У справах В. Щітки та О. Бутовенка Вищий спеціалізований суд України виходив з чинного КПК, який не передбачає рішення міжнародних несудових (квазісудових) органів як підставу для перегляду винесених судових вироків. Інша справа стосується європейської системи захисту прав людини, оскільки рішення Європейського суду з прав людини мають обов’язковий характер та не підлягають оскарженню. Відтак позивачі з України переважно покладаються на регіональні механізми, тим паче, що Європейська конвенція з прав людини дублює більшість прав та свобод, які містяться у відповідних конвенціях ООН [39].

У зв’язку з цим, цілком слушними є міркування О. В. Дроздова, який вважає, що водночас залишилося невирішеним питання щодо кримінально-процесуальних наслідків у разі звернення особи після використання всіх національних засобів правового захисту за захистом своїх прав і свобод до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Натомість досить легковажно було б розраховувати на те, що Україна, як держава — учасниця міжнародного договору, вправі залишати поза увагою рішення відповідних міжнародних організацій. Такий підхід суперечив би принаймні ст. 15 Закону “Про міжнародні договори України”, якою встановлено, що чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Більше того, якщо міжнародним договором, який набрав чинності у визначеному порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ч. 2 ст. 19 Закону “Про міжнародні договори України”) [42, с. 14].

На нашу думку, існування проблеми, пов’язаної з переглядом судових рішень з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при вирішенні даної справи судом, обумовлена недоліками правового регулювання відповідних статей КАСУ і КУпАП, а також інших процесуальних кодексів. Тобто в цьому разі фактично є виключеними рішення інших міжнародних установ, які фіксують порушення Україною міжнародних зобов’язань. Таким чином, сьогодні законодавець поставив під загрозу: по-перше, реалізацію особою права на справедливий суд; по-друге, виконання міжнародних зобов’язань Україною у сфері прав людини; по-третє, дотримання

принципу верховенства права, що є неприпустимим у правовій та демократичній державі.

У зв'язку з цим, слушною видається пропозиція О. М. Дроздова, який вважає, що, по-перше, на законодавчому рівні слід закріпити обов'язок держави здійснювати офіційний переклад Міркувань Комітету у справах проти України та публікувати в офіційних виданнях Міркування Комітету з конкретних справ; вживати заходів індивідуального та загального характеру за аналогією із заходами, встановленими Законом України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" [42, с. 17].

Крім того, Основний Закон України (ч. 4 ст. 55) містить імперативну норму про те, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [37]. Тому існування у процесуальних кодексах такої підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України, як встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом, робить проблематичним врахування рішень вищенаведених органів та організацій (у тому числі Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН проти катувань, Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації, Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок), компетенцію яких Україна визнала і взяла зобов'язання виконувати їх рішення.

У зв'язку з цим ми пропонуємо:

1) викласти п. 3 ст. 237 КАСУ у такій редакції: 3) встановлення відповідним органом міжнародної організації, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом;

2) викласти ч. 1 ст. 297–1 КУпАП у такій редакції: Заява про перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення може бути подана особою, на користь якої постановлено рішення відповідним органом міжнародної організації, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи.

Також, пропонуємо відповідні зміни внести й до інших процесуальних кодексів.

Аналіз складових обсягу процесуальної діяльності Верховного Суду України з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом дозволяє висловити деякі міркування. Формально-правовою підставою для перегляду судового рішення Верховним Судом України, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 237 КАСУ та ч. 1 ст. 297–1 КУпАП, наявність відносно заявника остаточного рішення у справі, прийнятого Європейським судом з прав людини і яке відповідає вимогам ст. 44 Конвенції [43]. Матеріально-правовою підставою перегляду справи є ухвалення Вищим адміністративним судом України, як судом касаційної інстанції, рішення, в

якому порушуються міжнародні зобов'язання України, зокрема зобов'язання, визначені у Конвенції про захист прав і основоположних свобод. У справах про адміністративні правопорушення є постанови, які приймалися за наслідками розгляду справи. Суб'єктами, рішення яких підлягають перегляду за цією підставою, є судові інстанції (адміністративні органи — наприклад у справі про адміністративне правопорушення), які розглядали справу. Предметом перегляду є судові рішення (постанови у справі про адміністративне правопорушення), якими справу розглянуто по суті і які набрали законної сили.

Крім того, з аналізу змісту ст. 297–1 КУпАП можна зробити висновок, що перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення вищою судовою інстанцією України можливий лише за умови:

- а) якщо справа про адміністративне правопорушення розглядалася і вирішувалася судом (в судовій формі);
- б) якщо при вирішенні справи про адміністративне правопорушення були допущені порушення міжнародних зобов'язань, зокрема зобов'язань України, визначених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.;
- в) якщо порушення міжнародних зобов'язань Україною встановлене міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною [44, с. 103].

Наявність у заявника прийнятого відносно нього рішення Європейського суду з прав людини, як підстави перегляду справи Верховним Судом України, дуже тісно пов'язане з особливостями його виконання.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23.02.2006 р. виконання Рішення полягає: а) у виплаті Стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; б) у вжитті заходів загального характеру;

У Висновку Європейської комісії за демократію через право (відомої як Венеціанська комісія) щодо виконання судових рішень ЄСПЛ виділено три існуючі та визнані на міжнародному рівні складові виконання рішення:

- 1) справедлива сатисфакція (just satisfaction) — виплата відшкодування у випадку, якщо ЄСПЛ встановлено обов'язок держави виплатити стягувачеві відповідні суми у зв'язку з порушенням нею норм Конвенції;
- 2) вжиття заходів індивідуального характеру на користь стягувача (individual measures) — у разі, якщо потрібно відновити попередній юридичний стан, який стягувач мав до порушення норм Конвенції;
- 3) вжиття заходів загального характеру (general measures) — з метою попередження подібних порушень Конвенції надалі, що включає відповідні зміни у законодавстві держави-учасниці [9, с. 259].

Відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23.02.2006 р.

Відновлення попереднього юридичного стану стягувача здійснюється, зокрема, шляхом:

- а) повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі;
- б) повторного розгляду справи адміністративним органом.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23.02.2006 р. протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного, Орган представництва:

- а) надсилає Стягувачеві повідомлення з роз’ясненням його права порушити провадження про перегляд справи та/або про його право на відновлення провадження відповідно до чинного законодавства;
- б) повідомляє органи, які є відповідальними за виконання передбачених у Рішенні додаткових заходів індивідуального характеру, про зміст, порядок і строки виконання цих заходів. До повідомлення додається переклад Рішення, автентичність якого засвідчується Органом представництва.

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях виробив певну основу для забезпечення їх виконання. Наприклад, зобов’язання держав щодо здійснення необхідних заходів, визначених у ст. 41 та 46 Конвенції, які стосуються обов’язків виконання рішень, містяться у рішенні у справі “Скоццарі і Дж’юнта проти Італії” (Scozzari and Giunta v. Italy): “...зі ст. 46 Конвенції впливає зобов’язання Високих Договірних Сторін виконувати остаточні рішення Суду в будь-якій справі, в якій вони є сторонами, тоді як нагляд за їхнім виконанням здійснює Комітет міністрів. Серед іншого із цього випливає, що рішення, в якому Суд знайшов порушення, покладає на державу-відповідача правовий обов’язок не просто виплатити відповідним особам суми справедливої сатисфакції, а й затвердити під керівництвом Комітету міністрів у національній правовій системі загальні та/або (якщо це необхідно) індивідуальні заходи, спрямовані на усунення порушень, виявлених Судом, і їхніх наслідків. Окрім того, країна-відповідач залишається вільною (зі здійсненням при цьому моніторингу з боку Комітету міністрів) у виборі засобів, за допомогою яких вона виконуватиме своє зобов’язання за ст. 46 Конвенції, за умови їх відповідності тим, що викладені у висновках рішення Суду” [45].

Отже, ми бачимо, що можливість перегляду справи у Верховному Суді України з досліджуваної нами підстави є складовою у механізмі виконання рішення Європейським Судом з прав людини.

Отже, для відновлення попереднього стану, особа може використати такий механізм, передбачений чинним законодавством, як звернення до Верховного Суду України із заявою про перегляд рішення у справі. В досліджуваній нами підставі дуже багато проблем виникає у зв’язку із недосконалим правовим регулюванням багатьох питань, які стосуються підстав та порядку відновлення провадження у справі, відновлення попереднього юридичного стану стягувача (п. 3 ст. 10 Закону).

Проблемою є те, що за правилами глави 3 КАСУ “Перегляд судових рішень Верховним Судом України”, Верховний Суд України не здійснює повторний

розгляд справи з цієї підстави. Крім того, у законодавстві відсутні критерії, які б вказували на необхідність повторного перегляду справи.

Як правильно зауважує з цього приводу Є. М. Чупринська, “процесуальні кодекси не встановлюють бодай базового переліку випадків, коли справедлива сатисфакція у справі не є достатньою і допускається (або є життєво необхідним) перегляд справи ВСУ. Натомість, його передбачення значно спростило б підготовку заяви про перегляд судового рішення з цієї підстави до вищої судової інстанції заявнику (стягувачеві у провадженні в ЄСПЛ) та додало б визначеності й однаковості у здійсненні ВСУ діяльності з перегляду судових рішень з цієї підстави” [9, с. 127].

Однак судова практика інколи йде іншим шляхом. Як зазначила у своїй доповіді Ольга Ступак, суддя Вищого спеціалізованого суду України у доповіді на міжнародному семінарі на тему: “Відновлення судового провадження як один з національних механізмів виконання рішень Європейського суду з прав людини”, який було організовано 25.11.2015 р. Верховним Судом України спільно з Міністерством юстиції України та проектом Ради Європи “Підтримка реформи системи суддівської відповідальності в Україні”: “У таких випадках Вищий спеціалізований суд України виробив наступну судову практику: встановлення порушень на стадії виконання рішення не може бути підставою для перегляду такого рішення по суті, оскільки ЄСПЛ не встановлювалася неправомірність чи незаконність самого рішення, що протягом тривалого часу не виконується. На сьогодні, за словами Ольги Ступак, Верховний Суд України підтримує таку позицію, про що свідчить постановва ВСУ від 25 травня 2015 р. у цивільній справі № 6-49цс15 [46].

У цьому контексті при перегляді справи у Верховному суді України з досліджуваної нами підстави, можна враховувати Рекомендація № R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам “Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини”, які містять певні критерії, які б вказували на необхідність повторного перегляду справи:

1) потерпіла сторона досі продовжує зазнавати значних негативних наслідків національного судового рішення, які неможливо усунути лише справедливою сатисфакцією та виправити інакше як переглядом судового рішення або поновленням провадження у справі;

2) рішення суду приводить до висновку, коли: а) оскаржене судове рішення по суті суперечить Конвенції; б) виявлене порушення пов’язано із процесуальними помилками або недоліками такої тяжкості, що викликають серйозне занепокоєння щодо наслідків ухвалення оскаржуваного рішення [47].

З іншого боку, потребує відповідного тлумачення на законодавчому рівні фраза “настільки, наскільки можливо” (п. а ч. 2 ст. 10 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23.02.2006 р.).

Як приклад можна навести справу “Мельниченко проти України” [48]. Рішенням Верховного Суду України від 14.07.2005 р. касаційну скаргу С. П. Головатого, який діяв від імені М. І. Мельниченка, було задоволено частково,

зокрема, було зобов'язано Центральну виборчу комісію розглянути заяву М. І. Мельниченка з урахуванням рішення Європейського суду з прав людини від 19 жовтня 2004 р. у справі “Мельниченко проти України” і зазначених вище норм міжнародного та національного права. Однак на час ухвалення рішення вибори народних депутатів уже відбулися, механізму відновлення прав М. І. Мельниченка фактично не існувало, як і не існує й досі. 05.12.2005 р. ЦВК скасувала власну постанову 2002 р. в частині відмови в реєстрації М. І. Мельниченка кандидатом у депутати. З огляду на це можна вважати, що в цій справі відновлення попереднього становища М. І. Мельниченка є неможливим, що загалом і узгоджується з формулюванням “на стільки наскільки це є можливим”, адже обов'язку неодмінно виконати конкретні рішення на державу не покладається, і в даній ситуації реалізація заходів індивідуально-го характеру фактично неможлива [49].

Прикладом є Рішення Суду у справі “Нечипорук і Йонкало проти України” від 21.04.2011 р. [50], яке через 3 місяці — 21 липня 2011 р. набуло статусу остаточного. Цим Рішенням одноголосно встановлено порушення Конвенції 1950 р. при розслідуванні та розгляді судами України кримінальної справи щодо І. М. Нечипорук: — ст. 3 Конвенції, яке полягає в тому, що до заявника застосовували електричний струм під час його перебування у відділі міліції, що є катуванням; п. 1, 2, 3, 4 і 5 ст. 5 Конвенції, тобто затримання без обґрунтованої підозри у вчиненні умисного вбивства, хоча формально він був затриманий за вчинення адмінправопорушення за незаконний обіг наркотичних засобів; відсутністю адекватної процедури судового розгляду законності тримання під вартою та ін.; п. 1 і 3(с) ст. 6 Конвенції — (Право на справедливий суд) щодо права заявника не свідчити проти себе, відсутності обґрунтування рішень національних судів, якими заявника було засуджено та щодо обмеження права заявника на захист, яке полягало в тому, що під час розслідування його справи заявник зазнав обмеження в доступі до захисника, що не було усунуто й під час судового розгляду.

З часу набуття статусу остаточного рішенням Суду у цій справі — 21 липня 2011 р., лише 6 лютого 2012 р., тобто приблизно через 6 місяців, ВСУ за заявою І. М. Нечипорука було скасовано судові рішення судів України і справу направлено на новий судовий розгляд до суду першої інстанції, який лише 03.06.2013 р., тобто, майже через 2 роки з часу встановлення Судом міжнародного договору, виправдав заявника за всіма пунктами обвинувачення, у тому числі у вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин і звільнив з-під варти. За цим рішенням Суду І. М. Нечипорука слід було звільнити з-під варти негайно. Невизначеність такої процедури для ВСУ призвела до того, що інший засуджений у справі “Нечипорук і Йонкало проти України” [50], який не звертався до Суду — О. О. Моцний, який, як і І. М. Нечипорук, був засуджений українськими судами до 15 років позбавлення волі, після виправдання 03.06.2013 р. І. М. Нечипорука, продовжує відбувати покарання за ті самі дії, за які І. М. Нечипорук судом виправданий [51].

Наприклад, у справі “О. Волков проти України” суд у своєму рішенні вказав які конкретно заходи загального та індивідуального змісту мають бути

вжиті державою. Так, у рішенні суду зазначено, що “Заявник доводив, що найбільш належною формою індивідуального відшкодування було б його повнення на посаді. В якості альтернативи він просив Суд зобов’язати державу-відповідача відновити провадження у справі на національному рівні” [52].

Завершуючи дослідження підстав перегляду ВСУ судових рішень, варто підкреслити, що не можна забувати про взаємозв’язок однакового застосування судами норм матеріального та процесуального права із вимогою дотримання Україною міжнародних зобов’язань, зокрема положень Конвенції. Зв’язок цей, як слушно зауважив Т. Маркерт, полягає у тому, що, щоб уникнути порушення Україною своїх міжнародних зобов’язань, українські суди повинні тлумачити українське законодавство згідно з міжнародними договорами, обов’язковими для України. Роль наставника, який повинен примушувати нижчі суди бути уважними до необхідності застосування міжнародних договорів, коли це необхідно, і тлумачити законодавство згідно з міжнародними зобов’язаннями країни, має виконувати саме ВСУ [53, с. 209–210].

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ III

1. *Конституція* України: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р.: — Київ: Укр. правн. фундація, 1996. — 128 с.
2. *Чупринська Є.* Процесуальні повноваження верховного суду у кримінальному провадженні / Є. Чупринська [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe
3. *Закон* України “Про забезпечення права на справедливий суд” від 12.02.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
4. *Аналіз* стану здійснення судочинства у I півріччі 2015 р. (за даними судової статистики). Верховний Суд України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864>
5. *Про* *судоустрій* і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Офіц. вісн. України. — 2010. — № 55/1. — Ст. 61.
6. *Рішення* Конституційного Суду України від 12.07.2011 р. № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11>
7. *Рішення* Конституційного Суду України від 11.12.2003 р. № 20-рп/2003 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про судоустрій України” (справа про Касаційний суд України) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-03>
8. *Москвич Л. М.* Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: монографія / Л. М. Москвич. — Харків: Вид-во “ФІНН”, 2011. — 384 с.
9. *Чупринська Є. М.* Правова природа розгляду Верховним Судом України судових рішень у кримінальних справах: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Є. М. Чупринська. — Київ, 2015. — 235 с.
10. *Сердюк В. В.* Здійснення права на судовий захист у Верховному Суді України / В. В. Сердюк // Вісн. Верховного Суду України. — 2006. — № 8. — С. 37–41.
11. *Штелик С. П.* Організаційно-правові аспекти інстанційної побудови системи судів загальної юрисдикції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / С. П. Штелик. — Київ, 2012. — 19 с.

12. *Рішення* Конституційного Суду України від 11.03.2010 р. № 8-рп/2010 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів “найвищий судовий орган”, “вищий судовий орган”, “касаційне оскарження”, які містяться у статтях 125, 129 Конституції України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-10>
13. *Рішення* Конституційного Суду від 13.12.2011 р. № 17-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11>
14. *Сердюк В. В.* Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10 / В. В. Сердюк. — Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2009. — 38 с.
15. *Білоус В. Т.* Суд, правоохоронні та правозахисні органи України / В. Т. Білоус, В. В. Молдован. — Київ: Юрінком Інтер, 2002. — 215 с.
16. *Організація* судових та правоохоронних органів: підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін.]; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. — Харків: ТОВ “Одіссей”, 2007. — 528 с.
17. *Сердюк В. В.* Верховний Суд України і реформування системи правосуддя: організаційно-правовий аспект / В. В. Сердюк // Вісн. Верховного Суду України. — 2010. — № 6 (118). — С. 35–41.
18. *Цивільне* процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практики Верховного Суду України / В. В. Комаров. — Харків: Право, 2012. — 624 с.
19. *Висновок* кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права на запит Верховного Суду України від 25.12.2009 р. № 6.3.2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.univer.km.ua/ekspert/s_41.doc
20. *Про перегляд* судових рішень із мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм права у подібних правовідносинах. Лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.05.2012 р. № 648/0/4-12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0648740-12>
21. *Інформаційний лист* Вищого адміністративного суду України “Проблемні питання застосування законодавства за участю органів державної податкової служби” від 20.07.2010 р. № 1111/11/13-10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/adminsud/861-1111.html>

22. *Про судову практику застосування статей 235-240 КАСУ*. Постанова пленуму Вищого адміністративного суду України від 13.12.2010 р. № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0002760-10>
23. *Окрема думка судді у справі № 6-30цс12 про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22.08.2011 р. в цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до публічного акціонерного товариства “Універсал Банк” про стягнення заборгованості із заробітної плати та за зустрічним позовом публічного акціонерного товариства “Універсал Банк” до ОСОБА_1 про визнання недійсним п. 4.2.1. трудового контракту* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/815611d2da33d287c2257>
24. *Постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 17.06.2014 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282>
25. *Постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 02.06.2015 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745>
26. *Постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 08.12.2015 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745>
27. *Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11.10.2012 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/69D4349D120>
28. *Актуальні правові позиції Верховного Суду України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon-peremogy.com.ua/index>
29. *Постанова Вищого адміністративного суду України від 13.06.2013 р. у справі № 2а-699/09 (2-а-699/09/1514)* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31893967>
30. *Романюк Я.* Забезпечення єдності судової практики Верховним Судом України: реформа потребує продовження [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1166672bc6dad5f4c2257>
31. *Закон України “Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції”* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/475>
32. *Закон України “Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини”* 23.02.2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
33. *Закон України “Про міжнародні договори України”* від 29.06.2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
34. *Аналіз окремих аспектів застосування статті 3 Першого протоколу Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р.* [Електронний

- ресурс]. — Режим доступу: http://www.vaas.gov.ua/files/jurisprudence/el_library
35. *Ухвала* Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 38 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, пункту 2 частини першої статті 400-12 Кримінально-процесуального кодексу України, частини третьої статті 8 Кодексу України про адміністративні правопорушення, статей 2, 10 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 21.09.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v042u710-11>
 36. *Щорічний звіт* про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.old.minjust.gov.ua/file/43560.pdf>
 37. *Пояснювальна записка* до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” (щодо забезпечення виконання рішень міжнародних організацій з метою захисту прав людини) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url>
 38. *Рішення* Європейського суду з прав людини від 19.07.2011 р. “Щітка проти України” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php>
 39. *Виконання* рішень комітетів ООН в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.precedent.in.ua/ru/index.php>
 40. *Aleksandr Butovenko v. Ukraine*, Communication № 1412/2005, U.N. Doc. CCPR/C/102/D/1412/2005 (2011) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/1412-2005.html>
 41. *Рішення* Комітету ООН “Бутовенко проти України”. Справа 1412/2005 від 19.07.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.precedent.in.ua/index.php?id=1321567157>
 42. *Дроздов О. В.* До проблеми перегляду судових рішень на підставі встановлення комітетом з прав людини ООН порушення Україною міжнародних зобов'язань / О. В. Дроздов // Адвокат. — 2011. — № 12 (135). — С. 11–18.
 43. *Конвенція* про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
 44. *Демський Є., Шамрай В.* Щодо умов перегляду постанови по справі про адміністративне правопорушення у разі встановлення міжнародною судовою установою порушення Україною міжнародних зобов'язань / Є. Демський, В. Шамрай // Слово національної школи суддів України. — 2013. — № 1 (2). — С. 98–104.
 45. *Case of SCOZZARI and GIUNTA v. ITALY* (Applications nos. 39221/98 and 41963/98) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx>

46. *Ступак О.* Національні суди мають працювати так, щоб у громадян України не виникало необхідності звертатися до Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/nacionalni_sudi_majut_pracjuvati
47. *Рекомендація № R(2000)2* Комітету міністрів Ради Європи державам-членам “Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини” від 19.01.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_175
48. *Рішення* Європейського суду з прав людини у справі “Мельниченко проти України” від 19.10.2004 р. (заява № 17707/02) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_352
49. *Коломієць Н.* Деякі проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених проти України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3252>
50. *Рішення* Європейського Суду з прав людини. Справа “Нечипорук і Йонкало проти України” від 21.04.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_683
51. *Пояснювальна* записка до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини та міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50241
52. *Рішення* Європейського суду з прав людини від 09.01.2013 р. у справі “Олександр Волков проти України” (Заява № 21722/11) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_947
53. *Маркерт Т.* Роль Верховного Суду України в механізмі виконання зобов’язань держави у сфері захисту прав людини / Т. Маркерт // *Право України*. — 2012. — № 11–12. — С. 207–211.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Зазначте назву *Підручника* та вкажіть його складові.
2. Яке призначення Кодексу адміністративного судочинства України?
3. Завдання Кодексу України про адміністративні правопорушення.
4. Сформулюйте завдання адміністративного судочинства.
5. Який юридичний словник традиційно вважається авторитетним юридичним словником в області права США?
6. Які мови є найбільшим джерелом юридичних термінів?
7. Опишіть основні принципи необхідності єдиного словника.
8. Чи є дійсною відмова від права на звернення до суду, а також засвідчена нотаріально?
9. Чи має більш прав громадянин (юридична особа) України в адміністративному суді, ніж іноземець, особа без громадянства, чи іноземна юридична особа? Чому?
10. Принципи адміністративного судочинства.
11. Дайте визначення поняття “адміністративний процес”.
12. Дайте визначення поняття “адміністративне правопорушення”.
13. З’ясуйте базові принципи КАСУ та КУПАП, сформулюйте їх різницю.
14. Чим закінчується розгляд справи в адміністративному суді?
15. Чи є обов’язковим виконання рішення адміністративного суду?
16. На які публічно-правові спори поширюється юрисдикція адміністративних судів?
17. Назвіть обставини, що виключають адміністративну відповідальність.
18. Чи може бути прийнятий паспорт громадянина України у заставу?
19. На які публічно-правові справи не поширюється юрисдикція адміністративних судів?
20. Опишіть принципи територіальної підсудності адміністративних справ.
21. Сформулюйте загальне бачення інстанційної підсудності адміністративних справ.
22. Чи можливо об’єднувати кілька вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства? Обґрунтуйте.
23. Назвіть осіб, які беруть участь у справі.
24. Чи є наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду? Сформулюйте їх.
25. Дайте визначення поняттям “процесуальні строки” та “розумний строк”.
26. В яких спорах не допускається забезпечення позову шляхом зупинення актів або рішень?
27. Які питання вирішує суд при прийнятті постанови?
28. Опишіть порядок ухвалення судових рішень, їх форму.
29. Виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні та роз’яснення судового рішення, опишіть різницю.

30. Опишіть процес публічності у разі відкриття проваджень, які підпадають під особливість провадження в окремих категоріях адміністративних справ.
31. Судом якої інстанції виступає Верховний Суд України при перегляді рішень Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України?
32. Судом якої інстанції виступає Верховний Суд України при перегляді рішень Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Президента України?
33. Судом якої інстанції виступає Верховний Суд України при перегляді рішень Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя?
34. Судом якої інстанції виступає Верховний Суд України при перегляді рішень Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України?
35. Судом якої інстанції виступає Верховний Суд України при перегляді рішень Вищого адміністративного суду України щодо оскарження рішення, дії чи бездіяльності Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів?
36. До яких адміністративних справ застосовується скорочене провадження?
37. З'ясуйте особливості провадження у справах за зверненням органів доходів і зборів, опишіть суть та необхідність.
38. Чи має право Верховний Суд України переглядати судові рішення в адміністративних справах?
39. Сформулюйте підстави для подання заяви про перегляд судових рішень до Верховного Суду України.
40. В які строки має відбутися подання заяви про перегляд судових рішень до Верховного Суду України?
41. Надайте перелік вимог до заяви про перегляд судових рішень, яка подана до Верховного Суду України.
42. Яка специфіка та порядок подання заяви про перегляд судових рішень до Верховного Суду України?
43. З'ясуйте базові принципи допуску справи до провадження Верховним судом України.
44. Які повноваження Верховного Суду України?
45. Опишіть порядок розгляду справи Верховним Судом України.
46. Чи є висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права?
47. Сформулюйте підстави для провадження за нововиявленими обставинами.
48. Кому надано право подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами?

49. У які строки повинно відбутися звернення щодо перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами?
50. Що необхідно зазначити у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами?
51. В якому порядку повинно відбутися подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами?
52. При ухваленні нового судового рішення, у процесі розгляду за нововиявленими обставинами, якими повноваженнями користується суд?
53. Коли можуть наставати обставини для звернення щодо перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами?
54. Що, на Вашу думку, є основним для набрання судовим рішенням законної сили?
55. В який момент набирають законної сили ухвали суду, які не можуть бути оскаржені?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ*

Проаналізуйте Класифікатор категорій адміністративних справ:

Скільки загальних категорій:

Скільки категорій:

Скільки підкатегорій:

1. *Справи зі спорів з приводу забезпечення реалізації громадянами права голосу на виборах і референдумах, зокрема зі спорів щодо:*

1.1. виборів народних депутатів України, у тому числі:

- 1.1.1. формування складу виборчих комісій
- 1.1.2. висування та реєстрації кандидатів
- 1.1.3. уточнення списків виборців
- 1.1.4. проведення передвиборної агітації
- 1.1.5. оскарження результатів виборів

1.2. виборів Президента України, у тому числі:

- 1.2.1. формування складу виборчих комісій
- 1.2.2. висування та реєстрації кандидатів
- 1.2.3. уточнення списків виборців
- 1.2.4. проведення передвиборної агітації
- 1.2.5. оскарження результатів виборів

1.3. виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, у тому числі:

- 1.3.1. формування складу виборчих комісій
- 1.3.2. висування та реєстрації кандидатів
- 1.3.3. уточнення списків виборців
- 1.3.4. проведення передвиборної агітації
- 1.3.5. оскарження результатів виборів

1.4. всеукраїнського та місцевого референдумів, у тому числі:

- 1.4.1. ініціювання та призначення референдуму
- 1.4.2. формування складу комісій із референдуму
- 1.4.3. уточнення списків виборців
- 1.4.4. проведення агітації під час ініціювання та підготовки референдуму
- 1.4.5. оскарження результатів референдуму

2. *Справи зі спорів з приводу забезпечення реалізації конституційних прав особи, а також реалізації статусу депутата представницького органу влади, організації діяльності цих органів, зокрема зі спорів щодо:*

- 2.1. забезпечення права особи на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів
- 2.2. забезпечення права особи на доступ до публічної інформації

* Джерело: <http://www.scourt.gov.ua/>, <http://www.vasu.gov.ua/>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

3. *Справи зі спорів з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України, зокрема зі спорів щодо:*

3.1. правового статусу фізичної особи, у тому числі:

- 3.1.1. реалізації владних управлінських функцій у сфері громадянства
- 3.1.2. реєстрації актів цивільного стану, крім актів громадянства
- 3.1.3. реєстрації та обмеження пересування і вільного вибору місця проживання

3.2. проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій; щодо запобігання та припинення протиправної діяльності товариств, установ, інших організацій, яка посягає на конституційний лад, права і свободи громадян, у тому числі:

- 3.2.1. обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання
- 3.2.2. усунення обмежень у реалізації права на мирні зібрання
- 3.3. видворення з України іноземців або осіб без громадянства
- 3.4. біженців
- 3.5. цивільного захисту; охорони праці
- 3.6. охорони здоров'я
- 3.7. дорожнього руху; транспорту та перевезення пасажирів, у тому числі:
 - 3.7.1. дорожнього руху
 - 3.7.2. транспорту та перевезення пасажирів
- 3.8. обмеження здійснення грального бізнесу, у тому числі:
 - 3.8.1. спорів за участю органів доходів і зборів.

4. *Справи зі спорів з приводу реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту.*

5. *Справи зі спорів з приводу реалізації державної політики у сфері економіки, зокрема зі спорів щодо:*

5.1. організації господарської діяльності, у тому числі:

- 5.1.1. державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців
- 5.1.2. дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності

5.2. митної справи (крім охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності); зовнішньоекономічної діяльності; спеціальних заходів щодо демпінгового та іншого імпорту, у тому числі:

- 5.2.1. оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД
- 5.2.2. оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення митної вартості товару

5.3. захисту економічної конкуренції

5.4. державного регулювання цін і тарифів

5.5. управління об'єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель

5.6. реалізації спеціальних владних управлінських функцій в окремих галузях економіки, у тому числі спори у сфері:

5.6.1. електроенергетики (крім ядерної енергетики); енергозбереження, альтернативних джерел енергії, комбінованого виробництва електричної і теплової енергії

5.6.2. житлово-комунального господарства; тепlopостачання; питного водopостачання

6. *Справи зі спорів з приводу забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування, зокрема зі спорів у сфері:*

6.1. містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності

6.2. землеустрою; державної експертизи земельпорядної документації; регулювання земельних відносин, у тому числі:

6.2.1. розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам

6.2.2. відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності

6.3. державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)

7. *Справи зі спорів з приводу охорони навколишнього природного середовища, зокрема зі спорів щодо:*

7.1. забезпечення екологічної безпеки, у тому числі при використанні природних ресурсів; екологічної безпеки поводження з відходами

7.2. особливої охорони природних територій та об'єктів, визначених законом

8. *Справи зі спорів з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства, зокрема зі спорів щодо:*

8.1. реалізації податкового контролю

8.2. погашення податкового боргу, у тому числі:

8.2.1. передачі майна у податкову заставу

8.2.2. застосування адміністративного арешту майна

8.2.3. стягнення податкового боргу

8.3. адміністрування окремих податків, зборів, платежів, у тому числі:

8.3.1. податку на прибуток підприємств

8.3.2. податку з доходів фізичних осіб

- 8.3.3. податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість)
- 8.3.4. бюджетного відшкодування з податку на додану вартість
- 8.3.5. акцизного податку
- 8.3.6. збору за першу реєстрацію транспортного засобу
- 8.3.7. екологічного податку
- 8.3.8. рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів
- 8.3.9. рентної плати за нафту, природний газ і газовий конденсат
- 8.3.10. плати за користування надрами
- 8.3.11. місцевих податків і зборів, крім єдиного податку
- 8.3.12. єдиного податку
- 8.3.13. плати за землю
- 8.3.14. збору за користування радіочастотним ресурсом
- 8.3.15. збору за спеціальне використання води
- 8.3.16. збору за спеціальне використання лісових ресурсів
- 8.4. справи за зверненням органів доходів і зборів, у тому числі щодо:
 - 8.4.1. визнання оспорюваних правочинів недійсними та застосування визначених законодавством заходів, пов'язаних із визнанням правочинів недійсними
 - 8.4.2. стягнення в дохід держави коштів, отриманих за нікчемними договорами
 - 8.4.3. припинення юридичної особи (припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця)

9. *Справи зі спорів з приводу реалізації публічної фінансової політики, зокрема зі спорів у сфері:*

- 9.1. валютного регулювання і валютного контролю, у тому числі:
 - 9.1.1. спорів за участю органів доходів і зборів
- 9.2. грошового обігу та розрахунків, у тому числі:
 - 9.2.1. спорів за участю органів доходів і зборів
- 9.3. бюджетної системи та бюджетного процесу; державного боргу
- 9.4. державного регулювання ринків фінансових послуг, у тому числі:
 - 9.4.1. операцій із цінними паперами
- 9.5. процедур здійснення контролю Рахунковою палатою, державного фінансового контролю, внутрішньої контрольної-ревізійної роботи

10. *Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та спорів у сфері публічної житлової політики, зокрема зі спорів щодо:*

- 10.1. збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування
- 10.2. управління, нагляду та інших владних управлінських функцій (призначення, перерахунку та здійснення страхових виплат) у сфері відповідних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі:

- 10.2.1. загальнообов'язкового державного страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності
- 10.2.2. загальнообов'язкового державного страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням
- 10.2.3. загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття
- 10.2.4. загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, у тому числі пенсійного страхування осіб, звільнених з публічної служби (військової служби)
- 10.3. соціального захисту; соціального захисту та зайнятості інвалідів; соціальних послуг, у тому числі:
 - 10.3.1. соціального захисту дітей війни
 - 10.3.2. соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи
 - 10.3.3. соціального захисту сімей із дітьми
 - 10.3.4. соціального захисту та зайнятості інвалідів
- 10.4. праці, зайнятості населення (крім зайнятості інвалідів); реалізації публічної житлової політики, у тому числі:
 - 10.4.1. праці, зайнятості населення (крім зайнятості інвалідів)
 - 10.4.2. реалізації публічної житлової політики

11. *Справи зі спорів з приводу забезпечення юстиції, зокрема спори у сфері:*

- 11.1. судустрою
- 11.2. прокуратури
- 11.3. адвокатури
- 11.4. нотаріату
- 11.5. виконавчої служби та виконавчого провадження

12. *Справи зі спорів з відносин публічної служби, зокрема справи щодо:*

- 12.1. прийняття громадян на публічну службу
- 12.2. проходження служби
- 12.3. звільнення з публічної служби

13. *Справи зі спорів щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України:*

- 13.1. оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України
- 13.2. оскарження актів, дій чи бездіяльності Президента України
- 13.3. оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої ради юстиції
- 13.4. оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України
- 13.5. дострокове припинення повноважень народного депутата України

14. *Інші справи.*

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Реєстрація фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів*
- підкатегорії:** *2.3 забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання*

У випадку, коли фізична особа, яка через свої релігійні або інші переконання відмовилася від прийняття ідентифікаційного номера та офіційно повідомила про це органи державної податкової служби, то з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів підлягає виключенню вся інформація про таку особу, а не лише її ідентифікаційний номер.

* Постанова Верховного Суду України від 28.03.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Надання особі статусу учасника бойових дій*
- підкатегорії:** *3.1 правового статусу фізичної особи, у тому числі*

Відповідно до Переліку держав і періодів бойових дій на їх території, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1994 року № 63 “Про організаційні заходи щодо застосування Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” республіки Закавказзя не визнаються державами, яким надавалася допомога за участю військовослужбовців Радянської Армії, Військово-Морського флоту, Комітету державної безпеки та осіб рядового, начальницького складу і військовослужбовців Міністерства внутрішніх справ колишнього Союзу РСР, військовослужбовців Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, інших військових формувань, осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ.

Зі змісту примітки 6 до названого Переліку стосовно можливості визнання осіб учасниками бойових дій, якщо такі мали місце в інших країнах після грудня 1979 року, та не названі у Переліку, вбачається, що її положення поширюються лише на військових фахівців, які направлялися Генеральним штабом Збройних Сил колишнього Союзу РСР у країни, на території яких велися бойові дії і пільги яким надавалися на підставі довідок 10 Головного управління Генерального штабу Збройних Сил СРСР про їх особисту участь у бойових діях.

* Постанова Верховного Суду України від 03.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Реєстрація зміни по батькові*
підкатегорії: *3.1.2 реєстрації актів цивільного стану, крім актів громадянства*

Особа, яка в Україні досягла достатньо дорослого віку для того, щоб приймати самостійні рішення щодо зміни імені, може зберегти або змінити ім'я, надане їй при народженні. Вона може зберегти по батькові, навіть якщо її батько більше не носить імені, від якого походить по батькові. У цьому випадку розірвання традиційного зв'язку між по батькові особи та іменем її батька визнається можливим.

* Постанова Верховного Суду України від 27.01.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оформлення та видача паспорта громадянина України для виїзду за кордон*
підкатегорії: *3.1.3 реєстрації та обмеження пересування і вільного вибору місця проживання*

Сплата державного мита, установленого Декретом Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93 “Про державне мито”, покриває вартість витрат, пов'язаних із учиненням дій щодо видачі громадянам України закордонного паспорта на право виїзду за кордон (у тому числі й вартість бланка). Тому управління міграційної служби не вправі вимагати повторної оплати тих самих дій (послуг) на підставі іншого нормативно-правового акта.

* Постанова Верховного Суду України від 05.11.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Усунення перешкод у здійсненні права користування своїм майном*
підкатегорії: *3.1.3 реєстрації та обмеження пересування і вільного вибору місця проживання*

У разі будь-яких обмежень у здійсненні права користування та розпорядження своїм майном, власник має право вимагати усунення відповідних пе-

решкод, зокрема, шляхом зняття особи з реєстрації місця проживання, пред'явивши разом з тим одну із таких вимог: 1) про позбавлення права власності на житлове приміщення; 2) про позбавлення права користування житловим приміщенням; 3) про визнання особи безвісно відсутньою; 4) про оголошення фізичної особи померлою.

* Постанова Верховного Суду України від 30.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Сплата судового збору за подання касаційної скарги у справі про оскарження рішення щодо статусу біженця*

підкатегорії: *3.4 біженців*

В силу положень пункту 23 частини першої статті 5 Закону України від 8 липня 2011 року № 3674-VI “Про судовий збір” не підлягає сплаті судовий збір за подання адміністративного позову про оскарження рішення про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, передбаченого частиною першою статті 12 Закону України від 8 липня 2011 року № 3671-VI “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту”, та при оскарженні судових рішень у цих справах у касаційному порядку.

* Постанова Верховного Суду України від 30.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження голови Комісії районної державної адміністрації і виконавчих органів рад з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій*

підкатегорії: *3.5 цивільного захисту; охорони праці*

Компетенція Комісій районних державних адміністрацій і виконавчих органів рад з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (далі – місцеві комісії) щодо конкретної надзвичайної ситуації визначається на підставі статей 20, 21, 27 Закону України від 8 червня 2000 року № 1809-III “Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” та абзацом сьомим пункту 4, підпунктом 3 пункту 10, пунктом 11 Положення про єдину державну систему запо-

бігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 року № 1198 та залежно від рівня самої надзвичайної ситуації.

Ці норми визначають компетенцію місцевих комісій як колегіального органу без згадки про будь-яку компетенцію її голови.

Жодним законом чи нормативно-правовим актом голові Комісії районної державної адміністрації і виконавчих органів рад з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій приймати самостійно розпорядження про ліквідацію розриття повноважень не надано, оскільки йдеться про колегіальний орган.

* Постанова Верховного Суду України від 02.07.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Перевезення пасажирів на автобусному маршруті*

підкатегорії: *3.7.2 транспорту та перевезення пасажирів*

Пункт 4 Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2008 року № 1081 не суперечить положенням частини першої статті 7 Закону України від 5 квітня 2001 року № 2344-III “Про автомобільний транспорт”, а деталізує її, визначаючи, що маршрути від населених пунктів Київської області до м. Києва не належать до міжобласних чи міських маршрутів, організацію перевезень на яких згідно з вимогами цієї статті мають здійснювати урядовий орган державного управління на автомобільному транспорті та органи місцевого самоврядування відповідно.

* Постанова Верховного Суду України від 29.05.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Перевезення пасажирів на автобусному маршруті*

підкатегорії: *3.7.2 транспорту та перевезення пасажирів*

Закон України від 5 квітня 2001 року № 2344-III “Про автомобільний транспорт”, як і Закон України від 15 січня 1999 року № 401-XIV “Про столицю України — місто-герой Київ”, не пов’язує обсяг повноважень Київської облдержадміністрації щодо організації перевезень на внутрішньообласних

міжміських та приміських маршрутах зі спеціальним статусом м. Києва як столиці України, яке є не лише адміністративним центром держави, а й адміністративним центром Київської області, оскільки є місцем розташування відповідних органів виконавчої, представницької та судової влади обласного рівня.

За змістом статті 7 Закону України від 5 квітня 2001 року № 2344-III “Про автомобільний транспорт” маршрути між населеними пунктами області та обласним центром є внутрішньообласними, тому дії щодо організації перевезень на таких маршрутах віднесено до повноважень обласної державної адміністрації як органу державного регулювання та контролю у сфері автомобільного транспорту в межах області.

* Постанова Верховного Суду України від 29.05.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Стягнення з громадян, які мають право на безплатний проїзд автобусами приміських і міжміських маршрутів, автостанційного збору*
підкатегорії: *3.7.2 транспорту та перевезення пасажирів*

Аналіз норм Закону України від 5 квітня 2001 року № 2344-III “Про автомобільний транспорт” та Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 року № 176, дає підстави вважати, що договір перевезення пасажирів, які мають право на безплатний проїзд автобусами приміських і міжміських маршрутів і виявили бажання скористатися таким правом, може бути укладений лише усно при придбанні квитка на пільговий проїзд і вважається укладеним з цього моменту.

Саме такий квиток є документом пасажирів, що користується пільгою, на підставі якого виконується перевезення цієї особи автобусом приміського чи міжміського маршруту.

Водночас при користуванні автобусами міських маршрутів такі пасажири квиток на пільговий проїзд не придбавають, а договір перевезення укладається шляхом здійснення конклюдентних дій. У цьому випадку зазначений договір вважається укладеним з моменту посадки осіб, які користуються правом пільгового проїзду, в автобус, а документом, на підставі якого виконується перевезення, є посвідчення особи встановленого зразка.

При цьому вартість проїзду, тобто суму, за якою автомобільний перевізник здійснює перевезення, що включає вартість тарифу, страховий платіж та податок на додану вартість, особи, які мають право на безплатний проїзд автобусами міських, приміських та міжміських маршрутів, не сплачують відповідно до законів, якими їм ці пільги встановлено.

У разі ж отримання у квитковій касі автостанції квитка на пільговий проїзд автобусом приміського або міжміського сполучення особа має сплатити автостанційний збір, який не входить до вартості проїзду, а є платою за надання автостанціями обов'язкових послуг, пов'язаних з проїздом пасажирів автобусними маршрутами загального користування. Пільг щодо сплати цього збору чинним законодавством не встановлено.

* Постанова Верховного Суду України від 05.02.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державна реєстрація транспортних засобів*
підкатегорії: *3.7.2 транспорту та перевезення пасажирів*

Дії органів Державної автомобільної інспекції щодо відмови в реєстрації транспортних засобів, увезених із-за кордону для постійного користування, чи скасуванні такої реєстрації у разі встановлення факту несплати митних платежів чи підробки документів про їх сплату, незалежно від того, на кому лежить обов'язок сплатити зазначені платежі, є правомірними.

* Постанова Верховного Суду України від 22.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оскарження постанови про правопорушення, пов'язане зі здійсненням перевізником міжнародних пасажирських перевезень*
підкатегорії: *3.7.2 транспорту та перевезення пасажирів*

Аналіз норм частини першої статті 13 Закону України від 10 січня 2002 року № 2920-III “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень”, частини другої статті 1712 Кодексу адміністративного судочинства України (у редакції до 8 квітня 2015 року) у взаємозв'язку з пунктом 8 частини третьої статті 129 Конституції України дає підстави дійти висновку, що нормативне визначення “рішення якого є остаточним” та “є остаточним і оскарженню не підлягає” означає, що рішення суду, постановлене у справі щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень про притягнення до адміністративної відповідальності, зокрема й рішення посадових осіб органів охорони державного кордону України про накладення штрафу на перевізника міжнародних перевезень за невиконання обов'язків, відповідальність за порушення яких встановлена частиною першою статті 1 цього Закону, не може бути оскаржене ні в апеляційному, ні

в касаційному порядку. Таке визначення вказує на пряму заборону їх оскарження.

Проаналізувавши зміст наведених положень Закону України від 10 січня 2002 року № 2920-III “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень”, частини другої статті 1712 Кодексу адміністративного судочинства України (у редакції до 8 квітня 2015 року) та урахувавши правові позиції Конституційного Суду України, можна дійти висновку, що право на оскарження рішення щодо притягнення до адміністративної відповідальності обмежується лише зверненням за захистом до суду першої інстанції з подальшим розглядом обставин справи і постановленням судового рішення та не поширюється на можливість його інстанційного оскарження.

* Постанова Верховного Суду України від 17.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Реалізація державної політики щодо експлуатації повітряних ліній*

підкатегорії: *3.7.2 транспорту та перевезення пасажирів*

Відповідно до положень Повітряного кодексу України, яким встановлено правові основи в галузі авіації, саме на Державну авіаційну службу України, яка є уповноваженим органом з питань цивільної авіації, покладено обов'язок прийняття авіаційних правил України, що регулюють діяльність цивільної авіації та використання повітряного простору України, а відтак — і вирішення питань щодо надання права на експлуатацію повітряних ліній, обмеження чи позбавлення цього права.

* Постанова Верховного Суду України від 22.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державна реєстрація змін до установчих документів*

підкатегорії: *5.1.1 державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців*

Державна реєстрація змін до установчих документів юридичної особи може бути здійснена лише у випадку надання всіх документів, вичерпний перелік яких визначено статтею 29 Закону України від 15 травня 2003 року № 755-IV “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-під-

приємців” Державному реєстратору забороняється вимагати документи для проведення змін до установчих документів юридичної особи, якщо вони не передбачені частинами першою–шостою цієї статті.

* Постанова Верховного Суду України від 21.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Компетенція органу державного фінансового контролю за додержанням законодавства про працю 5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Органи фінансового контролю, враховуючи мету та завдання фінансового контролю, з-поміж іншого, компетентні перевіряти (інспектувати) діяльність суб'єктів фінансово-економічних відносин у частині обліку, руху, формування і використання коштів, державного майна; наглядати за дотриманням суб'єктами цих відносин норм управління фінансовими ресурсами та блокувати будь-яке відхилення від них. Об'єктом такої перевірки мають бути, головним чином, фінансові ресурси, дотримання норм, положень та принципів управління та використання фінансових ресурсів.

Інші, нерідко суміжні чи у певний спосіб пов'язані з фінансами, об'єкти контролю (наприклад, з питань укладення і/або дотримання умов трудового чи колективного договорів, охорони праці, формування об'єкта та/або бази оподаткування, ціноутворення тощо) перебувають (можуть перебувати) поза межами фінансового контролю і, відповідно, охоплюються іншими видами державного контролю.

* Постанова Верховного Суду України від 21.04.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція справ про оскарження рішення про реєстрацію знака для товарів і послуг*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприєм-*

ницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності

У разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про реєстрацію знака для товарів і послуг та в наступному отримання заявником Свідчення України на знак для товарів і послуг подальше оспорювання права власності на вказаний знак має вирішуватися у порядку цивільної (господарської) юрисдикції, оскільки виникає спір про цивільне право.

* Постанова Верховного Суду України від 16.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення кола суб'єктів, що входять до структури Міністерства внутрішніх справ України*
підкатегорії: *5.1.1 державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців*

Державне підприємство “Документ” належить до кола суб'єктів, визначених статтею 1 Закону України від 10 січня 2002 року № 2925-III “Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України”, а відтак на нього поширюється й дія постанови Кабінету Міністрів України від 4 червня 2007 року № 795 “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися органами та підрозділами Міністерства внутрішніх справ України” та спільного наказу Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України та Міністерства економіки України від 5 жовтня 2007 року № 369/1105/336 “Про затвердження Розмірів плати за надання послуг органами та підрозділами Міністерства внутрішніх справ та Порядку їх справляння” (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 31 жовтня 2007 року за № 1235/14502).

* Постанова Верховного Суду України від 08.05.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Внесення змін до відомостей про юридичну особу*
підкатегорії: *5.1.1 державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців*

При порушенні господарським судом провадження у справі про банкрутство на спори, що виникають у процесі проведення процедури банкрутства, не поширюється юрисдикція адміністративних судів.

* Постанова Верховного Суду України від 06.10.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Придбання торгового патенту*
підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Оскільки товариство у заявці на придбання торгового патенту вказало всі необхідні відомості (реквізити), передбачені частиною четвертою статті 2 Закону України від 23 березня 1996 року № 98/96-ВР “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності” (чинний на час виникнення спірних відносин), то відмова податкового органу з посиланням на відсутність у нього розташованих на території м. Євпаторії Автономної Республіки Крим філій, а також ненадання ліцензії на здійснення господарської діяльності з організації та утримання гральних закладів, є необґрунтованою.

* Постанова Верховного Суду України від 23.05.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державна реєстрація юридичної особи*
підкатегорії: *5.1.1 державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців*

Питання (порядок) створення та функціонування об'єднання співвласників квартир у багатоквартирному будинку, суб'єктний склад засновників об'єднання, членство в ньому, питання вступу в об'єднання чи прийняття нових членів на умовах, передбачених статутом, внутрішні та інші питання діяльності цього утворення, стосуються правоможностей власників квартир — засновників об'єднання, які згідно зі статтею 3 Закону України від 29 листопада 2001 року № 2866-III “Про об'єднання співвласників багатоквартирного

будинку” регулюються цим Законом, Цивільним, Житловим та Земельним кодексами України, іншими нормативно-правовими актами та статутом об’єднання.

Положеннями частин першої, другої статті 4, частини третьої статті 8, частини першої статті 24, абзаців другого, третього частини першої статті 27 Закону України від 15 травня 2003 року № 755-IV “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) встановлено, що державний реєстратор під час проведення державної реєстрації юридичної особи на підставі перевірки вичерпного переліку документів лише засвідчує, з-поміж іншого, факт створення чи припинення юридичної особи, тобто виконує функцію легалізації події створення (заснування) юридичної особи. Виконання цієї функції не передбачає і не наділяє його повноваженнями перевірки (контролю) за тим, чи установчі документи (установчий акт, статут або засновницький договір, положення) юридичної особи містять відомості, передбачені законом, відповідальність за відповідність яких законодавству покладається на засновників (учасників) юридичної особи.

* Постанова Верховного Суду України від 08.12.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Правомірність рішення Державної інспекції з енергозбереження про застосування економічних санкцій за нераціональне (неефективне) використання газу та інших паливно-енергетичних ресурсів, прийнятого внаслідок перевірки, здійсненої з порушенням встановлених вимог*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Аналіз норм статей 5, 6, 7, 10 Закону України від 5 квітня 2007 року № 877-V “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” дає підстави вважати, що порушення органом державного нагляду (контролю) вимог цього Закону щодо оформлення та надання суб’єкту господарювання повідомлення (направлення) про перевірку та посвідчення на здійснення перевірки, є підставою для недопущення останнім посадових осіб органу до здійснення заходів державного нагляду (контролю).

У разі невикористання суб'єктом господарювання цього права не можна визнати такі порушення безумовною підставою для скасування рішення органу державного нагляду (контролю), прийнятого за наслідками проведених заходів.

* Постанова Верховного Суду України від 19.09.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Припинення права користування надрами*
підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Порядок надання у 2009 році спеціальних дозволів на користування надрами, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року № 608, може встановлювати додаткові підстави для припинення користування надрами, оскільки таке право надано частиною третьою статті 26 Кодексу України про надра, але він не може змінювати правило, відповідно до якого у разі незгоди користувачів з припиненням права на користування надрами за неналежне користування ними здійснюється припинення такого права у судовому порядку.

* Постанова Верховного Суду України від 25.06.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність суб'єкта підприємницької діяльності за порушення правил роздрібною торгівлю алкогольними та тютюновими виробами*
підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Положеннями Закону України від 19 грудня 1995 року № 481/95-ВР “Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) визначено, що суб’єкти підприємницької діяльності мають право здійснювати роздрібну торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами, які пройшли обов’язкову сертифікацію, підтвердженням чого є засвідчена постачальником копія сертифіката відповідності або сертифіката про визнання. За порушення зазначеної норми Закону суб’єкт підприємницької діяльності несе відповідальність у вигляді фінансової санкції, визначеної абзацом п’ятим частини другої статті 17 цього Закону.

Відносини між споживачами товару, їх виробниками та продавцями регулюються Законом України від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ “Про захист прав споживачів”, який встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Вимоги, які містяться у Правилах роздрібної торгівлі алкогольними напоями, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 року № 854, та Правилах роздрібної торгівлі тютюновими виробами, затверджених наказом Міністерства економіки та питань з європейської інтеграції від 24 липня 2002 року № 218, спрямовані на забезпечення прав споживачів щодо належної якості товару і рівня торговельного обслуговування. Таким чином і відповідальність за порушення прав споживачів внаслідок невиконання вимоги цих правил, згідно з якими алкогольні напої та тютюнові вироби мають надходити до торговельної мережі з сертифікатами відповідності або свідоцтвами про визнання їх копіями, визначається положеннями Закону України “Про захист прав споживачів”.

* Постанова Верховного Суду України від 10.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Надання спецдозволу з метою видобування корисних копалин*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Для надання спецдозволу з метою видобування корисних копалин місцевого значення (каміня будівельного) на родовищі гранітів законодавством

визначені підстави та процедура видачі такого дозволу. Видача спецдозволів згідно з підпунктом 15 пункту 4 Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2006 року, покладена на Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

* Постанова Верховного Суду України від 12.06.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Торговий патент на здійснення операцій з надання послуг у сфері грального бізнесу*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

На гральний стіл з одним гральним полем видається один торговий патент. У випадку, якщо гральний стіл містить декілька гральних місць, то отримання торгового патенту необхідне на кожне з таких місць.

* Постанова Верховного Суду України від 09.07.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Продаж алкогольних напоїв на розлив для споживання на місці мають право підприємства, визначені статтею 153 Закону України від 19 грудня

1995 року № 481/95-ВР “Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів” та пунктів 2, 22 Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 року № 854.

* Постанова Верховного Суду України від 13.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Попередження про недопущення у подальшій діяльності порушення ліцензійних умов*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Орган державного нагляду (контролю) вправі у розпорядженні або іншому розпорядчому документі разом із рішенням щодо усунення виявлених порушень передбачити можливість застосування до суб'єкта передбачених законом господарських санкцій у випадку допущення повторних порушень.

* Постанова Верховного Суду України від 02.10.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок використання торгового патенту*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Частина перша статті 7 Закону України 23 березня 1996 року № 98/96-ВР “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності” не передбачає обов'язку господарюючих суб'єктів розміщувати для огляду саме оригінали

торгових патентів або їх нотаріально засвідчені копії. Розміщення ксерокопії торгового патенту на гральному автоматі є дотриманням зазначеної норми щодо відкритості та доступності торгового патенту для огляду, тобто інформаційної функції згаданого патенту.

* Постанова Верховного Суду України від 23.01.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення послуг у сфері грального бізнесу*
підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Послуги, які надаються суб'єктом господарювання і полягають у наданні доступу до доріжки для гри та безпосередньо самої гри в кеглі чи боулінг, належать до послуг у сфері грального бізнесу, що підлягають обов'язковому патентуванню, а відтак на суб'єкта господарювання, який надає такі послуги, не поширюється дія Закону України від 19 жовтня 2000 року № 2063-III "Про державну підтримку малого підприємництва" та Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727/98 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва".

* Постанова Верховного Суду України від 19.03.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державна реєстрація лікарського засобу в Україні*
підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Від юридичної або фізичної особи, що несе відповідальність за якість, безпечність та ефективність лікарського засобу (далі — заявник) не вимагається надання результатів токсикологічних та фармакологічних випробувань або результатів клінічних випробувань, якщо лікарський препарат є за суттю аналогічним до вже зареєстрованого в Україні референтного лікарського препарату і заявник вже зареєстрованого референтного лікарського препарату згоден з тим, аби при вивченні заяви про аналогічний лікарський препарат були використані дані фармакологічних, токсикологічних та/або клінічних випробувань, які містяться в реєстраційних матеріалах на референтний лікарський препарат.

* Постанова Верховного Суду України від 10.09.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Проведення перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Здійснення перевірки та складання акта за фактом порушення вимог природоохоронного законодавства може здійснюватись без дотримання приписів статті 6 Закону України від 5 квітня 2007 року № 877-V “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”, що встановлює підстави проведення позапланової перевірки у сфері господарської діяльності суб’єкта господарювання (наказ про проведення перевірки видано на підставі вимоги прокуратури).

* Постанова Верховного Суду України від 24.09.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Видача спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері*

господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності

Під час пробної експлуатації здійснюється видобуток обмеженої кількості нафти і газу зі свердловин з метою визначення їх промислової цінності, гірничо-геологічних та технологічних параметрів ділянки покладу (родовища).

Чинним законодавством України не передбачено надання окремих спеціальних дозволів на здійснення пробної експлуатації нафтогазоносних надр. Така експлуатація відповідно до рішення уповноваженого органу може здійснюватися користувачем нафтогазоносними надрами, який у встановленому законом порядку отримав один із видів спеціальних дозволів, передбачених статтею 13 Закону від 12 липня 2001 року № 2665-III “Про нафту і газ”.

* Постанова Верховного Суду України від 07.04.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Офіційне тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України від 17 лютого 2000 року № 1457-III “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження” (далі — Закон № 1457-III) та частини першої статті 19 Закону України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII “Про інвестиційну діяльність” (далі — Закон № 1560-XII) у Рішенні від 29 січня 2002 року № 1-рп/2002 надав Конституційний Суд України, який дійшов таких висновків.

З дня набуття чинності частиною першою статті 5 Закону № 1457-III спеціальне законодавство та державні гарантії захисту іноземних інвестицій, які діяли на момент реєстрації інвестицій і підлягали застосуванню на вимогу

іноземного інвестора на підставі гарантій від зміни законодавства, застосовуються у межах, передбачених статтею 3 цього Закону та статтею 19 Закону № 1560-XII.

Положення частини першої статті 5 Закону № 1457-III у взаємозв'язку з іншими положеннями цього Закону є підставою як для відмови у наданні, так і для припинення раніше наданих пільг у сфері валютного і митного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) підприємствам з іноземними інвестиціями, їх дочірнім підприємствам, а також філіям, відділенням, іншим відокремленим підрозділам, включаючи постійні представництва нерезидентів, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій та їх реєстрації.

* Постанова Верховного Суду України від 10.03.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Контроль за додержанням законодавства про права споживачів*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

На підставі звернення об'єднання споживачів Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів та її територіальні органи в межах наданих їм повноважень у сфері захисту прав споживачів здійснюють державний контроль за додержанням законодавства про захист прав споживачів, забезпечують реалізацію державної політики щодо захисту прав споживачів і мають право перевіряти суб'єкти господарювання сфери торгівлі і послуг.

* Постанова Верховного Суду України від 28.04.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері*

господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності

Державний комітет природних ресурсів України мав право надавати спеціальні дозволи на користування надрами без проведення аукціонів у випадках, визначених Переліком випадків надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами без проведення аукціонів, затвердженим наказом Державного комітету природних ресурсів України від 25 жовтня 2004 року № 199, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 24 листопада 2004 року за № 1495/10094, який набрав чинності 17 грудня 2004 року, та Порядком надання спеціальних дозволів на користування надрами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 року № 1540, чинних на момент виникнення спірних відносин.

* Постанова Верховного Суду України від 21.04.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державний збір із суб'єктів авіаційної діяльності*
підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

За характером підстави та критерієм для визнання розміру платежу державний збір за кожного пасажирів, який відлітав з аеропорту України, та кожну тонну вантажу, що відправлялася чи прибувала до аеропорту України, при здійсненні регулярних або чартерних рейсів до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України в міжнародних організаціях відноситься до неподаткових платежів. Це є обов'язковий, цільовий, фактично відплатний платіж, що надходить до державного бюджету. На законодавчому рівні унормовано вид цього платежу, порядок, умови та строк його сплати, визначено, в якій сфері діяльності він формується, хто його платить, хто отримує і зобов'язаний перерахувати до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України в міжнародних ор-

ганізаціях. Встановлено орган державної влади, який організовує і є відповідальним за надходження державного збору до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України в міжнародних організаціях та його цільовим використанням.

Отже, суди, розглядаючи спір за правилами адміністративної юрисдикції, не повинні були обмежуватися виміром статусу відповідача та фактом вчинення ним якихось певних дій, а водночас мали з'ясувати характер і правову природу здійснених суб'єктом владних повноважень дій, які правовідносини спричинили ці дії, якої вони форми, значення, яка їх юридична сила, чи обов'язкові вони, чи настає відповідальність за невиконання і яка саме.

Залежно від напряму, завдань, характеру і виду діяльності, яка має чи може здійснюватися, орган державної влади, органи місцевого самоврядування, органи управління на законодавчому рівні наділяються відповідними повноваженнями, компетенцією, правами і обов'язками та функціями. Обсяг і зміст повноважень, завдання, правові можливості можуть бути різними. При цьому має значення, що не кожна дія суб'єкта владних повноважень є чи може бути тією, що вчиняється (здійснюється) з використанням владних управлінських правомочностей, а звідси — призводити до виникнення правовідносин, спір щодо яких вирішується судом адміністративної юрисдикції. Владною управлінською дією (діяльністю) має чи може визнаватися щонайменше та, яка встановлена законодавством, входить до кола повноважень (компетенції, функціональних обов'язків) суб'єкта владних повноважень, містить в собі ознаки веління, обов'язковості, ззовні проявляється (виражається) у встановлених законом формах, забезпечується виконанням із застосуванням державного примусу.

* Постанова Верховного Суду України від 12.01.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Продовження терміну дії ліцензії у сфері телекомунікацій*

підкатегорії: *5.1.2 дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності*

Частина виду діяльності, а саме надання послуг з використанням мереж зв'язку з рухомими об'єктами і їх технічне обслуговування, відповідає виду діяльності у сфері телекомунікацій, передбаченому пунктом 3 частини сьомої

статті 42 Закону України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV “Про телекомунікації” (надання послуг рухомого (мобільного) телефонного зв’язку з правом технічного обслуговування та експлуатації телекомунікаційних мереж і надання в користування каналів електрозв’язку), який підлягає ліцензуванню відповідно до цього Закону. А відтак висновок про відсутність у Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв’язку та інформатизації, підстав застосовувати процедуру продовження терміну дії ліцензії, оскільки зазначений в ній вид діяльності не підлягає ліцензуванню згідно із вищевказаним Законом, є протиправним.

* Постанова Верховного Суду України від 30.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Склад правопорушення, передбаченого статтею 342 Митного кодексу України*
підкатегорії: *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

Ненадання затребуваних копій документів не охоплюється складом правопорушення, встановленого статтею 342 Митного кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 17.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил*
підкатегорії: *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

Передбачене статтею 355 Митного кодексу України порушення митних правил, яке полягає в заявленні у вантажній митній декларації неправдивих відомостей як підстави для звільнення від сплати податків і зборів, що спричинило їх недобори до бюджету, характеризується вчиненням одноразової дії у певний час, а саме під час митного оформлення товару, коли такий проступок може бути виявлений контролюючим органом, який згідно з метою митного оформлення, визначеною статтею 70 Митного кодексу України, засвідчує відомості, одержані під час митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, та оформляє результати такого контролю. Митний кодекс України, як і інші нормативно-правові акти, що встановлюють порядок подання та заповнення декларації, не містить положень, які б дозволяли особі, яка її подала, вносити до декларації

зміни, доповнення чи виправлення після прийняття її митним органом та митного оформлення товару.

Тому зазначене порушення митних правил не можна вважати триваючим, воно припиняється із поданням декларації митному органу, а відтак адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня його вчинення.

* Постанова Верховного Суду України від 20.06.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Митне оформлення товарів*
підкатегорії: *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

У разі, коли декларування митному органу шляхом заявлення згідно зі статтею 81 Митного кодексу України (чинного на час виникнення спірних відносин) за встановленою формою необхідних для митного контролю та митного оформлення відомостей позивач не здійснював, картку відмови в прийнятті митної декларації, митному оформленні чи пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України митниця не надавала, висновок про відсутність порушення прав та охоронюваних законом інтересів позивача, пов'язаних із розмитненням імпортованих ним товарів, з боку митниці, яка діяла на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України є правомірним.

* Постанова Верховного Суду України від 07.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Митне оформлення товару*
підкатегорії: *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

Якщо митний орган, приймаючи вантажно-митну декларацію самостійно визначає митну вартість товару та пропускає товар на митну територію України (після сплати імпортером передбачених законом податків і зборів), то в подальшому він не має правових підстав для прийняття податкових повідомлень про донарахування податкових зобов'язань, за винятком випадку, коли за наслідками службової перевірки або розгляду кримінальної справи встановлено змову між декларантом і митним органом, спрямовану на зниження обов'язкових платежів.

В інших випадках, за умови обґрунтованої підозри, що під час пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України було допущено порушення законодавства України, митний орган має право продовжити здійснення митного контролю, за наслідками якого донарахувати обов'язкові платежі, якщо протиправні дії декларанта спричинили їх недобір.

* Постанова Верховного Суду України від 26.06.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Митне оформлення транспортного засобу*
підкатегорії: *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

Факт перебування громадянина на консульському обліку в Республіці Молдова зумовлює необхідність для мети, передбаченої частиною другою статті 8 Закону України від 13 вересня 2001 року № 2681-III “Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин), вимагати на підтвердження факту перебування транспортного засобу на обліку в цій же країні, яка є суб'єктом міжнародних відносин, документи, видані саме її повноважними органами.

* Постанова Верховного Суду України від 05.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Контроль за справами податків і зборів підприємствами з іноземними інвестиціями при ввезенні в Україну автомобілів*
підкатегорії: *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

Вимоги пункту 2 розділу II Прикінцевих положень Закону України від 7 грудня 2000 року № 2134-III “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні” поширюються на підприємства з іноземними інвестиціями у разі відчуження майна, яке ввезене в Україну без сплати мита як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства. При цьому, Митним кодексом України, контролюючими органами за встановлення та справляння таких податків і зборів визначено митні органи.

* Постанова Верховного Суду України від 18.02.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Оскарження ухвал у справах, пов'язаних з оскарженням дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень про притягнення до адміністративної відповідальності*
- підкатегорії:** *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

Ухвали суду першої інстанції, постановлені у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

* Ухвала Вищого адміністративного суду України від 14.08.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Наслідки вжиття заходів забезпечення позову*
- підкатегорії:** *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

Ухвала суду про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, якою зупинено дію нормативно-правового акта, не скасовує його чинність, не змінює обсягу прав та обов'язків сторін у спорі, а лише тимчасово забороняє застосування передбачених цим актом заходів до вирішення спору по суті.

А якщо суд за наслідками розгляду справи визнав нормативно-правовий акт незаконним і це судове рішення набрало законної сили, положення зазначеного нормативно-правового акта не підлягають застосуванню.

* Постанова Верховного Суду України від 20.01.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Повернення помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних та інших платежів*
- підкатегорії:** *5.2.3 звернення Державної митної служби та її органів*

У разі коли митниця не виконала процедурних обов'язків щодо алгоритму дій, покладених на неї Порядком повернення платникам податків коштів, що обліковуються на відповідних рахунках митного органу як передоплата, і

митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, затвердженим наказом Державної митної служби України від 20 липня 2007 року № 618 (далі — Порядком повернення) та Порядком взаємодії територіальних органів Міністерства доходів і зборів України, місцевих фінансових органів та територіальних органів Державної казначейської служби України у процесі повернення платникам податків помилково та/або надміру сплачених сум грошових зобов'язань, затвердженим спільним наказом Міністерства доходів і зборів України і Міністерства фінансів України від 30 грудня 2013 року № 882/1188, то така бездіяльність митного органу є протиправною.

У разі якщо після сплати декларантом податків і зборів (обов'язкових платежів) згідно з митною вартістю товарів, визначеною митним органом, буде прийнято рішення про застосування митної вартості, заявленої декларантом, сума надміру сплачених податків і зборів (обов'язкових платежів) повертається декларанту у порядку, передбаченому Порядком повернення та Порядком взаємодії митних органів з органами Державного казначейства України в процесі повернення з Державного бюджету України помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних та інших платежів, контроль за справлянням яких покладається на митні органи, затвердженого наказом Державної митної служби, Державного казначейства України від 20 липня 2007 року № 611/147 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 вересня 2007 року за № 1095/14362), на підставі його заяви та у місячний термін з дня прийняття висновку митного органу, що здійснював оформлення митної декларації, про повернення з Державного бюджету України помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних та інших платежів, контроль за справлянням яких покладається на митні органи.

* Постанова Верховного Суду України від 24.03.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Класифікація товарів за кодом Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності*
підкатегорії: *5.2.1 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД*

За загальним правилом тести для вагітності є реагентами діагностичними, однак за своєю суттю — модифіковані імунологічні продукти, такі як моноклональні антитіла, фрагменти антитіл, кон'югати антитіл та кон'югати фрагментів антитіл, тому їх необхідно відносити до коду 3002109900 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності.

* Постанова Верховного Суду України від 26.09.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення коду товару за УКТЗЕД*
підкатегорії: *5.2.1 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД*

Статтею 313 Митного кодексу України врегульовано компетенцію митного органу щодо процедури розмитнення товару, а не спосіб реалізації згаданої компетенції, який може включати допуск та оцінку доказів у формі експертних висновків.

* Постанова Верховного Суду України від 23.05.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Митне оформлення транспортного засобу*
підкатегорії: *5.2.1 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД*

Для пільгового оподаткування при митному оформленні механічного транспортного засобу, зокрема за кодом 87.03 УКТЗЕД, необхідна наявність таких обставин: 1) особа повинна переселятись до України на постійне місце проживання та бути власником такого транспортного засобу не менше року; 2) транспортний засіб мав перебувати на обліку в країні постійного місця попереднього проживання не менше року; 3) той, хто переселяється, мав проживати на території будь-якої держави не менше одного року (в контексті статті 1 Закону України від 13 вересня 2001 року № 2681-III “Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України” (у ред., чинній на час виникнення спірних відносин).

* Постанова Верховного Суду України від 08.05.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення об'єкта оподаткування за ознаками кодів УКТЗЕД*
підкатегорії: *5.2.1 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД*

Віднесення товарів до відповідного коду УКТ ЗЕД належить до компетенції митних органів. Тому при визначенні об'єкта оподаткування відповідно до статті 2 Закону України від 11 грудня 1991 року № 1963-ХІІ “Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів” (чинного на час виникнення спірних відносин) необхідно звертати увагу на код, який був визначений при ввезенні транспортного засобу на митну територію України та його розмитненні.

* Постанова Верховного Суду України від 21.04.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування пільг щодо звільнення від оподаткування операції з імпорту товарів, які не виробляються в Україні*

підкатегорії: *5.2.1 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД*

УКТЗЕД, відомості з якої покладені в основу переліку товарів, що мають преференцію за пунктом “о” частини першої статті 19 Закону України від 5 лютого 1992 року № 2097-ХІІ “Про Єдиний митний тариф”, складається як з опису товару, так і з його коду, і лише відповідність опису товару його десятизначному цифровому коду дає право на звільнення від сплати ввізного мита.

* Постанова Верховного Суду України від 12.11.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Класифікація товарів за кодом Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності*

підкатегорії: *5.2.1 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД*

Товар “діжа підкатна” не може класифікуватися у товарній позиції групи 87, яка включає “Засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання”, оскільки за своїми технічними характеристиками, конструктивними ознаками та цільовим призначенням “діжа підкатна” не сконструйована для переміщення на дорогах та коліях.

Товар “діжа підкатна” класифікується за товарною підкатегорією 8438 90 00 00, оскільки згідно з описом, наведеним у відомостях про товар,

вона є частиною обладнання для виробництва хлібобулочних виробів і її цільовим призначенням є виготовлення, транспортування опари, бродіння тіста після кінцевого замісу. Згідно з додатковим описом товару “діжа підкатна” призначена для транспортування готового тіста на хлібопекарських підприємствах, малих пекарнях в складі машини тістомісильної “Прима-300”.

* Постанова Верховного Суду України від 11.04.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування пільг щодо звільнення від оподаткування операції з імпорту товарів, які не виробляються в Україні*

підкатегорії: *5.2.1 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД*

УКТЗЕД, відомості з якої покладені в основу переліку товарів, що мають преференцію за пунктом “о” частини першої статті 19 Закону України від 5 лютого 1992 року № 2097-ХІІ “Про Єдиний митний тариф”, складається як з опису товару, так і з його коду, і лише відповідність опису товару його десятизначному цифровому коду дає право на звільнення від сплати ввізного мита.

* Постанова Верховного Суду України від 12.11.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Розпорядження про початок розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції*

підкатегорії: *5.3 захисту економічної конкуренції*

За змістом статей 36, 37 Закону України від 11 січня 2001 року № 2210-III “Про захист економічної конкуренції” вирішення питань про прийняття розпорядження про початок розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції або про відмову заявнику у розгляді справи належить до виняткової компетенції органів Антимонопольного комітету України та є способом реалізації покладених на них законодавством владних управлінських функцій у сфері забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель (стаття 1 Закону України від 26 листопада 1993 року № 3659-ХІІ “Про Антимонопольний комітет України”). Тому прийняття цього рішення (розпорядження про поча-

ток розгляду справи) не може порушувати права або законні інтереси суб'єкта господарювання, оскільки застосування до нього будь-яких санкцій (заходів відповідальності), встановлених статтями 51–54 Закону України від 11 січня 2001 року № 2210-III “Про захист економічної конкуренції”, таке рішення не передбачає.

* Постанова Верховного Суду України від 09.10.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Сплата податків і зборів при ввезенні автомобіля на митну територію України іноземними інвесторами*

підкатегорії: *5.2.2 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення митної вартості товару*

Вимоги пункту 2 розділу II Прикінцевих положень Закону України від 7 грудня 2000 року № 2134-III “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні” щодо сплати у повному обсязі всіх податків та зборів, передбачених законодавством України на день ввезення автомобіля на митну територію України, що був попередньо ввезений в Україну без сплати відповідних податків та зборів як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства, поширюються на підприємства з іноземними інвестиціями у разі передачі такого автомобіля у володіння або (та) у користування.

* Постанова Верховного Суду України від 18.09.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення митної вартості товарів*

підкатегорії: *5.2.2 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення митної вартості товару*

Рішення митного органу щодо застосування шостого (резервного) методу визначення митної вартості товару лише на підставі раніше задекларованої вартості цього товару, імпортованого за однією зовнішньоекономічною угодою, без послідовного застосування попередніх п'яти методів, як це встановлено частиною п'ятою статті 266 Митного кодексу України, та без обґрунтування неможливості їх застосування, є протиправним.

* Постанова Верховного Суду України від 12.12.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення митної вартості товарів*
підкатегорії: *5.2.2 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення митної вартості товару*

Аналіз частини першої статті 265, статті 266 Митного кодексу України, а також положень постанов Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 року № 339 “Про затвердження Порядку здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів” та від 20 грудня 2006 року № 1766 “Про затвердження Порядку декларування митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, та подання відомостей для її підтвердження” дає підстави вважати, що митні органи мають виключну компетенцію в питаннях перевірки та контролю правильності обчислення декларантом митної вартості, зокрема витребувати додаткові документи для перевірки правильності митної вартості товару за наявності підстав для сумніву у правильності митної оцінки товару.

* Постанова Верховного Суду України від 21.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення митної вартості товарів*
підкатегорії: *5.2.2 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення митної вартості товару*

Наявність у Єдиній автоматизованій системі Державної митної служби України інформації про іншу митну вартість ідентичних або аналогічних товарів може бути підставою для витребування у декларанта додаткових документів для підтвердження митної вартості.

* Постанова Верховного Суду України від 15.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відхилення конкурсних торгів у зв'язку з невідповідністю конкурсної документації*
підкатегорії: *5.3 захисту економічної конкуренції*

Антимонопольний комітет України має право вказати на порушення пункту 3 частини першої статті 29 Закону України від 1 червня 2010 року

№ 2289-VI “Про здійснення державних закупівель” при проведенні державних закупівель, якщо встановить невиконання замовником вимог щодо перевірки відповідності пропозиції конкурсних торгів умовам документації конкурсних торгів.

* Постанова Верховного Суду України від 21.05.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Подібність правовідносин*
підкатегорії: *5.2.2 оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної митної служби та її органів щодо визначення митної вартості товару*

Подібність правовідносин означає, зокрема, тотожність суб'єктного складу учасників відносин, об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (зокрема, часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин). Ухвалення різних за змістом судових рішень матиме місце в разі, коли суд касаційної інстанції у розгляді двох чи більше справ за тотожних предмета спору, підстав позову та за аналогічних обставин і однакового матеріально-правового регулювання спірних правовідносин дійшов протилежних висновків щодо заявлених позовних вимог.

* Постанова Верховного Суду України від 09.12.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція адміністративних судів щодо справ про оскарження рішень Антимонопольного комітету України*
підкатегорії: *5.3 захисту економічної конкуренції*

Справи зі спорів про оскарження рішень (розпоряджень) органів Антимонопольного комітету України підвідомчі господарським судам і підлягають розглядові за правилами Господарського процесуального кодексу України. Це стосується й розгляду справ за позовами органів Антимонопольного комітету України про стягнення з суб'єктів господарювання сум штрафів та пені у зв'язку з порушенням конкурентного законодавства, оскільки таке стягнення здійснюється саме згідно з рішеннями відповідних органів, прийнятими на підставі приписів названих законів України. Водночас і пунктом 3 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України встановлено, що справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з пи-

тань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції, підвідомчі господарським судам. Винятком з цього правила, відповідно до положень статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України є вирішення справ щодо оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері державних закупівель.

* Постанова Верховного Суду України від 23.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Обмеження в електроспоживанні споживачів*
підкатегорії: *5.3 захисту економічної конкуренції*

Обов'язковою умовою, яка надає право енергопостачальнику обмежити споживачу електроспоживання до рівня екологічної броні електропостачання або припинити йому електропостачання, є несплата або неповна оплата останнім рахунків за фактично спожиту електричну енергію.

* Постанова Верховного Суду України від 08.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Дотримання порядку встановлення та застосування цін на окремі види продовольства*
підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Порядок декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 року № 1222 “Про декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари”, не пов'язує обов'язок суб'єкта господарювання декларувати зміни оптово-відпускних цін на перелічені у пункті 1 Порядку продовольчі товари із метою подальшого використання такого товару покупцем, зокрема, як сировини для переробки чи як готової продукції.

* Постанова Верховного Суду України від 07.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Право органів Антимонопольного комітету України вимагати інформацію*
підкатегорії: *5.3 захисту економічної конкуренції*

Право органів Антимонопольного комітету України вимагати інформацію у суб'єктів господарювання самостійного характеру не має, а передбачене законом у контексті виконання такими органами певних повноважень: розгляду справ чи заяв про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведення перевірки, дослідження ринків, реалізації конкурентної політики, в інших випадках, передбачених законодавством.

Таким чином, при вирішенні спорів щодо правомірності вимог про надання інформації слід враховувати, що випадки, в яких органи Антимонопольного комітету України мають право вимагати від суб'єктів господарювання інформацію, повинні визначатися законами України. Відтак доведення законності таких вимог напряду залежить від доведення факту здійснення органами Антимонопольного комітету України того чи іншого повноваження, з яким закон пов'язує їх право вимагати інформацію.

* Постанова Верховного Суду України від 08.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Строки застосування адміністративно-господарських санкцій*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Застосування Державною інспекцією з контролю за цінами економічних санкцій до підприємства за порушення вимог Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV “Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно” повинно відбуватися у строки, встановлені статтею 250 Господарського кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 04.07.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Тарифи (прейскуранти) на роботи та послуги, що виконуються і надаються за плату установами та закладами державної санітарно-епідеміологічної служби*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Тарифи (прейскуранти) на роботи та послуги, що виконуються і надаються за плату установами та закладами державної санітарно-епідеміологічної служби, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2003 року № 1351 “Про затвердження тарифів (прейскурантів) на роботи і послуги, що виконуються і надаються за плату установами та закладами дер-

жавної санітарно-епідеміологічної служби” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) відповідно до статті 35 Закону України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення, вже включали податок на додану вартість.

* Постанова Верховного Суду України від 23.05.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження органів державного контролю за цінами щодо застосування адміністративно-господарських санкцій*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Системний аналіз частини третьої статті 9 Закону України від 17 червня 1999 року № 758-XIV “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”, постанови Кабінету Міністрів від 2 червня 2000 року № 868 “Про деякі питання державного регулювання виробництва і реалізації цукру”, Положення про Державну інспекцію з контролю за цінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2000 року № 1819, Інструкції про порядок застосування економічних та фінансових (штрафних) санкцій органами державного контролю за цінами, затвердженої спільним наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та Міністерства фінансів України від 3 грудня 2001 року № 298/519 дає підстави вважати, що Інспекція з контролю за цінами на виконання покладених на неї завдань має право ухвалювати рішення про застосування відповідно до законодавства адміністративно-господарських санкцій за порушення порядку формування, встановлення та застосування цін (тарифів).

Це рішення, відповідно до частини третьої статті 9 зазначеного Закону, не може бути примусово виконане без звернення органів державного контролю за цінами з позовом до суду про примусове стягнення суми економічних санкцій.

* Постанова Верховного Суду України від 07.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування економічних санкцій за порушення державної дисципліни цін*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Лоцманські квитанції не можуть вважатися належними документами для підтвердження права судовласника на отримання знижок при нарахуванні

плати за роботу буксирів при швартовних операціях, оскільки лоцманська квитанція є документом, що підтверджує факт надання лоцманських послуг та не містить обов'язкової графи для відображення факту роботи підрулювального пристрою.

* Постанова Верховного Суду України від 27.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування економічних санкцій за порушення державної дисципліни цін*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Незалежно від кількості і об'єму відходів та факту їх наявності на судні ставка за їх прийняття щоразу буде однаковою для суден відповідної групи.

* Постанова Верховного Суду України від 27.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування економічних санкцій за порушення державної дисципліни цін*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Портовий збір, як санітарний, є заходом, направленим на запобігання забрудненню моря скиданням відходів та інших матеріалів, і спрямовує судно-власників охороняти морське середовище.

* Постанова Верховного Суду України від 27.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Плати за послуги з підготовки висновків з надання земельної ділянки у користування*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Аналіз положень Закону України від 3 грудня 1990 року № 507-XII “Про ціни і ціноутворенн” та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього, дає підстави для висновку, що дії позивача щодо застосування фіксованих розмірів оплати за надання висновків з надання земельних ділянок у користування на замовлення фізичних та юридичних осіб, із видачі висновків

щодо умов надання земельної ділянки, технічних умов на рекультивацію земель на замовлення юридичних осіб узгоджувались з вимогами чинного законодавства і відповідали встановленій державній дисципліні цін.

Визначення таких висновків документами дозвільного характеру суперечить положенням статті 1 Закону України від 6 вересня 2005 року № 2806-IV “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”, оскільки вони надаються землепорядними органами на замовлення фізичних та юридичних осіб як консультації та довідки і не є обов’язковими для провадження цими особами певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності яких вони не можуть проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності.

* Постанова Верховного Суду України від 05.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування економічних санкцій за порушення державної дисципліни цін*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Плата за послуги з оформлення приходу суден у порт та виходу суден з порту є послугою, яка надається за вільними цінами.

* Постанова Верховного Суду України від 27.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Вартість робіт зі встановлення в натурі меж земельної ділянки*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Роботи із землеустрою щодо виготовлення документів, що посвідчують право власності на земельну ділянку, включають роботи із землеустрою зі встановлення (відновлення) в натурі (на місцевості) меж земельної ділянки.

Оскільки Законом України від 20 січня 2005 року № 2375-IV “Про захист конституційних прав на землю” встановлено граничну вартість робіт не на конкретний вид документації із землеустрою, а на всі роботи із землеустрою, які необхідні для складання державного акта, то вартість виконання робіт зі встановлення меж земельної ділянки в натурі відповідно до цього закону не може стягуватися понад визначену ним граничну вартість.

* Постанова Верховного Суду України від 16.10.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування економічних санкцій за порушення державної дисципліни цін до відділу Державної автомобільної інспекції*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Органи державної влади в межах здійснення ними господарської діяльності мають ознаки суб'єктів господарювання.

На відділ Державної автомобільної інспекції в частині надання ним платних послуг, пов'язаних зі звичайною господарською діяльністю, поширюється дія статті 14 Закону України від 3 грудня 1990 року № 507-XII “Про ціни та ціноутворення” (чинного на час виникнення спірних відносин) та Інструкції про порядок застосування економічних та фінансових (штрафних) санкцій органами державного контролю за цінами, затвердженої наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства фінансів України від 3 грудня 2001 року № 298/519.

* Постанова Верховного Суду України від 02.10.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Телекомунікаційні послуги*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Законом України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV “Про телекомунікації” надання споживачеві безкоштовної розшифровки оператором, провайдером телекомунікацій нарахованої до оплати суми за надані послуги можливо лише за умови особистого звернення споживача.

* Постанова Верховного Суду України від 15.05.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Набрання чинності нормативно-правовим актом*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Частиною першою статті 55 Закону України від 16 травня 2008 року № 279-VI “Про Кабінет Міністрів України” передбачено, що постанови Кабінету Міністрів України, крім постанов, що містять інформацію з обмеженим доступом, набирають чинності з дня їх офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самими постановами, але не раніше дня їх опублікування.

Отже, цим Законом встановлено дату набрання чинності нормативно-правовим актом з дня його офіційного опублікування.

* Постанова Верховного Суду України від 06.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Набрання чинності актами Кабінету Міністрів України*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Згідно із Законом України від 16 травня 2008 року № 279-VI “Про Кабінет Міністрів України” (втратив чинність) постанови Кабінету Міністрів України не можуть набрати юридичної сили раніше дня їх опублікування.

* Постанова Верховного Суду України від 22.01.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державне регулювання цін та тарифів*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

У випадку виконання чинного рішення виконавчого комітету міської ради про встановлення (погодження, корегування) тарифів на комунальні послуги, прийнятого в межах визначених законом повноважень, підприємство не може вважатися таким, що порушує державну дисципліну цін щодо застосування встановлених тарифів.

* Постанова Верховного Суду України від 02.07.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування наказу Міністерства палива та енергетики України від 25 квітня 2008 року № 247 “Про затвердження витрат НАК “Нафтогаз України” на реалізацію природного газу”*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Ураховуючи коло суб'єктів, на яких поширювалася його дія, наказ Міністерства палива та енергетики України від 25 квітня 2008 року № 247 “Про затвердження витрат НАК “Нафтогаз України” на реалізацію природно-

го газу” (чинний на час виникнення спірних відносин), яким затверджено витрати Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України” на реалізацію природного газу (пункт 1) та встановлено, що реалізація природного газу для установ і організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів, і промислових споживачів та інших суб’єктів господарювання здійснюється з урахуванням визначених витрат (пункт 2), мав міжвідомчий характер, а тому підлягав державній реєстрації.

Оскільки державної реєстрації у встановленому законодавством порядку зазначений наказ не пройшов, то застосуванню він не підлягав. Відтак і включення витрат НАК “Нафтогаз України” на реалізацію природного газу” до структури регульованих цін (тарифів) на газ природний для споживачів, затверджених цим наказом, було неправомірним.

* Постанова Верховного Суду України від 22.01.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Скасування чи зміна власного рішення органом місцевого самоврядування*

підкатегорії: *5.5 управління об’єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об’єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель*

Органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов’язані з реалізацією певних суб’єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб’єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення. Ненормативні правові акти місцевого самоврядування є актами одноразового застосування, вони вичерпують свою дію фактом їхнього виконання, а тому не можуть бути скасовані чи змінені органом місцевого самоврядування після їх виконання.

* Постанова Верховного Суду України від 06.06.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Плата за оформлення прибуття суден у порт*

підкатегорії: *5.4 державного регулювання цін і тарифів*

Оформлення прибуття суден у порт і виходу з порту — це законодавчо визначена функція капітана морського порту, який є посадовою особою, упов-

новаженою на здійснення державного нагляду за мореплавством у морському торговельному порту України.

Оформлення приходу суден у порт та виходу з нього не є послугою, при наданні якої застосовуються вільні ціни, як це передбачено у пункті 62 Зборів і плати за послуги, що надаються суднам закордонного плавання у морських портах України, затверджених наказом Міністерства транспорту України 27 червня 1996 року № 214.

За кожний вхід суден у порт та вихід з порту нараховується корабельний збір у розмірі визначеному Положенням про портові збори, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 року № 1544.

Встановлення портом будь-якої іншої плати за оформлення прибуття суден у порт та вихід з нього законодавством не передбачено.

* Постанова Верховного Суду України від 04.11.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Перехід права власності з комунальної до державної власності*

підкатегорії: *5.5 управління об'єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель*

За змістом статті 5 Закону України від 3 березня 1998 року № 147/98-ВР “Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності” перехід права власності з комунальної до державної — закон пов'язує з такою обов'язковою обставиною, як відповідне волевиявлення на зазначену передачу як суб'єкта комунальної власності (Київради), так і Кабінету Міністрів України.

* Постанова Верховного Суду України від 11.06.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Приватизація гуртожитків*

підкатегорії: *5.5 управління об'єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель*

До внесення змін до Закону України від 4 березня 1992 року № 2163-ХІІ “Про приватизацію державного майна” вартість гуртожитків можна було

включати до вартості цілісного майнового комплексу підприємства, що підлягав приватизації, а тому відповідний наказ обласного відділення Фонду державного майна України є правомірним та таким, що прийнятий відповідно до вимог чинного законодавства України на час виникнення спірних відносин.

* Постанова Верховного Суду України від 12.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція судів щодо вирішення справ у сфері приватизації*

підкатегорії: *5.5 управління об'єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель*

Оспорювання правомірності рішення суб'єкта владних повноважень про виключення з переліку об'єктів державної власності, що підлягають приватизації шляхом викупу, має вирішуватись у порядку господарської юрисдикції.

* Постанова Верховного Суду України від 10.03.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок участі підприємств паливно-енергетичного комплексу у процедурі погашення заборгованості*

підкатегорії: *5.6.1 електроенергетики (крім ядерної енергетики); енергозбереження, альтернативних джерел енергії, комбіновано виробництва електричної і теплової енергії*

Згідно з порядком участі підприємств паливно-енергетичного комплексу у процедурі погашення заборгованості, визначеним статтею 3 Закону України від 23 червня 2005 року № 2711-IV “Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу”, виключення з Реєстру підприємства паливно-енергетичного комплексу здійснюється у випадках та в порядку, передбаченому підпунктами 3.5.1, 3.5.2 пункту 3.5 статті 3 цього Закону.

Порушення підприємством при наданні звітності за результатами проведених розрахунків строків, встановлених порядком надання звітності підприємствами, внесеними до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості, затвердженого

наказом Міністерства палива та енергетики України від 22 грудня 2005 року № 612, не тягне за собою виключення підприємства з Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, оскільки відповідно до зазначеного Закону підставою для цього є ненадання вказаної звітності протягом трьох місяців з дня видання Міністерством палива та енергетики України відповідного наказу.

* Постанова Верховного Суду України від 21.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція справ щодо права користування нежитловим приміщенням*

підкатегорії: *5.5 управління об'єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель*

У разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про передачу в оренду нежитлового приміщення (тобто ненормативного акта, який вичерпує свою дію після його реалізації) подальше оспорування правомірності користування фізичною чи юридичною особою спірним нежитловим приміщенням має вирішуватися у порядку цивільної (господарської) юрисдикції, оскільки виникає спір про цивільне право.

* Постанова Верховного Суду України від 16.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція справ щодо оскарження правомірності набуття фізичною чи юридичною особою об'єкта приватизації*

підкатегорії: *5.5 управління об'єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель*

У разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про виключення з переліку об'єктів, що підлягають приватизації шляхом викупу, подальше оспорування правомірності набуття фізичною чи юридичною особою спірного об'єкта має вирішуватися у порядку господарської юрисдикції.

* Постанова Верховного Суду України від 07.07.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Передача об'єктів права державної власності*
підкатегорії: *5.5 управління об'єктами державної (комунальної) власності, у тому числі про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель*

Передача об'єктів права державної власності, які перебувають на подвійному обліку у водогосподарських організаціях Державного комітету України по водному господарству та службах Державного агентства автомобільних доріг України, здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України відповідно до Положення про порядок передачі об'єктів права державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1998 року № 1482.

* Постанова Верховного Суду України від 30.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок реєстрації нормативно-правових актів*
підкатегорії: *5.6.2 житлово-комунального господарства; тепlopостачання; питного водопостачання*

Розпорядження Київської міської державної адміністрації щодо зміни тарифів на комунальні послуги зачіпає права, свободи і законні інтереси громадян, а тому згідно з Указом Президента України від 3 жовтня 1992 року № 493/92 “Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади” підлягає державній реєстрації. Державну реєстрацію нормативно-правових актів Київської міської державної адміністрації здійснює Київське міське управління юстиції.

* Постанова Верховного Суду України від 28.11.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування Методики обчислення плати за перетікання реактивної електроенергії*
підкатегорії: *5.6.1 електроенергетики (крім ядерної енергетики); енергозбереження, альтернативних джерел енергії, комбіновано виробництва електричної і теплової енергії*

Враховуючи коло суб'єктів, на яких поширює свою дію Методика обчислення плати за перетікання реактивної електроенергії, затвердженої наказом Міністерства палива та енергетики України від 17 січня 2002 року № 19, а також те, що на підставі проведених відповідно до її вимог розрахунків обсягів нерационального використання паливно-енергетичних ресурсів застосовуються економічні санкції та нараховується енергетичний збір, цей нормативно-правовий акт міг бути направлений на виконання лише після його державної реєстрації в установленому законодавством порядку.

* Постанова Верховного Суду України від 04.06.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Погодження тарифів на виробництво теплової енергії та послуги з тепlopостачання і підігріву води*

підкатегорії: *5.6.2 житлово-комунального господарства; тепlopостачання; питного водопостачання*

Рішення виконавчого комітету ради, яким погоджено тарифи на виробництво теплової енергії та послуги з тепlopостачання і підігріву води відповідно до підпункту 2 пункту “а” статті 28 Закону України від 21 травня 2005 року № 280/97-ВР “Про місцеве самоврядування в Україні” не регулює суспільні відносини, що містять норми права, має персоніфікований характер. Таке рішення не є регуляторним актом, а тому на нього не поширюються вимоги статті 12 Закону України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” щодо офіційного оприлюднення у друкованих засобах масової інформації відповідних рад.

* Постанова Верховного Суду України від 30.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція справ за участю управління праці та соціального захисту населення*

підкатегорії: *5.6.2 житлово-комунального господарства; тепlopостачання; питного водопостачання*

Суб'єктом владних повноважень є суб'єкт (орган), котрий реалізує у відповідних правовідносинах владні управлінські функції, якими вважають будь-які владні функції в рамках діяльності держави чи місцевого самоврядування, що безпосередньо не належать до законодавчих повноважень чи повноважень здійснювати правосуддя.

Управління праці та соціального захисту населення як структурний підрозділ районної державної адміністрації, до відання якого належать питання праці та соціального захисту населення, відповідно до пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 4 березня 2002 року № 256 “Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій державного бюджету” є головним розпорядником коштів місцевого бюджету в згаданих відносинах. Безпосередньо управління соцзахисту як головний розпорядник коштів місцевого бюджету згідно з пунктом 2 цієї Постанови:

- веде персоніфікований облік отримувачів пільг за соціальною ознакою;
- здійснює розрахунок з постачальниками послуг на підставі поданих ними щомісячних звітів щодо послуг, наданих особам, які мають право на відповідні пільги.

За своїм змістом такі повноваження є виконавчими і розпорядчими, що підтверджує їх владну природу.

Крім того, владний вплив такої діяльності управлінь праці та соціального захисту населення полягає в тому, що в межах наданих повноважень цей орган організовує згаданий процес, приймає рішення стосовно розрахунків з постачальниками послуг.

Таким чином, діяльність управління соцзахисту в цих відносинах є здійсненням владних управлінських функцій в розумінні статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України.

* Постанова Верховного Суду України від 23.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Правопорушення у сфері містобудування*
підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

До капітального ремонту відносяться роботи, пов’язані зі зміною існуючого вигляду раніше експлуатованого приміщення з заміною конструктивних елементів споруди, а при поточному ремонті заміни конструктивних елементів споруди не відбуваються.

Зі змісту Примірного переліку послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій та послуг з ремонту приміщень, будинків, споруд, затвердженому наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 10 серпня 2004 № 150 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 21 серпня 2004 року за №1046/9645 вбачається, що поняття “капітальний ремонт” і “поточний ремонт” збігаються за назвою виконуваних робіт, проте при капітальному ремонті експлуатація будівлі за цільовим призначенням призупиняється, а при поточному ремонті – ні.

Якщо після поточного ремонту відновлюється можливість експлуатації конструкцій та систем будівлі, як правило, без їх повної заміни, без відселення мешканців та без покращання експлуатаційних показників, то при капітальному ремонті ці ознаки повністю або частково мають місце.

* Постанова Верховного Суду України від 27.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Умови продовження дії строку на розміщення зовнішньої реклами*

підкатегорії: *5.6.2 житлово-комунального господарства; теплостачання; питного водопостачання*

Дозвіл на розміщення зовнішньої реклами може бути продовжений лише на певний строк. При цьому безумовною підставою для видачі такого дозволу є документально підтверджена згода власників (уповноважених ними органів) територій, будинків та споруд на розміщення об'єктів зовнішньої реклами із визначеним строком дії згоди.

* Постанова Верховного Суду України від 25.03.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Положення пункту 6 частини другої статті 2 Закон України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР “Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності” щодо накладення штрафу за експлуатацію або використання об'єктів будівництва, не прийнятих в експлуатацію, регулює питання відповідальності тих суб'єктів містобудування, які вчинили правопорушення у сфері містобудування, зокрема не ввели в експлуатацію відповідні об'єкти до початку їх використання після набрання чинності цим Законом.

Конституційний принцип незворотності дії законів, які погіршують становище особи, дає суду підстави для висновку про неможливість застосування санкцій за дії (бездіяльність), які на момент, коли вони мали місце, за попереднього правового регулювання не були правопорушенням.

В контексті хронології правового регулювання спірних відносин поняття “експлуатація не прийнятого в експлуатацію об'єкта” не може тлумачитись як триваюче правопорушення. Змістом цього правопорушення є невиконання

обов'язку із введення в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта містобудування до початку його експлуатації. Суспільна небезпека такого правопорушення насамперед полягає не в недотриманні встановленого правопорядку, а в небезпеці, яка може мати місце в результаті відсутності контролю за безпечністю побудованого об'єкта містобудування з початку його використання.

* Постанова Верховного Суду України від 04.03.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Розміщення зовнішньої реклами*
підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Виконавчий комітет органу місцевого самоврядування, як орган, який надає дозвіл на розміщення зовнішньої реклами та здійснює контроль за дотриманням правил її розміщення, у межах своїх повноважень може приймати рішення про усунення порушень таких правил, зокрема і рішення про зобов'язання розповсюджувача реклами до демонтажу протягом певного строку рекламного засобу, установленого без відповідного дозволу.

* Постанова Верховного Суду України від 19.02.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Орган уповноважений визначати категорії складності об'єкта будівництва*
підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Аналіз приписів статті 32 Закону України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI “Про регулювання містобудівної діяльності” у системному зв'язку з іншими нормами цього Закону та Порядку віднесення об'єктів будівництва до IV і V категорій складності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011 року № 557, дає підстави для висновку, що ця стаття встановлює загальне правило визначення категорії складності об'єкта будівництва. У випадках же, коли проектна документація на об'єкт будівництва відсутня чи об'єкт їй не відповідає, віднесення такого об'єкта будівництва до тієї чи іншої категорії складності належало до компетенції органу державного архітектурно-будівельного контролю, а саме Державної архітектурно-будівельної інспекції України та її територіальних органів.

* Постанова Верховного Суду України від 04.03.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Обов'язок введення об'єктів будівництва в експлуатацію, відповідальність за експлуатацію об'єктів, не введених в експлуатацію, можуть стосуватися лише тих суб'єктів, які після закінчення будівництва та початку використання, маючи відповідний обов'язок, не ввели об'єкти містобудування в експлуатацію, за що встановлена відповідна відповідальність.

* Постанова Верховного Суду України від 04.03.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за правопорушення у сфері містобудування*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Будівництво газопроводу є будівництвом об'єкта містобудування, тому застосування до позивача штрафних санкцій за правопорушення у сфері містобудування, зокрема у зв'язку із невиконанням ним вимог Закону України від 20 квітня 2000 року № 1699-III "Про планування та забудову території" (чинного на час виникнення спірних відносин) щодо отримання дозволу на виконання будівельних робіт є правомірним.

* Постанова Верховного Суду України від 22.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

При розгляді спорів щодо застосування санкцій за експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, не прийнятих в експлуатацію суди мають з'ясовувати питання щодо наявності в діях суб'єкта містобудування складу правопорушення, зокрема, факту закінчення будівництвом відповідного

об'єкта, наявності на цей момент встановленого законодавством обов'язку вводити об'єкт в експлуатацію, невведення в експлуатацію та використання об'єкта, закону, який би встановлював відповідальність за невиконання обов'язку із введення в експлуатацію, а також дотримання строків притягнення до публічної відповідальності.

* Постанова Верховного Суду України від 04.03.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Переведення житлових приміщень у нежитлові підкатегорії:* *6.1 містобудування; планування і забудови території; архітектурної діяльності*

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад вправі вирішувати питання переведення житлових приміщень (квартир), що належать на праві власності юридичним або фізичним особам, у нежитлові за умови, що проведені зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку та не порушать санітарно-технічних вимог і правил експлуатації будинку.

* Постанова Верховного Суду України від 05.11.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція судів щодо вирішення справ про оскарження правомірності дій суб'єктів владних повноважень*
підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови території; архітектурної діяльності*

У справі про визнання неправомірними дії Державної архітектурно-будівельної інспекції України щодо видачі товариству дозвільних документів на будівництво та введення в експлуатацію об'єктів інженерної та транспортної інфраструктури; визнання нечинними та скасування дозволів на виконання будівельних робіт; скасування виданих товариству сертифікатів відповідності закінчених будівництвом об'єктів проектної документації вимогам державних стандартів, будівельних норм і правил та підтвердження їх готовності до експлуатації; скасування зареєстрованих товариством декларацій про початок будівельних робіт та про готовність об'єкта до експлуатації спір стосується не стільки правомірності дій інспекції щодо видачі дозвільних документів, скільки правомірності зміни цільового призначення та передачі у довгострокову оренду товариству спірної земельної ділянки у зв'язку з будів-

ництвом та обслуговуванням об'єктів інженерної і транспортної інфраструктури, тобто цивільного права.

* Постанова Верховного Суду України від 03.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Нормативна грошова оцінка землі*
підкатегорії: *6.2 землеустрою; державної експертизи земле-
впорядної документації; регулювання земельних
відносин, у тому числі*

База оподаткування є елементом податку, тісно пов'язаним з об'єктом оподаткування, а нормативна грошова оцінка — конкретна вартісна характеристика бази. При цьому процедура встановлення нормативної грошової оцінки включає ряд стадій, передбачених чинним законодавством України. Зокрема, це прийняття уповноваженим органом влади рішення про проведення нормативної грошової оцінки земель, розробка технічної документації з нормативної грошової оцінки спеціалізованою установою, погодження технічної документації органами влади, прийняття відповідною радою рішення про затвердження технічної документації.

Нормативна грошова оцінка як економічна та правова категорія є динамічною, залежить від ряду факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру і може змінюватися протягом бюджетного періоду. При цьому податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги протягом бюджетного року змінюватися не можуть.

Отже, чинним законодавством України не передбачено заборону або обмеження вводити в дію нову нормативну грошову оцінку земель не на початку бюджетного року, тобто не з 1 січня планового року.

* Постанова Верховного Суду України від 09.04.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Строки накладення штрафу за порушення у
сфері містобудівної діяльності*
підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови те-
риторій; архітектурної діяльності*

При виявленні факту вчинення суб'єктом господарювання правопорушення у сфері містобудівної діяльності, Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю, приймаючи рішення про накладення штрафу за правопорушення у сфері містобудівної діяльності, має діяти в межах граничних стро-

ків, встановлених частиною першою статті 250 Господарського кодексу України. Закінчення будь-якого із встановлених зазначеною статтею строків застосування адміністративно-господарських санкцій виключає застосування таких санкцій.

* Постанова Верховного Суду України від 27.05.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Скасування актів органів місцевого самоврядування*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

У разі прийняття органом місцевого самоврядування (як суб'єктом владних повноважень) ненормативного акта, що застосовується одноразово, який після реалізації вичерпує свою дію фактом його виконання і з прийняттям якого виникають правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів (зокрема, рішення про передачу земельних ділянок у власність, укладання договору оренди), позов, предметом якого є спірне рішення органу місцевого самоврядування, не повинен розглядатися, оскільки обраний позивачем спосіб захисту порушених прав не забезпечує їх реального захисту.

* Постанова Верховного Суду України від 11.11.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Суб'єкти містобудування несуть відповідальність за наведення недостовірних даних у декларації про готовність об'єкта до експлуатації чи акті готовності до експлуатації з 19 січня 2012 року, тобто з дня набрання чинності редакцією пункту 6 частини другої статті 2 Закону України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР "Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності" у редакції Закону України від 22 грудня 2011 року № 4220-IV "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності та вдосконалення державного регулювання у сфері містобудівної діяльності", яка передбачає вказану відповідальність.

* Постанова Верховного Суду України від 02.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Оскільки позивач здійснив адміністративне правопорушення до 19 січня 2012 року, дати набрання чинності нової редакції Закону України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР “Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності”, яка значно посилює відповідальність за порушення у сфері містобудівної діяльності, то відповідач під час винесення постанови мав керуватися нормами цього Закону у редакції, чинній на час вчинення правопорушення.

* Постанова Верховного Суду України від 24.03.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Компенсація втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

У разі вилучення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісогосподарським виробництвом, крім викупу земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, чинне законодавство передбачає обов'язкове відшкодування збитків та компенсацію втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва.

* Постанова Верховного Суду України від 22.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Скасування актів органів місцевого самоврядування*

підкатегорії: *6.1 містобудування; планування і забудови територій; архітектурної діяльності*

Поняття “подання декларації” як складова підстав для відповідальності за повноту та достовірність зазначених в ній даних включає і реєстрацію (прий-

няття) інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю цієї декларації. У разі використання інспекцією свого права на відмову у реєстрації декларації та повернення її для виправлення виявлених недоліків, така декларація не може вважатися поданою та бути підставою для притягнення до відповідальності, передбаченої Законом України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР “Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності” за порушення норм Закону України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI “Про регулювання містобудівної діяльності”.

* Постанова Верховного Суду України від 02.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відкликання позовної заяви*
підкатегорії: *6.2 землеустрою; державної експертизи земле-
впорядної документації; регулювання земельних
відносин, у тому числі*

За змістом положень частини першої статті 203 та пункту 5 статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України рішення суду апеляційної інстанції про скасування постанови чи ухвали суду першої інстанції і ухвалення рішення про залишення позовної заяви без розгляду за клопотанням позивача про відкликання позовної заяви можливе, якщо таке клопотання було заявлено на стадіях підготовчого провадження чи судового розгляду до виходу суду в нарадчу кімнату і ухвалення судового рішення. На стадії апеляційного розгляду скасування постанови чи ухвали суду першої інстанції і ухвалення рішення про залишення позовної заяви без розгляду дозволяється у випадку, коли позивач під час підготовчого провадження чи судового розгляду подав клопотання про відкликання позовної заяви, а суд з якихось причин його не розглянув.

* Постанова Верховного Суду України від 03.02.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення коефіцієнту функціонального викори-
стання земельної ділянки*
підкатегорії: *6.2 землеустрою; державної експертизи земле-
впорядної документації; регулювання земельних
відносин, у тому числі*

Оскільки зміна категорії земельної ділянки передбачає законодавчо-визначену процедуру і прийняття відповідного рішення органом місцевого са-

моврядування, яке є підставою для зміни юридичного статусу земельної ділянки і застосування нового коефіцієнта її функціонального використання, надання органом місцевого самоврядування дозволу на проектування та будівництво багатофункціонального комплексу будівель не змінює цільового призначення використання земельної ділянки і, відповідно, коефіцієнта її функціонального використання.

* Постанова Верховного Суду України від 30.03.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Припинення права користування земельною ділянкою*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Приписи частини першої статті 141 Земельного кодексу України слід розуміти таким чином, що припинення права користування земельною ділянкою з підстави припинення установи допускається лише у випадку, коли припинення останньої виключає правонаступництво.

* Постанова Верховного Суду України від 21.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відведення земельної ділянки*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

За змістом пункту 1 розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України в редакції, що діяла на час виникнення спірних відносин, прийняття відповідними органами рішення про погодження місця розташування об’єкта або про надання дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки, які фактично направлені на узгодження сторонами в порядку, визначеному законодавством, що діяло на момент виникнення цих відносин, однієї із істотних умов договору оренди землі — об’єкта оренди (місце розташування та розмір земельної ділянки), яка є складовою при визначенні розміру орендної плати, виключає в подальшому необхідність проведення земельних торгів (аукціону), метою яких є формування найвигіднішої ціни оренди.

Рішення виконкому про надання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, прийняте до 1 січня 2008 року в межах повноважень, делегованих радою та визначених Законом України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР “Про місцеве самоврядування в Україні” і Земельним кодексом України, було підставою для прийняття Радою рішення про затвердження проекту відведення земельної ділянки та передачу її в оренду без проведення земельних торгів (аукціонів) згідно з пунктом 1 розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 14.03.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Припинення права користування земельною ділянкою*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Приписи частини першої статті 141 Земельного кодексу України слід розуміти таким чином, що припинення права користування земельною ділянкою з підстави припинення установи допускається лише у випадку, коли припинення останньої виключає правонаступництво.

* Постанова Верховного Суду України від 21.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Розпорядження землями держави (територіальних громад)*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Законодавець в пункті 12 розділу X Перехідних положень Земельного кодексу України (в редакції від 16 березня 2010 року, яка була чинною на момент виникнення спірних правовідносин), незважаючи на місцезнаходження землі, виключив можливість органів місцевого самоврядування розпоряджатися землями державної і комунальної власності, на яких розташовані державні, в тому числі казенні, підприємства, господарські товариства, у статутних фондах яких державі належать частки (акції, паї). Водночас, виходячи зі

змісту приписів статті 84 цього Кодексу, зазначені вище землі державної власності взагалі не можуть передаватись у комунальну та (або) приватну власність. Також, за змістом вказаної статті право державної власності на землю набувається і реалізується державою через органи виконавчої влади.

Крім цього, відповідно до пункту “г” частини першої статті 12 Земельного кодексу України до повноважень органів місцевого самоврядування в галузі земельних відносин належить вилучення земельних ділянок із земель комунальної, а не державної власності.

* Постанова Верховного Суду України від 22.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відведення земельної ділянки та передачу земельної ділянки у власність*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Проект рішення про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та передачу земельної ділянки у власність виноситься на розгляд Київської міської ради за наявності висновків щодо можливості передачі позивачу у власність земельної ділянки всіма передбаченими Порядком набуття права на землю юридичними особами та громадянами в м. Києві, затвердженого рішенням Київської міської ради від 14 березня 2002 року № 313/1747 (чинного на час виникнення спірних відносин) органами та, відповідно, за наявності розробленого і погодженого проекту землеустрою.

* Постанова Верховного Суду України від 02.10.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження голови місцевої державної адміністрації*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Скасовуючи власне розпорядження голова місцевої державної адміністрації виходить за межі наданих йому повноважень.

* Постанова Верховного Суду України від 05.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Наслідки застосування строків звернення до суду*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Положення статті 100 Кодексу адміністративного судочинства України (в редакції, що діяла на час виникнення спірних відносин) були самостійною підставою для відмови у задоволенні адміністративного позову, тобто за своєю правовою природою ця норма була нормою матеріального права.

Пропущення строків звернення до адміністративного суду і заява сторони про застосування наслідків пропущення строків звернення до адміністративного суду не може бути безумовною підставою для відмови у задоволенні позову, оскільки суд може визнати причину пропуску таких строків поважною і в такому випадку справа розглядається і вирішується в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства.

Обставини, з якими сторона пов'язує поважність причин пропуску строків звернення до суду, доводяться стороною і встановлюються судом тільки у випадку, якщо заявлена вимога про застосування цих строків.

* Постанова Верховного Суду України від 05.12.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Реалізація переважного права на укладення договору оренди земельної ділянки*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Необхідною умовою укладення договору оренди земельної ділянки, яка перебуває у державній власності, є наявність рішення відповідного органу про надання земельної ділянки. За відсутності такого рішення зобов'язати цей орган в судовому порядку укласти такий договір або ж його поновити неможливо, оскільки це суперечить вимогам законодавства — відповідно до статті 319 Цивільного кодексу України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд.

Районна державна адміністрація при здійсненні повноважень власника землі є вільною у реалізації права розпоряджатися землею та вільна у виборі суб'єкта щодо надання йому права користування землею в порядку, встановленому законом.

Таким чином, реалізація переважного права на поновлення договору оренди земельної ділянки можлива лише за наявності волевиявлення на те сторін, яке з боку уповноваженого органу оформлюється відповідним рішенням.

* Постанова Верховного Суду України від 06.11.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відведення земельної ділянки*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Рішення органу місцевого самоврядування щодо надання особі дозволу на розробку проекту землеустрою з відведення земельної ділянки, яка перебувала на законних підставах у постійному користуванні іншої особи, є протиправним та підлягає скасуванню.

* Постанова Верховного Суду України від 06.11.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Скасування ненормативно-правового акта одnorазового застосування органом місцевого самоврядування*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

У статті 3 Конституції України закріплено принцип, за яким права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність.

Цей принцип знайшов своє відображення у статті 74 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР “Про місцеве самоврядування в Україні”, згідно з якою органи місцевого самоврядування є відповідальними за свою діяльність перед юридичними і фізичними особами.

Таким чином, органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов’язані з реалізацією певних суб’єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб’єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення.

Ненормативні правові акти місцевого самоврядування є актами одноразового застосування, вони вичерпують свою дію фактом їхнього виконання, а тому не можуть бути скасовані чи змінені органом місцевого самоврядування після їх виконання.

* Постанова Верховного Суду України від 04.06.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Виникнення права власності на земельну ділянку*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Право власності на земельну ділянку в особи може виникнути лише після прийняття уповноваженим органом відповідного рішення, якому має передувати розробка та погодження проекту відведення земельної ділянки.

У разі відсутності відповідного рішення органу місцевого самоврядування суди повинні розглядати по суті лише вимогу щодо бездіяльності органу місцевого самоврядування та за наявності доказів надходження заяви про надання у власність земельної ділянки та залишення її без розгляду – зобов'язати розглянути цю заяву та прийняти відповідне рішення.

* Постанова Верховного Суду України від 21.05.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Зміна цільового призначення земельної ділянки*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Зміна виду цільового призначення (використання) земельної ділянки сільськогосподарського призначення, встановленого законодавством та конкретизованого уповноваженим органом державної влади у рішенні про передачу її у власність або надання у користування та в документі, що посвідчує право на земельну ділянку, потребує обов'язкового дотримання механізму такої зміни, визначеного Порядком зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2002 року № 502.

* Постанова Верховного Суду України від 05.03.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування*
- підкатегорії:** *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Зі змісту статей 123, 151 Земельного кодексу України не вбачається, що відсутність висновку одного з органів, зазначених у цих статтях, у тому числі й природоохоронного, є підставою для скасування рішення про надання земельної ділянки в оренду.

* Постанова Верховного Суду України від 29.01.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування*
- підкатегорії:** *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Зі змісту статей 118, 123, 151 Земельного кодексу України убачається, що рішення про надання земельної ділянки державної або комунальної власності у користування приймається відповідною сільською, селищною, міською радою чи місцевою державною адміністрацією. При цьому прийняття такого рішення не обумовлене лише наявністю позитивних висновків органів, зазначених у цих статтях.

* Постанова Верховного Суду України від 29.01.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Скасування державної реєстрації державного акта на право власності на земельну ділянку*
- підкатегорії:** *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Після оформлення відповідно до чинного законодавства права власності на земельну ділянку виник спір про право цивільне, а відтак і захищати свої права та інтереси особи повинні у способи, визначені у статтях 152 Земельного кодексу України та 16 Цивільного кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 01.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Рішення про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та про надання її у власність приймають органи, визначені в статті 118 Земельного кодексу України. Їхня бездіяльність не перешкоджає процесу відведення земельної ділянки, оскільки здійснення замовлення на виготовлення проектної документації можливе без отримання дозволу на її виготовлення.

Надання земельної ділянки або відмова у її наданні здійснюється виключно органами, визначеними у статті 118 Земельного кодексу України. Рішення, дію або бездіяльність цих органів щодо надання земельних ділянок може бути оскаржено до суду.

* Постанова Верховного Суду України від 10.12.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Припинення права користування земельною ділянкою державним підприємством та надання її у власність громадянам*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Приймаючи рішення стосовно надання дозволів на розробку проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок у власність громадянам для ведення особистого селянського господарства, орган місцевого самоврядування має перевірити наявність правових підстав для прийняття такого рі-

шення з урахуванням правового статусу земельної ділянки, в тому числі з огляду на законність прийнятих нею попередніх рішень щодо припинення права користування земельними ділянками попереднім користувачем (державним підприємством) та затвердження відповідної технічної документації. При цьому необхідно враховувати положення частини третьої статті 142 Земельного кодексу України щодо порядку припинення права постійного користування земельною ділянкою внаслідок добровільної відмови землекористувача, враховуючи юридичний статус землекористувача та положення його статуту, виходячи з належності земельних ділянок до земель державної власності.

* Постанова Верховного Суду України від 28.01.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Зміна цільового призначення земельної ділянки 6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

підкатегорії:

Визначення поняття “землі сільськогосподарського призначення” насамперед пов’язано з використанням їх для такої цілі, як виробництво сільськогосподарської продукції, що зумовлено їх природними властивостями.

Пріоритетність правового режиму цих земель передбачає необхідність їх цільового використання.

Земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які надаються у власність або передаються у користування, за конкретними цілями використання поділяються на види. Віднесення земельних ділянок сільськогосподарського призначення до того чи іншого виду позначається на їх правовому режимі (порядку використання), який відповідає їх цільовому призначенню (використанню).

Для запровадження повноцінного ринку земель, а також з метою збереження стратегічно важливого для аграрного сектору економіки держави виду сільськогосподарських земель законодавець згідно з підпунктом “б” пункту 15 Перехідних положень Земельного кодексу запровадив мораторій на купівлю-продаж та інші способи відчуження земельних ділянок, які перебувають у власності юридичних осіб та громадян для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства та власникам земельних часток (паїв), крім обміну земельної ділянки на іншу відповідно до закону (стаття 14 Закону № 899-IV), передачі їх у спадщину та вилучення земель для суспільних потреб.

Наведене обмеження не поширюється на право приватної власності на земельні ділянки іншого призначення (виду використання), які перебувають у власності громадян та юридичних осіб.

Саме тому наведеною вище нормою Земельного кодексу законодавець з метою забезпечення виконання введеного мораторію заборонив також зміну цільового призначення та виду використання зазначених вище сільсько-господарських земельних ділянок.

* Постанова Верховного Суду України від 08.04.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Скасування розпорядження про виділення лісових ділянок для довгострокового тимчасового користування*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Оскільки передбачений законодавством договір про довгострокове тимчасове користування лісовою ділянкою між позивачем та постійним лісокористувачем не укладено, плата за користування лісовими ресурсами позивачем не вносились, а отже державна адміністрація не позбавлена права за власною ініціативою або ініціативою інших заінтересованих осіб змінити чи скасувати прийнятим ним правовий акт, який не вичерпав свою дію.

* Постанова Верховного Суду України від 03.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження сільських, селищних та міських рад при наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою відведення земельної ділянки*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Сільські, селищні та міські ради мають право розпоряджатися землями комунальної власності територіальних громад виключно в межах населеного пункту. При цьому, даючи дозвіл на розробку відведення земельної ділянки у власність житлово-будівельному кооперативу, відповідна рада має враховува-

ти його мету відповідно до вимог Житлового кодексу Української РСР та Примірного статуту.

* Постанова Верховного Суду України від 17.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Розпорядження землею та передача відповідних прав щодо неї*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

У разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про передачу земельних ділянок у власність чи оренду (тобто ненормативного акта, який вичерпує свою дію після його реалізації), подальше оспорювання правомірності набуття фізичною чи юридичною особою спірної земельної ділянки має вирішуватися у порядку цивільної (господарської) юрисдикції, оскільки виникає спір про право цивільне.

Визначальним принципом здійснення правосуддя в адміністративних справах є принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі і обов'язок суб'єкта владних повноважень доказувати правомірність своїх дій чи рішень, на відміну від визначального принципу цивільного судочинства, який полягає у змагальності сторін, суд, який розглянув справу, не віднесено до його юрисдикції, не може вважатися “судом, встановленим законом” у розумінні частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.

* Постанова Верховного Суду України від 11.11.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Правові наслідки недійсності правочину*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Реституція як спосіб захисту цивільного права (частина перша статті 216 Цивільного кодексу України) застосовується лише в разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним чи який визнано недійсним.

Норма частини першої статті 216 Цивільного кодексу України не може застосовуватись як підстава позову про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, яке було відчужене третій особі. Не підлягають задоволенню позови власників майна про визнання недійсними наступних правочинів щодо вічуження цього майна, які були вчинені після недійсного правочину.

Права особи, яка вважає себе власником майна, не підлягають захисту шляхом задоволення позову до набувача з використання правового механізму, установленного статтями 215, 216 Цивільного кодексу України. Такий спосіб захисту можливий лише шляхом подання віндикаційного позову, якщо для цього існують підстави, передбачені статтею 388 Цивільного кодексу України, які дають право витребувати в набувача це майно.

Належним способом захисту порушеного права власності в цій ситуації є витребування майна від нинішнього його володільця шляхом пред'явлення віндикаційного позову.

* Постанова Верховного Суду України від 19.11.2014 р., Постанова Верховного Суду України від 29.10.2014 р.,

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Передача в оренду таких земельних ділянок із земель державної та комунальної власності для ведення фермерського господарства*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

За змістом пункту 3 Прикінцевих положень до Закону України від 16 вересня 2008 року № 509-VI “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння будівництву” на який послався суд, прийняті і не виконані до набрання чинності цим Законом рішення відповідних органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування про погодження місця розташування об’єкта або про надання дозволу на розроблення проекту відведення земельної ділянки зберігають чинність протягом двох років з дня набрання чинності цим Законом, а розроблені відповідно до цих рішень проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок розглядаються в установленому законом порядку. Передача в оренду таких земельних ділянок із земель державної та комунальної власності здійснюється без проведення земельних торгів (аукціонів). Проте наведене вище не може бути підставою для непроведення земельних торгів, оскільки категорія землі, яка регулюється цим законом, інша.

* Постанова Верховного Суду України від 16.09.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Надання в користування земельних ділянок навколо водних об'єктів*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Відповідно до положень статті 88 Водного кодексу України, Порядку погодження природоохоронними органами матеріалів щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 листопада 2004 року № 434, постанови Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 року № 486 “Про затвердження порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них” розмір та межі прибережних захисних смуг встановлювались за проектами землеустрою (термін та зміст за статтями 50–54 Закону України “Про землеустрій”), а на землях населених пунктів відповідно до існуючих на час встановлення конкретних умов забудови, а при наданні в користування земельних ділянок навколо зазначених та інших водних об'єктів, у разі відсутності землевпорядної документації (документації із землеустрою, проекту землеустрою) та встановлених у натурі (на місцевості) меж щодо прибережних захисних смуг водних об'єктів, збереження водних об'єктів повинно бути досягнуто шляхом урахування при розгляді матеріалів щодо надання цих земельних ділянок нормативних розмірів прибережних захисних смуг, установлених статтею 88 Водного кодексу України, та орієнтовних розмірів і меж водоохоронних зон, що визначаються відповідно до Постанови № 486 з урахуванням конкретної ситуації.

* Постанова Верховного Суду України від 21.05.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Документи, що посвідчують право користування земельною лісовою ділянкою*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

При вирішенні питання щодо перебування земельної лісової ділянки в користуванні державного лісогосподарського підприємства необхідно враховувати, що до одержання в установленому порядку цими підприємствами

державних актів на право постійного користування земельними лісовими ділянками, документами, що підтверджують це право на раніше надані землі, є планово-картографічні матеріали лісовпорядкування (пункт 5 Прикінцевих положень Лісового кодексу України).

* Постанова Верховного Суду України від 27.01.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція адміністративних судів у справах про зміну цільового призначення земельної ділянки*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

У разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки та отримання власником державного акта на право власності на земельну ділянку подальше оспорування правомірності зміни цільового призначення такої земельної ділянки має вирішуватися у порядку цивільної (господарської) юрисдикції, оскільки виникає спір про цивільне право.

* Постанова Верховного Суду України від 07.07.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Спосіб захисту порушеного права*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

У разі прийняття органом місцевого самоврядування (як суб'єктом владних повноважень) ненормативного акта, що застосовується одноразово, який після реалізації вичерпує свою дію фактом його виконання і з прийняттям якого виникають правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів (зокрема, рішення про передачу земельних ділянок у власність, укладання договору оренди), позов, предметом якого є спірне рішення органу місцевого самоврядування, не повинен розглядатися, оскільки обраний позивачем спосіб захисту порушених прав не забезпечує їх реального захисту. Проведення у такій справі підлягає закриттю.

* Постанова Верховного Суду України від 06.10.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Поновлення строку на касаційне оскарження*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Відмова у відкритті касаційного провадження з підстави, передбаченої частиною четвертою статті 214 Кодексу адміністративного судочинства України, не позбавляє права сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки, оскаржити в касаційному порядку судові рішення, додавши клопотання про поновлення строку на касаційне оскарження, оскільки питання про поважність причин пропуску процесуального строку оцінюються судом на власний розсуд, в кожному конкретному випадку.

Виняток з цього правила щодо присічного річного строку для певного кола скаржників зазначений в абзаці третьому частини четвертої статті 214 Кодексу адміністративного судочинства України.

* Постанова Верховного Суду України від 30.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Здійснення державної реєстрації переходу права власності*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Проведення поточної технічної інвентаризації нерухомого майна у разі реєстрації переходу права власності відповідно до Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” та Тимчасового положення про порядок державної реєстрації права власності та інших речових прав на нерухоме майно, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 2002 року № 7/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 18 лютого 2002 року за № 157/6445 (у редакціях, чинних на час виникнення спірних відносин), є обов'язковим за умови встановлення обставин щодо змін у його технічному стані.

У разі якщо сторони за умовами договору домовились не змінювати стан майна і не довели в суді протилежне, бюро технічної інвентаризації мало підстави для здійснення державної реєстрації переходу права власності на підставі договору іпотеки без проведення поточної технічної інвентаризації.

* Постанова Верховного Суду України від 23.10.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція суду щодо розгляду справ про передачу у користування мисливських угідь*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

У разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про передачу у користування мисливських угідь (тобто ненормативного акта, який вичерпує свою дію після його реалізації) подальше оспорювання правомірності набуття фізичною чи юридичною особою у користування спірних мисливських угідь має вирішуватися у порядку цивільної (господарської) юрисдикції, оскільки виникає спір про право цивільне.

* Постанова Верховного Суду України від 11.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Вирішення питання про прийняття відмови від заяви при перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Суддя одноособово приймаючи відмову від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та закриваючи провадження, питання про відкриття якого ним не вирішено, неправильно застосував норми процесуального права.

* Постанова Верховного Суду України від 08.12.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція суду щодо розгляду справ про оскарження рішення суб'єкта владних повноважень щодо зміни порядку та умов використання земельної ділянки*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних*

Спiр, в основi якого лежить рiшення суб'єкта владних повноважень, змiнити порядок та умови використання земельної дiлянки, яка не була вiльною i щодо якої громадська органiзацiя, котра фактично користується нею i з посиленням на певнi конкретнi обставини доводить, що має (чи набула) право на користування нею, є спором про право, який вирiшується за правилами цивiльного чи господарського, але не адмiнiстративного судочинства.

* Постанова Верховного Суду України вiд 02.12.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Юрисдикція судiв щодо вирiшення справ про надання дозволу на розробку проекту iз землеустрою*
- пiдкатегорiї:** *6.2.1 розпорядження землями держави (територiальних громад), передача таких земельних дiлянок у власнiсть i користування громадянам та юридичним особам*

При винесеннi рiшення про надання дозволу на розробку проекту iз землеустрою щодо вiдведення земельної дiлянки в оренду, про те, що вiдповідач при його винесеннi не здiйснював владнi управлiнськi функцiї, ґрунтується на неправильному застосуваннi норм процесуального права, оскiльки в цих правовiдносинах вiдповідач реалiзує свої контрольнi функцiї у сферi управлiння дiяльностi, що пiдпадає пiд юрисдикцiю адмiнiстративного суду.

* Постанова Верховного Суду України вiд 19.01.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Державна реєстрацiя права оренди на земельну дiлянку*
- пiдкатегорiї:** *6.2.1 розпорядження землями держави (територiальних громад), передача таких земельних дiлянок у власнiсть i користування громадянам та юридичним особам*

Одночасне iснування державної реєстрацiї кiлькох прав оренди на одну i ту ж земельну дiлянку суперечить вимогам Закону України вiд 1 липня 2004 року № 1952-IV "Про державну реєстрацiю прав на нерухоме майно та їх

обтяжень”, який спрямований на забезпечення визнання та захисту державою речових та інших прав, які підлягають державній реєстрації, створення умов для функціонування ринку нерухомого майна.

Подання для державної реєстрації права оренди на земельну ділянку документів, зокрема тих, які є невід’ємною частиною договору оренди цієї ділянки, на підставі яких заявлене право вже зареєстровано у Державному реєстрі прав за іншою особою, є передбаченою у статті 24 Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV “Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень” підставою для відмови у державній реєстрації зазначеного права.

* Постанова Верховного Суду України від 30.03.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Обчислення процесуального строку*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Перебіг процесуального строку подання касаційної скарги, якщо у судовому засіданні було проголошено лише вступну та резолютивну частини постанови, починається з наступного дня після складання постанови апеляційного суду в повному обсязі.

* Постанова Верховного Суду України від 23.02.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Надання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки для ведення фермерського господарства*
підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

При вирішенні позовних вимог про законність рішення про відмову в наданні позивачеві дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки для ведення фермерського господарства застосуванню підлягають правила надання (передачі) земельних ділянок для ведення фермерського господарства згідно зі статтею 7 Закону України від 19 червня

2003 року № 973-IV “Про фермерське господарство” як спеціального по відношенню до статті 123 Земельного кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 16.03.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Юрисдикція судів щодо вирішення справ про оскарження рішення суб'єкта владних повноважень про залишення в землях запасу земельної ділянки, що є смугою відведення земель залізничного транспорту*
- підкатегорії:** *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

У разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про залишення у землях запасу міста оспоруваної земельної ділянки подальше оспорування права на користування такою земельною ділянкою має вирішуватися у порядку господарської юрисдикції, оскільки виникає спір про цивільне право.

* Постанова Верховного Суду України від 26.01.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Здійснення реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна на підставі договору іпотеки*
- підкатегорії:** *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Договір іпотеки, що містить застереження про задоволення вимог іпотекодержателя, може бути правостановлювальним документом, на підставі якого проводиться реєстрація права власності на об'єкти нерухомого майна, незалежно від того, укладений або змінений він до чи після набрання чинності Законом України від 25 грудня 2008 року № 800-VI “Про запобігання впливу світової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва”, оскільки зазначений Закон не змінює встановлений раніше статтями 36, 37 Закону України від 5 червня 2003 року № 898-IV “Про іпотеку” порядок позасудового врегулювання звернення стягнення на предмет іпотеки та підстави переходу права власності на нього до іпотекодержателя, а лише уточнює їх.

* Постанова Верховного Суду України від 10.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відчуження об'єктів нерухомого майна*
підкатегорії: *6.2.2 відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності*

Позов про примусове відчуження об'єктів нерухомого майна має розглядатися в порядку адміністративного судочинства, з урахуванням передбачених статтею 183-1 Кодексу адміністративного судочинства України особливостей і в тому випадку, коли не йдеться про примусове відчуження земельної ділянки, на якій ці об'єкти розміщені.

* Постанова Верховного Суду України від 20.10.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Плата за реєстрацію державних актів на землю*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

За змістом частини четвертої статті 29 Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) плата за реєстрацію державних актів та пов'язані з нею послуги не повинні стягуватися з громадян, яким земельні ділянки передані безоплатно у власність відповідно до статті 121 Земельного кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 04.07.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Перехід права власності на земельну ділянку у разі відчуження житлового будинку, будівлі або споруди*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

До особи, яка придбала житловий будинок, будівлю або споруду, переходить право власності на земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни

її цільового призначення, у розмірах, установлених договором. У випадку, якщо договором про відчуження житлового будинку, будівлі або споруди розмір земельної ділянки не визначено, до набувача переходить право власності на ту частину земельної ділянки, яка зайнята житловим будинком, будівлею або спорудою, та на частину земельної ділянки, яка необхідна для їх обслуговування, при цьому документом, який посвідчує право на землю, є відповідні документи, які видавалися при її наданні.

* Постанова Верховного Суду України від 06.11.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення органу, до компетенції якого належить розпорядження водними об'єктами загальнодержавного значення*

підкатегорії: *6.2.1 розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам*

Відповідна сільська, селищна, міська рада у галузі земельних відносин на території сіл, селищ, міст може надавати земельні ділянки у користування лише із земель комунальної власності, у той час як управління та контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів, в тому числі розпорядження водними об'єктами загальнодержавного значення, належить до відання Кабінету Міністрів України.

* Постанова Верховного Суду України від 29.03.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків*

підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

На час проведення приватизації Державного підприємства “Львівський меблевий комбінат” (1993 рік) гуртожитки не відносилися до об'єктів державного житлового фонду, який підлягав приватизації громадянами України чи підлягав передачі у комунальну власність відповідних рад. Отже, дії відділення Фонду державного майна України щодо оцінки цілісного майнового комплексу та затвердження плану приватизації, згідно з якими до його скла-

ду було включено гуртожиток, відповідали вимогам чинного на час виникнення спірних відносин законодавства.

* Постанова Верховного Суду України від 01.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Строки звернення до адміністративного суду*
підкатегорії: *б.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Аналіз частин другої і третьої статті 99 Кодексу адміністративного судочинства України (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 7 липня 2010 року № 2453-VI “Про судоустрій і статус суддів”) дає підстави для висновку, що ці норми права застосовуються до публічно-правових відносин, оскільки право на застосування встановлених іншими законами строків, відмінних від визначених у частині другій статті 99 Кодексу адміністративного судочинства України, стосується звернень до суб’єкта владних повноважень, а передбачене частиною третьою цієї статті таке ж право стосується публічної служби, тобто також публічно-правових відносин.

Наслідки спливу позовної давності, визначені статтею 267 Цивільного кодексу України, на публічно-правові відносини не поширюються.

* Постанова Верховного Суду України від 15.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок реєстрації права власності на об’єкти незавершеного будівництва*
підкатегорії: *б.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Поняття “визнання права власності на об’єкти нерухомого майна” та “встановлення факту права власності на об’єкти нерухомого майна” не є тотожними поняттям “визнання забудовником об’єкта нерухомого майна”.

Реєстраційна служба не встановлює право власності, зокрема, на об’єкт незавершеного будівництва, а реєструє його на підставі чітко визначених правовстановлюючих документів, до яких судові рішення про визнання забудовником такого об’єкта не відносяться.

* Постанова Верховного Суду України від 28.10.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Державна реєстрація прав на нерухоме майно та її обтяжень*
- підкатегорії:** *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Наявність в Єдиному реєстрі заборон запису про заборону відчуження майна є перешкодою для здійснення державним реєстратором реєстраційних дій до того часу поки таке обтяження не буде зняте.

* Постанова Верховного Суду України від 11.12.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Реєстрація права власності на земельну ділянку*
- підкатегорії:** *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Реєстратор державної реєстраційної служби правомірно відмовив товариству у проведенні державної реєстрації права власності на земельну ділянку на підставі того, що із заявою має звернутися відповідний центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів у галузі земельних відносин або його територіальний орган, а заяву про державну реєстрацію речових прав, похідних від права власності, подано за відсутності державної реєстрації права власності.

* Постанова Верховного Суду України від 16.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Внесення відомостей про земельну ділянку до Державного земельного кадастру*
- підкатегорії:** *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Формування Державного земельного кадастру як індивідуального спеціалізованого реєстру земельних ділянок потребує максимально точних геоінформаційних даних. Цього вимагають і норма Закону України від 7 липня

2011 року № 3613-VI “Про Державний земельний кадастр”, який у цьому випадку є спеціальним за сферою регулювання відносин.

Внесення відомостей про земельну ділянку до Державного земельного кадастру можливе за наявності не лише цивільно-правової угоди (купівлі-продажу, дарування тощо), а й інших передбачених законодавством даних щодо розташування земельної ділянки та її площі, які становлять зміст обмінного файла.

* Постанова Верховного Суду України від 12.05.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Безоплатна приватизація земельних ділянок*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

На час звернення позивача із заявою до Міськради частиною шостою статті 118 Земельного кодексу України було передбачено, що громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації, подають заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. У заяві зазначаються бажані розміри та мета її використання.

* Постанова Верховного Суду України від 09.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Державна реєстрація права власності*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

На момент прийняття оскаржуваного рішення про державну реєстрацію права власності на спірну квартиру за Товариством з обмеженою відповідальністю “Укркапітал” право власності на останню вже було зареєстроване за фізичною особою, рішення суду, яким би було скасовано саму державну

реєстрацію права власності відсутнє, тобто не було скасовано рішення про таку реєстрацію, а отже, Державний реєстратор Державної реєстраційної служби України фактично прийняв рішення про скасування державної реєстрації прав без наявності обов'язково необхідного рішення суду, чим порушила статтю 26 Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" та пункт 41 Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року № 1141, відповідно до яких державний реєстратор вносить записи до Державного реєстру прав про скасування державної реєстрації прав тільки у разі скасування на підставі рішення суду рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень.

* Постанова Верховного Суду України від 27.10.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Реєстрація права власності на нерухоме майно*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Державний реєстратор під час проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно зобов'язаний перевірити інформацію про наявність або відсутність вже зареєстрованих речових прав з метою недопущення одночасного існування їх подвійної державної реєстрації.

* Постанова Верховного Суду України від 29.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Компетенція органів державної реєстрації прав*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Орган державної реєстрації прав має виключну компетенцію в питаннях встановлення відповідності заявлених прав і поданих документів вимогам законодавства та відсутності суперечностей між заявленими та вже зареєстрованими правами. До виключної компетенції цього органу належить і прийняття рішень про державну реєстрацію прав та їх обтяжень чи відмову у реєстрації за наявності до того передбачених законом підстав, а тому суд не

вправі втручатися у діяльність органу державної реєстрації прав, зобов'язуючи його приймати такі рішення.

* Постанова Верховного Суду України від 11.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Зміст ухвали*
підкатегорії: *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження, з огляду на те, що вона перешкоджає подальшому руху справи, має відповідати вимогам статті 165 Кодексу адміністративного судочинства України як субсидіарної норми процесуального права, яка визначає обов'язок судді (суду) мотивувати свій висновок щодо неповажності причин пропуску строку касаційного оскарження (пункт 3 частини одинадцятої статті 165 Кодексу адміністративного судочинства України).

* Постанова Верховного Суду України від 10.02.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Припинення права користування надрами*
підкатегорії: *7. Справи зі спорів з приводу охорони навколишнього природного середовища, зокрема зі спорів щодо:*

Порядком надання у 2007 році спеціальних дозволів на користування надрами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2007 року № 480, визначена процедура надання таких дозволів у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. Пунктом 19 цього Порядку однією з підстав анулювання дозволу визначено невикористання суб'єктом господарської діяльності ділянки надр без поважних причин протягом двох років з початку дії спеціального дозволу.

Згідно з частиною третьою статті 26 Кодексу України про надра вказаний нормативний акт може визначати додаткові підстави для припинення користування надрами, але він не може змінювати встановлене Кодексом правило, відповідно до якого, у разі незгоди користувачів з припиненням права на користування надрами за неналежне користування ними припинення такого права здійснюється у судовому порядку.

* Постанова Верховного Суду України від 19.09.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Документ, що підтверджує присвоєння об'єкту нерухомого майна поштової адреси*
- підкатегорії:** *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Належним документом, який би підтверджував присвоєння об'єкту нерухомого майна поштової адреси, може бути розпорядження відповідної районної в м. Києві державної адміністрації або довідка (витяг) з Реєстру адрес Містобудівного кадастру міста Києва.

* Постанова Верховного Суду України від 20.04.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Юрисдикція суду щодо вирішення справ про право власності на житловий будинок*
- підкатегорії:** *6.3 державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у тому числі прав на земельні ділянки)*

Спір про визнання незаконним та скасування рішення суб'єкта владних повноважень, згідно з яким, вирішено питання щодо права власності на житловий будинок, має розглядатися у порядку цивільної юрисдикції, оскільки виникає спір про цивільне право.

* Постанова Верховного Суду України від 29.03.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

- правового інструменту:** *Державний нагляд у сфері охорони водних біоресурсів*
- підкатегорії:** *7. Справи зі спорів з приводу охорони навколишнього природного середовища, зокрема зі спорів щодо*

До повноважень Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства віднесено державний контроль у галузі охорони, використання та відтворення водних живих ресурсів у процесі ведення господарської діяльності фермерськими господарствами на водних

об'єктах, які знаходяться у їх користуванні, право давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення порушень в охороні, використанні і відтворенні водних живих ресурсів.

* Постанова Верховного Суду України від 30.03.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Отримання спеціального дозволу на користування надрами*

підкатегорії: *7.1 забезпечення екологічної безпеки, у тому числі при використанні природних ресурсів; екологічної безпеки поводження з відходами*

Видобувати підземні води без отримання спеціального дозволу на користування надрами — при використанні підземних вод, за умови неперевищення продуктивності забору води в обсязі 300 кубічних метрів на добу — мають право суб'єкти господарювання тільки для власних господарсько-побутових потреб, а видобуток підземних вод для здійснення господарської діяльності вимагає отримання спеціального дозволу уповноваженого державного органу.

* Постанова Верховного Суду України від 23.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Компетенція контролюючого органу щодо внесення до електронної бази даних інформації*

підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

Відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема щодо компетенції контролюючих органів, повноважень і обов'язків їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, урегульовані Податковим кодексом України. Способом здійснення такого контролю є, зокрема, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів. Інформація, зібрана відповідно до цього Кодексу, може зберігатися та опрацьовуватися в інформаційних базах контролюючих органів або безпосередньо посадовими (службовими) особами контролюючих органів. Дії контролюючого органу щодо внесення до Електронної бази змін показників податкової звітності суб'єктів господарювання в частині податкового кредиту та податкових зобов'язань на підставі акта перевірки без прийняття податкових повідомлень-рішень не породжують правових наслідків для плат-

ників податків та не порушують їхні права, оскільки розміщена в цій системі інформація є службовою та використовується податковими органами для обробки зібраної інформації в автоматичному режимі (використовується для виконання покладених на контролюючі органи функцій та завдань) з метою здійснення податкового контролю.

* Постанова Верховного Суду України від 04.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження податкових органів*
підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

Особливості процесуальної правосуб'єктності державної податкової інспекції як суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві полягають у можливості звернення до суду лише у випадку, коли таке право передбачено законом.

Аналіз завдань, функцій, прав та обов'язків податкових органів, визначених у Законі України від 4 грудня 1990 року № 509-ХІІ “Про державну податкову службу в Україні”, дає підстави для висновку про відсутність у них повноважень на оскарження до адміністративного суду рішення органу місцевого самоврядування про встановлення товариству додаткових пільг з оподаткування в межах сум, що надходять до територіальної громади села.

* Постанова Верховного Суду України від 03.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування штрафних санкцій за порушення сплати узгодженої суми податкового зобов'язання*
підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

Передбачена підпунктом 17.1.7 пункту 17.1 статті 17 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-ІІІ “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (чинного на час виникнення спірних відносин штрафна) штрафна санкція може бути застосована до платника податку лише тоді, коли податкове зобов'язання є узгодженим і таким, що сплачене із затримкою на визначені цим пунктом терміни.

Цей Закон не містить винятків для застосування штрафу за порушення граничних строків сплати узгодженої суми податкового зобов'язання в за-

лежності від того, як платник податку її сплатив — добровільно чи на підставі рішення суду, в тому числі і у випадку розстрочення його виконання.

* Постанова Верховного Суду України від 18.09.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за неподання (несвоєчасне подання) податкової звітності*

підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

Неподання (несвоєчасне подання) податкової звітності слід розуміти як порушення податкового законодавства, за яке відповідно до пункту 7 підрозділу 10 “Інші перехідні положення” розділу XX “Перехідні положення” Податкового кодексу України може бути застосована відповідальність, передбачена пунктом 120.1 статі 120 Податкового кодексу України, але не більше 1 грн за кожне порушення.

Положення пункту 6 підрозділу 10 “Інші перехідні положення” розділу XX “Перехідні положення” Податкового кодексу України стосуються осіб, що перейшли на загальну систему оподаткування.

* Постанова Верховного Суду України від 01.07.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Проведення документальної позапланової перевірки контролюючими органами*

підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

Положеннями підпунктів 17.1.6 пункту 17.1 статті 17, підпункту 78.1.1 пункту 78.1 статті 78, статті 79 Податкового кодексу України, з дотриманням балансу публічних і приватних інтересів, встановлені умови та порядок прийняття контролюючими органами рішень про проведення перевірок, зокрема документальних позапланових невіізних. Лише їх дотримання може бути належною підставою наказу про проведення перевірки.

З наказом про перевірку, відомостями про дату її початку та місце проведення платник має бути ознайомлений у встановлений законом спосіб до її початку. Невиконання вимог підпункту 78.1.1 пункту 78.1 статті 78 та пункту 79.2 статті 79 Податкового кодексу України призводить до визнання перевірки незаконною та відсутності правових наслідків такої.

* Постанова Верховного Суду України від 27.01.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повідомлення висновків екологічної експертизи*
підкатегорії: *7.3 спостереження, прогнозування та обліку в галузі довкілля; екологічної експертизи*

Висновки екологічної експертизи мають повідомлятися у вигляді інформації, зміст якої визначений статтею 43 Закону України від 9 лютого 1995 року № 45/95-ВР “Про екологічну експертизу” через засоби масової інформації, діяльність яких врегульована чинним законодавством.

* Постанова Верховного Суду України від 19.11.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Компетенція контролюючих органів під час здійснення податкового контролю*
підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

Акт про неможливість проведення зустрічної звірки суб'єкта господарювання, який є відображенням дій працівників податкових органів, не породжує правових наслідків для платника податків і, відповідно, не порушує його прав.

Внесена до Інформаційної системи “Податковий блок” інформація на підставі такого акта використовується податковими органами для інформаційно-аналітичного забезпечення їхньої діяльності і не зумовлює для платника податків змін у структурі податкових зобов'язань та податкового кредиту.

* Постанова Верховного Суду України від 17.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Підстави для неприйняття податкової декларації*
підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

Законодавством закріплено вичерпний перелік підстав для неприйняття податкової декларації, а саме: незазначення обов'язкових реквізитів, непідписання відповідними посадовими особами, нескріплення печаткою платника податків, неподання додатка 5 до податкової декларації з податку на дода-

ну вартість, неподання п'ятого основного аркуша (примірника декларанта) вантажної митної декларації (у разі наявності експортних операцій).

У разі відмови податкового органу у прийнятті податкової декларації, остання вважається неподаною.

* Постанова Верховного Суду України від 04.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Обчислення розміру судового збору*
підкатегорії: *8.1.5 звернення податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості*

За подання касаційної скарги в адміністративній справі, позов у якій було подано до суду до 1 вересня 2015 року, базою для обчислення судового збору є розмір ставки, яку було сплачено при зверненні до суду з позовом, і цей розмір не підлягає перерахунку відповідно до нової редакції Закону України від 8 липня 2011 року № 3674-VI “Про судовий збір”.

* Постанова Верховного Суду України від 02.03.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Списання безнадійного податкового боргу*
підкатегорії: *8.1.2 списання (розстрочення) податкового боргу*

Норми Закону України від 23 грудня 2004 року № 2285-IV “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та законів про внесення змін до нього, якими було введено заборону у 2005 році проводити реструктуризацію або списання заборгованості суб'єктів господарювання за податками, зборами та зупинено дію підпунктів “в” та “г” підпункту 18.2.1 пункту 18.2 статті 18 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” неконституційними не визнані. Крім того, ці закони прийнято пізніше із перелічених вище законодавчих актів, що надає їм перевагу при вирішенні судами питання, нормою якого закону слід керуватися під час розгляду справи.

Положення статті 68, пункту 7 статті 75 Закону України від 23 грудня 2004 року № 2285-IV “Про Державний бюджет України на 2005 рік” свідчать про відсутність правових підстав для здійснення органами державної податкової служби списання безнадійного податкового боргу, що виник внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) у 2005 бюджетному році.

* Постанова Верховного Суду України від 28.03.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок узгодження операцій з активами платника податків, які перебувають у податковій заставі*

підкатегорії: *8.1.1 контролю за дотриманням податкового законодавства*

Операції з активами платника податків, які перебувають у податковій заставі та згідно з підпунктом 8.6.1 пункту 8.6 статті 8 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (чинного на час виникнення спірних відносин) потребують письмового узгодження з податковим органом, узгоджуються з податковим керуючим шляхом подання запиту з відповідним роз’ясненням.

* Постанова Верховного Суду України від 18.12.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Звернення стягнення на активи платника податків*

підкатегорії: *8.1.3 звернення податкових органів щодо застосування адміністративного арешту та продовження строку арешту активів платників податків*

Системний аналіз підпункту 3.1.1 пункту 3.1 статті 3, підпункту 7.2.1 пункту 7.2 статті 7 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (чинного на час виникнення спірних відносин) у їх взаємозв’язку з приписами статті 10 цього Закону слід тлумачити таким чином, що звернення стягнення на активи платника податків за рішенням податкового органу можливе у випадку, коли платник податку проти цього не заперечує, зокрема, коли він (для державних і комунальних підприємств за узгодженням з органом, уповноваженим управляти його майном) самостійно визначає склад і черговість продажу своїх активів виходячи з принципів збереження цілісності майнового комплексу, що забезпечує ведення його основної виробничої діяльності, та повного погашення суми податкового боргу шляхом їх опису в акті опису активів, самостійно виділених платником податків для продажу. В іншому випадку діють імперативні приписи підпункту 3.1.1 пункту 3.1 статті 3 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (чинного на час

виникнення спірних відносин), відповідно до якої примусове стягнення активів платника податків в рахунок погашення його податкового боргу здійснюється виключно за рішенням суду.

* Постанова Верховного Суду України від 03.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Обмеження щодо продажу пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових та тютюнових виробів*

підкатегорії: *8.1.1 контролю за додержанням податкового законодавства*

Частиною четвертою статті 153 Закону України від 19 грудня 1995 року “Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного та плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів” продавця наділено правом отримати у покупця, який купує пиво (крім безалкогольного), алкогольні, слабоалкогольні напої, вина столові або тютюнові вироби, документи, які підтверджують вік такого покупця, а отже, ця вимога має спонукати суб’єкта господарювання дотримуватися відповідного рівня обачності, який би унеможлиблював порушення чітко визначеної заборони продавати неповнолітній особі зазначену продукцію. Відсутність у продавця сумніву щодо віку покупця та продаж у зв’язку з цим забороненого товару неповнолітній особі не може бути підставою звільнення суб’єкта господарювання від відповідальності.

* Постанова Верховного Суду України від 26.03.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Дія реєстрації осіб як платників податку на додану вартість*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Поняття оподаткованої поставки для застосування підпункту “г” пункту 9.8 статті 9 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” охоплює як операції з продажу товарів (послуг), так і операції з їх придбання.

* Постанова Верховного Суду України від 23.05.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Перерахування узгодженої суми грошового зобов'язання до державного бюджету*
підкатегорії: *8.2.15 місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів)*

Здійснення помилки під час перерахування узгодженої суми грошового зобов'язання до державного бюджету в строк, встановлений пунктом 57.1 статті 57 Податкового кодексу України, має кваліфікуватися як дія, хоча й помилкова. Відтак дії, які не містять ознак бездіяльності платника податків при сплаті узгодженої суми грошового зобов'язання, не можуть бути підставою для застосування штрафів, передбачених пунктом 126.1 статті 126 Податкового кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 16.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства*
підкатегорії: *8.2.15 місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів)*

Платником збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства може бути будь-який суб'єкт господарювання, у тому числі й комісіонер, який здійснює реалізацію алкогольних напоїв та пива в оптово-роздрібній торговельній мережі та отримує виручку від реалізації цієї продукції.

* Постанова Верховного Суду України від 02.07.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Збір за використання місцевої символіки*
підкатегорії: *8.2.15 місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів)*

До місцевої символіки, яка є предметом справляння збору за право на використання місцевої символіки, відносяться герб міста або іншого населеного пункту, назви чи зображення архітектурних, історичних пам'яток. При цьому назва міста або іншого населеного пункту, якщо таке місто або такий населений пункт не віднесено до архітектурних пам'яток, до місцевої символіки

відповідно до норм Декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 56-93 “Про місцеві податки і збори” не належить.

Таким чином, включення до Переліку назв об’єктів та історичних пам’яток, що відносяться до місцевої символіки, використання яких юридичними особами і громадянами у комерційних цілях підлягає сплаті збору у встановленому порядку, затвердженого розпорядженням Київської міської державної адміністрації від 15 січня 1996 року № 39, назви міста, якщо таке місто не віднесено до архітектурних пам’яток, не відповідає вимогам Декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 56-93 “Про місцеві податки і збори”.

* Постанова Верховного Суду України від 11.06.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення осіб, які мають право на отримання бюджетного відшкодування*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

За змістом підпункту “а” підпункту 7.7.11 пункту 7.7 статті 7 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) платник податку на додану вартість має право на бюджетне відшкодування незалежно від терміну його реєстрації як платника цього податку, якщо податковий кредит за звітний період сформований внаслідок придбання основних фондів.

* Постанова Верховного Суду України від 20.06.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

За змістом підпункту 7.4.2 пункту 7.4 статті 7 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) покупець не має права на формування податкового кредиту внаслідок продажу йому (при купівлі ним) товарів (ро-

біт, послуг), що звільнені від оподаткування або не є об'єктом оподаткування згідно зі статтями 3 та 5 цього Закону. Таким чином, ця норма стосується формування податкового кредиту в податковому обліку покупця з тієї ж господарської операції, внаслідок якої у продавця не виникають податкові зобов'язання, і відповідно відсутнє джерело відшкодування податку на додану вартість покупцю. При цьому зі змісту цієї норми не вбачається обов'язку платника коригувати податковий кредит.

* Постанова Верховного Суду України від 20.06.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Статус сільськогосподарського товаровиробника*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Відповідно до пункту 11.29 статті 11 Закону № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” у сукупності зі статтею 1 Закону України від 18 січня 2001 року № 2238-III “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років”; підпунктом 2.15 статті 2 Закону України від 24 червня 2004 року № 1877-IV “Про державну підтримку сільського господарства України” та підзаконними актами: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 1999 року № 391, нормами Державного класифікатора видів економічної діяльності, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26 грудня 2005 року № 375, використання риболовецьким підприємством у виготовленні сільськогосподарської продукції виловленої морської риби як природних ресурсів загального користування не позбавляє таке підприємство статусу сільськогосподарського товаровиробника.

* Постанова Верховного Суду України від 21.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відображення податкового кредиту сільськогосподарськими товаровиробниками*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Пунктом 11.29 статті 11 Закону України № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на момент виникнення спірних відносин) не передбачено будь-яких винятків щодо формування податкового кредиту платників, яким запроваджено спеціальний порядок використання податку на додану вартість, у зв’язку з чим сума цього податку, сплачена сільськогосподарським товаровиробником у складі вартості обладнання, придбаного для використання у власній господарській діяльності, включається до податкового кредиту саме спеціальної декларації.

* Постанова Верховного Суду України від 31.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

У разі коли товарність операцій з поставки контрагентом позивачу товару не оспорується, а надані останнім документи є підставою для висновку про сплату ним сум податку в ціні придбання товару безпосередньому поставальнику товару, сума податкового кредиту з податку на додану вартість підтверджена належним чином оформленими податковими накладними та сплачена, то ці обставини свідчать про правильне застосування підпункту 7.2.1 пункту 7.2 статті 7 Закону № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на момент виникнення спірних відносин).

* Постанова Верховного Суду України від 31.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Статус сільськогосподарського товаровиробника*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Відповідно до пункту 11.29 статті 11 Закону № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” у сукупності зі статтею 1 Закону України від 18 січня 2001 року № 2238-III “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років”; підпунктом 2.15 статті 2 Закону України від 24 червня 2004 року № 1877-IV “Про державну підтримку сільського госпо-

дарства України” та підзаконними актами: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 1999 року № 391, нормами Державного класифікатора видів економічної діяльності, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26 грудня 2005 року № 375, використання риболовецьким підприємством у виготовленні сільськогосподарської продукції виловленої морської риби як природних ресурсів загального користування не позбавляє таке підприємство статусу сільськогосподарського товаровиробника.

* Постанова Верховного Суду України від 21.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Неналежним чином оформлена (підписана невідомою особою) податкова накладна не може бути підставою для нарахування податкового кредиту при наявності фактів, що ставлять під сумнів реальність наданої послуги.

* Постанова Верховного Суду України від 21.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за порушення порядку використання акумульованих коштів з податку на додану вартість*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Аналіз норм пункту 11.29 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість”, Порядку акумуляції та використання коштів, які нараховуються сільськогосподарськими товаровиробниками – платниками податку на додану вартість щодо операцій з продажу товарів (робіт, послуг) власного виробництва, включаючи продукцію (крім підакцизних товарів), виготовлену на давальницьких умовах із власної сільськогосподарської сировини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1999 року № 271 (у редакції,

чинній на момент виникнення спірних відносин) дає підстави для висновку, що в разі порушення порядку використання акумульованих коштів з податку на додану вартість державна податкова інспекція має право звернутися до суду з позовом до товаровиробника про стягнення зазначеної суми коштів.

Застосування фінансових санкцій за нецільове використання акумульованих коштів з податку на додану вартість чинним на час виникнення спірних правовідносин законодавством не було передбачено.

* Постанова Верховного Суду України від 04.07.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Визнання недійсними установчих документів юридичної особи та подальше анулювання свідоцтва платника податку на додану вартість самі по собі не призвели до недійсності всіх угод, укладених з моменту державної реєстрації такої особи до моменту виключення її з державного реєстру, та не позбавляло правового значення видані за цими господарськими операціями податкові накладні.

* Постанова Верховного Суду України від 13.01.2009 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

За змістом підпунктів 7.4.1, 7.4.5 пункту 7.4 статті 7 Закону України № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на момент виникнення спірних відносин) придбання товарів (робіт, послуг), вартість яких відноситься до складу валових витрат виробництва (обігу) та основних фондів чи нематеріальних активів, що підлягають амортизації, є визначальною умовою для виникнення у платника податку права на формування податкового кредиту.

Невиконання контрагентом свого зобов'язання зі сплати податку на додану вартість до бюджету тягне відповідальність та негативні наслідки саме для цієї особи.

* Постанова Верховного Суду України від 31.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Право на бюджетне відшкодування*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

У разі невиконання контрагентом зобов'язання зі сплати податку до бюджету, відповідальність та негативні наслідки настають саме щодо цієї особи. Ця обставина не є підставою для позбавлення платника податку на додану вартість права на його відшкодування у разі, коли цей платник виконав усі передбачені законом умови щодо отримання такого відшкодування та має необхідні документальні підтвердження розміру свого податкового кредиту.

* Постанова Верховного Суду України від 11.12.2007 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Застосування штрафних санкцій за порушення граничного строку сплати податку на додану вартість*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Згідно з пунктом 9.2 статті 9 Закону України від 23 червня 2005 року № 2711-IV “Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу” у разі погашення платником податку заборгованості (у тому числі шляхом застосування механізму взаєморозрахунків) на умовах, визначених цим Законом, та у складі, визначеному цією статтею, що підтверджена за встановленим порядком, накладення на платника податку штрафу в розмірі, передбаченому підпунктом 17.1.7 пункту 17.1 статті 17 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (втратив чинність), є помилковим,

оскільки суперечить зазначеній спеціальній нормі Закону “Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу”, яка виключає нарахування штрафних санкцій на суми такої заборгованості.

* Постанова Верховного Суду України від 17.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Понесені суб'єктом господарювання витрати з передпродажної підготовки в мережі роздрібної торгівлі (розвезення готової продукції роздрібним покупцям, розміщення готової продукції у роздрібній мережі) належать до валових витрат, оскільки вони пов'язані з його господарською діяльністю, а отже правомірно включені до складу його податкового кредиту.

* Постанова Верховного Суду України від 24.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Анулювання реєстрації платника податку на додану вартість*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Норми пункту 1.1 статті 1, підпункту 3.1.1. пункту 3.1 статті 3 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість”, як і визначення понять поставки товарів та послуг, наведені у пункті 1.4 статті 1 цього Закону, не дають підстав для розмежування операцій з продажу та придбання товарів (послуг) при визначенні оподаткованої поставки для застосування підпункту “г” пункту 9.8 статті 9 названого Закону, оскільки операція з поставки товарів та послуг, що є об'єктом оподаткування податком на додану вартість, є двостороннім правочином, і для однієї сторони така операція є продажем, а для іншої — придбанням, у результаті чого у продавця виникає податкове зобов'язання, а у покупця — право на податко-

вий кредит. Отже, поняття оподаткованої поставки охоплює як операції з продажу товарів (послуг), так і операції з їх придбання.

У випадку, коли товариство протягом дванадцяти послідовних податкових місяців здійснювало операції з придбання послуг, внаслідок яких у нього виникло право на податковий кредит, відображений в податкових деклараціях з податку на додану вартість, рішення податкової інспекції щодо анулювання реєстрації цього товариства як платника податку на додану вартість на підставі підпункту “г” пункту 9.8 статті 9 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” у зв’язку з неподанням товариством протягом дванадцяти послідовних податкових місяців (з вересня 2007 року по серпень 2008 року) податкових декларацій з такого податку, що свідчить про відсутність оподатковуваних поставок, є неправомірними.

* Постанова Верховного Суду України від 17.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення періоду бюджетного відшкодування податку на додану вартість*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

За змістом підпункту 7.7.2 пункту 7.2 статті 7 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) попереднім податковим періодом може бути будь-який податковий період, який передує звітному, тому визначення суми податку на додану вартість, яка підлягає бюджетному відшкодуванню, може здійснюватися за будь-який попередній податковий період, а не лише за період, який передував звітному.

* Постанова Верховного Суду України від 10.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Якщо платник податку не скористався правом подачі заяви, передбаченим підпунктом 7.2.6 пункту 7.2 статті 7 Закону України від 3 липня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (втратив чинність), і не звернувся до податкової інспекції зі скаргою у разі відмови з боку постачальника товарів (послуг) надати податкову накладну або при порушенні ним порядку її заповнення, то він не має права включати до податкового кредиту суму податку на додану вартість, не підтверджену податковою накладною.

У випадку, коли право платника на податковий кредит підтверджується податковими накладними, отриманими після закінчення податкових періодів, в яких фактично відбулись господарські операції, суми податку на додану вартість, вказані у таких податкових накладних, можуть бути включені до складу податкового кредиту в податковому періоді, в якому такі податкові накладні отримані.

* Постанова Верховного Суду України від 05.12.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Право на податковий кредит*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

За змістом підпункту 7.2.4 пункту 7.2 статті 7 та статті 9 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) за умови фактичного здійснення господарської операції, наявність у особи права складати податкові накладні пов’язане з фактом її реєстрації як платника податку на додану вартість. При цьому зазначеним Законом не була передбачена можливість анулювання свідоцтва платника податку на додану вартість з моменту його видачі.

Помилковим є висновок про те, що позивач не підтвердив своє право на податковий кредит з огляду на визнання судом недійсними установчих документів його контрагента, який видав податкові накладні за цими господарськими операціями, є помилковим, оскільки ухвалене судом рішення та пов’язане з ним подальше анулювання свідоцтва платника податку на додану вартість, самі по собі не призвели до недійсності всіх угод, укладених з моменту державної реєстрації такої особи до моменту виключення її з державного реєстру, та не позбавили правового значення податкові накладні, видані у відповідності до вимог підпункту 7.2.4 пункту 7.2 статті 7 зазначеного Закону за такими господарськими операціями.

* Постанова Верховного Суду України від 10.12.2010 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Оскільки замовник та підрядник не склали актів прийому виконаних за договором підряду робіт, відсутні будь-які інші первинні документи, які б свідчили про їх виконання, то включення замовником до податкового кредиту суми податку на додану вартість, сплаченої у зв'язку з передплатою робіт за договором підряду, є безпідставним, а оскаржуване рішення державної податкової інспекції, яким підприємству донараховано податкове зобов'язання з податку на додану вартість, — правомірним.

* Постанова Верховного Суду України від 14.11.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Наявність у позивача податкових накладних, виданих контрагентом, за умови встановлення судом факту нездійснення самої господарської операції, не є підставою для віднесення зазначених у цих накладних сум до податкового кредиту.

* Постанова Верховного Суду України від 07.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Строк погашення*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

У зв'язку з тим, що строк погашення податкового векселя визначається Законом України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на дода-

ну вартість” (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), а не Законом України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (чинного на час виникнення спірних правовідносин), штрафні санкції, передбачені підпунктом 17.1.7 пункту 17.1 статті 17 останнього Закону, не підлягають застосуванню за порушення строків сплати сум податку на додану вартість, визначених у податкових векселях.

* Постанова Верховного Суду України від 10.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Наявність у позивача податкових накладних, виданих контрагентом, за умови встановлення судом факту нездійснення самої господарської операції, не є підставою для віднесення зазначених у цих накладних сум до податкового кредиту.

* Постанова Верховного Суду України від 07.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення граничного розміру виручки суб’єкта малого підприємництва*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Виручкою від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) вважається сума, фактично отримана суб’єктом підприємницької діяльності на: розрахунковий рахунок або (та) в касу за здійснення операцій з продажу продукції (товарів, робіт, послуг).

Тобто застосовується касовий метод обчислення виручки, при якому враховуються всі надходження коштів, отримані на розрахунковий рахунок або (та) в касу суб’єкта малого підприємництва.

Таким чином, до обсягу виручки від реалізації товарів (робіт, послуг) необхідно включати суми всіх коштів, що надійшли на розрахунковий рахунок

або (та) в касу платника єдиного податку — фізичної особи у звітному податковому періоді.

Та обставина, що частина коштів, отриманих на рахунок, підлягала перерахуванню третім особам на виконання договорів транспортного експедирування, не є підставою для невизнання її виручкою від надання послуг.

* Постанова Верховного Суду України від 21.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Погашення поставлених податкових векселів*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

За змістом абзацу сьомого пункту 11.5 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 року № 68/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) підтвердження податковим органом суми бюджетного відшкодування є необхідним для кожного податкового векселя, а тому платник податку мав право погасити лише частину поставлених податкових векселів у відповідному звітному періоді, загальна сума яких не перевищувала підтверджені податковим органом суми бюджетного відшкодування на час їх поставки.

* Постанова Верховного Суду України від 14.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Надання податковому органу належним чином оформлених документів, передбачених законодавством про податки та збори, з метою одержання податкової вигоди є підставою для її одержання, якщо податковий орган не встановив та не довів, що відомості, які містяться в цих документах, неповні, недостовірні та (або) суперечливі, є наслідком укладення нікчемних правочинів або коли відомості ґрунтуються на інших документах, недійсність яких в яких установлена судом.

Про необґрунтованість податкової вигоди можуть також свідчити підтвержені доказами доводи податкового органу, зокрема про наявність таких обставин:

неможливість реального здійснення платником податків зазначених операцій з урахуванням часу, місця знаходження майна або обсягу матеріальних ресурсів, економічно необхідних для виробництва товарів, виконання робіт або послуг, нездійснення особою, яка значиться виробником товару, підприємницької діяльності;

відсутність необхідних умов для досягнення результатів відповідної підприємницької, економічної діяльності у зв'язку з відсутністю управлінського або технічного персоналу, основних коштів, виробничих активів, складських приміщень, транспортних засобів;

облік для цілей оподаткування тільки тих господарських операцій, які безпосередньо пов'язані з виникненням податкової вигоди, якщо для такого виду діяльності також потрібне здійснення й облік інших господарських операцій;

здійснення операцій з товаром, що не вироблявся або не міг бути вироблений в обсязі, зазначеному платником податків у документах обліку; відсутність первинних документів обліку.

Предмет доказування у таких справах становлять обставини, що підтверджують або спростовують реальність здійснення самої господарської операції (поставки товару), а відтак і обґрунтованість визначення податкового кредиту позивача.

* Постанова Верховного Суду України від 27.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Вантажно-митна декларація є допустимим доказом, зокрема сплати податку на додану вартість, що дає право на податковий кредит. Вимогу про оформлення вантажно-митної декларації відповідно до вимог законодавства не можна тлумачити інакше, як так, що для одержання права на податковий кредит фізичною особою — підприємцем така особа має значитись у вантажно-митній декларації одержувачем товару.

Водночас можливим недоліком оформлення вантажно-митної декларації, зокрема зазначенню у вантажно-митній декларації одержувачем товару фізичної особи замість фізичної особи — підприємця, суб'єктом владних повноважень має бути дана належна правова оцінка відповідно до частини третьої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України. При встановленні

факту придбання товару та його подальшої реалізації фізичною особою — підприємцем, зареєстрованим платником податку на додану вартість, не включається можливість формування податкового кредиту підприємцем.

* Постанова Верховного Суду України від 03.07.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Віднесення до податкового кредиту суми податку на додану вартість, сплаченої за товар, який фактично не отриманий і вартість якого не віднесено до складу валових витрат, є безпідставним.

* Постанова Верховного Суду України від 20.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок декларування податкового зобов'язання з податку на додану вартість сільськогосподарськими товаровиробниками*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Податкове зобов'язання і податковий кредит декларує за спеціальною (скороченою) податковою декларацією платник податку на додану вартість, який підпадає під дію пункту 11.29 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), тобто такий платник податку на додану вартість, який, реалізуючи продукцію, на підставі зазначеної норми не сплачує цей податок до бюджету, а декларує податкові зобов'язання за спеціальною податковою декларацією, використовуючи кошти відповідно до Порядку акумуляції та використання коштів, які нараховуються сільськогосподарськими товаровиробниками-платниками податку на додану вартість щодо операцій з продажу товарів (робіт, послуг) власного виробництва, включаючи продукцію (крім підакцизних товарів), виготовлену на давальницьких умо-

вах із власної сільськогосподарської сировини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1999 року № 271.

* Постанова Верховного Суду України від 28.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Особливості подання податкової звітності сільськогосподарськими товаровиробниками*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Суб'єкти господарювання, на які поширюється дія пункту 11.29 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість”, чинного на час виникнення спірних відносин, зобов'язані подавати податкову декларацію скороченої форми.

* Постанова Верховного Суду України від 20.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Декларування податкового кредиту із податку на додану вартість виробниками сільськогосподарської продукції*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

При визначенні об'єкта оподаткування платник податку на додану вартість, який підпадає під дію пункту 11.29 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (втратив чинність), і податкове зобов'язання, і податковий кредит декларує за спеціальною (скороченою) податковою декларацією. Оскільки суб'єкт господарювання, реалізуючи продукцію, на підставі зазначеної норми не сплачує цей податок до бюджету, а декларує податкові зобов'язання за спеціальною податковою декларацією, використовуючи кошти відповідно до Порядку акумуляції та використання коштів, які нараховуються сільськогосподарськими товаровиробниками — платниками податку на додану вартість щодо операцій з продажу товарів (робіт, послуг) власного виробництва, включаючи продукцію (крім підакцизних товарів), виготовлену на давальницьких умовах із

власної сільськогосподарської сировини затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1999 року № 271, то й податковий кредит із податку на додану вартість, сформований за операціями із придбання основних засобів, має включатися до тієї самої декларації та, відповідно, зменшувати суму, що залишається в його розпорядженні.

* Постанова Верховного Суду України від 12.02.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Покупець, сплативши продавцю податок на додану вартість за ставкою 20 % з операцій, що не є об'єктом оподаткування згідно зі статтею 3 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР "Про податок на додану вартість" (чинного на час виникнення спору) або звільняються від оподаткування на підставі статті 5 цього Закону, а також які оподатковуються за нульовою ставкою, не може включати суми такого податку до податкового кредиту та вимагати відшкодування зазначених сум з бюджету.

* Постанова Верховного Суду України від 21.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення бази оподаткування податком на додану вартість*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

При визначенні бази оподаткування податком на додану вартість операцій з реалізації платником податку на території України попередньо імпортованого ним товару, звичайна ціна та митна вартість, що є умовною розрахунковою величиною, яка розраховується відповідно до положень Митного кодексу України і застосовується при переміщенні товарів через митний кордон України (зокрема для ведення митної статистики), не є тотожними і не можуть бути порівнюваними.

* Постанова Верховного Суду України від 12.03.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Податкові накладні, виписані особами, які заперечують свою участь у створенні та діяльності товариства, що їх склало, зокрема й у підписанні будь-яких первинних документів, не можна вважати належно оформленими та підписаними повноважними особами звітними документами, які посвідчують факт придбання товарів, робіт чи послуг, а тому віднесення відображених у них сум податку на додану вартість до податкового кредиту є безпідставним.

* Постанова Верховного Суду України від 24.04.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Підставою для відображення в податкових деклараціях з податку на додану вартість результатів обліку є проведені платником податку господарські операції, підтвержені податковими накладними чи іншими документами відповідно до вимог закону. Закон України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (втратив чинність) не містить будь-яких обмежень щодо формування платником податків податкового кредиту на підставі однієї податкової накладної в кількох звітних періодах.

* Постанова Верховного Суду України від 24.04.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок повернення надміру сплаченого податку на додану вартість*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Підпунктом 15.3.1 пункту 15.3 статті 15 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами”, чинного на час виникнення спірних відносин, встановлено граничні строки для подання заяви на повернення надміру сплачених податків, зборів (обов’язкових платежів) або на їх відшкодування, і ця норма не встановлює строків, протягом яких здійснюється зарахування належної платнику повної суми бюджетного відшкодування шляхом зменшення податкових зобов’язань із цього податку наступних податкових періодів, якщо заява про таке відшкодування подана своєчасно.

* Постанова Верховного Суду України від 06.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оподаткування операцій з реалізації металобрухту*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Правила щодо пропорційного віднесення сум податку на додану вартість до податкового кредиту не застосовуються і податковий кредит не зменшується у разі постачання платником податку відходів і брухту чорних металів, які утворилися в такого платника внаслідок переробки, обробки сировини чи матеріалів на виробництві.

* Постанова Верховного Суду України від 16.10.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Коригування податкових зобов’язань у разі звільнення від оподаткування*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Закон України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (втратив чинність) передбачає вичерпний перелік обставин, за яких здійснюється перерахунок податку на додану вартість, та не встановлює обов’язку платника зазначеного податку здійснювати коригування податко-

вого кредиту, якщо в майбутньому законодавець передбачить звільнення від оподаткування певних товарів.

У зв'язку зі звільненням статтею 83 Закону України від 27 листопада 2003 року № 1344-IV "Про Державний бюджет України на 2004 рік" від оподаткування податком на додану вартість операцій з експорту, зокрема, ячменю у платника податку відсутні правові підстави для здійснення коригування податкового зобов'язання із зазначеного податку.

* Постанова Верховного Суду України від 11.12.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Нарахування, виплата та використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Спеціальний режим оподаткування, передбачений абзацом другим пункту 11.21 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 № 168/97-ВР "Про податок на додану вартість" (втратив силу) та встановлене у пункті 12 Порядку нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1999 року № 805 правило щодо складання окремої податкової декларації, поширюється на операції з реалізації молока, худоби, птиці, вовни, а також молочної продукції та м'ясопродуктів, вироблених у власних переробних цехах, які оподатковуються податком на додану вартість за ставкою 20 %, і не охоплює операції, здійснювані відповідно до підпункту 6.2.6 пункту 6.2 статті 6 цього Закону за нульовою ставкою податку на додану вартість.

Встановлення законодавцем з 1997 року нульової ставки податку на додану вартість для операцій з поставки молока та м'яса в живій вазі переробним підприємствам, із одночасним доповненням статті 11 Закону України "Про податок на додану вартість" пунктом 11.21, який передбачав виплату останніми сільськогосподарським виробниками тваринницької продукції дотацій, було заходом підтримки товаровиробників, які здійснюють такі операції.

Виплата дотацій сільськогосподарським товаровиробникам, які поставляють молоко та м'ясо в живій вазі за нульовою ставкою податку на додану вартість, не є бюджетним відшкодуванням податку на додану вартість, сплаченого цими товаровиробниками постачальникам товарів (послуг), що використані для цілей таких поставок, і не позбавляє такого платника права на

віднесення зазначених сум податку до податкового кредиту податкової декларації, за якою здійснюються розрахунки із державним бюджетом.

* Постанова Верховного Суду України від 02.04.2013 р., Постанова Верховного Суду України від 02.04.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Право на бюджетне відшкодування податку на додану вартість*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Вимога законодавця щодо фактичної оплати податку на додану вартість не встановлює конкретного способу такої оплати: шляхом перерахування з банківського рахунку, готівкою або у інший допустимий законодавством спосіб, у тому числі й шляхом відрахування комісіонером відповідно до статті 1020 Цивільного кодексу України належних йому за договорами комісії сум комісійної винагороди (з урахуванням податку на додану вартість) із коштів комітента, які надійшли на його рахунок.

* Постанова Верховного Суду України від 02.04.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Порядок оподаткування товарів підприємством лісового господарства*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Для підприємств, які здійснюють діяльність у сфері лісового господарства, спеціальний режим оподаткування поширюється на операції, що здійснюються в межах видів діяльності, передбачених Законом України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (втратив чинність) та переліку товарів груп 1–24 УКТ ЗЕД згідно із Законом України від 5 квітня 2001 року № 2371-III “Про митний тариф України”.

Діяльність підприємства, що здійснювало поставку лісоматеріалів та дров, отриманих внаслідок життєдіяльності лісових ресурсів та їх обробки, що належать до групи 44 УКТ ЗЕД та не є сільськогосподарськими товарами, які

віднесені до груп 1–24 УКТ ЗЕД, має оподатковуватися у загальнозстановленому порядку.

* Постанова Верховного Суду України від 21.05.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за невиконання законів про оподаткування*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Перерахування переробними підприємствами на окремі рахунки сільськогосподарських товаровиробників дотацій згідно з пунктом 11.21 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (втратив чинність) у розмірі, у строки та в установленому порядку є податковим зобов’язанням, невиконання якого тягне наслідки, передбачені цим Законом та прийнятим на підставі нього Порядком обліку та використання коштів, спрямованих на виплату дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м’ясо в живій вазі, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2009 року № 291.

* Постанова Верховного Суду України від 08.10.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Анулювання свідоцтва про реєстрацію платника податку на додану вартість у зв’язку відсутністю платника за місцезнаходженням*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Правомірність вжитих заходів державним реєстратором, передбачених абзацом другим частини чотирнадцятої статті 19 Закону України від 15 травня 2003 року № 755-IV “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців”, перевіряється з урахуванням дотримання органами державної податкової служби положень стосовно встановлення фактичного місцезнаходження юридичної особи, передбачених Порядком обліку платників

податків і зборів, затвердженого наказом ДПА від 22 грудня 2010 року № 979 та Положенням про організацію взаємодії підрозділів податкової міліції з іншими структурними підрозділами органів державної податкової служби для встановлення місцезнаходження платника податків, затвердженим наказом Державної податкової адміністрації України від 17 травня 2010 року № 336.

* Постанова Верховного Суду України від 15.04.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

При придбанні автомобільного транспорту, який відноситься до 2 групи основних фондів, що підлягають амортизації, з метою подальшого використання такого транспорту у виробництві та поставці товарів (послуг) для оподатковуваних операцій в межах господарської діяльності платника ПДВ, останній має право на включення до складу податкового кредиту сум ПДВ, включених до ціни придбаного автомобільного транспорту.

Водночас абзацом другим підпунктом 7.4.2 пункту 7.4 статті 7 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (втратив чинність) визначено, що не включається до складу податкового кредиту та відноситься до складу валових витрат сума податку на додану вартість, сплачена платником податку при придбанні легкового автомобіля (крім таксомоторів), що включається до складу основних фондів.

* Постанова Верховного Суду України від 15.04.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оподаткування операцій з поставки послуг, місце надання яких знаходиться на митній території України*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Поставка послуг у значенні Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість”, яка була здійснена на митній

території України підприємством, що зареєстроване платником податку на додану вартість, оподатковується за ставкою 20 відсотків.

* Постанова Верховного Суду України від 17.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оподаткування операцій з надання транспортно-експедиторських послуг з розбивкою послуг наданих на території України та за її межами*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Право на застосування нульової ставки податку на додану вартість згідно з підпунктом 6.2.4. пункту 6.2. статті 6 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” має платник, який безпосередньо надає транспортні послуги з міжнародного перевезення пасажирів та вантажів, тобто нульова ставка податку на додану вартість, встановлена для перевізника, не поширюється на послуги, які надає експедитор.

* Постанова Верховного Суду України від 24.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Включення до податкового кредиту сум податку на додану вартість на підставі тимчасових вантажних митних декларацій*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Після подання тимчасової митної декларації можливі зміни щодо зазначених у ній відомостей, зокрема й вартості ввезеного на митну територію товару, що є базою оподаткування податку на додану вартість, остаточні ж відомості про такі товари будуть міститись у митній декларації, заповненій у звичайному порядку. Тому у разі випуску товарів у вільний обіг у спрощеному порядку з поданням платником тимчасової митної декларації суми податку на додану вартість відносяться до податкового кредиту на підставі поданої платником та прийнятої митним органом митної декларації, заповненої у звичайному порядку з установленим обсягом даних, яка підтверджує завершен-

ня декларування ввезеного на митну територію товару (за умови дотримання інших вимог щодо формування податкового кредиту).

* Постанова Верховного Суду України від 23.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оформлення результатів перевірки*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Відсутність відповідного рішення суду в кримінальній справі не дає підстав органу податкової служби для прийняття податкового повідомлення-рішення про визначення грошового зобов'язання платнику податків за результатами перевірки, призначеної в рамках кримінальної справи.

* Постанова Верховного Суду України від 23.12.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Операції, які звільнені від оподаткування податком на додану вартість*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

З 1 січня по 17 лютого 2014 року були чинними норми Податкового кодексу України, згідно з якими операції з постачання, у тому числі операції з імпорту відходів та брухту чорних і кольорових металів, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України, звільнялись від оподаткування податком на додану вартість. Інших переліків зазначених відходів та брухту чорних металів, ніж ті, що містяться у додатках 1 та 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2011 року № 15 “Про затвердження переліків відходів та брухту чорних і кольорових металів, операції з постачання яких, зокрема операції з імпорту, тимчасово, до 1 січня 2015 року, звільняються від обкладення податком на додану вартість” затверджено не було. Натомість постановою Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2014 року № 43 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2011 року № 15” були внесені зміни, згідно з якими, зокрема, термін звільнення таких операцій від обкладення податком на додану вартість продовжувався до 1 січня 2015 року.

Отже, протягом зазначеного періоду операції з постачання, у тому числі операції з імпорту відходів та брухту чорних і кольорових металів, коди та найменування яких містяться у переліках, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2011 року № 15 “Про затвердження переліків відходів та брухту чорних і кольорових металів, операції з постачання яких, зокрема операції з імпорту, тимчасово, до 1 січня 2015 року, звільняються від обкладення податком на додану вартість”, звільнялися від оподаткування податком на додану вартість.

* Постанова Верховного Суду України від 20.10.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оподаткування операцій при експорті товарів та супутних робіт (послуг)*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Послуги, які надаються платниками податку на додану вартість на митній території України, є об'єктом оподаткування. Якщо послуга поставляється нерезиденту, але місце її поставки знаходиться у межах митної території України, така операція оподатковується за ставкою 20 відсотків.

* Постанова Верховного Суду України від 24.02.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту за господарськими операціями, внаслідок яких платник податків отримав збитки*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

При здійсненні платником податку господарської діяльності можливі збиткові операції. Віднесення таких операцій до господарських можливе у випадках обґрунтування платником податку економічних причин чи ділової мети (зважаючи на ризики підприємницької діяльності) укладення угод за ціною нижчою за виробничу собівартість.

* Постанова Верховного Суду України від 09.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Початок перебігу строку для сплати податкового зобов'язання*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

У разі якщо останній день строку подання податкової декларації, передбачений підпунктом 49.18.1 пункту 49.18 статті 49 Податкового кодексу України, припадає на вихідний або святковий день, граничним строком подання такої декларації є перший після нього робочий день. Тому початок перебігу встановленого пунктом 57.1 статті 57 Податкового кодексу України десятиденного строку для сплати зазначеного у декларації податкового зобов'язання пов'язаний саме із таким робочим днем.

* Постанова Верховного Суду України від 09.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність сільськогосподарського підприємства за заниження суми податкового зобов'язання*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

У разі якщо сільськогосподарське підприємство — суб'єкт спеціального режиму оподаткування у майбутніх податкових періодах самостійно виявить факт заниження податкового зобов'язання у раніше поданих ним податковій декларації, то таке підприємство, якщо обирає спосіб виправлення помилки через подання уточнюючого розрахунку, зобов'язане відповідно до абзацу четвертого пункту 50.1 статті 50 Податкового кодексу України надіслати такий розрахунок і до його подання сплати штраф у розмірі трьох відсотків від виправленої суми заниженого податкового зобов'язання. Та обставина, що сільськогосподарське підприємство не сплачує занижені суми податкового зобов'язання до бюджету, а залишає їх у своєму розпорядженні й акумулює на спеціальному рахунку, не означає, що цей платіж перестає бути податком.

Неперерахування сільськогосподарським підприємством сум податку на додану вартість до бюджету, а залишення їх на своєму спеціальному рахунку і

використання на цілі та в порядку, що встановлені податковим законодавством, є пільгою (преференцією), що надається цій категорії спеціальних суб'єктів оподаткування з урахуванням особливостей їх статусу та сфери діяльності. Однак ця пільга на них не поширюється і не звільняє їх від виконання інших обов'язків у разі настання обставин, з якими Податковий кодекс України пов'язує вчинення певних дій, зумовлених цим податком, зокрема й у випадках самостійного виявлення ними помилки в раніше поданих податкових деклараціях.

Якщо сільськогосподарське підприємство подасть уточнюючий розрахунок про зниження податкового зобов'язання і не сплатить штраф у розмірі трьох відсотків від заниженої суми податкового зобов'язання до подання такого уточнюючого розрахунку, а контролюючий орган за наслідками позапланової перевірки, проведеної у зв'язку з поданням уточнюючого розрахунку, на підставі підпункту 54.3.2 пункту 54.3 статті 54 Податкового кодексу України встановить факт несплати штрафу і самостійно визначить суму грошового зобов'язання, то такі дії утворюють податкове правопорушення, відповідальність за яке передбачена пунктом 123.1 статті 123 Податкового кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 16.02.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Товариство на підставі договорів оренди ввозило обладнання з метою виготовлення продукції згідно з договорами про переробку давальницької сировини. Зазначені операції не є придбанням товарів та послуг у розумінні підпункту 7.4.1 пункту 7.4 статті 7 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” (чинного на час виникнення спірних відносин), а відтак сума податку на додану вартість, сплачена при ввезенні обладнання, отриманого у користування, до податкового кредиту не відноситься.

Уточнення ж у підпункті 7.4.1 пункту 7.4 статті 7 вказаного Закону (у тому числі при їх імпорті) не є підставою для розширювального тлумачення цього підпункту у системному зв'язку з нормами підпункту 3.1.2 пункту 3.1 статті 3 цього Закону, оскільки таке уточнення стосується виключно операцій, які безпосередньо зазначені в абзаці першому підпункту 7.4.1 пункту 7.4 статті 7 цього Закону.

* Постанова Верховного Суду України від 12.01.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Сам факт того, що на момент розгляду справи про визнання протиправними і скасування податкових повідомлень-рішень, щодо офіційних осіб контрагентів позивача не було постановлено вироків, не може спростовувати достовірність їх пояснень відносно характеру укладених угод і фактичного здійснення за цими угодами операцій.

* Постанова Верховного Суду України від 20.01.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Сама по собі наявність або відсутність окремих документів не може бути підставою для висновків про відсутність господарської операції та відмови у формуванні податкового кредиту, якщо з інших даних вбачаються зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства у зв'язку з його господарською діяльністю.

* Постанова Верховного Суду України від 22.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Невнесення товарного знака до додатка до ліцензії на виробництво алкогольних напоїв*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Закон України від 19 грудня 2005 року № 481/95-ВР “Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, ал-

когольних напоїв та тютюнових виробів” не містить жодних положень щодо притягнення до відповідальності, зокрема, за невнесення знака для товарів і послуг у додаток до ліцензії на виробництво алкогольних напоїв, тобто, використання при маркуванні виноробної продукції знаків для товарів і послуг, не внесених в додаток до ліцензії, не можна ототожнювати з виготовленням алкогольних напоїв без використання ліцензії, а положення абзацу третього частини другої статті 17 цього Закону в зазначеному випадку розширеному тлумаченню не підлягають.

* Постанова Верховного Суду України від 08.12.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Зобов’язання зі сплати податку на додану вартість при набутті права власності на іпотечне майно*

підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Погашення кредиту іпотекодавцем за рахунок набуття права власності на предмет іпотеки іпотекодержателем свідчить про те, що з відповідної дати перераховані кошти в межах кредиторської операції та перехід права власності можуть розглядатися як настання першої події у розумінні пункту 187.1 статті 187 Податкового кодексу України.

* Постанова Верховного Суду України від 29.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження митних органів*

підкатегорії: *8.2.2 податку на додану вартість, що адмініструється митними органами*

Якщо митні органи, приймаючи вантажні митні декларації, віднесли товар до певного коду товарної номенклатури та пропустили товар на митну територію України (після сплати імпортером передбачених законом податків і зборів), то в подальшому вони не мали правових підстав для прийняття податкових повідомлень про донарахування податкових зобов’язань у зв’язку з виявленням помилки стосовно класифікації товару, зокрема, з посиланням на результати камеральної перевірки та на положення підпункту “в” підпункту 4.2.2 пункту 4.2 статті 4 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III

“Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами”, дія якого не поширюється на митні органи.

* Постанова Верховного Суду України від 21.01.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Формування податкового кредиту*
підкатегорії: *8.2.1 податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість), що адмініструється органами державної податкової служби*

Первинні документи, які стали підставою для формування податкового кредиту та валових витрат, виписані контрагентом, фіктивність господарської діяльності якого встановлена вироком суду, не можуть вважатися належно оформленими та підписаними повноважними особами звітними документами, які посвідчують факт придбання товарів, робіт чи послуг, а тому віднесення відображених у них сум податку на додану вартість до податкового кредиту є безпідставними.

* Постанова Верховного Суду України від 26.01.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження митних органів*
підкатегорії: *8.2.2 податку на додану вартість, що адмініструється митними органами*

Згідно з підпунктом 4.2.1 пункту 4.2 статті 4 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (втратив чинність) контролюючий орган зобов’язаний самостійно визначити суму податкового зобов’язання платника податків у разі, якщо внаслідок проведення камеральної перевірки виявляє арифметичні або методологічні помилки у поданій платником податків податковій декларації, які призвели до заниження або завищення суми податкового зобов’язання.

Якщо митні органи, приймаючи вантажні митні декларації, віднесли товар до певного коду товарної номенклатури та пропустили товар на митну територію України (після сплати імпортером передбачених законом податків і зборів), то в подальшому вони не мали правових підстав для прийняття податкових повідомлень про донарахування податкових зобов’язань у зв’язку з виявленням помилки стосовно класифікації товару, за виключенням випадку

коли така помилка була наслідком протиправних дій імпортера, зокрема, зазначення у вантажних митних деклараціях недостовірних відомостей.

* Постанова Верховного Суду України від 12.09.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення митної вартості товару*
підкатегорії: *8.2.2 податку на додану вартість, що адмініструється митними органами*

Аналіз пункту 1.30 статті 1 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР “Про оподаткування прибутку підприємств” та статті 267 Митного кодексу України дає підстави вважати, що роєлі враховуються при визначенні митної вартості оцінюваних товарів у тому випадку, коли покупець сплачує їх як умову продажу оцінюваних товарів.

Оскільки товарами, що імпортуються та митне оформлення яких здійснюється при перетині митного кордону України, є виключно фільмокопії, то до митної вартості такого товару повинні включатися виключно ті платежі, які стосуються їх ціни.

* Постанова Верховного Суду України від 04.07.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження митних органів щодо донарахування податкових зобов'язань*
підкатегорії: *8.2.2 податку на додану вартість, що адмініструється митними органами*

Закон України від 21 грудня 2000 року № 2181-III “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” (чинний на час виникнення спірних відносин) встановлює лише один випадок (визначений підпунктом “г” підпункту 4.2.2 пункту 4.2 статті 4), коли митний орган може нараховувати податкові зобов'язання. Однак він не дає підстав для донарахування податкового зобов'язання, сума якого вже була визначена самим контролюючим органом.

Дія підпункту “б” підпункту 4.2.2 пункту 4.2 статті 4 цього Закону обмежується випадками донарахування податкових зобов'язань податковими органами, оскільки у ньому зазначено про факти виявлення заниження або завищення податкових зобов'язань у поданих платником податку податкових деклараціях. У справі ж, що розглядається, суди встановили донарахування податкового зобов'язання митними органами за результатами виявлення роз-

ходжень між даними перевірки та сумами податків, вже сплаченими платником при митному оформленні.

Донарахування податкових зобов'язань та штрафних санкцій на підставі, зокрема, підпункту "б" підпункту 4.2.2 пункту 4.2 статті 4 названого Закону є протиправним, оскільки зазначений підпункт такого права митному органу не надає. Норми цього Закону є спеціальними стосовно повноважень контролюючих органів на самостійне нарахування податкових зобов'язань платникам податків і виключають таке за встановлених судами обставин.

* Постанова Верховного Суду України від 10.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення митної вартості товару*
підкатегорії: *8.2.2 податку на додану вартість, що адмініструється митними органами*

Аналіз пункту 1.30 статті 1 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" та статті 267 Митного кодексу України дає підстави вважати, що роялті враховуються при визначенні митної вартості оцінюваних товарів у тому випадку, коли покупець сплачує їх як умову продажу оцінюваних товарів.

Оскільки товарами, що імпортуються та митне оформлення яких здійснюється при перетині митного кордону України, є виключно фільмокопії, то до митної вартості такого товару повинні включатися виключно ті платежі, які стосуються їх ціни.

* Постанова Верховного Суду України від 04.07.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Стягнення заборгованості зі сплати податку з доходів фізичних осіб*
підкатегорії: *8.2.3 бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

Податкове зобов'язання платника податку, в тому числі зі сплати податку з доходів фізичних осіб, самостійно визначене у поданих до податкового органу податкових деклараціях і не сплачене до бюджету, є податковим боргом, який може бути примусово стягнутий податковим органом за рішенням суду.

Винесення при цьому податкового рішення-повідомлення законодавством не вимагалось. За змістом пункту 6.1 статті 6 Закону України від 21 грудня 2000 року № 2181-III "Про порядок погашення зобов'язань платників подат-

ків перед бюджетами та державними цільовими фондами” винесення податкового повідомлення вимагалось у разі, коли сума податкового зобов’язання розраховується контролюючим органом відповідно до статті 4 цього Закону.

* Постанова Верховного Суду України від 10.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Стягнення пені за прострочення бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

підкатегорії: *8.2.3 бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

Закон України від 7 липня 2005 року № 2771-IV “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законів України” набрав чинності з дня його опублікування — з 28 липня 2005 року. З цієї дати він перестав регулювати питання нарахування пені, яка мала сплачуватися органом державного казначейства разом зі сплатою суми бюджетного відшкодування платнику податку, а тому саме з цієї дати у платника податку відсутнє право на нарахування пені за прострочення бюджетного відшкодування з податку на додану вартість.

* Постанова Верховного Суду України від 04.04.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Право на отримання бюджетного відшкодування*

підкатегорії: *8.2.3 бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

Відповідно до пункту 200.5 статті 200 Податкового кодексу України платники податку, які мали обсяги оподатковуваних операцій за останні 12 календарних місяців менші, ніж заявлена сума бюджетного відшкодування, мають право на таке відшкодування, якщо за даними бухгалтерського та податкового обліку податковий кредит нарахований внаслідок придбання або спорудження (будівництва) основних фондів (основних засобів, у тому числі інших необоротних матеріальних активів та незавершених капітальних інвестицій у необоротні капітальні активи). Передбачене зазначеною нормою право на отримання бюджетного відшкодування не пов’язане з моментом надходження основних засобів на баланс підприємства та відображенням їх на рахунок 10 “Основні засоби”. Таким чином, якщо зазначено підприємством витрати на будівництво, реконструкцію, модернізацію (інші поліпшення, що збільшують первісну (переоцінену) вартість), виготовлення, придбання об’єктів ма-

теріальних необоротних активів (у тому числі необоротних матеріальних активів, призначених для заміни діючих, і устаткування для монтажу) відображені на рахунку 15 “Капітальні інвестиції”, це підприємство має право на отримання бюджетного відшкодування.

* Постанова Верховного Суду України від 20.01.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Бюджетне відшкодування податку на додану вартість*

підкатегорії: *8.2.3 бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

На суми податку, не відшкодовані протягом визначених статтею 200 Податкового кодексу України строків, які вважаються заборгованістю бюджету з відшкодування ПДВ, нараховується пеня на рівні 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, встановленої на момент виникнення пені, протягом строку її дії, включаючи день погашення. Неподання органом державної податкової служби після закінчення перевірки до органу Державного казначейства України висновку із зазначенням суми, що підлягає відшкодуванню з бюджету, та непогашення у зв'язку з цим заборгованості бюджету з ПДВ, не позбавляє платника податку права пред'явити вимоги про стягнення зазначеної пені.

* Постанова Верховного Суду України від 03.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відшкодування податку на додану вартість*

підкатегорії: *8.2.3 бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

Бюджетне відшкодування податку на додану вартість здійснюється органом державного казначейства з дотриманням процедури та на умовах, встановлених статтею 200 Податкового кодексу України та Порядку взаємодії органів державної податкової служби та органів державної казначейської служби в процесі відшкодування податку на додану вартість затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2011 року № 39 (чинного на час виникнення спірних правовідносин) на підставі податкової декларації та заяви про повернення суми бюджетного відшкодування, яка відображається у податковій декларації у п'ятиденний термін з дня надходження від податкового органу висновку.

Цей порядок не передбачає бюджетне відшкодування податку на додану вартість у спосіб судового стягнення безпосередньо (водночас) зі здійсненням судового контролю над рішеннями податкових органів, ухвалених за результатами перевірки сум податку на додану вартість, заявлених до відшкодування або окремо від здійснення такого контролю.

Відшкодування з Державного бюджету України податку на додану вартість є виключними повноваженнями податкових органів та органів державного казначейства, а відтак суд не може підмінити державний орган і вирішувати питання про стягнення такої заборгованості.

За таких обставин рішення про задоволення позовних вимог про стягнення бюджетної заборгованості з податку на додану вартість є помилковим з огляду на те, що така вимога позивача не є правильним способом захисту прав платника податку на додану вартість. В цьому випадку правильним способом захисту позивача є вимога про зобов'язання відповідача до виконання покладених на нього Законом і підзаконними актами обов'язків щодо надання органу казначейства висновку щодо суми, яка підлягає відшкодуванню з бюджету.

Оскільки, звертаючись до суду, платник податку на додану вартість неправильно визначив спосіб захисту порушених прав, то наслідком цього, на думку колеги суддів, є відмова у задоволенні позовних вимог.

* Постанова Верховного Суду України від 16.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Бюджетне відшкодування податку на додану вартість*
підкатегорії: *8.2.3 бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

Надання податковому органу належним чином оформлених документів, передбачених законодавством про податки та збори, з метою одержання податкової вигоди є підставою для її одержання, якщо податковий орган не встановив та не довів, що відомості, які містяться в цих документах, неповні, недостовірні та (або) суперечливі, є наслідком укладення нікчемних правочинів або коли відомості ґрунтуються на інших документах, недійсність яких в яких установлена судом.

Про необґрунтованість податкової вигоди можуть також свідчити підтвержені доказами доводи податкового органу, зокрема про наявність таких обставин: – неможливість реального здійснення платником податків зазначених операцій з урахуванням часу, місця знаходження майна або обсягу матеріальних ресурсів, економічно необхідних для виробництва товарів, виконання робіт або послуг, нездійснення особою, яка значиться виробником товару, підприємницької діяльності; – відсутність необхідних умов для досяг-

нення результатів відповідної підприємницької, економічної діяльності у зв'язку з відсутністю управлінського або технічного персоналу, основних коштів, виробничих активів, складських приміщень, транспортних засобів; – облік для цілей оподаткування тільки тих господарських операцій, які безпосередньо пов'язані з виникненням податкової вигоди, якщо для такого виду діяльності також потрібне здійснення й облік інших господарських операцій; – здійснення операцій з товаром, що не вироблявся або не міг бути вироблений в обсязі, зазначеному платником податків у документах обліку; – відсутність первинних документів обліку.

* Постанова Верховного Суду України від 01.12.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Стягнення пені за прострочення бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

підкатегорії: *8.2.3 бюджетного відшкодування з податку на додану вартість*

Закон України від 7 липня 2005 року № 2771-IV “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законів України” набрав чинності з дня його опублікування – з 28 липня 2005 року. З цієї дати він перестав регулювати питання нарахування пені, яка мала сплачуватися органом державного казначейства разом зі сплатою суми бюджетного відшкодування платнику податку, а тому саме з цієї дати у платника податку відсутнє право на нарахування пені за прострочення бюджетного відшкодування з податку на додану вартість.

* Постанова Верховного Суду України від 04.04.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення складу витрат платника податку у разі сплати процентів за борговими зобов'язаннями*

підкатегорії: *8.2.6 податку на прибуток підприємств*

Включення підприємством до складу валових витрат суму відсотків за користування кредитними коштами передбачено підпунктом 5.5.1 пункту 5.5 статті 5 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР “Про оподаткування прибутку підприємств”.

* Постанова Верховного Суду України від 28.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оподаткування операцій з цінними паперами та деривативами*

підкатегорії: *8.2.6 податку на прибуток підприємств*

Віднесення до складу витрат на придбання векселів в окремому “ціннопаперовому” обліку вартості векселів, емітованих покупцями цінних паперів та інших товарів у платника податку — позивача, якими здійснено розрахунок за поставлені цінні папери та інші товари, ґрунтується на законі (підпункт 7.6.1 пункту 7.6 статті 7 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР “Про оподаткування прибутку підприємств”, чинного на час виникнення спірних відносин) та позиції Державної податкової адміністрації України, викладеній, зокрема, в її листі від 19 березня 2008 року № 2466/6/15-0216, а також у пункті 2.3 Методичних рекомендацій щодо здійснення перевірок суб’єктів господарювання, які використовують цінні папери у фінансово-господарській діяльності, та порядку документування виявлених порушень податкового законодавства, викладених у додатку до листа ДПА від 23 червня 2006 року № 11927/7/23-1017.

Аналіз положень підпунктів 7.6.1, 7.6.3 та 7.6.4 пункту 7.6. статті 7 зазначеного Закону дає підстави вважати, що формування витрат на придбання цінних паперів не пов’язується з фактом їх наступного продажу (моментом продажу).

* Постанова Верховного Суду України від 11.04.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення доходу з операцій з надання нерезидентами послуг із переробки вантажів*

підкатегорії: *8.2.6 податку на прибуток підприємств*

Визначаючи дохід за наслідками операцій з надання нерезидентами, які не є платниками податку на прибуток, послуг із переробки вантажів, позивач, який у договірних відносинах з нерезидентами виступав портом та відповідно до свого статусу здійснював види діяльності, передбачені для порту, мав керуватися підпунктом 7.4.3 пункту 7.4 статті 7 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР “Про оподаткування прибутку підприємств”, тобто виходити із договірних цін, які не можуть бути меншими за звичайні ціни на такі роботи і послуги, якими згідно з підпунктом 1.20.5 пункту 1.20 статті 1 цього Закону є ціни, встановлені Збірником тарифів на комплекс робіт, пов’язаних із обробленням вантажів у портах України, затвердженим наказом Міністерства транспорту України від 31 жовтня 1995 року №392, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 26 грудня 1995 року за № 476/1012.

* Постанова Верховного Суду України від 20.06.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Віднесення до валових витрат суми відсотків, сплаченої за користування кредитними коштами*
підкатегорії: *8.2.6 податку на прибуток підприємств*

Відсотки за користування кредитними коштами, витраченими на придбання цінних паперів, не є витратами у розумінні підпункту 7.6.3 пункту 7.6 статті 7 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР “Про оподаткування прибутку підприємств” (чинного на час виникнення спірних відносин), зі змісту якого вбачається, що під витратами слід розуміти суму коштів, сплачену продавцю цінних паперів, або розмір заборгованості перед ним, в рахунок якої отримано цінні папери.

Згідно з підпунктом 5.5.1 пункту 5.5 статті 5 зазначеного Закону до складу валових витрат відносяться будь-які витрати, пов’язані з виплатою або нарахуванням процентів за борговими зобов’язаннями (у тому числі за будь-якими кредитами, депозитами) протягом звітного періоду, якщо такі виплати або нарахування здійснюються у зв’язку з веденням господарської діяльності платника податку.

З огляду на викладене є правомірним віднесення до валових витрат суми відсотків, сплаченої за користування кредитними коштами, витраченими на купівлю цінних паперів.

* Постанова Верховного Суду України від 04.07.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Визначення зобов’язання зі сплати частини прибутку (доходу) до Державного бюджету України*
підкатегорії: *8.2.6 податку на прибуток підприємств*

Під час визначення державному підприємству зобов’язання зі сплати частини прибутку (доходу) до Державного бюджету України за період з 1 квітня 2005 року по 31 грудня 2006 року контролюючим органом правильно було надано перевагу положенням Законів України від 23 грудня 2004 року № 2285-IV “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та 20 грудня 2005 року № 3235-IV “Про Державний бюджет України на 2006 рік”, а не положенням Закону України від 25 червня 1991 року № 1251-XII “Про систему оподаткування” та Бюджетного кодексу України (чинних на час виникнення спірних відносин), які щодо спірних відносин є загальними, крім того, прийнятими раніше в часі, ніж закони про державний бюджет на 2005, 2006 роки, що теж надає їм перевагу при вирішенні судами питання, нормою якого закону слід керуватися під час розгляду справи.

* Постанова Верховного Суду України від 03.10.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Надання статусу безробітного*
підкатегорії: *10.4.1 зайнятості населення (крім зайнятості інвалідів)*

Громадяни, які ведуть особисті селянські господарства, відповідно до положень статті 8 Закону України від 15 травня 2003 року № 742-IV “Про особисте селянське господарство” та статті 2 Закону України від 1 березня 1991 року № 803-XII “Про зайнятість населення” (в редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) належать до категорії зайнятого населення у разі, якщо розрахунковий місячний дохід на одного члена сім’ї не менший від розміру мінімальної заробітної плати, і не можуть вважатися безробітними.

* Постанова Верховного Суду України від 18.09.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Право на отримання допомоги по безробіттю*
підкатегорії: *10.4.1 зайнятості населення (крім зайнятості інвалідів)*

Особа, зареєстрована як фізична особа-підприємець (незалежно від того, сплачує вона єдиний податок чи перебуває на загальній системі оподаткування), не може бути визнана безробітною і не має права на виплату допомоги по безробіттю.

* Постанова Верховного Суду України від 08.07.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Стягнення допомоги по безробіттю*
підкатегорії: *10.4.1 зайнятості населення (крім зайнятості інвалідів)*

Вчинення зареєстрованою у центрі зайнятості особою — клієнтом банківської установи за договором про банківське обслуговування — дій на досягнення результату за наданою такою установою публічною обіцянкою винагороди, не змінює статусу цієї особи як безробітної у розумінні Закону України від 1 березня 1991 року № 803-XII “Про зайнятість населення” (чинного на час виникнення спірних правовідносин) та не впливає на умови виплати їй матеріального забезпечення на випадок безробіття, тому стягнення

такого забезпечення на підставі частини третьої статті 36 Закону України від 2 березня 2000 року № 1533-III “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) є неправомірним.

* Постанова Верховного Суду України від 30.09.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Черговість надання жилих приміщень*
підкатегорії: *10.4.2 забезпечення житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов; забезпечення житлом громадян, які мають право отримання соціального житла*

Оскільки статтею 45 Житлового кодексу УРСР не встановлено переважне право на одержання жилих приміщень перед всіма іншими категоріями першочерговиків для ветеранів органів внутрішніх справ, то позивач має бути забезпечений житлом у порядку черги після того, як будуть забезпечені житлом особи, які перебувають у списку осіб, що мають право на першочергове одержання житла раніше нього, що відповідатиме положенням статті 43 Житлового кодексу УРСР.

* Постанова Верховного Суду України від 07.04.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція справ про стягнення виплаченої допомоги по безробіттю*
підкатегорії: *10.4.1 зайнятості населення (крім зайнятості інвалідів)*

Правовий аналіз пунктів 1–4 частини четвертої статті 50 Кодексу адміністративного судочинства України свідчить, що всі наведені підстави, коли громадяни, іноземці чи особи без громадянства, їх об’єднання, юридичні особи, які не є суб’єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами за адміністративним позовом суб’єкта владних повноважень лише у випадках превентивного (попереднього) судового контролю за рішеннями, діями органів влади, які при реалізації своїх владних управлінських повноважень можуть порушити права чи свободи фізичних чи юридичних осіб.

Однак і в цих випадках, водночас із перевіркою дій чи бездіяльності згаданих осіб, обставин, що стали підставою для втручання суб’єктів владних по-

вноважень, суд має перевірити на відповідність чинному законодавству рішення, дії чи бездіяльність самих суб'єктів владних повноважень.

Логічний спосіб тлумачення частини четвертої статті 50 Кодексу адміністративного судочинства України дозволяє дійти висновку, що і пункт 5 частини четвертої статті 50 Кодексу адміністративного судочинства України, який є частиною норми процесуального права, існує як послідовне продовження випадків “превентивного” судового контролю і має розумітися та застосовуватися судами саме в такому значенні, а не як норма, що давала би право для розширеного тлумачення права суб'єкта владних повноважень на адміністративний позов. Такий безпідставний підхід до розуміння змісту пункту 5 частини четвертої статті 50 Кодексу адміністративного судочинства України по суті призводить до відмови органів влади від виконання своїх функціональних обов'язків та можливої дискреційної поведінки.

За пунктом 4 частини четвертої статті 50 Кодексу адміністративного судочинства України суб'єкт владних повноважень може звертатися до суду з адміністративним позовом до громадян України, іноземців чи осіб без громадянства, їх об'єднань, юридичних осіб, які не є суб'єктами владних повноважень, для превентивного судового контролю своєї ж діяльності і у випадках, визначених законом.

У випадку, що розглядається, позов заявлений про стягнення коштів, що виплачені як допомога по безробіттю, що стали власністю громадянина, не підпадають під дію пункту 4 частини четвертої статті 50 Кодексу адміністративного судочинства України.

* Постанова Верховного Суду України від 22.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Забезпечення працівників військових прокуратур*
підкатегорії: *11.2 прокуратури*

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 2006 року № 268 “Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів” не передбачено з 1 квітня 2006 року виплати працівникам прокуратури щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, встановлених Указами Президента України від 23 лютого 2002 року № 173 “Про посилення захисту військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ” та від 5 травня 2003 року № 389 “Про надбавки військовослужбовцям Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Управління державної охорони країни”, а застосування нової структури грошового забезпечення військових прокурорів узгоджується з частиною другою статті 461 Закону України від 5 листопада 1994 року № 1789-XII “Про прокуратуру”,

згідно з якою на них поширюються всі види забезпечення, встановлені законодавством для офіцерського складу Збройних Сил України (відповідно до пункту 5 постанови 268 — окладу за військовим званням та надбавки за вислугу років). Виплати, встановлені зазначеними Указами Президента, стосувалися лише військовослужбовців Збройних Сил України і не застосовувалися щодо працівників військових прокуратур після 1 квітня 2006 року.

* Постанова Верховного Суду України від 26.06.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція суду щодо розгляду спорів про оскарження рішень з приводу внесення чи виключення працівників пільгових категорій до списків осіб, які мають право на першочергове або позачергове отримання житла*

підкатегорії: *10.4.2 забезпечення житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов; забезпечення житлом громадян, які мають право отримання соціального житла*

На виконання владних управлінських функцій прийняття житловою комісією рішення з питань внесення працівників пільгових категорій до списків осіб, які відповідно до чинного законодавства України мають право на першочергове або позачергове отримання житла, виключення осіб із зазначених списків породжує для цих осіб настання певних юридичних наслідків, а тому такі спори підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства.

* Постанова Верховного Суду України від 11.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Реєстрація приватної нотаріальної діяльності*
підкатегорії: *11.4 нотаріату*

Пункт 3 наказу Міністерства юстиції України від 12 січня 1999 року № 2/5 “Про затвердження граничної чисельності приватних нотаріусів у нотаріальних округах”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15 січня 1999 року за № 19/3312, який містить вимогу до начальників Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, начальників обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції не здійснювати реєстрацію приватної нотаріальної діяльності понад

граничну чисельність нотаріусів у нотаріальних округах, затверджену цим же наказом, є таким, що суперечить Закону України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII “Про нотаріат”, тому не може бути застосований при здійсненні реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

* Постанова Верховного Суду України від 20.06.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Підсудність справ щодо прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень стосовно заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини*

підкатегорії: *11.2 прокуратури*

Компетентним національним судом, до юрисдикції якого належить розгляд скарг щодо прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень стосовно заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини, є суд, який спеціалізується на розгляді кримінальних справ.

* Постанова Верховного Суду України від 16.09.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Скорочення строку зупинення виконавчого провадження зі стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу*

підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

З 4 червня 2008 року Законом України від 3 червня 2008 року № 309-VI “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” встановлений у пункті 3.4 статті 3 Закону України від 23 червня 2005 року № 2711-IV “Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу” термін дії процедури погашення заборгованості підприємств паливно-енергетичного комплексу було продовжено до 1 січня 2009 року.

За встановленої законодавцем заборони на вчинення виконавчих дій зі стягнення з підприємств паливно-енергетичного комплексу на користь Державного бюджету заборгованості, визначеної Законом України від 23 червня 2005 року № 2711-IV “Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу”, строк зупинен-

ня виконавчого провадження відкритого у зв'язку з примусовим стягненням з підприємства плати за нераціональне використання паливно-енергетичних ресурсів, не міг бути скорочений судом.

* Постанова Верховного Суду України від 05.02.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Підстави для зупинення виконавчого провадження*

підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

На стягнення адміністративно-господарських санкцій за невиконання нормативу зі створення робочих місць для працевлаштування інвалідів не поширюються вимоги статті 37 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV “Про виконавче провадження”, а тому постанова відділу державної виконавчої служби про зупинення виконавчого провадження, прийнята з підстав внесення підприємства до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості відповідно до Закону України від 23 червня 2005 року № 2711-IV “Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин), є незаконною.

* Постанова Верховного Суду України від 18.12.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція суду щодо вирішення справ про оскарження рішень Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів*

підкатегорії: *11.3 адвокатури*

Відносини, що виникли у справі, між адвокатом та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури з приводу застосування до нього дисциплінарного стягнення є публічно-правовими, а спір — адміністративно-правовим, який відповідно до статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України є предметом розгляду адміністративних судів в порядку адміністративного судочинства.

* Постанова Верховного Суду України від 25.02.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Повноваження прокуратури*
підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

Чинним законодавством до повноважень прокуратури України не віднесено нагляд за законністю виконавчого провадження у кримінальних справах, відкритого за виконавчими листами про стягнення штрафів, конфіскацію майна як видів кримінального покарання та судових витрат на користь держави.

* Постанова Верховного Суду України від 21.02.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Звернення стягнення на заставлене майно боржника після порушення справи про банкрутство*
підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

Дії державного виконавця щодо виділення в окреме провадження виконавчого провадження з виконання виконавчих написів нотаріусів про звернення стягнення на заставлене майно та подальшої реалізації цього майна на торгах після порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство заставодавця є правомірними та відповідають частині шостій статті 64 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV “Про виконавче провадження” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин).

* Постанова Верховного Суду України від 19.09.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Стягнення виконавчого збору*
підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

Державну виконавчу службу України при вчиненні дій по стягненню виконавчого збору не можна вважати стягувачем в розумінні вищезазначеної норми закону, оскільки вона не є стороною у виконавчому провадженні.

Зважаючи на наведене, стягнення виконавчого збору не може регулюватися статтею 44 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV “Про вико-

навче провадження”, яка встановлює черговість задоволення вимог стягувачів у разі недостатності стягнутої суми для задоволення всіх вимог стягувачів та передбачає, що у разі якщо сума, стягнута з боржника, недостатня для задоволення всіх вимог за виконавчими документами, вона розподіляється державним виконавцем між стягувачами в порядку черговості, встановленому цією статтею.

Стягнення виконавчого збору регулюється пунктом 3 частини першої статті 43 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV “Про виконавче провадження”, який відносить вимоги стягувача та стягнення виконавчого збору у розмір 10 відсотків фактично стягнутої суми до однієї черги та, статтею 28 цього Закону, частина 5 якої встановлює, що у разі якщо стягнутої з боржника суми недостатньо для задоволення в повному обсязі вимог стягувача, виконавчий збір сплачується пропорційно до стягнутої суми.

* Постанова Верховного Суду України від 16.09.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Примусова реалізація майна, що перебуває у заставі*

підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2654-XII “Про заставу” допускає встановлення в договорі застави порядку примусового виконання рішень, які підлягають виконанню відповідно до Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV “Про виконавче провадження”.

* Постанова Верховного Суду України від 09.04.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Звернення стягнення на предмет іпотеки в порядку примусового виконання судового рішення*

підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

З урахуванням положень частини восьмої статті 54 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV “Про виконавче провадження” та частини шостої статті 3 Закону України “Про іпотеку” (у редакції, яка була чинною на момент виникнення спірних правовідносин) звернення стягнення на предмет іпотеки в порядку примусового виконання здійснюється за виконавчими до-

кументами для задоволення вимог стягувача-іпотекодержателя, який має пріоритет перед іншими особами, права чи вимоги яких на передане в іпотеку нерухоме майно не зареєстровані у встановленому законом порядку або зареєстровані після державної реєстрації іпотеки, на задоволення забезпечених іпотекою вимог за рахунок предмета іпотеки.

* Постанова Верховного Суду України від 09.04.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Відповідальність за невиконання рішення суду*
підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

Невиконання судового рішення управлінням Пенсійного фонду України в частині виплати грошових коштів за відсутності відповідного фінансового забезпечення та фактичної відсутності коштів не може вважатися невиконанням судового рішення без поважних причин. Накладення штрафу у такому випадку жодним чином не захищає право особи на отримання бюджетних коштів.

* Постанова Верховного Суду України від 24.03.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Закінчення виконавчого провадження*
підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

З самого визначення поняття пенсії випливає, що щомісячні пенсійні виплати здійснюються на постійній основі один раз на місяць протягом невизначеного періоду часу, а тому цей вид виплат не є строковим і не може бути призначений на певний строк. У цьому випадку визначається лише дата, з якої особа має право на отримання пенсії (чи її перерахунок). Кінцевий термін або строк, на який призначається пенсія, не може встановлюватись, оскільки це суперечить самому визначенню та суті пенсії. Тому виплату пенсії не може бути обмежено будь-яким кінцевим терміном або строком, оскільки це б обмежувало право особи на отримання державної пенсії та щомісячної додаткової пенсії за шкоду, заподіяну здоров'ю, яка має виплачуватись постійно один раз на місяць протягом невизначеного часу та без встановлення будь-якого терміну або строку виплати пенсії.

Оскільки у виконавчому документі не зазначено кінцевої дати, за якою боржник зобов'язаний вчинити певні дії, а вказана лише дата початку вчинен-

ня відповідних дій, у будь-якому разі існує певний період у часі, що розглядався судом як спірний, тобто період часу, за який суд встановив наявність порушеного права і який фактично закінчився ухваленням судового рішення у справі.

Таким чином, датою винесення постанови про закінчення виконавчого провадження може бути будь-яка дата, станом на яку здійснено відповідні виплати на виконання такого судового рішення.

* Постанова Верховного Суду України від 26.04.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція адміністративних судів у спорах про оскарження дій органів державної виконавчої служби*

підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

Юрисдикція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові спори про оскарження дій органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів за позовами сторін виконавчого провадження чи прокурора.

* Постанова Верховного Суду України від 30.06.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Юрисдикція суду щодо вирішення справ про оскарження подання прокурора про притягнення осіб до юридичної відповідальності*

підкатегорії: *11.5 виконавчої служби та виконавчого провадження*

Подання прокурора з вимогою про притягнення осіб до юридичної відповідальності може бути внесено до тих суб'єктів, які наділені повноваженнями щодо застосування заходів певного виду відповідальності до осіб, зазначених у поданні. Тобто особа, яка, на думку прокурора, має бути притягнута до відповідальності, не є суб'єктом відносин, пов'язаних зі складанням та внесенням подання прокурора. Утім це не позбавляє особу, яка вважає, що внаслідок внесення подання прокурора було порушено її права та інтереси, звернутися до суду за їх захистом. Проте в такому випадку предметом оскарження будуть рішення (дії), які суб'єкт, якому було внесено прокурорське подання, прий-

няв (вчинив) за результатами його розгляду. З урахуванням характеру право-відносин та їх суб'єктного складу такий спір може розглядатися також в порядку адміністративного судочинства.

* Постанова Верховного Суду України від 19.04.2016 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Початок проходження військової служби*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Аналіз положень частини четвертої статті 2 та частини першої статті 24 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ “Про військовий обов’язок і військову службу” у редакції, чинній з 25 березня 1992 року по 13 травня 1999 року дає підстави для висновку про те, що навчання в Київському суворовському військовому училищі у розумінні наведених норм не є військовою службою.

Зазначений Закон у редакції, чинній до 13 травня 1999 року, яка передбачала зарахування періоду навчання у військово-навчальному закладі (військовому ліцеї) до проходження військової служби, на момент виникнення спірних відносин не діяв.

* Постанова Верховного Суду України від 30.05.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Призначення та проведення компенсаційних виплат у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Системний аналіз статті 26 Закону України від 3 квітня 2003 року № 661-IV “Про Державну прикордонну службу України” та постанови Кабінету Міністрів України від 2 червня 2004 року № 731 “Про затвердження Порядку призначення та проведення компенсаційних виплат у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців Державної прикордонної служби України, затвердженого дає підстави вважати, що вони не суперечать одна одній, оскільки цим Законом делеговано Кабінету Міністрів України визначити не тільки порядок проведення компенсаційних виплат, а й умови, за яких вони здійснюються.

Кабінет Міністрів України у постанові № 731 не вийшов за межі вимог статті 26 зазначеного Закону і встановленими умовами не обмежив прав

військовослужбовців, оскільки у зазначеній постанові деталізовані загальні підходи щодо компенсаційних виплат встановлених Законом.

* Постанова Верховного Суду України від 04.04.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Переміщення по службі працівників МВС*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Наказ про переміщення особи вищого начальницького складу на рівнозначну посаду, який не містить умов, за яких згідно з пунктом 42 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 року № 114, можливе проведення цього переміщення, не можна визнати таким, що прийнятий у законний спосіб.

* Постанова Верховного Суду України від 04.07.2011 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Забезпечення суддів житлом*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Обов'язок забезпечити житлом суддю, який потребує поліпшення житлових умов, покладений на місцеві органи виконавчої влади за місцем роботи судді, а дії Державної судової адміністрації та її територіальних управлінь із забезпечення суддів житлом є додатковими у разі не вирішення цього питання органом місцевої виконавчої влади.

* Постанова Верховного Суду України від 07.05.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Проходження публічної служби*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Присвоєння працівникам міліції спеціальних звань за своєю суттю є ненормативним індивідуальним актом функціонального управління.

Акти, видані з порушенням вимог, які до них ставляться, є дефектними. Залежно від характеру і ступеня дефектності такі акти (накази) управління

поділяються на нікчемні (які не спричиняють правових наслідків навіть без їх скасування або скасовуються в судовому порядку) та акти заперечні. Останні — це такі, що містять окремі незаконні положення. Анулювати (скасувати) такий акт (наказ) в частині незаконних положень може і орган, що прийняв його.

Скасування незаконних положень акта, органом що його видав, знаходиться в межах повноважень цього органу. Такі дії та дії, пов'язані з дисциплінарною практикою, не є тотожними.

* Постанова Верховного Суду України від 30.01.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оплата праці державних службовців*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Скорочення бюджетних асигнувань не може бути підставою для зменшення посадових окладів, надбавок до них та фінансування інших, передбачених Законом України від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ “Про державну службу” гарантій, пільг і компенсацій.

* Постанова Верховного Суду України від 07.02.2012 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Грошове забезпечення працівників прокуратури*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Оскільки постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 2006 року № 268 “Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів” встановлені нові умови праці працівників прокуратури та нові розміри посадових окладів, не допускається перерахунок грошового забезпечення з урахуванням нових розмірів посадових окладів зі збереженням раніше виплачуваних видів грошового забезпечення, які з 1 квітня 2006 року не застосовуються до осіб офіцерського складу військових прокуратур.

Вказаною постановою Кабінету Міністрів України не передбачено з 1 квітня 2006 року виплати працівникам прокуратури щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, встановлених указами Президента України від 23 лютого 2002 року № 173 “Про посилення соціального захисту військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ” (далі — Указ № 173) та 5 травня 2003 року № 389 “Про надбавки війсь-

ковослужбовцям Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Управління державної охорони України за безперервну службу” (далі — Указ № 389). Застосування ж нової структури грошового забезпечення військових прокурорів узгоджується з частиною другою статті 461 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1789-ХІІ “Про прокуратуру”, згідно з якою на них поширюються всі види забезпечення, встановлені законодавством для офіцерського складу Збройних Сил України. Виплати, встановлені указами № 173 та № 389, стосувалися лише військовослужбовців Збройних Сил України і не застосовуються щодо працівників військових прокуратур після 1 квітня 2006 року.

* Постанова Верховного Суду України від 16.04.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Початок проходження військової служби*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Лицей з посиленою військово-фізичною підготовкою на базі Донецького вищого військово-політичного училища інженерних військ і військ зв'язку імені генерала армії Єпішева О.О. не є військовим навчальним закладом в розумінні Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ “Про військовий обов'язок і військову службу”, тому строк навчання у ньому не може бути зараховано у загальний строк військової служби, оскільки навчання в такому учбовому закладі не можна вважати проходженням військової служби згідно з переліком її видів, що закріплений у частині четвертій статті 2 цього Закону.

* Постанова Верховного Суду України від 16.04.2013 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Забезпечення прокурорів та слідчих житлом*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Аналіз положень частини шостої статті 49 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1789-ХІІ “Про прокуратуру”, статті 30 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР “Про місцеве смоврядування в Україні”, статті 46 Житлового кодексу Української РСР та пункту 46 Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджених постановою Ради Міністрів Української РСР і Української республіканської ради професійних спілок від

11 грудня 1984 року № 470, свідчить про те, що обов'язок забезпечити житлом прокурорів та слідчих прокуратури, призначених на роботу в іншу місцевість, покладено на місцеві органи виконавчої влади за місцем роботи.

* Постанова Верховного Суду України від 28.01.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Оплата праці суддів*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

У частині визначення бази обчислення надбавки за вислугу років суддям слід застосовувати положення Закону України від 15 грудня 1992 року № 2862-ХІІ “Про статус суддів”, який має вищу юридичну силу, а не підзаконний нормативний акт — постанову Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2005 року № 865 “Про оплату праці та щомісячне грошове утримання суддів”.

* Постанова Верховного Суду України від 10.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Заробітна плата судді*
підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Незважаючи на те, що розмір заробітної плати судді встановлений спеціальним законом — статтею 44 Закону України від 15 грудня 1992 року № 2862-ХІІ “Про статус суддів” (чинним на час виникнення спірних відносин), а не статтею 8 Закону України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР “Про оплату праці” (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), виплата заробітної плати судді підпорядкована нормам Закону України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР “Про оплату праці”, зокрема статті 13, відповідно до якої оплата праці працівників установ та організацій, що фінансуються з бюджету, здійснюється на підставі законодавчих та інших нормативних актів України. Обсяги витрат на оплату праці працівників установ та організацій, що фінансуються з бюджету, затверджується одночасно з бюджетом.

Оскільки в період з 1 червня 2005 року по 1 січня 2006 року жодних змін ні в об'ємі фінансування, ні у виплаті заробітної плати суддів України (крім посадових осіб, зазначених в постановах Кабінету Міністрів України № 513 “Про оплату праці Голови та заступників Голови Верховного Суду України” та № 514 “Про оплату праці Голови, першого заступника Голови та заступни-

ка Голови Верховного Суду України”) законодавчі чи інші нормативні акти не передбачали, то правових підстав для виплати суддям різниці в заробітній платі не було.

* Постанова Верховного Суду України від 04.11.2015 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Одноразове грошове забезпечення військовослужбовців*

підкатегорії: *12.2 проходження служби*

Допомога у разі настання інвалідності внаслідок виконання обов’язків військової служби як компенсація державою додаткових витрат у зв’язку із втратою такою особою працездатності — визначаються із розрахунку місячного грошового забезпечення, структура та умови виплати якого упорядковані постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2007 року № 1294 “Про упорядкування структури та умов грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб”, згідно із затвердженими схемами посадових окладів і додаткових видів грошового забезпечення до яких не входять одноразові види грошового забезпечення військовослужбовців — допомога на оздоровлення та допомога для вирішення соціально-побутових питань.

* Постанова Верховного Суду України від 17.06.2014 р.

Сформулюйте зміст правової позиції щодо

правового інструменту: *Право на грошову допомогу при звільненні з органів податкової міліції*

підкатегорії: *12.3 звільнення з публічної служби*

Ураховуючи те, що грошова допомога, передбачена пунктом 10 постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 року № 393 “Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членам їхніх сімей”, є за своєю суттю одноразовою і позивачка при звільненні з органів внутрішніх справ у 1997 році скористалася правом на її отримання, то при звільненні у 2005 році з органів податкової міліції, відповідач обґрунтовано нарахував та виплатив цю допомогу без урахування періоду попередньої служби.

* Постанова Верховного Суду України від 10.10.2011 р.

Викладено теоретичні та процесуальні основи перегляду судових рішень в адміністративному процесі України. На підставі існуючих теоретичних надбань та сучасних тенденцій розвитку розкрито сутність та природу правосуддя в адміністративному процесі, місце та роль перегляду судових рішень у механізмі судового контролю, а також у системі судового захисту. На підставі існуючих теоретичних надбань та сучасних тенденцій розвитку адміністративного процесуального законодавства розкрито встановлений законом процесуальний порядок перегляду судових рішень адміністративними судами з нововиявленими обставинами, досліджено особливості перегляду судових рішень та постанов у справах про адміністративні правопорушення Верховним Судом України.

Для науковців, ад'юнктів та аспірантів, викладачів, слухачів та студентів юридичних ВНЗ, суддів і адвокатів.

Кайдашев Роман Петрович
Романенко Євген Олександрович
Акімов Олександр Олексійович
Гербеда Сергій Володимирович
Гончаренко Михайло Федорович
Гурковський Володимир Ігорович
Непомнящий Олександр Михайлович
Силкін Володимир Сергійович
Сиротенко Роман Олександрович
Чаплай Ірина Віталіївна

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Підручник

Книга 1

Відповідальний за випуск *В. Д. Бондар*
Редактор *Ю. А. Носанчук*
Коректор *А. А. Тютюнник*
Комп'ютерне верстання *Н. В. Коваленко*
Формлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 28.02.17. Формат 70×100¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 17,67. Обл.-вид. арк. 18,16. Наклад 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

Видавець і виготовлювач
ДП "Видавничий дім "Персонал"
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*